

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

*საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание*

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№22

**თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2014**

UDC (უაკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი
Editor-in-chief
Главный редактор

ინდირა ძაგანია
Indira Dzagania
Индира Дзагания

რედაქტორები
ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა
ირმა ზაქარაია

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava
Irma Zakaraia

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
Ольга Пётриашви́ли
Ма́рина Турава
Ири́на Джо́бава
Ирма Закара́я

კომპიუტერული
რედაქტირება
რობერტ მესხი

Computer
Editing
Robert Meskhi

Компьютерное
Редактирование
Роберт Месхи

პასუხისმგებელი
მდივანი
ლიანა გვასალია

Executive
Secretary
Liana Gvasalia

Ответственный
секретарь
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი აფაკიძე (საქართველო), დელვინ ჰარნიშჩი (აშშ), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ქემალ აბდულა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), მარია კონენელია ბარლიბა (რუმინეთი), დორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), გიორგი პოპა (მოლდავეთი), ილონა მანელიდუ (საბერძნეთი), ილიას უსთუნიერი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ანმედოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახანია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), ზაირინისო ოუსუფი (ტაჯიკეთი), მერი მადარშახი (საფრანგეთი), რობერტო რიჩი (იტალია), იორდან ლუცკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი), ირინა ანდრიუშენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი), რიტსუკო ინოუე (იაპონია), ალა საინენკო (მოლდავეთი), მანუელ ფილიპე დე კოსტა (პორტუგალია), რომან დიაკონი (ლატვია).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Delwyn Harnisch (USA), Billal Dindar (Turkey), Kamal Abdulla (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Maria Cornelia Barliba (Romania), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Gheorghe Popa (Moldova), Ilona Manelidu (Greece), Piyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhiaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Hairiniso Yusufi (Tajikistan), Mehri Madarshahi (France), Roberto Righi (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan), Irina Andriushenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece), Ritsuko Inoue (Japan), Ala Sainenco (Moldova), Manuel Filipe da Costa (Portugal), Roman Dyakon (Latvia).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Делвин Гарнишч (США), Билял Диндар (Турция), Кямал Абдулла (Азербайджан), Эндрю Харрис (Великобритания), Мария Корнелия Барлиба (Румыния), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Георгий Попа (Молдова), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахая (Грузия), Михаил Богущкий (Польша), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Жанна Толысбаева (Казахстан), Хайринисо Юсуфи (Таджикистан), Мери Мадаршахи (Франция), Роберто Ричи (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан), Ирина Андриущенко (Украина), Мария Димаси (Греция), Ритсуко Иноуэ (Япония), Алла Сайненко (Молдова), Мануэль Филипе де Коста (Португалия), Роман Дьякон (Латвия).

EAN 9771512 43 6007

მარინე ტურავა
(საქართველო)

წვეთ-წვეთად მოცემული სისხლი
(გენო კალანდიას ლექსების კრებული „შუსვები“)

აფხაზეთის ქართული მწერლობა – უკვე აბსტრაქტული, არარსებული ცნებაა, თუმცა მხოლოდ ზოგიერთებისათვის. დაკარგული ტერიტორიების პოეტები და მწერლები უაფხაზეთოდაც აგრძელებენ შემოქმედებით საქმიანობას და დღემდე ქმნიან აფხაზეთის ქართულ მწერლობას, რომელსაც ბედმა მიიმე ჯვარი დააკისრა – ვარაძითა და მონატრებით, ნოსტალგიითა და ტკივილებით გაჯერებული დღეების გაცოცხლება, მეტაფორად ქცევა, რომ მომავალმა თაობებმა კარგად იცოდნენ – რას ნიშნავს საკუთარ სამშობლოში უსამშობლოდ დარჩენა. გასული საუკუნის 50-60-იანი წლებიდან იწერება ახალი ქართული პოეზიის ისტორია, რომელსაც ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში ლიბერალიზებული პოეტური დისკურსის სახელით იცნობენ. ამ ეპოქის პოეზიას ქმნიან – ანა კალანდაძე, შოთა ჩანტლაძე, ოთარ ჭილაძე, თამაზ ჭილაძე, მუხრან მაჭავარიანი, მურმან ლებანიძე, გივი გეგეჭკორი, შოთა ნიშნიანიძე, არჩილ სულაკაური, ტარიელ ჭანტურია, ვახტანგ ჯავახაძე, მიხეილ ქვლივიძე, ჯანსუღ ჩარკვიანი, რეზო ამაშუკელი, ემზარ კვიციანიძე, მორის ფოცხიშვილი... სწორედ ამ პერიოდში მოღვაწეობას იწყებს ახალგაზრდა პოეტი – გენო კალანდია, რომელიც თავისი გამორჩეული ხმითა და სათქმელით – აფხაზეთის ქართველ მწერალთა ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენელია.

„70-იანი წლებიდან, როგორც კი ყინულის დნობამ საშიში სახე მიიღო, საბჭოთა ლიდერებს კვლავ გაუაქტიურდათ უცხო ხილის აკრძალვის ინსტინქტი: მძაფრდება საბჭოთა ხელისუფლების აგრესია ყოველგვარი სიახლისადმი, რაც, ერთი მხრივ, იძენს უკიდურესად ხელოვნურ ხასიათს, ხოლო, მეორე მხრივ, არღვევს კომუნიკაციის ელემენტალურ ნორმებს; შედეგად მწერალი, როგორც ინფორმაციის ერთ-ერთი ყველაზე კვალიფიცირებული მომხმარებელი, განიცდის ინფორმაციის დეფიციტს. პოლიტიკური მარწუხებით შებოჭილმა ამ ეპოქამ სამართლიანად შეიძინა „უძრაობის“ ხანის სტატუსი, ხოლო მწერლობა მოთმინებით შეუდგა რეპრეზენტაციის გზების ძიებას“ (1, 42).

ქართული მწერლობის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ამ ეპოქაშიც მან შეფარვით, ქვეტექსტურად მაინც მოახერხა სათქმელის და პოზიციის გამოხატვა, მოგვცა ანტისაბჭოთა განწყობების მოდელი. ამ თვალსაზრისით გამონაკლისი არც აფხაზეთის ქართველი მწერლები ყოფილან. ისინი გამუდმებით ეხმიანებოდნენ და თანაფარდობაში იყვნენ ერთიან ქართულ სალიტერატურო პროცესთან. „ასე მგონია: კომუნისტურ კონიუქტურასთან ერთად მოკვდა ლექსის ბუნდოვანი ქვეტექსტი და ასევე უპაერო პერმეტიზმით გარდაიცვალა!.. ეს იგრძნობა გენო კალანდიას ნათელ გულგაშლილ პოეზიაში...“ (ჯარჯი ფხოველი). ამ მხრივ ერთგვარი მიჯნა, ზღვარი ნამდვილად არსებობს, არა მხოლოდ გენო კალანდიას, არამედ იმ ეპოქის ბევრი პოეტის შემოქმედებაში.

ასევე მრავალფეროვანია 70-80-იანი წლების ქართული პოეზია. „ვლინდება პოეტური ნარატივის როგორც რადიკალურად ანტისაბჭოთა, ისე – დასავლური ხედვებით გაჯერებული სიღრმისეული მოდელები; ნაციონალური პრობლემებისა

თუ ფილოსოფიური ჭკერების ზღვარზე იქმნება შესანიშნავი პოეტური ტექსტები: მათი ავტორები სამოციანელებთან ერთად არიან ბესიკ ხარანაული და ლია სტურუა, რომელთაც დიდი წარმატებით შემოაქვთ დასავლეთში უკვე აპრობირებული თავისუფალი ლექსის ფორმა – ვერლიბრი; ამავე პერიოდში იბეჭდება გივი აღხაზიშვილის, იზა ორჯონიკიძის, დავით მჭედლურის, თედო ბექიშვილის, ჯარჯი ფხოველის, მამუკა წიკლაურის, თამაზ ბაძაღუას, ბათუ დანელიას, ელა გოჩიაშვილის პოეტური კრებულები, აღსავსე თემატური და ჟანრული ძიებებით“ (1, 43).

ერთი მხრივ, ამ ლიტერატურული პროცესის, მეორე მხრივ, კი აფხაზეთის აფხაზური პოეზიის პარალელურად, მასთან ერთად იქმნება XX საუკუნის მეორე ნახევრის აფხაზეთის ქართული პოეზიის ნიმუშები. ბევრი მათგანი ღირსეულად იკავებს ადგილს მრავალსაუკუნოვანი ქართული პოეზიის შედევრებს შორის.

აფხაზური მწერლობა და პოეზია აფხაზი ხალხის სულიერების ანარეკლია, მასში თავს იყრის ის ფასეულობები, რაც ამ ხალხისათვის არის დამახასიათებელი: თავდადება, ერთგულება, ტრადიციული სტუმარ-მასპინძლობა, მოწიწება.

ამას თან ერთვის აფხაზებსა და ქართველთა შორის არსებული მორღუობა, რომელიც საუკუნეობრივი თანაცხოვრებით ჩამოყალიბდა და დღესაც კი ხელშეუხებელ ფენომენად ითვლება. აფხაზური პოეზია არ არის ღრმად ფილოსოფიური, არ სწვდება სამყაროს ტრანსცენდენტურ სიღრმეებს, სათქმელიც კონკრეტული შინაარსის მიღმა არ არის საძიებელი. ყველაფერი ტექსტში ჩანს და არა ქვეტექსტში. აფხაზური პოეზია ადვილად სწვდება მკითხველის გონებას, რადგან ის იმ უბრალო ადამიანურ ვნებებზეა აგებული, რომელსაც სიყვარული და მეგობრობა ჰქვია. „ქალის ღირსება“, „კამაჭიჭი“, „ვარადა“, „თეთრი ყაბალახი“, „ტინის ხიდი“, „მთის კაცი“, „ჰაკი აძბა“, „აფხაზური კანტატა“ და მრავალი სხვა ორი ხალხის მეგობრობის, ერთად ცხოვრების ფასდაუდებელი საგანძურია.

აფხაზური პოეზია არ არის მრავალსაუკუნოვანი და არ ეფუძნება საუკუნოვან ტრადიციებს, იგი სულ რამდენიმე ათეულ წელსა და ამდენივე ავტორს ითვლის. მიუხედავად ამისა, აფხაზური პოეზიის ფენომენზე საუბარი მაინც შესაძლებელია. აფხაზურ პოეზიას ქმნიან: გიორგი შარვაშიძე, დიმიტრი გულია, ალექსი ლასურია, ივანე თარბა, ბაგრატ შინკუბა, ალექსი ჯონუა, შალვა წვიჟბა, ჭიჭიკო ჯონუა, ლევარსან კვიწინია, ნელი თარბა, კონსტანტინე ლომია, გიორგი გუბლია, შამილ ფილია, პლატონ ბებია, ბორის გურგულია და სხვები. პარალელურად აფხაზი პოეტების ლექსებს ქართულად თარგმნიან ქართველი პოეტები: შოთა ნიშნიანიძე, მორის ფოცხიშვილი, ვახტანგ ჯავახიძე, ჯანსუღ ჩარკვიანი, ოთარ ჭელიძე, კარლო კალაძე, მიხეილ ქვლივიძე, ხარიტონ ვარდოშვილი, რევაზ მარგიანი, ძმები კალანდიები, ალექსანდრე შენგელია, შოთა აკობია, ხუტა ბერულავა, მურმან ხურცილავა, ხუტა გაგუა, ოთარ კუპრავა და სხვები.

ამ პროცესების აქტიური მონაწილე არის გენო კალანდია, რომლის პოეზიაც აფხაზი და ქართველი ხალხების ინტერესების, მათი მეგობრობისა და ერთობლივი ცხოვრების პოეტური მატრიანეცაა, იგი დღესაც აგრძელებს მოღვაწეობას და დევნილი კაცის სულიერ ტკივილსა და განცდებს გადმოგვცემს. მისი პოეზიის მთავარი თემაა „წუხილი დაკარგულ ტერიტორიებზე, წუხილი გადაგვარებულ ქართველობაზე, წუხილი კაცთა შორის გაუტანლობაზე... შემაკრთობი, შემაშფოთებელი ვითარების გამო წუხილი და ამ სინანულს, მწუხრს მოდევნებული იმედი იმისა, რადგან ამდენად ვწვდებით ფესვებს, რადგან ჯერ კიდევ მისი ღბილი და ტკბილი წვენი ვიკვებებით, გადავრჩებით... გენო კალანდიას მიმორწევადი, დარდით შემკვრივებული და იმედით სხივფენილი სტრიქონები გაფიქრებინებს ამას, ტკივილს გაგიახლებს, ჭრილობას გაგისხნის, უკეთ რომ შეგისორცოს, გიწამლოს, მალამოდ დაგედოს“ (2).

თავად პოეტი საკუთარ თავს ქართველ სიმბოლისტთა, ცისფერყანწელთა სულიერ მემკვიდრედ მიიჩნევს. იგი თვლის, რომ დღემდე მათი ტრადიციების ერთგულია და სწორედ თავისი პოეზიის სახით წარმოუდგენია სიმბოლისტური ტენდენციები დღეს. „გენო კალანდიას ფაქიზ ლექსებში ცოცხლობს პარნასული და სიმბოლისტური ტრადიციები. იგი ცხოვრების მღვრიე ნაკადში ეძებს ლამაზსა და მშვენიერს, არტისტულსა და ამაღლებულს. ამიტომ მოუხმობს ესოდენ ხშირად მითოლოგიურ და ისტორიულ ლანდებს. ისინი დავიწყების დამეს მოარღვევენ შორეული ზეციდან, რათა კიდევ ერთხელ გაცოცხლდნენ ლირიკულ წარმოსახვებში“ (სოსო სიგუა, 2, 15). მიუხედავად იმისა, რომ ეს შესაძლოა ანაქრონიზმად მოგვეჩვენოს, პოეტის ლექსისათვის დამახასიათებელია სიმბოლისტური სიღრმე და იდუმალება, ქვეტექსტურობა. პოეტი შეიძლება ნეოსიმბოლიზმის მიმდევრადაც კი ჩაითვალოს, მაგრამ ერთი მიმდინარეობის ფარგლებს სცილდება გენო კალანდიას პოეტური სიტყვაცა და სათქმელიც.

გენო კალანდიას პოეზიას კოლხური და აფხაზური მოტივები კვებავს, ზოგადქართული და ადამიანური ტკივილ-სიხარული ასაზრდოებს. მას „ახასიათებს უცნაური რწვეადობა, რაზედაც არ უნდა წერდეს, – ქვაზე, სალამურზე, ქალზე... ეს რწვეადობა, ეს ლიცლიცი, ეს სინატიფე, ალბათ, ზღვიდანაც მოდის. ამ თვალსაზრისით თანამედროვე ქართულ პოეზიაში, თუ შეიძლება ასე ითქვას, გამორჩეულად ჟანგბადიანია, იოდიზირებულია, და ამდენად, ნაკლებად ბოლმიანი. და მაინც ვფიქრობ, მისი პოეტური სიტყვის სინეღლე, სინოტივის გამუდმებული შეგრძნება ცრემლის ბრალია, ცრემლისა, რომელიც მის თვალზე, მართალია, არავის უნახავს, სამაგიეროდ, ლექსებს უსახსოვრა, ლექსებში ჩაღვარა“ (მაკა ჯოხაძე, 1, 16).

„და მაინც, საბოლოო ჯამში, ის სინათლის, დილის, იმედის, სიცოცხლის პოეტია... „არ გაბედო სიკვდილი ადრე, არ გახვიდე მწირივით გზაზე, მარტია და საფლავზე ცივა“... გენო კალანდიას გამორჩეულმა სიტყვამ გაამდიდრა და მისმა განსხვავებულმა ხედვის ნიჭმა სხვა ხიბლი შესძინა თანემედროვე ქართულ პოეზიას“ (გურამ ოდიშარია, 1, 16).

მის პოეზიაში არის ყველაფერი: სევდა და სიხარული, ტკივილი და იმედი, ირონია და თვითირონია, საკუთარი თავისა და სხვების ჩხრეკა, რეფლექსია ადამიანის წარმომობაზე, მის ამქვეყნიურ დანიშნულებაზე, ყოფნა-არყოფნაზე. პოეტის ბოლოდროინდელი ლექსები თანამედროვე პოეტური დისკურსის რკალში ექცევა და მიმდინარე ლიტერატურული პროცესების ორგანული ნაწილია.

გენო კალანდიას შემოქმედება შესაძლებელია პირობითად ორ პერიოდად (ნაწილად) დაიყოს:

- ადრეული ანუ ომამდელი შემოქმედება;
- გვიანდელი ანუ ომისშემდგომი შემოქმედება.

ორივე პერიოდის ლექსებში გამოკვეთილია მკვეთრად პატრიოტული განწყობები, პოეტი ძლიერი ფესვებით არის დაკავშირებული სამშობლოსთან, მის წარსულსა და აწმყოსთან. გენო კალანდიას ლექსი კოლხეთის სიყვარულითა და აფხაზური მოტივებით არის შთაგონებული, ქალისადმი ტრფიალი, პირველი სიყვარულის გულწრფელობა და ტკივილ-სიხარული, მეგობრობისა და ერთგულების, დაღატისა და ორპირობის შეგრძნება – მისი პოეზიის მთავარი, დედა-თემებია.

2011 წელს გამოვიდა გენო კალანდიას ლექსების კრებული „ფესვები“, წიგნის რედაქტორები არიან ნუგზარ ანთელავა და მანონ ბულისკერია, მხატვარი ტრადიციულად გიორგი წერეთელია. შეუძლებელია არ აღინიშნოს კრებულის მაღალი პოლიგრაფია და ნატიფი მხატვრობა. წიგნი მხოლოდ შინაარსი არ არის, ის

გამოცემის კულტურაცაა. „ფესვები“ მაღალი კულტურით გამოცემული წიგნია. მას წინ უძღვის მუხრან მაჭავარიანის შესანიშნავი წინათქმა „პოეტიც, კაციც“.

„და ძველისძველი პატარა კიბე
ორივე ხელით ეკიდა ოდას.

ვინ იცის, რამდენ პოეტს რამდენჯერ დაუნახავს ეს „ძველისძველი პატარა კიბე“ (ნალიაზე თუ ოდაზე მიდგმული), მაგრამ დღემდე ვერავინ დაინახა იგი ამნაირად: ორივე ხელით ჩამოკიდებული.

მექონოთი არავის ეგონოს იგი, არა!

მექონოთი – ტაძართა და ეკლესიათა კართა აღსავალია ხარისხედი (საბა), ეს კიბე კი, – დანდალებგაყრილი ორი ლატანია; გურიაში პწკალას ეძახიან, იტალიურად სკალა ჰქვია, თურქულად, – ნარდივან, სომხურად – სანდუდ...

დღიედან ამას იქით, ამ კიბის დანახვაზე (ვისაც ის ლექსი წაუკითხავს, სადაც ეს გამოთქმა) არ შეიძლება, – არ გაახსენდეს ეს ორი სტრიქონი“ (3, 5).

ამავე წერილში მუხრან მაჭავარიანი გენო კალანდიასა და საერთოდ ძმები კალანდიების, კაცობასა და მოქალაქეობრივ პოზიციაზე საუბრობს: პოეტმა უნდა იცოდეს პოეტის ყადრი, უნდა დაიცვას და გაუფრთხილდეს პოეტის მუნდირს.

ამას კალანდიები ღირსეულად აკეთებენ.

„არის იმედები. არის ეჭვები. არის მღუმარება. არის შეძახილი...

ერთი სიტყვით:

არის ყველაფერი, რაც უნდა იყოს!

რაიცა შეეხება პოეტს! –

მას ყოველ დროს უნდა ჰქონოდა, გარნა დღეს განსაკუთრებით ხამს ჰქონდეს:

მუხლი მგლისა და თვალი ორბისა, ვინაიდან (ვითარცა ერთმა ბრძანა პოეტმა): წინ გზაა გრძელი, გზა – ღვლარჭნილი, – როგორც ასპიტი“ (3, 8).

„ფესვები“ შთამბეჭდავია მოცულობით, კრებულში 500-ზე მეტი ლექსი შევიდა, ისინი რამდენიმე ციკლს ქმნიან: მესამე თვალი, კომპოზიციები და პორტრეტები, ლაზური ლექსები, ტრიოლეტები, მზე ნეკერჩხლებში, მწუხრის არაბესკები, პასტორალი სკვითებზე, ფორთოხლისფერი ლექსები, საღამო ხანის სტანსები, გრაალი და კარიადიტები, ზღვის სონეტები, შემოდგომის სონეტები, სონეტები სიყვარულზე, სასახლის კარის სონეტები, საღამო ხანის სონეტები, ფესვები, მაქსიმები, კოლხური ეპითალამები, რექვიემი.

„აღვების იქით“ ზუსტად 43 წლის წინ გამოიცა, „ფესვებისაგან“ განსხვავებით ის მინიატურული კრებულია, მაგრამ ეს პატარა კრებული სავსეა ლიტერატურული არსენალით – ტროპული აზროვნებით, მეტაფორებით, რაც დღეს გენო კალანდიას პოეტური მემკვიდრეობის განუყოფელი ნაწილია. „გზასთან შემდგარი ცაცხვის ხეები ზეცას არხევენ თეთრი ხელებით“, „ცა ვარსკვლავებით ისე მადლდება, თითქოს მთებზეა გადამსხვრეული“, „მზეს შენი თმები უჭირავს ხელში და გულისცემას უსინჯავს აპრილს“, „ასე დარჩება, როცა მოვკვდები და დამადგება გულზე საღამო“, „ტოტების მსხვრევით მოდიოდა ვიღაცა ტყეში და ხელისგულით ეჭირა მთვარე“, „და ძილგამკრთალი კაცივით ბორგავს ზღვა, მომწყვდეული ვარდისფერ ქვებში“, „სისხლისფერი ულაყის ჭიხვინს ქარი იტაცებს და ქარი ფანტავს“, „ცა, გავსებული ბროლის ნამტვრევით, მდინარის ქვებზე ტყდება, წკრიალებს“, „წვიმდა და წვიმდა და თბილი წვიმა თავისი ხმებით გივსებდა უბეს“, „თოვლში ირიბად გადაფერდილ წისქვილის მხრებზე, ყოველდღე თეთრი ჩიტები ისხდნენ“... კრებულში არის ერთი ლექსი „ორი პატარა ცა“, რომელშიც უკვე იკვეთება გენო კალანდიას პოეტური სიტყვის სპეციფიკა:

ორი პატარა ცა კვდება თოვლში,
ორი პატარა ცა...
და შემერთალ ფსკერზე საკუთარ სახეს
კარგავს ამინდი,
საკუთარ სახეს კარგავს თანდათან
ქუჩა,
მდინარე,
სახლი,
კრამიტი.

გზაჯვარედინზე ანთია სისხლი –
წითელი ვარდი,
ორი პატარა ცა მოკვდა თოვლში,
ორი პატარა ცა.

ნიშანდობლივია, რომ ეს ლექსი, 43 წლის შემდეგ, ავტორმა ისევ შეიტანა თავის ბოლო, ყველაზე სრულყოფილ, შემაჯამებელ კრებულში, შეიტანა უცვლელად, ყოველგვარი რედაქტირების გარეშე... ის შევიდა ციკლში „მესამე თვალი“, რომელიც რაოდენობრივად ყველაზე დიდია. ეს ფაქტი იმაზე მეტყველებს, რომ მიუხედავად კატაკლიზმებისა, რომელსაც დაექვემდებარა პოეტის ლიტერატურული მემკვიდრეობა, ის მაინც ერთიანი და განუყოფელია. პოეტის მთელი შემოქმედებითი გზის ანალიზი ნათელყოფს ავტორის ჩამოყალიბებულ პოეტურ და პიროვნულ პოზიციას.

კრებული მრავალფეროვანია ფორმის თვალსაზრისითაც. აქ არის კლასიკური ლექსი, თავისი მკვეთრად განსაზღვრული ფორმით, პოეტი იყენებს ისეთ კანონიკურ საზომსაც, როგორცაა სონეტი, იყენებს ტრიოლეტს, თუმცა საოცარ ოსტატობას იჩენს არაკონვენსიულ ლექსშიც. კრებულში არის ლექსები, სადაც წერას კლასიკური, კონვენსიული ლექსით იწყებს, შემდეგ კი მოულოდნელად გადადის ვერლიბრზე, თავისუფალ ლექსზე. ამ მხრივ, გენო კალანდია მუდამ თანამედროვე პოეტია, ის სწორად, გააზრებულად პასუხობს დროის მოთხოვნებს, ამიტომაც არის მისი მემკვიდრეობა ყოველთვის აქტუალური, მოდური, საინტერესო. სწორედ ამგვარი ფორმისმიერი ეკლექტიზმით გამოირჩევა ლექსები; „ორი ნაბიჯი“, „დაუმთავრებელი კომპოზიცია სოლონის პორტეტისათვის“ და ა.შ.

პოეტის არაერთი ლექსი ეძღვნება შემოქმედებით პროცესს, ლექსის დაბადებას, სიტყვის „ბაჯადლოდ ქცევას: „მე სონეტების გადაყვრი გვირგვინს, მე სახელს ჩემსას და ლექსებს გჩუქნი“ (4, გვ.150). პოეტს არ უნდა ტაში, სახელი და დიდება, მას ქართველობაც, მშობლიური ცაც ყოფნის ბედნიერებისათვის: „რად უნდა დაფნა ჩემი ნიჭის, სინდისის მწერალს, როცა ისედაც საქართველოს ცა მერგო ჯილდოდ“ (4, 149).

პოეტისათვის ამ დაფნაზე და დიდებაზე მნიშვნელოვანი და ღირებული, ყველაზე ძვირფასი აფხაზეთში დაბრუნებაა:

თქვენ გქონდეთ თქვენი ვარდი და დაფნა,
მე აფხაზეთში ვჩქარობ და ვჩქარობ (4, 10).

წერა მისთვის საკრალური აქტია, უფალთან თანახმობა: „ვწერდი – ვკოცნიდი წმინდანის კაბას, ვშლიდი – ვარბევდი გუგულის ბუდეს, ვქმნიდი – თავთუხით ვივსებდი უბეს“ (4, 13).

პოეტი გენო კალანდიას ლექსებში გამოირჩეული, ყველასაგან განსხვავებული ადამიანია, სხვადასხვა სახითა და ფორმით რომ ავლენს და გამოხატავს თავის თავს:

პოეტი კოვბოია,
ხელხვაი, ოდოია,
მუხაა, კოპიტია,
ფშავეური მოტივია.
მირაჟი, ფანტომია,
წმინდანის სასწორია,

დროდადრო პასტორია („პოეტი“ (რენეს), 4, 23)

მხოლოდ პოეტი გარდაქმნის, თავისი ღვთებრივი უნართა და ნიჭით: „ქარს – მუსიკად, სიტყვას – ბაჯადლოდ, ელვას – მარყუჟად“... („ავტოპორტეტი“, 4, 37).

სამშობლოს თემა ახლობელი იყო ყანწელებისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ბევრ რამეში ბაძავდნენ ფრანგ სიმბოლისტებს, ყოველ შემთხვევაში, შემოქმედების დასწყისში მაინც, სამშობლოს სიყვარული არასოდეს განელებიათ, ეს ადეკვატურად აისახა მათ პოეზიაშიც. სამშობლოს თემა განსაკუთრებულია გენო კალანდიასათვის, ამ თვალსაზრისით იგი ქართული მწერლობის მაგისტრალურ ხაზს აგრძელებს, კიდევ უფრო აქტუალური გახდა ეს თემა აფხაზეთის დაკარგვის შემდეგ.

გენო კალანდიას პოეზიისათვის მთავარი სამშობლოა, წარსულიც და მომავალიც მისთვის საქართველოსთან იგიველება, ასოცირდება.

სიყვარული გავხარჯე,
ვხარობ სიტყვის მადანით,
სული გაფოთლილი მაქვს
სულ ქართული ანბანით (4, 482)

განსაკუთრებულად უყვარს პოეტს ჩვენი გმირი წინაპრები, უფროსილდება მათ სახელსა და ხსოვნას:

სალამი დიდი ოდიშის სახელს,
ჭყონდიდელების მოდგმას და ნაგრამს,
სალამი ცოტნეს, – უხორცო ქართველს, –
აბელის ძეს და აბელის ფარ-ხმალს (4, 487).

გულწრფელია პოეტის ღოცვა, სამშობლოს კეთილდღეობას გამოსთხოვს უფალს:

ღმერთო, უმრავლე ოდიშის ტყეებს
ბულბული, შაშვი და მაფშალია (4, 495).

პოეტი უმყარესი ფესვებით არის დაკავშირებული მშობლიურ მიწასთან:

ჩემო ნაცრისფერო სამეგრელოვ, –
ჩემო ღვთაებრივო სულო! (4, 511).

ერთიანი, ძლევაძმოსილი და წარსულის საქართველო არის მისი ოცნება:

მესხეთი, ქართლი – ორი ძმა ჩემი,
ჩემი გამწვევი უღელი ხარი,
მოდის მზე... და ნათდება გრემი,
ჩადის და... სიზმრად იშლება მტკვარი (4, 21)

ქართულ ცაზე იმდენი შთაგონებული სტრიქონი დაწერილა, იმდენაირად უმღერიათ მისთვის, რომ ძნელია, რაიმე ახალი თქვა. მარტო ანას „შენ ისე ღრმა ხარ, ქართულო ცაო, ისე ფაქიზი, სამკვიდრო შენ ქვეშ მტრად მოსულმა ვერავინ ნახა“ რად ღირს?! გენო კალანდიამ მაინც შეძლო ამ თემის ახლებურად გააზრება:

თქვენ აბრეშუმი ნუ გგონიათ ცა ივერიის
ან გაზაფხულის ხასხასა ვარდი,
ეს ჩვენი სული გადაჭიმეს მთებიდან მთებზე
სამი ათასი წლის წინათ, ძმებო! (4, 40).

პოეტი მზადაა, რომ სამშობლოსათვის, გმირი წინაპრების მსგავსად, გაწიროს თავი, ის მზად არის ცოტნესავით გაიღოს მსხვერპლი:

წავალ... დავდგები ფაზისის ხიდზე,
რომ ჩემი სისხლი წვეთ-წვეთად მოგცე.
მომეცი ნება, მიყვარდე ისე,
როგორც უყვარდი, მამულო, ცოტნეს (4, 51).

პოეტმა იცის, რომ სამარხი, სამუდამო განსასვენებელი ოდიშს ერგება და ეს სულიერ სიმშვიდეს ანიჭებს:

კიდევ ცოტა და უფლის სახელით
ოდიშს მერგება საძვლე-სამარხი (4, 527).

გენო კალანდიას შემოქმედებაში ყოველთვის დიდი ადგილი ეჭირა მამულის სიყვარულს, მისადმი ერთგულებასა და თავგანწირვას, მაგრამ სოხუმიდან დევნილმა, თბილისში დამკვიდრებულმა პოეტმა ახალი ძალით შეიგრძნო ადამიანური სევდისა და ტკივილის სიმძაფრე. ამ განცდამ მის ბოლოდროინდელ ლექსებს მეტი გამომსახველობა და ექსპრესია, განუმეორებელი ხიბლი მიანიჭა. გენო კალანდია სევდის პოეტია. თუმცა მისთვის უცხოა აპოკალიფსური მოლოდინი და სამყაროს დასასრულის მიძიმე ფერები, პოეტს ძალიან უყვარს სიცოცხლე, მისი ტრფიალია და ამიტომაც მისტირის სიცოცხლის დაკარგულ ნაწილს, მარადიულ ედემს – აფხაზეთს. ეს მისი მოუშუშებელი, ღია ჭრილობაა. მისი სათქმელი ყველა აფხაზეთელის, ცხინვალელის, შიდა ქართლელის, ზოგადად შინიდან გამოძევებულის, მსხემისა და ბოგანოს სათქმელია.

ლიტერატურა:

1. ი. რატიანი, თანამედროვე ქართული ლიტერატურული პროცესი, ჟურნალი „ჩვენი მწერლობა“, 25 ნომბერი, 2011, №24 (154).
2. გ. კალანდია, ავტობიოგრაფიები ქვაზე, ქუთაისი 2005 (წინასიტყვაობა წიგნისა).
3. მ. მაჭავარიანი, პოეტიც, კაციც, წიგნიდან: გენო კალანდია, ფესვები, თბ., 2011.
4. გ. კალანდია, ფესვები, თბ., 2011.

Marina Turava ***Blood Given Drop by Drop*** ***(Geno Kalandia's collection of poems "The Roots")*** **Summary**

Geno Kalandia's poetry includes everything: sorrow and joy, pain and hope, irony and self mockery, sneer and scorn of himself and others, reflection upon origin of a human, his mission on the Earth, existence and death. Kalandia's latest poems are inserted into modern poetic discourse scope and demonstrate an organic part of current literary processes.

Geno Kalandia is a poet of sorrow. Though his poetry is far from apocalyptic expectations and gloomy shades of the end of the world, he loves life and suffers for the lost period of life, everlasting paradise-Abkhazia that present incurable pain for him and a wound that has never healed. His poems convey thoughts of every person from Abkhazia, Tskhinvali, Inner Kartli and everyone exiled from home, left without own land and shelter.

Марина Турава
По каплям выдавленная кровь
(Сборник стихов Гено Каландия «Корни»)
Резюме

В поэзии Гено Каландия есть все: тоска и радость, боль и надежда, ирония и самоирония, советы себе и другим, рефлексия на происхождение человека, его назначение в этом мире.

Последние стихи поэта входят в круг поэтического дискурса и являются органической частью литературных процессов.

Гено Каландия – поэт печали, но для него чужды апокалипсические настроения и тяжелые цвета окончания мира. Поэт очень любит жизнь, поэтому оплакивает потерянную часть жизни, вечный Эдем – Абхазию. Это его незаживающая рана.

Его слова – это слова всех жителей Абхазии, Цхинвали, Шида Картли, всех беженцев и переселенных лиц.

Людмила Беженару
(Румыния)

**ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТА «ГОРОД»
В ПОВЕСТИ «РЕКИ» ЕВГЕНИЯ ГРИШКОВЦА
(ЛЕКСИЧЕСКИЙ УРОВЕНЬ ОРГАНИЗАЦИИ ТЕКСТА)**

Культура города в современных философско-культурологических исследованиях Ю.М. Лотмана, З.Г. Минц, В.Н. Топорова, Н.П. Анциферова, Д.С. Лихачева, Б.А. Успенского, представлена в следующих теоретических ракурсах: город и текст культуры; город - феномен сознания; город и историческая личность; город в пространстве культуры; мифология города.

Несмотря на традиционно сложившийся в теории литературы термин «городской текст» и на семиотическую модели исследования культуры города, необходимо констатировать, что исследователи вносят в это понятие разное содержание. В данной работе исследуется функционирование концепта «город» в «сибирском тексте» Евгения Гришковца. Концептуальный анализ лексемы *город* предстает как часть не только литературной, лингвистической, но и культурологической системы.

Концепт «город» рассматривается нами в литературоведческом, лингвистическом и культурологическом планах, за пределами данного анализа остаются другие возможные планы выражения структуры текста (мифологический, религиозный), к которым мы будем обращаться лишь отчасти. Методологически работа опирается также и на ландшафтно-образный подход к изучению культурного пространства города и, в частности, на визуальный (ландшафтный) и документальный (неландшафтный) анализ городского текста.

В теории литературы существует уже сложившаяся традиция исследования городских текстов (Лондонский текст, Венецианский, Петербургский), в которых географическое пространство осмысливается как часть культуры, часть текста как художественного целого.

Концептуальный анализ имени «город» связан с выявлением нескольких уровней семантики, образующих ассоциативные контуры вокруг денотатно-сигнификативного центра - ядра концепта. Выявим ядро концепта «город». При рассмотрении дефиниции этого слова анализ толкований показывает, что отражённый в словарной статье денотатно-сигнификативный центр концепта «город» включает три компонента: город (как территориально-административное образование); люди, которые проживают в этом месте, и деловой центр, здесь люди живут и работают. Это некий центр активности. Необходимо проанализировать и объяснить цельную сему дефиниций. Словарь С.Ожегова даёт такие толкования:

1. Город – крупный населенный пункт, административный, торговый, промышленный и культурный центр.

2. Город – в различных подвижных играх: место, лагерь каждой из партии (обычно обозначенные на земле чертами).

Таким образом, ядро концепта «город» образуется следующим компонентами значения:

- административно-территориальное образование.
- данное образование характеризуется определённым характером застройки, её составом и функционалом;
- люди, проживающие в данном образовании;
- жители города отличаются определённым образом жизни;

- оппозиция.

Важно отметить, что указанные компоненты содержат потенциальные смыслы, в которые входят: модальная рамка, установка, эмоциональная составляющая. Так, например, образ жизни горожан может быть рассмотрен как позитивно (модальная рамка одобрения, поощрения, превосходства, восхищения, желательности т.д.), так и негативно (модальная рамка ущербности, неодобрения, страха и т.п.): городской ритм означает скоротечность, поверхностность в общении, стремительность, отвлечённость, отдалённость от других, бегство от смысла жизни (или отсутствие его поиска) и пр., то есть то, что человеку с развитой рефлексией может доставить дискомфорт.

Необходимо отметить эмоциональную составляющую концепта: *город* обладает определённым настроением, которое характерно для его жителей, недаром говорят о настроении места. Оно складывается из темперамента этноса, его культуры, погодных условий. Цветовая гамма также создает эмоционально-подавленное настроение.

Концептуальный словесный ряд выражен прилагательными, которые передают подвижность, непостоянство в плане выражения. Размытость, неопределенность городского пространства позволяет автору-повествователю трансформировать его: заполнить воспоминаниями, материализовать, овестествить их, переживать «воспоминание своё как действительность». В итоге *город* на основе метафорического переноса становится в сознании автора и читателя - реципиента неким организмом, живущим собственной жизнью переплетающейся с жизнью его обитателей. Эта жизнь изменчива и делится на *до* и *после* — в этом одно из основных отличий города и страны. По мере того как пространство прошлого оживает в памяти героя, обретает звуки и запахи, городской мир теряет живые признаки, превращается в воспоминание.

Таким образом, благодаря компонентному анализу мы выделили несколько планов значения концепта «город».

Первый план — топос (место), некоторым образом организованное пространство: здания (жилые дома, магазины, складские помещения, собор и т.п.), улицы, площади, памятники и пр. Именно так функционирует концепт «город» в сознании героя Гришковца. «А у нас в городе музей был только один: краеведческий. Он был маленький и не обязательный. Перед входом в музей стоят две старинные пушки. С какой стати возле нашего музея поставили пушки, не понятно. Наш город совсем молодой. Те пушки сделали точно лет за сто до того, как появился наш город. Но они стоят перед музеем, периодически заполняются мусором, потом их чистят, и так много лет.»¹

Элементы пространства создают его внешний облик, его лицо, поэтому именно архитектура - основной отличительный признак города вообще, его маркёр (достопримечательности служат своеобразным паспортом города, его визитной карточкой), определяющий (во многом, но не во всём) место города в аксиологической системе человечества.

Второй план - проживающие в нём люди. Это персонифицированный город: «мой город» - дед, отец, студенты-геологи, школьные друзья, но всех их автор объединяет собирательным термином *сибиряки*, обозначающий жителей и уроженцев Сибири. Дмитрий Ушаков давал четкое определение этому слову: «*Сибиряк, русский, не пришлый, коренной житель Сибири*».

Основой региональной идентичности является общность «малой родины», и Евгений Гришковец – один из немногих авторов, которые отождествляет жителей своего города с жителями всего сибирского региона. В тексте чувствуется привязанность автора к Сибири, к

¹ Евгений Гришковец, «Реки», М.: Махаон, 2005, режим доступа 04.12.2013. <http://irisharomanova.narod.ru/reki1.html>

сибирским просторам, морозам, к сибирской идентичности. «Сибиряки» Гришковца – это отдельная «порода» людей, имеющие определённые манеры, характер, менталитет, походку и т.д.; их не спутаешь, скажем, с жителями других регионов России или с каким-то другими ее жителями.

Горожане, с одной стороны, создают настроение и культуру города, с другой – являются заложниками города, его культуры, традиций, истории. Этот двойной статус определяет рассмотрение горожан то в качестве агентов, то в качестве пациентов.

Третий план – образуют культурные особенности города – те традиции, историю, менталитет, о которых мы сказали выше. Именно этот пласт концептуального значения особенно интересен, поэтому актуализируется в художественной литературе (вспомним, например, цикл Н.В. Гоголя «Петербург» или множественные замечания об этом же городе в произведениях Ф.М. Достоевского; в зарубежной литературе подобным примером является творчество О. Бальзака, живописующего Париж и его жителей). В итоге город становится самостоятельным героем.

Четвёртый план – не менее интересен, чем третий, – это миф: тот образ города, который сложился в произведениях искусства, философских работах, каким он представляется в сознании людей. Так, Петербург в российском и мировом культурном пространстве представлен как Северная Пальмира или Северная Венеция, имперская столица, культурная сокровищница; к образу этого города обращались А.С. Пушкин, М.Ю. Лермонтов, Н.В. Гоголь, Ф.М. Достоевский многие другие. Можно вспомнить живопись, архитектуру и другие виды искусства, в которых образ Петербурга нарисован с достоверной выразительностью.

Таким образом, концепт «город» сложное, многоплановое образование. Следовательно, его рассмотрение возможно локализовать, ограничить рамками вида искусства, эпохой, автором, произведением. Пространство текста даже небольшого произведения мыслится как взаимодействие структур словесного образа с содержанием текста, происходит переключки одного смыслового ряда с другим, реминисценций на уровне мотивов и тем с текстами самого автора и с текстами других авторов, возникает множество смысловых и содержательных уровней. В пространственно-временные параметры концепта город также входит понятие существование/ несуществование с акцентом на втором плане.

В пространстве сибирского города для героя Евгения Гришковца «ужасно притягательными, но также жуткими были большие, давно остановившиеся стройки, которые, наверное, и по сей день не завершены. Там, в этих темных, пустых окнах, в замерзших, но скрипящих на ветру кранах, в строительных вагончиках и всем остальном строительном лабиринте было столько тайны и мрака. Ходили страшные мифы об убитых школьниках, которых заманили туда, в эти глубины стройки. Еще ходили рассказы, которые были уж совсем странные, невнятные и связанные с какими-то эротическими страшными приключениям».¹

В повести Евгения Гришковца «мой город» вводится в текст повести посредством детских воспоминаний. *Город* – это герой воспоминаний автора как и его верный помощник в самоидентификации личности; концепт реализован у Евгения Гришковца через знак «Родина». «Но где граница между чем-то и Сибирью?», – спрашивает автор, таким образом отделив Сибирь как регион от остального пространства страны, которое все время давит на него. «Мой город», как его называет автор на протяжении всей повести – это родной город героя – повествователя и его семьи, который «был наполнен страхами и запретами. В нем были относительно безопасные маршруты и вражеские территории, неизвестные пространства и зоны средоточения злых сил. Но совершенно безопасных мест не было

¹ Евгений Гришковец, «Реки», режим доступа 04.12.2013 <http://irisha-romanova.narod.ru/reki1.html>

вовсе. Даже в наш двор могли придти парни из соседнего двора, чтобы отобрать у нас что-нибудь ценное, разрушить наши какие-нибудь постройки, обидеть нас... Опасно было ходить одному в кино. Возле кинотеатра могли ограбить пацаны, которые жили рядом с кинотеатром. Они отбирали мелочь и производили тяжелое впечатление. В районе телецентра жили, как гласила молва, особо жестокие и страшные парни. Я туда не ездил никогда, но много слышал про ужасы, которые там творятся. Страшным словом было слово «кирзавод». Туда нельзя было ездить ни в коем случае, почему, никто толком не объяснял, просто там был полюс зла. Как выяснилось позже «кирзавод» – это просто кирпичный завод. А телецентр оказался тоже вполне обычным районом, просто там торчит в небо телевизионная антенна нашего города».¹

В русской культурной и литературной традиции в мифологическом плане город рассматривается как прообраз небесного порядка, рай на земле. В меньшей степени такая идиализация городского (особенно *петербургского* топоса) имеет место в русской литературе. В повести «Реки» городское пространство «мой город»²(сибирский городской текст) противопоставляется тексту «других городов», которых «как бы и не было вовсе. Их названия возникали в жизни только в связи с тем, что папа уезжал туда в командировки, и я с нетерпением ждал его, потому что папа всегда из командировки привозил подарок. Другие города звучали в новостях по телевизору и в прогнозе погоды в конце этих новостей.»³ Персонаж повести характеризуется через отношение к городу и стране. Именно этим отношением выражается концептуальная мифологема города *свой/ чужой*. Такое противопоставление снабжается детальнейшим указанием отношения героя-повествователя к действительности не только родного города, но и всей страны. Если действительность города воспринимается как близкое и родное, «я знаю в своем городе все. И какие бы новые здания в нем не появились, и как бы не менялся внешний его облик, как бы не улучшалось или ухудшалось в нем чье-то благосостояние, я знаю другое, я знаю его константу», то действительность страны не воспринимается автором, так как это : «край, в котором то березка, то рябина, то есть, ничего интересного для меня.» Таким образом, *Город* наполняется *новой идентичностью* потерянной малой родиной, которая основана на *старые*, формирующие её *геокультурные образы* – старый кинотеатр, старый мост, тот же памятник Гагарину, что был при жизни героя в городе.

Новая городская идентичность характерна и для образа города в романе румынского современного писателя Дана Лунгу «Я – старая коммунистка»: этот новый образ имеет много общего с другими городскими поселениями, находящимися на территории «национальных окраин» страны. Применительно к нашей теме следует указать на тот факт, что концепт «город» в романе Дана Лунгу вводится посредством образа города как *малая родина* и воспроизводится в жизни простой семьи Эмили, пережившую коммунистическую эпоху. Если в повести Евгения Гришковца образ города выступает как монолог-воспоминание о потерянной родине детства, в романе Дана Лунгу образ города выступает как потерянная малая родина, которая когда-то принадлежала определенной поитической эпохе.

Во-первых, следует отметить, что в тексте появляются наименования конкретных топонимов. Это расширяет модель действительности в произведении и лишает топоним

¹ Евгений Гришковец, «Реки», М.: Махаон, 2005, режим доступа 04.12.2013 <http://irisharomanova.narod.ru/reki1.html>

² Мы определяем это пространство как «сибирский городской текст», зная, что родной город Евгения Гришковца - это Кемерово, в котором течет его родная реки Томь. Анония в тексте имеет целью вовсе не скрыть автора, его биографию; она оставляет лакуны для вчитывания/вписывания в текст читательского опыта.

³ Евгений Гришковец, «Реки», М.: Махаон, 2005, режим доступа 04.12.2013 <http://irisharomanova.narod.ru/reki1.html>

«Россия» тождества с «город»: городом является не только «мой город». В тексте повести «Реки» встречаем следующие лексические средства презентации концепта «город» в рамках «большой страны» и даже континента: Австралия, Европа Америка, Африка, Англия, Польша, Италия, Бельгия, Канада, Китай, Гондурас, Аляска, Финляндия, Португалия Россия, Сибирь, Урал, Крым, Москва, Кенигсберг, Красноярск, Новосибирск, Тюмень, Помпей, Роттердам, Гаага, Нью-Йорк, Лондон, Париж, Сызрань, Барнаул Воронеж, Омск, Сочи, «Другие города», «Рига, Минск, Киев, Берлин, Варшава, Хельсинки... и даже Мехико».

Во-вторых, расширяется список микропонимов в рамках города: шахты, улицы, парки, железная дорога, мосты, кафе, тюрьма: Казанский вокзал, Тунгусская тайга, Транссиб, Байкал, тюрьма Пятёрочка. В пространстве города угольная тема присутствует в виде названий: Проспект Шахтеров, Угольный проезд, Улица Горняков. Эти названия дополняют «городской текст» повести и «вовлекают читателя в виртуальную реальность».¹

Также мы сталкиваемся с целым списком атрибутов города. Это обозначения микропонимов (кирпичный завод, телецентр кинематограф, театр, концертный зал), учреждений различного профиля и особых локусов городского пространства: *безопасные маршруты, вражеские территории, неизвестные пространства, зоны средоточения злых сил.*

В произведении даётся описание жизни людей, их быта и повседневности. «Город весь состоял из таких историй, знаков и манящих соблазнов. Он был огромен и еще он рос. Я всегда жил на окраинах города, в новых районах. Мы несколько раз переезжали из одного нового района, которой только-только начинал благоустраиваться, в еще более новый район, где никаких признаков благоустройства не было.»² Таким образом, анализ лексического строя повести показывает, что концепт «город» в своем «внутреннем» плане представлен в «сибирском тексте» Евгения Гришковца следующими группами лексем:

1 группа: обозначения микропонимов — реальных улиц, площадей, возвышенностей, районов города - Предзаводский район;

2 группа: наименования учреждений, организаций «Сочи 52», «Гагры 54», «Белокуриха»,

3 группа: самостоятельную группу лексем составляют обозначения типологических атрибутов любого города (улица, парк, мост, железная дорога, аптека, река и др.);

4 группа: наименования мест работы (в данном случае в произведении все герои работают или учатся, указано одно рабочее учреждение - «шахта», там чувствовалась традиция, основательность и строгость. И люди, которые наверху копошились и копошились в своем городе, как в каком-то ветхом и темном сарае, там под землей, были собранными, сосредоточенными, немногословными и, безусловно, профессиональными. В них было содержание, гордость, и даже азарт»³, студенты историки).

5 группу составляют обозначения транспортных средств, встречающихся в городе (поезд, самолет, машина, теплоход). Шестую группу образуют наименования полезных ископаемых (уголь, газ, руда, нефть). Лексемы «сибирской» группы мы определяем как имена, характеризующие сибирское пространство текста: Транссибирская магистраль, отдаленная сибирская деревня, Новосибирский железнодорожный вокзал, Урал, Байкал.

В отдельную группу мы отнесим названия художественных произведений, («Преступление и наказание», «Мартин Иден», «Белое безмолвие» собрание сочинений Лондона), литературных героев, (Раскольников, Микки Маус), произведений изобразительного искусства, («Девятый вал» «Гибель Помпеи» «Дети, бегущие от грозы»

¹ Марина Абашева, «Евгений Гришковец. Реки», Знамя, №4, 2006.

² Евгений Гришковец, «Реки», М.: Махаон, 2005, режим доступа 04.12.2013 <http://irisha-romanova.narod.ru/reki1.html>

³ Евгений Гришковец, «Реки», М.: Махаон, 2005, режим доступа 04.12.2013 <http://irisha-romanova.narod.ru/reki1.html>

«Три богатыря» «Утро в сосновом бору»), музыкальных произведений, (Антонио Вивальди «Времена года»), которыми автор дополняет свое повествование. Они составляют своего рода метатекст, который помогает в раскрытии сути основного текста. Вкрапливание в рассказ имен исторических личностей (Ермак, Напоеон, Колчак, Александр Невский) и высказывание определенного, личного мнения о них, позволяет судить о истории и жизнедеятельности малых городов и способствует определению значимости их культурного наследия (материального и нематериального).

Перечисленные группы слов обозначают те реалии, которые характеризуют город как топос (первый план концепта «город»): перед нами картина вполне обычного малого сибирского города.

Рассмотрим реализацию концепта «город» в его втором плане - город как люди, проживающие в нём. Здесь мы сталкиваемся, прежде всего, с национальным составом горожан: на страницах повести мы встречаем как коренных сибиряков, так и людей разных национальностей, которые в разные неотдаленные времена проживали, строили, посещали этот город шахтеров. Это и немцы, которые «хорошо строили», и «очень темнокожий человек, по нему сильно видно, что Африка для него не чужой континент.<...>Он был просто наш товарищ, такой же, как мы, и ничем особенным не отличался. Он одевался и носил шапку, как надо. Он был сибиряк. В нашем городе совсем не было чернокожих людей... Он был наверное единственный. Но он был сибиряк.»¹ Таким образом, индустриальный город, по мнению автора-повествователя, начинает выступать как значимый элемент исторического и идентитарного процесса.

Конфессионально - маркированных наименований людей почти нет, так как «в Сибири не было пейзажей с белыми церквями», - узнаем мы от автора. Есть лексемы, обозначающие профессии (стюардесса, геолог, лесник, инженер, шахтер, шахтерские династии); и необходимо отметить, что наименования профессий даёт значимую информацию для выявления смыслообразующих компонентов концепта «город», поскольку существует прямая взаимосвязь между родом занятий, (шахтер), местом службы, (шахты) и жизнью города. Эти лексические средства создают иную картину города: это не просто топос, в котором живут люди. Не меньшее значение имеет образ жизни горожан, их ценности и мировоззрение, цели и устремления. Жители города, пусть и коренные сибиряки, находятся по мнению Гришковца, в состоянии безысходной спячки, духовной пустоты, постоянного ощущения одиночества. «Я видел только обреченный город, который взял все худшее от деревни и от большого города. Сарай, стайки, гаражи, приземистые дома, темные вонючие подъезды. Видел мужиков с невеселыми бледными лицами и четко начерченными глазами на этих лицах.»² Это и внутреннее состояние самого героя-повествователя, и главного героя – *Города*.

1. На основе вышесказанного можно сделать вывод о том, что концепт «город» - сложное, многоплановое образование.

2. Функционирование данного концепта в повести «Реки» Евгения Гришковца происходит на двух уровнях организации текста: на лексическом (на котором мы остановились выше) и синтаксическом. Лексический уровень представлен несколькими группами лексических средств, выступающих атрибутами города: обозначения микротопонимов, учреждений, транспорта, особенностей ландшафта, профессий людей и национальной принадлежности. Особый интерес представляют авторские предикации описываемых реалий (в них выражается оценка автора).

¹ Евгений Гришковец, «Реки», режим доступа 04.12.2013 <http://irisha-romanova.narod.ru/reki1.html>

² Евгений Гришковец, «Реки», режим доступа 04.12.2013 <http://irisha-romanova.narod.ru/reki1.html>

3. На синтаксическом уровне функционируют не отдельные лексические средства презентации концепта «город», а синтаксические конструкции, представляющие целостные ситуации, картины, ментальные схемы. Особенность анализируемого текста состоит в том, что мы встречаемся с единым образом адресанта (отправителя текста): мы слышим голоса одного единственного героя-повествователя, поэтому концепт «город» реализован через единичное видение и точку зрения.

4. В целом можно сделать вывод, что город у Гришковца предстаёт как непостоянная, находящаяся в динамике сущность. Контекстуальное сравнение и других городов позволяет сделать вывод о том, что понятие «город» у Гришковца не отделён непроницаемой стеной от региональной «родины» Сибири, поэтому именно наиболее адекватно передаёт тот смысл, который вкладывал в концепт «город» автор.

5. На втором плане выражения (город как люди) концепт реализован через различные социальные, национальные, культурные и иные маркёры. Героями являются жители, которых объединяют безнадежность и внутренняя ущербность, материальным воплощением которых выступает сам город – безликий, провинциальный, темно - чёрный, грязный, со своими главными компонентами – *шахтами и рекой*, последний из которых сохранился в воспоминаниях автора в самых светлых и ярких, чистых и нежных красках.

Литература:

1. Абашева М. «Евгений Гришковец. Реки», Знамя, №4, 2006.
3. Гришковец Е. «Реки», режим доступа 04.12.2013. <http://irisha-romanova.narod.ru/reki1.html>
4. Газета «Литературная Россия», режим доступа 04.12.2013. <http://www.litrossia.ru/archive/140/reit/3457.php>
5. Ядринцев Н.М. Сибирь перед судом русской литературы, в «Сибирский вестник», №3, Иркутск, 1866, режим доступа 04.12.2013. <http://www.volgota.com/ru/node/144>

ლიუდმილა ბეჟენარუ კონცეპტ „ქალაქის“ ტიპოლოგიური დახასიათება ევგენი გრიშოვცის მოთხრობაში „მდინარეები“ (ტექტის ორგანიზების ლექსიკური დონე) რეზიუმე

მიუხედავად ლიტერატურის თეორიაში ტრადიციულად არსებული ტერმინისა „ქალაქური ტექსტი“ და ქალაქის კულტურის კვლევის სემიოტიკური მოდელისა, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ მკვლევრები ამ ცნებაში სხვადასხვა შინაარსს დებენ. ნაშრომში შესწავლილია კონცეპტი „ქალაქი“ ევგენი გრიშოვცის „ციმბირულ ტექსტში“. ლექსება *ქალაქის* კონცეპტუალური ანალიზი წარმოდგენილია როგორც ლიტერატურული, ლინგვისტური და კულტუროლოგიური სისტემის ნაწილი.

Lyudmila Bejhenaru
Typological characteristics of the concept 'city' in the novel 'Rivers' by Evgenyi Grishkov (lexical level of text organization)
Summary

Despite the traditionally formed in the theory of the literature, the term «urban text» and the semiotic model to study the culture of the city, it should be noted that researchers contribute to this concept different content. In this work examines the functioning of the concept of «city» in the «Siberian text» Evgeny Grishkovets. Conceptual analysis of the tokens city appears as part not only in literary, linguistic, and cultural system.

ნაილე სურმანიძე
(საქართველო)

**არსებითი სახელის ბრუნვის ზოგიერთი თავისებურება
მურღულის ხეობის მიტყველებაში**

მურღულის ხეობის მეტყველებაზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ ბრუნვათა წარმოების წესები ძირითადად ისეთივეა, როგორც დასავლური ჯგუფის დიალექტებში.

ა) ხმოვანფუძიანი სახელები სახელობით ბრუნვაში ბოლოვდება **მ-ით (ი-მ)** მაგალითად:

ეს მე ვარ, ეს ჩემი **დედემა** (შ.ფ. 309); **ბაბო** ხეირსუხი მყავდენ (შ.ფ. 301); ჩემი **დიდნენ** მეტი სიფილათ იყო (შ.ფ. 301); ის უწინდელი **ნენემა** იშტე (შ.ფ. 301); **ბაბო** ყეღირი ქვია (შ.ფ. 330) და ა.შ.

ბ) სახელობით ბრუნვაში **მ-ით** ბოლოვდება კნინობითის ფორმებიც:

ჭანურა სხალი გუთევეს (ბუჯ.); ქლიავები არი: **წყალქლიავეა, დედოფალა, ტყუბა** (შ.ფ. 308); უწინდელი სახელია **ბუჯურა** ვაშლი (შ.ფ. 311) და ა.შ.

გ) პიროვნების სახელები:

მუსტაფა ვარ, ათასერთი გვარი (შ.ფ. 296); **დოსაკა** ამის ქირვაა, ბიჭი ყავს კა (შ.ფ. 301)...

დ) ნათესაობით და მოქმედებით ბრუნვაში ბოლოხმოვნიანი სახელებს ზოგჯერ უცვლელად ერთვის ბრუნვის ნიშანი **-ის, -ით**, ოღონდ ბრუნვის ნიშნისეული ხმოვანი **ი** სუსტდება და გვხვდება **მს, -მთ**. მაგალითად:

ჩემი სახლი ქვეთაა, **ჯამე**ს ქვედან (შ.ფ. 284); ჩემი **ტაძას** ბიწი გადმოიდა, ანეის ნახვა უნდოდა (შ.ფ. 310); **არაბათ** მოსულან, ცხენი მიეყვანდენ (შ.ფ. 308) და სხვა.

ე) საინტერესო სურათს გვიჩვენებს მოთხრობითი ბრუნვა. ბრუნვის ნიშნად გვხვდება, როგორც **-მა** და **-მ**, ისე ძველი ფორმა **-მან**. ხმოვანფუძიანი სახელები მეტწილად **-მან** ბრუნვის ნიშანს დაირთავენ. მაგალითად:

-მა: ინას ხელზე დეიდებენ, ამა **კაცებმა** არნა დეგინახონ (გურბ.); ჩვენ დიდვანებმა იხოდენ ყოლამფერი (შ.ფ. 308) და ა.შ.

-მ: ჩემ **ნენემ** ესკი საჭმელები იცის (შ.ფ. 310).

-მან: ეს **ბაბომან** იმფო იცის (გურბ.); დედამთილსა მის **ძალმან** უთხრა (შ.ფ. 326); **ვინმემან** არ შეხედებდა ქალებს (გურბ.); **სიცხემან** დაწვა, წუხელი ცოტა გაწვიმდა (იბრ.) და ა.შ.

საკვლევ რეგიონში საკმაოდ ხშირია სავრცობი მიცემითსა და ნათესაობით ბრუნვებში, ორივე რიცხვში:

თუთუნჯილარი ქვია ახლა ჩვენ **სოფელსა, ქართლასა**. (შ.ფ. 324); **სანთელსა** მუხზე მუუსვამ (შ.ფ. 324); ჩემ **ხისიმსა** ფეხი მუუტეხია (შ.ფ. 324); **ფირინჯსა** ლახანაზე დააყრი (შ.ფ. 296) და ა.შ.

ხმოვანფუძიანი სახელთა ბრუნებისას საყურადღებოა აგრეთვე კუმშვადი და უკუმშველი სიტყვების ბრუნება. ჩანს, მურღულელთა მეტყველებაში ა და ე ხმოვანზე დაბოლოებული სიტყვები უმეტესად უკვეცელია. მაგალითად:

იქიდან ამუა **ხმაები** (იბრ.); ბათუმ არიან ჩვენი **ბიძაები** (შ.ფ. 331); **ძედან** გავაკეთავ მაწონი, ხაჭო, იალი... (ბუჯ.); ამის **ბაღანას** ქირვა ვარ მე (ტრაპ.).

ანალოგიური ფორმები დასტურდება ხმოვანფუძიან გეოგრაფიულ სახელებში:

ეს კაცი **ჩაქველთადამ** იყო (შ.ფ. 285); ჩვენ **აგარადამ** ვართ (ტრაპ.) და სხვა. ხმოვანფუძიან სახელთა უკვეცელობისაკენ მიდრეკილება შეინიშნება სხვა სამხრულ კილოებშიც (შდრ. ცინცაძე, ფაღაფა, 2011:214). ეს არის ერთ-ერთი იმ ნიშანთაგანი სამხრულ მეტყველებას რომ განასხვავებს ქართული ენის სხვა დიალექტებისაგან.

თანხმოვანფუძიან სახელებში, ჩვეულებრივ, გამოიყოფა კუმშვადი და უკუმშველი ფორმები. გვხვდება სიტყვები, რომლებიც სალიტერატურო ქართულში კუმშვადია, მურღულელთა მეტყველებაში კი უკუმშველი:

დასანთებელ **სანთელებს** აკეთებენ (შ.ფ. 324); **სომეხესა** დაუწვიან აქვერობა (შ.ფ. 324); **ბებერები** ამდენ ანჯახ იქმენ (გურბ.); წიჭიმერი **ყერძენის** სახელია (იბრ.) და ა. შ.

გვხვდება შეკუმშული ფორმებიც:

თავის **ხორმებს** საბძელში დააწყობენ (შ.ფ. 323); **მაყვლიდამ** ლეჩერი ავაღუღავთ (შ.ფ. 311); **დედოფლი** მოყვანიხან იტყოდენ ბევრ რამიებსა (შ.ფ. 316) და ა.შ.

საინტერესო სურათს ქმნის არსებითი სახელების ბრუნებისას, როცა მათ თანდებულის ფუნქციით ზმნიზედები ახლავს. ნათესაობითი არსებით სახელებს შენარჩუნებული აქვთ ბრუნვისნიშნისეული **ს**, ზოგჯერ იგი მოკვეცილია:

გზი პირში მარცხენა თერეფზე არი ერეგუნა (შ.ფ. 284); **თი** ქვეშიდან კად წყალი მოდის (ბუჯ.) და ა.შ.

სახელი ფუძის სახითაა, ან კარგავს ბრუნვის ნიშანს:

ამა **დელე** პირებში შავი ფუტიც არი (შ.ფ. 310)...

საყურადღებოა **ა** და **ე** ხმოვანზე დაბოლოებული ფუძეები **ებიან** მრავლობითში.

გვხვდება:

ა. შეკვეცილი ფორმები: ეგენი **ძმების** შვილები არიან (შ.ფ. 313) ათი **ძმები** ვართ (მურღ.) მარტი **კატების** დლეა (მურღ.).

ბ. შეუკვეცილი ფორმები:

იქედან ამოვა **ხმაები** (იბრ.); ბათუმ არიან ჩვენი **ბიძაები** (შ.ფ. 331)...

გ. შეუკვეცილი ასიმილირებული ფორმები:

მათი გაკეთებული **გზევებია** (შ.ფ. 298); ზოლ ძველი **გზევებია** (შ.ფ. 284); ისინი ჩემი **ძმებია** (ბაშქ.) და სხვა.

დ. დისიმილირებული ფორმები:

ჩემი მამის **მამიები** ყოფილან შამილიშვილები (ჯ.); გეტყოდენ ბევრ **რამიებს** (შ.ფ. 316); **დელებში** ყველას მისი წილქვილი აქ (შ.ფ. 297) და ა.შ.

არსებითი სახელის ბრუნების თავისებურებათაგან საყურადღებოა აგრეთვე მიცემითი ბრუნვის ნიშნის დაკარგვის შემთხვევა:

შერბეთიანსაც **კაკალ** დააყრი დანაყილ (შ.ფ. 296); **დედოფალ** უწინ ცხენით მეიყვანდა (გურბ.); ვინმე **ჭად** არ ჭამენ-მეთქი (მურღ.); **ნიშან** მეიტანენ, მერე ქორწილი იქნება (ერენქ.) და ა.შ.

ხშირია ნათესაობითი ბრუნვის ნიშნისეული თანხმოვნის (ს) დაკარგვის შემთხვევები:

შეში კოვზებიც არი, ციცხვები (შ.ფ. 284); **ლახნი** შორვას ვსჭამდით (შ.ფ. 284); რუსებმა ჭამებენ **ღორი** ხორცსა (იბრ.); **ჩაი** ვაკეთავთ სვით (გურბ.) და მისთ.

აღნიშნულ მოვლენას პარალელი ეძებნება სხვა სამხრულ კილოებშიც. მაგალითად, აჭარულში:

შეში ნაკოლი გამომიქნია (ს.); **პური** ფქვილი დემელია (შ.) და ა.შ. შავშურში:

ყაბლი შორვა ასე კეთდება (შ.ფ. 207).

მაჭახელში:

გელინი მოყვანის სიძღვრები არ მახსოვს (შ.ფ. 335) და სხვა.

როგორც სხვა ქართულ დიალექტებში, მურღულელთა მეტყველებაშიც შეინიშნება ვითარებითი ბრუნვის ნიშნის თანხმომავანი ელემენტის (**დ**) დაყრუება, რაც გვაძლევს **თ**'ს, მაგალითად:

ოდოში მოხარშე **საჭმელათ** კაია (შ.ფ. 304); კაი ქალი გვინდანან **ძლათა** (გურბ.) დავაყენე **მოსაფირათ** (შ.ფ. 325) და ა.შ.

არსებითი სახელის თავისებურებათაგან ყურადღებას იქცევს აგრეთვე ბრუნვის ფორმათა მონაცვლეობა. ეს მოვლენა სხვა სამხრული კილოებისთვისაც არის დამახასიათებელი. კონტექსტში ხშირია სახელობითი ბრუნვის ფორმათა გამოყენება მოთხრობითის ნაცვლად:

ღარჭებიც არ იციან გურჯული (გურბ.); **ეკიმი** მითხრა ყველაფერი (ბაშქ)...

ბრუნვათმონაცვლეობაში ყურადღებას იქცევს მიცემითის ნაცვლად სახელობითის გამოყენება:

იმასა **ბელელი** ვუძახით (შ.ფ. 306); ჩვენ ამას **ბალკონი** ვუძახით (შ.ფ. 297);

ფილაფი ვაკეთავთ (გურბ.) და სხვა.

მოთხრობითი სახელობითის ნაცვლად:

გოგომ იჯება ყველაფერი (იბრ.); ამა მის **ბაბომ** ჯერ არ მაძლევდა (იბრ.); **ქალმა** უჭვრიტავს, ნეტაი რაფერააო (ად.) და ა.შ.

მოთხრობითი სახელობითის ნაცვლად დაფიქსირებულია აჭარულშიც, ასევე კლარჯულში-კირნათ-მარადიდის მეტყველებაში და მას სხვადასხვა ინტერპრეტაცია აქვს. კერძოდ: ვ. თოფურიას აზრით, „ეს მოვლენა მეგრულის ნიადაგზე უნდა იყოს განვითარებული“ (თოფურია 1923:120). აკვირდება რა ქართულს, მკვლევარი მიუთითებს, რომ „გარდაუაღ ზმნასთან ქვემდებარე იმ შემთხვევაში გვევლინება მოთხრობითში, როცა მას გარდამავალი ზმნა მოსდევს“ (იხ. თოფურია 1925: 146). ა. ჩიქობავა კი მოთხრობითი ბრუნვის გარდაუაღ ზმნასთან გამოყენების შემთხვევებს ადასტურებს მთიულურში და ცდილობს დაადგინოს კანონზომიერება: აღნიშნავს, რომ გარდაუაღ ზმნასთან მოთხრობითი გამოყენება მაშინ, როცა „შერთულს წინადადებაში ერთ სუბიექტთან ორი ზმნაა, მათგან ერთი გარდაუაღია, მეორე გარდამავალი (ჩიქობავა, 1937:55). ჭოროხის რეგიონის ქართულში ამგვარი ნიმუშების პოვნად ახსნილია, როგორც ჭანურის გავლენის შედეგი (იხ. ჩიქობავა 1936:201; ჩიქობავა 1961:5; შდრ. კიხირია 1963:113; ცინცაძე 1954:15-17). ფაქტს აღნიშნავს ბ. ჯორბენაძეც (იხ. ჯორბენაძე 1989:571). ჩანს, მეტ-ნაკლები ინტენსივობით მოთხრობითი ბრუნვის გამოყენება გარდაუაღ ზმნებთან დამახასიათებელია საერთოდ ცოცხალი მეტყველებისათვის. ვფიქრობ, მისი მიზეზი ენის შინაგან განვითარებაში უნდა ვეძიოთ და არა რომელიმე ენის (თუნდაც მონათესავე) გავლენაში.

შემოკლებანი

ად. -ადაგული; არ.-არხვა; აჭ.-აჭარული; ბ.-ბორჩხა; ბაშქ.-ბაშქოი; ბუჯ.-ბუჯური; ბოსტ.-ბოსტანი; გურბ.-გურბინი; დევსქ.- დევსქელი; ერ.-ერენქო; ვტყ.-ვეფხისტყაოსანი; ზ.ქ.-ზემო ქურა; თხილაზ.-თხილაზორი; იბრ.-იბრიკლი; იკე.-იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება; მარ.-მარეთი; მურდ.-მურღული; მაჭახ.-მაჭახელი; ნანგ.-ნანგრევი; სათ.-სათიბი; სოფ.-სოფელი; ტრაპ.-ტრაპენი; ფერდ.-ფერდობი; ქართ.-ქართლა; ქურ.-ქურა; ქ.-ქედა; ქლ.-ქლასკური; ცხ.-ცხარეთი; შ.-შუახევი; ჩ.-ჩაქვი; ჩხ.-ჩხალა; ჭ.-ჭალა; ჭილ.-ჭილაგრი; ხ.-ხულო; ჯ.-ჯუანა; ჯანს.-ჯანსული.

ლიტერატურა:

1. გიგინეიშვილი, თოფურია, ქავთარაძე 1961 – ივანე გიგინეიშვილი, ვარლამ თოფურია, ივანე ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბილისი.
2. ზურაბიშვილი 1989 – თამარ ზურაბიშვილი, ხმოვანზე დაბოლოებულ სახელთა საკითხისათვის: ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი IX, თბილისი.
3. თოფურია 1963 – ვარლამ თოფურია, ქართველურ ენათა დიალექტების შესწავლის მდგომარეობა და ამოცანები, ქესს, III, თბილისი.
4. იმნაიშვილი 1974 – გრიგოლ იმნაიშვილი, ქართული დიალექტი, I, თბილისი.
5. იმნაიშვილი 1957 – გრიგოლ იმნაიშვილი, სახელის ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, თბილისი.
6. მანჯგალაძე 1956 – ალექსანდრე მანჯგალაძე, ა ხმოვანზე დასრულებული ზოგიერთი სახელის ფუძის აგებულებისათვის ქართულში: სახელის ბრუნების ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, I, თბილისი.
7. ნიჟარაძე 1971 – შოთა ნიჟარაძე, ქართული ენის აჭარული დიალექტი, ლექსიკა, ბათუმი.
8. ნოლაიდელი 1960 – ჯემალ ნოლაიდელი, აჭარული დიალექტი, თბილისი.
9. სურმავა 1990 – კირნათ-მარადიდის მეტყველების ერთი თავისებურების შესახებ, იკე, 29, თბილისი.
10. უშიკაშვილი – ოსმალის საქართველო, ლივანი და კლარჯეთი, გზა, „ივერია“, №21, 1877.
11. ფაღავა, ცინცაძე 2007 – მამია ფაღავა, მერი ცინცაძე, იმერხეული ტექსტები, რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის კრებული, ტ. V, ბათუმი.
12. ფაღავა 2005 – მამია ფაღავა, აჭარულის ბგერითი შედგენილობიდან. დ ბგერა აჭარულში. ბსუ შრომები, I, ბათუმი.
13. ფაღავა 2003 – მამია ფაღავა, ენობრივი სიტუაცია სამხრეთ საქართველოში და სამხრული მეტყველების დიალექტური შედგენილობის საკითხი, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, V ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სერია. ბათუმი.
14. ფუტკარაძე 1993 – შუშანა ფუტკარაძე, ჩვენებურების ქართული, ბათუმი.
15. ფუტკარაძე 1994 – შუშანა ფუტკარაძე, კლარჯეთის ქართული, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, №40-41, თბილისი.
16. ფუტკარაძე 1994 (1) – შუშანა ფუტკარაძე, ლივანური ქართულის თავისებურებანი. ჟურნ. „განთიადი“, №2, ქუთაისი.
17. ფუტკარაძე 1994 (2) – შუშანა ფუტკარაძე, ტაოს ქართული, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, №40-41, თბილისი.
18. ფუტკარაძე 1995 (1) – შუშანა ფუტკარაძე, იმერხევის ქართული, გაზ. ლიტერატურული საქართველო“, №3, თბილისი.
19. შანიძე 1973 – აკაკი შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბილისი.
20. შანიძე 1980 – აკაკი შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თხზ. თორმეტ ტომად, ტ. III, თბილისი.
21. ჩიქოვანი 1942 – არნოლდ ჩიქოვანა, ერგატიული კონსტრუქციის პრობლემა იბერიულ-კავკასიურ ენებში, თბილისი.
22. ცინცაძე, ფაღავა 2011 – მერი ცინცაძე, მამია ფაღავა, შავშური კილო, შავშეთი, თბილისი.
23. ცინცაძე, ფაღავა 1998 – მერი ცინცაძე, მამია ფაღავა, სამხრული დიალექტები და ქართული სამწერლობო ენა, ბათუმი.

24. ცინცაძე 1998 – მერი ცინცაძე, აჭარული ტექსტები (ჩაწერილი 1951 კირნათსა და მარადიდში), ქესს, 7, თბილისი.
25. ცინცაძე 1954 – მერი ცინცაძე, კირნათ-მარადიდის მეტყველების თავისებურებანი, ბათუმის პედინსტიტუტის სტუდენტთა შრომები, I, ბათუმი.
26. ცინცაძე 2011 – მერი ცინცაძე, ტაოური ქართულის ზოგი თავისებურება, 31-ე რესპუბლიკური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი.
27. ჯორბენაძე 1989 – ბესარიონ ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბილისი.
28. ჯორბენაძე 1989 – ბესარიონ ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, II, თბილისი.

Naile Surmanidze
Some Issues of Noun Declension in Speech of Murghuli People
Summary

The work discusses some origin of noun declension in speech of Ravine Murghuli inhabitants. The discussion confirms that in speech of inhabitants in Murghuli Ravine the structure of Georgian language is preserved. Noun declension is originated with some different characteristic features, but every difference is based on the Georgian language.

Наиле Сурманидзе
Некоторые особенности склонения имен существительных в Мургульской речи
Резюме

В работе рассмотрены некоторые особенности склонения имен существительных в речи у жителей Мургульского ущелья. Данный труд указывает на то, что несмотря на двуязычие в Мургульской речи, сохранена структура грузинского языка. Склонение имени в Мургулии имеет определённую особенность, которая базируется на основе грамматики грузинского языка.

Lilia Raciula
(Moldova)

DIAPHASIC VARIABILITY – A SEMIOTIC APPROACH

In order to understand language in its full function, the linguists put it into the position to examine it from the perspective of the theory of variability. This theory was created in linguistics as a scientific space marked in particular by interrogations, fluctuations, discontinuities, polemics-which refer mainly to the essence, the forms of manifestation and the limits of the phenomenon in question. The cognitive ways of variability transgress the limits of a single field, claiming interdisciplinary and plural disciplinary field (synthesizing particular data from lexicology, stylistics, sociolinguistics, history of the language etc.).

From Coseriu's linguistic perspective, language is a „diasystem, a more or less complex ensemble made of «dialects», «levels» and «language styles»" (Coşeriu, 266). The internal variability of the language, according to the scientist, is focused on three fundamental differences, which correspond implicitly to three types of units (syntopic units or dialects, sinstratic units or language levels; phase units or language styles): „a) diatopic differences, i.e. differences in the geographical space (from gr.διά"through" and τοποξ, "place") b) diastratic differences, i.e. differences in the socio-cultural layers of the linguistic community (from gr.διά and lat. stratum), and c) diaphasic differences, i.e. differences between types of expressive means (from gr.διάandφάσιξ levels «expression»" (*idem*, 263). Consequently, „the study of the diatopic variety (in various levels and styles) of the historical language, as well as the study of the syntopic units and the relations between them, form the subject matter of dialectology" and „the study of diastratic variety (in different dialects and styles), like that of sinstratic units («levels») and their reciprocal relations represents the subject matter of sociolinguistics". As for the diaphasic variability it should be noted that the study of diaphasic variety (in various dialects and levels), and that of the sinphasic units and the relations between them should be the subject matter of stylistics of language, which, in fact, does not exist (oral most does not exist) in this form" (*idem*, 143). The term „diaphasic", introduced by E. Coşeriu, is widely spread in foreign linguistics (it is true, less in Romanian linguistics). Being used for the designation of stylistic differences, it is synonymous with the term *stylistic variability*. International SIL French/English Glossary of Linguistic Terms registers the term *diaphasic variability* and researchers like Fr. Gadet, A. Moreau, O. Ducrot, Tzv. Todorov also use it. Thus, our primary concern is the diaphasic (individual) variability.

It is exactly at the level of individual styles in the context of the relationship between the sender (the creative ego) and the extra verbal context, that the factors and conditions related directly to the sender have a greater relevance to the phenomenon of variability. The absolute character of variability in the case of individual styles is ensured by psycho-individual characteristics of the *creative ego* of the sender, by his motivational and attitudinal factors: his perception and esthetic sensibility, his imagination and artistic intuition, his cognitive and social structure, his total freedom of stylistic option, the innovation possibility, his ability to express feelings, impressions, various dimensions of living etc. In the process of converting the language material into a work of art, the main role is played by the intervention of poetic grace, called to perform the miracle of turning water into wine like the miracle at the wedding in Cana of Galilee" (Munteanu, 5).

The variability within individual styles transgresses the framework of stylistics and requires a semiotic approach, as it seeks the semiotic nature of sign. At the level of individual styles, the variability concerns meaning because, as researchers note, what differs from author to author is not the language of the literary works, but the works themselves (as a result of some comparisons it can be seen that the authors use almost the same language"). Establishing that the variety of poetic meanings depend on semiotic domains, C. Dascalu, for example, argues that "poetic meanings are, in their turn (at least virtually), semantic, syntactic and pragmatic" (Dascalu, 58). Meanwhile, the scholar notes that "poetic language as process, has only syntactic meanings, i.e. those that come up while reading (while the semantic and pragmatic meanings exist before reading)" (*idem*, 59). At the level of individual styles, we have to deal with variability of aesthetic syntagmatic meaning.

D. Irimia, a Romanian philologist and a notorious name in the field, addresses variability of meaning using the term "subjective" and "objective". Thus, the variability of meaning is determined objectively by the variability of the relationship between signifier and signified, deriving from the position of the sign inside the historical language to the general norm, and also in the development of the language infinite text within the belle-lettre style" (Irimia, 179). Subjectively, the variability of meaning is conditioned by "sign ambiguity and indeterminacy", by the active participation of the protagonists in the process of signification", by the permanent reconstitution of meaning, which never remains equal to itself, it is not equal to the transition from writer to reader and is not the same at all readers, when it varies in accordance with the time and the (cultural) environment in which it is received" (*ibidem*). The Iasi philologist includes among the facts which determine the variability of meaning "the mutations that occur in the general «picture» of national and world literature (and culture)" and «the diversity of cultural space and of reception time» (*ibidem*). The mechanism of individual variability consists in associating some irrelevant elements from the point of view of common semantic relations. Due to an association, a lexical unit can acquire at the level of the text a syntagmatic identity that differs from its paradigmatic identity at the level of language.

Thus, within individual styles, language signs undergo various mutations on the syntagmatic level" (*idem*, 181) the newly acquired syntagmatic identity being completely different from the paradigmatic one at the level of language. Generally, the individual styles impose themselves through variability at the signified level because "in its internal structure there is a tension between its «paradigmatic» semantics at the linguistic level and the syntagmatic one at the artistic level" (*idem*, 177). As mentioned above, although the glottic signs undergo "mutations on the syntagmatic level" within the individual styles, which are due to the author's creative power and freedom of association, yet, this freedom is subordinated to a major principle which is language itself. In individual styles variability occurs as a result of metasemy (the contents of lingual signs are created by imaginative mechanisms) and cannot be understood and properly assessed except by reference to it.

Since the individual styles are suitable for semiotic definitions, in their role as super codification phenomena, through which the authors try to convey how they perceive the world, it appears that the semiotic approach of the individual variability is a necessary component of analysis.

In order to emphasize the semiotic relevance of individual styles (and of individual variability), we consider it necessary to point out the following: "(i) an aesthetic text involves a particular labor, i.e. a manipulation of expression; (ii) this manipulation causes (and is caused by) a rearrangement of the content, (iii) this double operation, producing a strong idiosyncratic and original function-sign, influences in some way the codes that serve as the basis of the aesthetic act, determining a process of code change; (iv) the entire approach, even if it concerns the nature of the codes, often produces a different world-view, (v) seeking to stimulate the recipient's complex interpretive labor, the sender of an aesthetic text focuses his own attention on the recipient's

possible relationships, so that such a text could represent a network of locative or communicative acts, which expect to get original responses” (Eco, 332). The creators actually establish new codes(sub codes -aesthetic idiolects), but „to propose a code means to propose a correlation” (*idem*, 251). What is considered in the language code a pertinent combination, a rule that requires a specific context, in the aesthetic text it is denied, the latter, being imposed as deviation from the former. Regarding deviation, it should be pointed out that in Um. Eco’s opinion, it derives from a deviation matrix”. According to Um.Eco, deviation results from a “deviation matrix”, „because it establishes a hyper system of structural counterparts right in the text as if the same structural model would act on each level, the aesthetic text acquires the status of super function-sign which correlates correlations” (Eco, 343-344). Aesthetic hyper codification means reconsidering the organization of expression and content, depending on the sensibility, on psychological competences of perception. The correlation between expression and content in the aesthetic idiolect undergoes „a cognitive revision”. The aesthetic code is presented as an ensemble of combinatory variants on the semantic and syntactic levels, where «the excess of expression» always causes «excess of content» or an «increase of intellectual knowledge»” (*idem*, 347). Therefore, through radical inventions, marked by ambiguity, the creator «un-chairs» basically the model of perception and «digs» directly in a shape less continuum, configuring the percept at the moment when it is turned into expression” (*idem*, 322). It is necessary to note that there is a distinction between moderate invention and radical invention, but at the same time, one cannot speak about situations of moderate invention and radical invention because „semiosis never arises *ex novo* or *ex nihilo*” (*idem*, 323).

Individual variability can better be defined by reference to some notions appropriate to the theory of signs(taken from Peirce), namely the notions of *interpreters(interpreter)*. Interpreters, according to scholars, «are neither Platonic entities, nor meta linguistic constructions», but are considered, „the product of human culture activity” (Net, 63). Although Ch. Peirce’s concept of interpreter has been analyzed by many scholars, yet, until today, this concept, as stated by Um.Eco, „does not seem exhausted yet” (Eco, 94). Some experts in the field consider that the richness of the category of interpreter may be explained by the fact that meaning, just like communication, circumscribes the units in an asymptotic way and the semiosis explains itself” (Net, 63). Thus, „the fertility” of this semiotic category(interpreter) is attributed to the circular mechanism of signification and „to reject this situation as theoretically unsatisfactory, means, in Um.Eco’ opinion, not to understand the specific human way of signification, the mechanism by which the history and culture are created, not to understand how by defining the world, we act upon it, transforming it” (Eco, 95). In *Trattato di semiotica generale*, by Um. Eco, the concept of interpreter as an element of Ch. Peirce’s theory, subordinated to an unlimited semiosis process, identifies with „the signified of a signifier, understood as a cultural unit vehicularized through other signifiers, too [...]”; with „componential representation of a semem, namely with the tree proposed by Katz and Fodor”; with „the sememe or the semantic component” (*idem*, 98). If the interpreter is the idea that is generated in the receiver's mind, then it (the interpreter) could vary depending on the plurality of the latter, because the qualification of the interpreter as „a more developed sign” is explained by the fact that this generates in the receiver's mind ideas that are „impregnated” by his experience (his social condition, cultural formation, his human experience, etc.). „The ambiguity of the term *interpreter*, confirms Hanna-Garewicz Buczynski, reveals the substantial duality of the sign, as well as of semiosis and interpretation. Each sign is, on the one hand, a separate entity, endowed with meaning, but on the other hand,[the sign] is a sign only because it is interpreted by another sign. The concept of *interpreter* involves both aspects of the sign. The interpreter is both the sign interpreted as well as the sign that interprets” (*apud*. Net, 32).

We should mention that there are several categories of interpreters: *immediate* or *emotional interpreter* which equals to invariant semantics (denotative meaning);*dynamic* or energetic interpreter, dependent on the context, which can be of two types: authentic interpreter (referring to

the multitude of meanings in synchrony) and degenerated interpreter (to denote the multitude of meanings diachronically and the encyclopedic information that ensures their proper understanding); *final or logic interpreter*, which is a „synthetic interpreter” that refers to the first two and can be of three types: *final interpreter* which corresponds to the empirical definition of the term and to „collateral experience”; *final interpreter* which corresponds to the lexicographic definition; *final interpreter*, the only subcategory of interpreters that ignores the dynamic interpreter and represents "a formal system, a matrix that serves to structure the meaning in a definition, either «empirical» or «scientific»" (*idem*, 61).

Literary semiosis, which depends on the context and on the subjectivity of the receiver, can be decoded through the semiotic category of *dynamic interpreter* (taken from Ch. Peirce). This notion (*dynamic interpreter*) turns out to be efficient in the variability theory too, since studying individual variability, we analyze all the dynamic interpreters or, in other words, the connotative semantic (contextual) markers of the sign. The dynamic interpreter is „the effect itself upon the interpreter” which, besides all the information contained in the sign, „includes any collateral knowledge that the interpreter might have used when he interpreted the sign” (*idem*, 55). What should be taken into account when it comes to literary semiosis is intertextuality, because it represents „that kind of semiosis which aims to lead to the dynamic interpreter” (*idem*, 64). Literary works contain multi-layered codes, the literary semiotics being a connotative one, which means that the level of expression of the literary work is built using a different code or other semiotics.

Literature:

1. Coșeriu Eugen, *Lingvistica din perspectivă spațială și antropologică*, Chișinău, Editura tiinta, 1994.
2. Coșeriu Eugen, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, Editura ARC, 2000.
3. Eco Umberto, *Tratat de semiotică generală*, București, Editura tiintifică și Enciclopedică, 1982.
4. Munteanu tefan, *Introducere în stilistica operei literare*, Timi oara, Editura de Vest, 1995.
5. Eco Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Bucure ti, Editura tiintifică și Enciclopedică, 1982.
6. Irimia Dumitru, *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom, 1999.
7. Peirce Charles Sander, *Logica privită ca semiotică: teoria semnelor // Semiotică și filosofie*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1998.
8. Neț Mariana, *Lingvistică generală, semiotică, mentalități*, Iași, Institutul european, 2005.

ლილია რაჩიულა დიაფაზური ცვალებადობა – სემიოტიკური მიდგომა რეზიუმე

სტატია განიხილავს დიაფაზური (ინდივიდუალური) ცვალებადობის საკითხს. ინდივიდუალური სტილები შეესაბამება ზოგიერთ სემიოტიკურ განმარტებას, რომლის თანახმად, ეს სტილები წარმოადგენენ კოდიფიცირების უმაღლეს მოვლენას, რაც ეხმარება ავტორებს საკუთარი მსოფლმხედველობისა და სამყაროს აღქმის გამოსატყაობაში. ამისგან განსხვავებით, ინდივიდუალური ცვალებადობის სე-

მიოტიკურ მიდგომას აკისრია მნიშვნელოვანი კომპონენტის როლი ანალიტიკურ მიდგომაში. ლიტერატურულმა შემოსისმა, რომელიც დამოკიდებულია კონტექსტსა და მიმღების სუბიექტურობაზე, შესაძლოა განიცადოს დეკოდირება დინამიკური განმარტების შემოტიკური კატეგორიის დახმარებით.

ლილია რაჩიულა

Диафазовое изменение – семиотический подход

Резюме

Статья рассматривает диафазовые (индивидуальные) изменения вопроса. Индивидуальные стили соответствуют некоторым семиотическим пояснениям, согласно которым эти стили представляют высшие явления кодификации, которые помогают собственному мировоззрению автора и помогают выражению восприятия мира. В отличие от этого, индивидуальным изменениям семиотического подхода отводится значительная роль в аналитическом подходе. Литературный семиосис, который зависит от контекста и субъективизма получателя, может декодироваться с помощью пояснения семиотической категории.

Aygun Kosayeva
(Azerbaijan)

ABOUT ORIGIN OF ETHNONYM “ALBAN” ON TERRITORIES OF AZERBAIJAN, BALKANS AND THE GREAT BRITAIN

Peoples, who once left their native lands, tried to retain their customs, culture and traditions in a new motherland.

One of that ethnos was Albans, who left a territory of ancient Azerbaijan and migrated to Europe, the Balkans and the British Isles. Their traces can be found on territories of Central Asia as well.

Today in the Balkans there is a country Albania. At the same time in Britain there exist nations who call themselves Albanach, but their country Alban. These people settle the northern (mountainous) region of Scotland and Hebrides.

A word *Alban* from Gaelic means Scotland, and *Albanach* is a Scotsman.

The Gaelic language is a branch of the Celtic group of languages, which includes Irish, Scottish, which is known also as Scottish Gaelic.

We have just mentioned a people of the Balkans and Britain. However, on the territory of ancient Azerbaijan there existed nations of Albans, who were ancestors not only peoples of Azeri, but Kazakhs, Kyrgyz, Uzbeks and other Turkic nation.

N.Gorkhmazoglu in his article notices about settlement of Albans in Turkic-speaking countries: “Tribe of Albans is known till nowadays among Kazakhs, Kyrgyz, Uzbeks, Karakalpaks and Turkmen. Moreover, in Turkmenistan there are several toponyms connected with Alban” (14).

In *Kitabi-Dada Qorqud* – the epic “The Book of Dada Gorgud” Albans are mentioned as a Turkic nation and one of the main heroes of the epic *Gazan Khan* is a leader of Alpans, i.e. Albans (7).

Now, some words about history of the Caucasus Albania. It occupied territories from the River Aras in the south till the mountains of Greater Caucasus on the north, from Iberia on the west till the Caspian Sea on the east (9).

On territory of Caucasus Albania there lived several Turkic and non-Turkic tribes, which settle today regions of modern-day Azerbaijan Republic.

Now we are going to shed light upon several themes concerning connection of Albans of Azerbaijan with Albanians of the Balkans and Albanach of Scotland.

Henry Skene in his article *The Albanians* referred Albans of the Balkans to Asiatic Albans from the Caspian Sea: “They are called Arvaniti by the Greeks, and Arnaout by the Turks, both names being derived, along with that of Albanians, from the Albanes, an ancient people of the shores of the Caspian Sea, which may have incorporated itself with the Illyrians. The town of Elbassan or Albanopolis in Illyrian Macedonia, took its name from them, as it is supposed to have been built by the horde of these Asiatic barbarians, who were driven to the coast of the Adriatic by the advancing tribes of the east... Therefore it is impossible to assign a later date to their settlement in Illyria, with any degree of plausibility, as some do, because this proves that they had then already separated from their mother tribe in Asia. They had probably become incorporated with the ancient Illyrians, and both races are now represented by the modern Albanians. Even in their physical appearance, to recall the admixture with a still more ancient Asiatic tribe. This is corroborated by one of the most intelligent and also learned of the English (Dr. Huges) who have seen this people. He says, that “the features of the Albanian, his narrow forehead, his keen grey eye, small mouth, thin arched eyebrow, high cheek-bones, and pointed chin, strongly mark a Scythian physiognomy” (12).

John Macpherson in his detailed work devoted to Scots also mentioned the fact of early migration of tribes from the Caspian Sea: “The first race of Asiatics, in the progress of their migrations, were naturally separated by the Caspian Sea; some directing their course to Tartary, and others to Asia Minor. Of the Tartar race are descended the Scandinavians, under which name I compared the Danes, Swedes, western Russians, and Poles: the Celtes of Gaul, Italy, and Spain, were a colony from the lesser Asia” (4).

As you will see later, Asiatic Albans which migrated to the Balkans were originally from territory of ancient Azerbaijan.

Mr. Skene noticed an interesting fact: “The Albans of Asia, mentioned by Tacitus, occupied the modern country of Shirvan” (12).

Thus, Albans of the Balkans are descendants of Albans from Shirvan – a historical region of the ancient Azerbaijan. Medieval Arabian, Persian and Armenian authors named regions of the ancient Caucasus Albania, which in early medieval period was called Arran by the name Sharvan or Shirvan, which occupied western coast of the Caspian Sea, and to the east from Kura River (13).

As we know, an ancient name of Britain was Albion, because Romans called it so. What does the real name of Albion mean? Joseph Ritson in his work stated: “It is certain that the most ancient name of Britain was Albion, not, as is generally, but absurdly, supposed, from its *white cliffs*, the name not being imposed by the Romans, in whose language alone *albus* signifies *white*; but rather from its rocky coast, or interior mountains. Torfaeus, according to Pinkerton, mentions Mor Alban, in Scandinavia. “In Germany,” he adds “any high hills are called Alben” (6).

It should be noticed, that in several Turkic languages, as Kyrgyz, Kazakh, Tatar and Chuvash, a word *alp* has a meaning of ‘a giant’. In Tatar dialect *alp* means ‘something big and huge’. In Turkish, Kyrgyz, Altay, Khakas languages, the word *alp* is expressed in the meaning of ‘a hero’, ‘an athlete’ (10).

The meaning of a word Albion as a ‘rocky coast’ or ‘interior mountains’ noticed by Ritson make us to conclude, that semantics of *Albion* and the word *alp* in the above mentioned examples are synonymous.

According to Ritson, before the year 1070, modern Scotland bore a name of Albania: “Certain it is that the ancient Caledonia, or modern Scotland, had obtained the name of Albania, or Albany; a name it preserved till after the twelfth; when it was superseded by that of Scotia, or as it were, New, or Little Ireland” (6).

In a work of John Macpherson, who made a reference to *A Critical Essay* an interesting fact about origin of Scots and Picts from Albanians is mentioned: “The Scots came into Ireland, from Scythia, in the fourth age of the world; that they and the Picts had one common origin; and that those two nations were descended from the Albanians” (4).

Ethnonym Alban from territory of the Caspian Sea spread towards Europe and this situation was described by Ritson: “...There were both *Albienses* and *Albiaci* in Gaul. Strabo, who mentions the two latter, has given a description of the *Albani* of Mount Caucasus, and of their country *Albania*. Suidas, likewise, gives *Albani* as the name of a nation of the Gauls, and there is another *Albania*, Upper and Lower, the latter being the ancient Epirus, and the former part of Macedonia” (6).

So, *Albani* was a name of the Gauls; beside this, Picts and Scots were descended from the Albanians. Their home was Caledonia or modern Scotland, which obtained the name of Albania, or Albany. According to Macpherson a name of Gauls’ country was Caledonia as Romans called it, but the true name of homeland of Gauls was Caledoch: “The Highlanders call themselves *Cael*. That division of Scotland which they possess, they universally call *Caeldoch*, that is to say, the country of the *Cael* or *Celtes*. The Romans, by a transposition of the letter *l*, in *Cael*, and changing the harth *ch* of *doch*, into an harmonious termination, formed the name of *Caledonia*” (4).

In the name of Caledoch, i.e. the country of Caels or Celts, a word *doch* (junction of ‘ch’ is pronounced like German ‘ch’ in a word *Buch*) from Gaelic means ‘a country’. In *Etymological*

dictionary of the Gaelic language by A. MacBain a word *teach* means ‘a house’ (3). So, the words ‘*doch*’ and ‘*teach*’ have the same semantics and both words coincide with Azeri word ‘*daxma*’, (*dakhma*) i.e. ‘a small, primitive house, constructed from a stone or a grout’. Those types of houses were built not only on the earth, but also under the earth.

John Milne described such houses in the Highlands of Scotland: “On the Ordnance Survey maps these places are called Earth Houses or Erd Houses. They could be constructed only where there were long ice-trailed stones to form the roof. The houses had been formed by digging a deep trench in the ground. Above the roof-stones was laid a thick coat of earth covered with turf, and when the hole in the roof which served as a door was covered with turf there was no outward indication of the house underground” (5).

The method of building houses in ancient Azerbaijan and Highlands of Scotland seems to be the same. One must add that a word *Erd* in Erd Houses coincides with Azeri word ‘*yer*’ in the meaning of the ‘earth’, ‘land’, ‘soil’, ‘place’ and with a word ‘*yurd*’ a ‘dwelling’, ‘land’, ‘home’, ‘birthplace’, ‘homeland’. At the same time it has semantic parallels with German word *die Erde* ‘the earth’, ‘world’.

So, Caledoch was the home of Caledonians or Picts.

Thomas Innes explains that according to Roman writers Picts and Caledonians were one and the same nation: “The first Roman writers that call the inhabitants of Caledonia by the name of Picts in the end of the third and beginning of the fourth age, assure us at the same time that these very people whom they call Picts were one and the same with the Caledonians (2).

The Picts got their name from Latin *Picti* “coloured or tattooed people”. Thomas Innes in his reference to Herodian wrote that he called inhabitants of Caledonia simply Britains; but he describes them Picts, or painted: “They mark their bodies with various pictures of all manner of animals, and therefore they clothe not themselves, lest they hide the painted outside of their bodies” (2).

Why Herodian and other ancient authors mixed Picts with Britains? Macpherson give an explanation of this: “It is therefore not improbable that the custom of painting faces and limbs, to strike the enemy with terror, arose first from the superior barbarism of the Caledonians, and travelled Southward to the Britons, who had come in a later and more civilized period from Gaul” (4).

According to Macpherson a custom of colouring or tattooing was spread from Caledonians or Picts to Britons who settled the south part of the country. Ritson in his work cited Ammianus Marcellinus and Virgil, who wrote about Scythian nation of Agathyrsi and described them as coloured people like Picts: “The Agathyrsi, another Scythian nation, painted their bodies over with blue-coloured spots, larger or smaller, and more or less numerous, according to their rank. Virgil, too, calls them *Picti Agathyrsi*” (6).

Zaur Hasanov in his detailed work *Royal Scythians* in referring to Herodotus writes: “Herodotus mentions Agathyrsus as an elder son of Hercules, born from half woman, half serpent. In later periods many historians almost unanimously referred Turks-Khazars to the descendants of the Scythian Agathyrsi. Marquardt identified the Scythian tribes of Agathyrsi with Turkic tribes of Agacheri mentioned by Rashid al-Din. Marquardt gives the following semantic interpretation of this tribes’ name: *agach* (“a tree”, “a forest”) and *eri* (“a man”), i.e. “a forest men”. Priscus tells about “Agathyrsi” as of Hun’s tribal union” (8).

Another son of Hercules was Gelon, who together with his brother Agathyrsus had been exiled by their mother to a foreign land. Zaur Hasanov writes about life of Gelons: “At the same time Herodotus mentions a Scythian tribe under this name on the territory of Scythia. During Darius invasion to Scythia, Gelons united with Scythians against Darius. Strabo mentions “gel” tribes on the territory of Albania, and Ptolemy uses the toponym “*gelda*”, which Geybullayev reckons derivative from name of the Turkic tribe” (8).

It is possible to suppose that the tribes of “Gelons” or “gel”, mentioned by Strabo on the territory of Caucasus Albania could be ancestors of Celts or Galls.

As we have mentioned above, Albani or Albans was a name of the Gauls. It means that in ancient time the Scythian tribes of Gelons or Gels had to leave their homeland Albania (territory of ancient Azerbaijan) and moved towards Asia Minor and from there to the Great Britain. Here they were known to Romans as Caledonians or Picts.

According to Ritson, the nation of Picts came from Scythia in a few long ships. They arrived in Ireland and asked the nation of Scots for a place for settlement for themselves, but could not obtain it. Then Scots offered them another island, because the island where they settled would not hold them both (6).

The long ships of Picts resembled those ship petroglyphs at Gobustan in present-day Azerbaijan. According to Heyerdahl, these drawings “testify to the fact that boats were of extreme importance to early man, as they provided security and transportation millennia before there were roads cut through the wilderness.” He noted that the boats drawn at Gobustan featured the sun at the front of the boat, rather than at the back. Heyerdahl theorized as to the likelihood that the ancestors of Scandinavians, including Norwegians like himself, probably originated from the region presently known as Azerbaijan (1).

It is necessary to mention an interesting fact about an ancient custom among Picts and Scots. They chose a king from feminine race rather than from masculine. This custom was described by Ritson: “The Picts, not having wives, requested them of the Scots, they consented to give them, on this condition only, that where the matter should come in doubt, they should choose themselves a king rather of the feminine race of kings than of the masculine: which appears to be observed among the Picts unto this day” (6).

Olzhas Suleimenov in his influential work *AZ-i-IA* wrote about marriages among Khazarian princesses and Byzantine emperors. Turkic rulers and kings reckoned the heir to the throne from feminine line. He explained the reason of it: “In this formula of diplomatic marriage (a daughter of mighty one is given in marriage to vassal) the vestiges of matriarchate are expressed: a woman is considered to be a head of a family, and her children belonged by birth to her race. The Turkic proverb which says: “Sons are children of mother” expresses this idea. Her sons inherited the throne among subjected nation. Dynastic marriages pursued far-reaching aims. The heir to the throne is a son and nursling of his mother. In Turkic society a woman had plenary powers. She took an active part in ruling of a tribe and a government” (11).

Thus, marriage tradition of Scots and Picts coincided with Turkic ones. Among Azeri shahs of Safavid dynasty this custom was also practiced.

Thus, we don't know exactly when the migration process of Pictish and Scottish race began. In ancient times they settled the territories of Albania near the Caspian Sea and moved towards borders of the Black Sea, the Aegean and Mediterranean Seas in their primitive long ships. They reached the British Isles and called their country Albania according to their previous motherland.

The Balkans was settled by nation of Albans from territory of Azerbaijan as well. So, there existed an only nation of Albans on territory of ancient Azerbaijan, which were an autochthonous population because the name of the country Albania originated from majority of tribes, who settled it from times immemorial.

Literature:

1. Blair, B. Thor Heyerdahl: Beyond Borders, Beyond Seas: Links to Azerbaijan. Azerbaijan International and Western University. Book VII, Exploration Series. Mega Print, Istanbul. 2011.
2. Innes, T. The historians of Scotland. Vol. VIII. A critical essay on the ancient inhabitants of the northern parts of Britain or Scotland. Edinburg. William Paterson. 1879.
3. MacBain, A. Etymological dictionary of the Gaelic language. Siirling: Eneas Mackay, 1911.

4. Macpherson, J. Critical dissertations on the origin, antiquities, language, government, manners, and religion of the antient Caledonians, their posterity the Picts, and the British and Irish Scots. Dublin. 1768.
5. Milne, J. Celtic place names in Aberdeenshire. "Aberdeen daily journal" office. Aberdeen, 1912.
6. Ritson, J. Annals of Caledonians, Picts and Scots; and of Strathclyde, Cumberland, Galloway, and Murray. Vol. I. Edinburgh, 1828.
7. Tunchay, B. Qafqaz albanların dili ve edebiyatı. Bakı: Qanun neshriyyatı, 2010.
8. Гасанов, З. Царские скифы. Этноязычная идентификация «царских скифов» и древних огузов. Liberty Publishing House. New York. 2002.
9. История Азербайджана. С древнейших времен до 70-х гг. XIX в. Под ред. С. Алиярлы. Баку, "Çığaq", 2009.
10. Севортян Э. В. Этимологический словарь тюркских языков. Общетюркские и межтюркские основы на гласные. М., "Наука", 1974.
11. Сулейменов О. АЗИЯ. Книга благонамеренного читателя. М.: Грифон. М., 2005.
12. <http://www.jstor.org/stable/3014121?seq=4> Skene Henry. The Albanians. Journal of the Ethnological Society of London (1848 - 1856). Vol. 2, 1850.
13. http://az.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eirvan_%28tarixi_%C9%99razi%29
14. karabakh-doc.azerall.info/ru/turkologiya/trk016.htm Горхмазоглу Наил. Статья. Пересмотр концепции о "кавказоязычности" албан.

აიგუნ კოსაევა
აზერბაიჯანში, ბალკანეთსა და დიდი ბრიტანეთის ტერიტორიაზე
არსებული ეთნონიმ „ალბან“-ის შესახებ
რეზიუმე

წარმოდგენილი სტატია ეხება ეთნონიმ „ალბან“-ის წარმოშობის შესწავლის საკითხს. დიდი ბრიტანეთის ტერიტორიაზე აღნიშნული ეთნონიმი გვხვდება მთიელ შოტლანდიელებთან, ასევე გვხვდება ბალკანეთის ალბანელებთან. ამის მიზეზია ძველი აზერბაიჯანის ტერიტორიიდან ალბანელი ტომების მიგრაცია. რადგანაც ალბანელები ქვეყნის მოსახლეობის უმრავლესობას შეადგენდნენ, ტომის სახელწოდება ეთნონიმად გადაიქცა. ამას ადასტურებს: ალბანეთი – აზერბაიჯანის სახელწოდება ძველ დროში, ალბანი – მთის შოტლანდია და ბალკანეთზე მდებარე სახელმწიფო ალბანეთი.

Айгун Косаева
О происхождении этнонима «албан» на территории Азербайджана,
Великобритании и на Балканах

Резюме

Данная статья посвящена изучению происхождения этнонима «албан». На территории Великобритании данный этноним сохранился у горных шотландцев, а также среди балканских албанцев. Причиной распространения данного этнонима на указанных территориях является миграция албанских племен с территории древнего Азербайджана. В связи с тем, что племя албан составляло большинство населения страны, название племени в дальнейшем превратилось в этнопоним. Доказательством этому служат: Албания – название Азербайджана в древности, Албан – горная Шотландия и государство Албания, расположенная на Балканах.

Nino Phartenadze
(Georgia)

INTERCULTURAL FACTORS OF INTERSEMIOTIC TRANSLATION

The present paper covers some intercultural factors in intersemiotic translation. The goal of the article is to reveal different forms of intersemiotic translation, like fiction to film and fiction to play, to compare same cultural elements existing in the language and culture to another language and culture; Moreover to emphasize and describe of changes is the main issue of the article.

Some of the scholars believe that intersemiotic translation or the translation from one medium of art to another has traditionally been thought of as adaptation and not translation. What happens if the transference is from one semiotic system like a novel to another semiotic system like film? This is also called translation within the cultural matrix of translation studies, but not much attention has been paid to it by theorists maybe because this sort of intersemiotic translation was traditionally thought of as adaptation.

The thin line dividing adaptation from translation again becomes a thorny issue. However, it remains a fact that we are familiar with the idea of translation from one medium to another, like the epics or episodes in epics being 'reborn' as dance or music.

However, the most obvious example of intersemiotic translation is that of from the print medium to novel/short story/play to film. This is an area that has been worked upon, but not by many in the field of translation studies. The translation from one medium to another will have all the attendant questions usually faced by a translator between two languages. But with change in medium come other issues like the suitability of certain conventions of one medium to the other. What is effective in written language might not be amenable to the visual language of cinema. Literature affords scope to elaborate on the intensely private thoughts of an individual. How do you convey the thought processes through the medium of cinema where visuals are perhaps more important than words? This sort of dilemma will present itself before any translator between two mediums of art.

Let us consider the most common form of intersemiotic translation which is that of a literary work into film.

All the yardsticks that we apply to interlingual translation are applicable here too – equivalence, translation strategy, faithfulness to the original etc. There are also added dimensions like the natural changes that would accompany the transformation of material from one medium to another. It should also be noted that film based on the novel travels in time, variety is brought by different producing companies. Sometimes they are called "old and new version" of the film. For instance, "Romeo and Juliet", "Midsummer Night Dream", "Much Ado about Nothing", etc. where costumes, environment, gestures and behaviors are completely different from the former one.

A film based on a novel or short story can be made in different ways. If we wish to be faithful to the original then the best 'translation strategy' would be what can be called the equivalent of the 'word-for-word' strategy in print. The film can be a frame by frame representation of the literary work. However, the problem is that the reception of the two media is governed by different temporal frameworks. A novel of 500 pages can be read in one day or one month, depending upon the reader's capabilities. But a film based on the novel has to be compressed into two or three hours. This means that the director is forced to edit the novel, eliminating details that are not amenable to visual medium. The director will also be guided by personal preferences in the choice of material selected. If a novel will by default get shortened when it is converted to film, a short story will have to be 'lengthened' or padded up when it

undergoes a similar transformation. These additions and deletions are part of the process of translation from fiction to film.

Take the case of the film version of a lengthy novel like Margaret Mitchell's *Gone with the Wind*. It is a novel that is close to a thousand pages, and the bewildering array of characters and incidents is difficult to reproduce in a film. However the film is very close, perhaps the closest that any cinematic form could come, to the humungous text. It is about four hours long and is 'faithful' to the original, in that the director has not attempted to present his interpretation of the text. In fact, so successful was the cinematic version that those who have seen the film cannot conceive of the central characters Scarlett and Rhett other than as Vivien Leigh and Clark Gable, the actors who played these roles on screen. However, the director had to remove certain characters or make modifications in the film to make it appealing to the viewer.

It has to be stated that cases of faithful translations into film are rare. This is because a film based on a literary work is usually projected through the director's creative thought process, and ends up being her interpretation of the work. This might result in a completely different work of art altogether. Moreover, the visual medium gives scope to the director's imagination to conceptualize the words of the author in a different way.

Discussing the intercultural factors of the intersemiotic transformation it is worthy to analyze a play performed by theatres from all over world on Globe Stage. The analysis lie only on describing the dominant colors and costumes (hats, suits, dress), gestures, mimics, flow on stage – mental behavior, too characteristic national face complexion. The French performing *Much Ado about Nothing*- had very typical French hair styles, more presenting French society than the Shakespearian time. On the one hand the white color as usual was dominant in their costumes but on the other hand Koreans costumes were so colorful in *Midsummer Night Dream* that it simply could be thought to be national Korean play using only Shakespeare's wordings. Another type of impression had been made on audience by Polish theatre performing *Macbeth*; only one moment is enough worthy to pay attention when leading role actress smokes a cigarette denoting very modern version of adaptation of the text written by William Shakespeare.

However, in both the cases given above, the film agrees with the text it has borrowed from, and therefore can be called a faithful translation. There are instances where the director can adapt a story from a culturally alien context and transform it completely so that it looks to be a new story altogether. Shakespeare has perhaps been the most interpreted author like this. One good example is Vishal Bharadwaj's *Omkara* which was an interpretation of *Othello*. *Othello the Moor* became *Omkara the gang leader* in rural Uttar Pradesh and *Iago* became the malcontent 'Langda' Tyagi. The intricacies of political power games in the Indian context were so successfully incorporated into the basic storyline that the film became convincingly Indian. The only connection with Shakespeare was the essential story.

What we have discussed are but a few forms of intersemiotic translation. There are plenty of others like myth to painting, fiction to graphic format (novels to comic books), short story to play (W. W. Jacobs' *The Monkey's Paw*), fiction to television serial (BBC productions of *Sherlock Holmes* stories) etc. As we can see from above mentioned examples different type of intercultural factors can play certainly a big role in intersemiotic translation – sometimes referred to adaptation. As a fact we have either completely different play/film or painting or a faithful translation joined with intercultural factors. And it can be thought that exactly because of intercultural factors a great variety of interesting interpretation, adaptation and translation we have nowadays. Intercultural factors somehow breach the original image of the text but it should also be underlined that in order to be very clear and natural to foreign audience, reader or listener, as we see from the practice as well, it should be adapted based on target language, culture, traditions, beliefs, psychological attitude to concepts, ideology and worldviews.

Literature:

1. Cobley P., Jansz L., Semiotics, UK, 2010.
2. Kramasch C., Language and the Culture, Oxford University Press, 2011.
3. Munday J., Introducing Translation Studies – Theories and Applications, Routledge, London and New York, 2012.
4. Munday J., Translation Studies, David Katan- Translation as intercultural communication, London and New York, 2009.
5. Sonnentag S., Frese M., Performance concepts and Performance Theory, Germany, 2001.
6. <http://www.shakespearesglobe.com/>

ნინო ფარტენაძე
სემიოტიკათშორისი თარგმანის ინტერკულტურული ასპექტები
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია სემიოტიკათშორისი თარგმანის ინტერკულტურული ფაქტორები. ავტორი გამოჰყოფს სხვადასხვა კულტურულ ფაქტორს, რომლებიც დიდ როლს ასრულებენ სემიოტიკათშორისი თარგმანის შესრულებისას და მიუთითებს თარგმანისადმი სხვადასხვა სემიოტიკათშორისი მიდგომის შედეგებზე, რომლებიც გამოწვეულია სწორედ ინტერკულტურული ფაქტორებით.

Нино Партенадзе
Интеркультурные аспекты межсемиотического перевода
Резюме

В статье проанализированы интеркультурные аспекты межсемиотического перевода. Автор выделяет культурные факторы, играющие важную роль в деле осуществления межсемиотического перевода и указывает на результаты разных межсемиотических подходов к переводу, вызванных именно интеркультурными факторами.

იგორ კეკელია
(საქართველო)

მანუშტი ბაბრათიონი ცაიშისა და ზუგდიდის შესახებ

XVIII საუკუნის გამომჩენილი მეცნიერისა და სახელმწიფო მოღვაწის – ვახუშტი ბაგრატიონის ნააზრევი მნიშვნელოვან საგანძურს წარმოადგენს ქართული კულტურისა და მეცნიერების ისტორიაში. შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიულ-გეოგრაფიული და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის საფუძვლიანი შესწავლის საქმეში ფასდაუდებელია მისი ძირითადი, პირად დაკვირვებებსა და საისტორიო წყაროების შესწავლაზე დაფუძნებული ნაშრომი – „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ და მისივე კარტოგრაფიული მემკვიდრეობა.

ვახუშტი თანმიმდევრულად განიხილავს ერთიანი საქართველოს დაშლის შემდეგ (XV ს. II ნახევარი) წარმოქმნილ სამეფო-სამთავროებს, იძლევა გეოგრაფიულ დახასიათებასა და ისტორიული წარსულის აღწერას.

სახელოვანი მეცნიერის ნაშრომში მოცემულია საქართველოს სხვადასხვა მხარის აღწერა ადგილთა ბუნებრივი თანმიმდევრობისა (ხეობები, ისტორიულ-გეოგრაფიული პროვინციები...) და სამხედრო-პოლიტიკური დანაწილების (საერისთავოები, სასპასპეტოები, სადროშოები...) შესაბამისად. ნაშრომის ერთ-ერთი თავია „აღწერა ვერისის ქვეყანისა, ანუ აფხაზეთისა, ანუ იმერეთისა“, რაც, თავის მხრივ, იყოფა რამდენიმე ქვეთავად. საქართველოს ამ ნაწილის (განსაკუთრებით აფხაზეთის, ოდიშის, გურიის, სვანეთის) ვახუშტისეული აღწერილობა ნაკლებად ზუსტი და სქემატურია, რასაც განაპირობებდა ის გარემოება, რომ იმ დროის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარების გამო ვახუშტის არ შეეძლო საქართველოს ყველა კუთხეში კვლევითი საქმიანობის თანაბრად წარმართვა. ამასთანავე, გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ნაკლებად შესწავლილი მხარეების აღწერა ვახუშტის, სავარაუდოდ, ისტორიულ და ლიტერატურულ წყაროებზე დაყრდნობით უნდა ეწარმოებინა.

ფრიად მნიშვნელოვანია ვახუშტის მიერ 1735 და 1745 წლებში შედგენილი გეოგრაფიული ატლასები, საქართველოსა და მის მეზობლად მდებარე და საქართველოს ცალკეული ნაწილების გამომსახველი რუკებით. მეცნიერს ამ რუკებზე გამოუსახავს ქვეყნის ისტორიულ-გეოგრაფიული მხარეები, დასახლებული პუნქტები, რელიეფი, ჰიდროგრაფიული ქსელი (მდინარეები, ტბები, ჭაობები, ვოკლუზები, მინერალური წყაროები) და ოროგრაფიული ერთეულები (ქედები, ბორცვები, ვაკეები, ხეობები, მწვერვალები...).

ამჟამად განვიხილავთ ოდიშის ორი მნიშვნელოვანი და უძველესი დასახლებული პუნქტის – ცაიშისა და ზუგდიდის საისტორიო გეოგრაფიას, ვახუშტის ნაშრომისა და მის მიერ შედგენილ რუკათა, ასევე სხვა წერილობითი წყაროების მონაცემების გათვალისწინებით.

ვახუშტის აღწერით, „ამ წყალზედ (ჭანისწყალზე – ი. კ.), ჩდილოს კიდესა ზედა და ხოფს ზეით, არს ეკლესია ჩაისს, დიდი, გუნბათიანი, კეთილშენი და შემკული. ზის ეპისკოპოზი, მწყემსი ამ წყლის სამხრეთის კერძოსი უნაგირამდე და რიონ(ა)-ზღვადმდე. ამავე მდინარის ჩდილოთ კერძოთ დიდს ველსა ზედა არს ზუგდიდი, სასახლე დადიანთა, დიდშენი და პალატებიანი, ზღუდე-გოდლიანი“ (იხ. ვახუშტი, 1997: 168).

ქართულ წერილობით წყაროებში მოიხსენიება სოფელი **ცაიშის** და **ჩაისის** ფორმით. თ. ბერაძის მსჯელობით, ადგილის თავდაპირველი სახელწოდება „ცაიში“

მეგრულში უნდა შეცვლილიყო როგორც „ჩაისი“. ამ უკანასკნელს კი ხალხურ მეტყველებაში გავრცელებულ ფორმად მიიჩნევს (იხ. ბერაძე, სიგკ, IV, 1971: 59). მაგრამ საქმე ისაა, რომ ხალხურ მეტყველებასა და სიტყვიერებაში სოფლის სახელწოდება „ჩაისის“ ფორმით არ დასტურდება. ოიკონიმის ადგილობრივი არაოფიციალური ვარიანტია **ცე(ი)ში**. კახათის თემში შემავალ სოფელს **ცაიშურკახათი//ცეიშურკახათი** ერქვა (სოფ. ოქტომბრის უწინდელი სახელწოდება). პ. ცხადაიას ჭითაწყარის თემში, ცაიშის საზღვართან მდებარე ვაკე-მაღლობის სახელწოდებად ჩაწერილი აქვს ტოპონიმი **„ცაიშ(ნ)წერი//ცეიშ(იშ)ენწერი“** (იხ. ცხადაია, II, 2007: 372). ამ ვარიანტის გავრცელებულობაზე მეტყველებს აგრეთვე იმავე მეკლემურის მიერ ყულიშკარელი როგაგებისაგან ჩაწერილი ფრაზა-დაქადნება: ინოილე ცეიშიშა დო ეკმათხოზია უკული „ჩავალ ცეიშიში და მეძიე მერე“ (იქვე: 329). ერთ-ერთ ხალხურ ლექსში დამოწმებულია ვარიანტი **„ცეში“**:

„თეურემე მოლურქუნი,	იქიდან რომ წამოხვალ,
ჯვეში სოფელი რე ცეში,	ძველი სოფელია ცეში (ცაიში),
მონაწიი ვე?უაფუ,	მოსავალი არ მოდის,
ახალც ვამოჭიშ? ჯვეში...	ახალ მოსავლამდე ვერ აღწევს ძველი...“

(იხ. სამუშია, 1979: 102).

სოფელი „ცაიშის“ ფორმით მოიხსენიება შუა საუკუნეების ისტორიულ წყაროებსა და XIX საუკუნის საარქივო დოკუმენტებშიც. 1271-1289 წლებს შორის შედგენილ ე. წ. „საპატიჟოს დაწერილში“ მოიხსენიება ცაიშის ღვთისმშობელი და ცაიშელი ეპისკოპოსი.

ვახუშტის ცნობა სოფ. ცაიშის ადგილმდებარეობის შესახებ („ამ წყალზედ, ჩდილოს კიდესა ზედა“) არასწორია. ცაიში, მართალია, „ხოფს ზეით“ (ე. ი. ჩრდილოეთით) მდებარეობს, მაგრამ არა ჭანისწყლის ხეობაში, არამედ ჭანისწყალ-ენგურის შუამდინარეთში, უფრო ზუსტად – ჩხოუშიის მარცხენა შენაკადის – ჯუმის ორივე ნაპირზე (ჩხოუშია, თავის მხრივ, მდ. ენგურის მარცხენა შენაკადია). ზუგდიდს დაშორებულია 10 კმ-ით, მის სამხრეთ-დასავლეთით, და ზ. დ. 50 მ-ზე მდებარეობს. სოფელში მდგარი ქართული ხუროთმოძღვრების უნიკალური ძეგლი – სატაძრო კომპლექსი აერთიანებს სამსართულიან ცოკოლზე მდგარ ღვთისმშობლის გუმბათოვან ტაძარს, ორსართულიან სამრეკლოსა და ეპისკოპოსთათვის განკუთვნილ რეზიდენცია-პალატს. ცაიში წარმოადგენდა საეპისკოპოსო კათედრალს, რასაც მოწმობს VII ს-ის დამდეგით დათარიღებულ ბერძნულენოვან წყაროში, კერძოდ, გიორგი კვიპროსელის მიერ 602-610 წლებს შორის შედგენილ საეპისკოპოსო კათედრათა ნუსხაში, სოფლის სახელწოდების მოხსენიება **საისის** ფორმით. ასევე IX ს-ის დამდეგს ბიზანტიელი მემატიანის – ბასილი სოფენელის მიერ შედგენილ თხზულებაში ლაზიკის ეპარქიის ეპისკოპოსთა შორის იხსენიებს აბისსენთა ეპისკოპოსს (იხ. გეორგიკა, IV, 1952:142). საეპისკოპოსოს სახელწოდების ბერძნულენოვან ფორმას – საისი, განაპირობებს ქართული **ც** და **შ** ბგერების ბერძნულში **ს** გრაფემით (სიგმათი) გადმოცემა (იხ. ტულუში, 2001: 16; ზაქარაია, „მახარია“, №2, 2003:7; ცხადაია, II, 2007: 324).

ცაიშის გუმბათიანი ტაძარი მართლაც „კეთილშენია“ და „შემკული“. მისი აშენების თარიღზე სხვადასხვა მოსაზრებაა გამოთქმული. ცაიშის ტაძრის პირველი ვრცელი აღწერილობა მოცემულია ექვთიმე თაყაიშვილის ნაშრომში. მისი აღწერით, საშუალო ზომისა და თლილი ქვით აგებული ტაძრის კედლებსა და გუმბათს ეტყობა მრავალჯერ გადაკეთება, რის გამოც ჩუქურთმიანი ქვები ერთმანეთშია არეული. ეს საკვირველიც არაა, ვინაიდან ცნობილია, რომ მიწისძვრით რამდენჯერმე დანგრეული ეკლესია კვლავ აღუდგენიათ, მაგრამ აღმოსავლეთი მხარის ქვემო ნაწილს, განსაკუთრებით საკურთხეველს, უძველესი დროიდან შეურყეველად

მოუღწევია და გადაკეთება არ განუცდია. ეკლესიის კედლების უძველესი ნაშთები, საკურთხეველი, თაღები და ფანჯრების ჩუქურთმები დიდ მეცნიერს აფიქრებინებდა, რომ თავდაპირველი ეკლესია ამ ადგილას არა უგვიანეს XI–XII სს-ში უნდა აშენებულიყო (იხ. თაყაიშვილი, 1914: 163-164).

პ. ზაქარაიას მოსაზრებით, ახლანდელ ტაძარში ჩართული ადრეფეოდალური ხანის ბაზილიკის ნაშთი ადასტურებს, რომ ცაიშის საეპისკოპოსო ითვლებოდა ეგრის-ლაზეთის პირველ საეპისკოპოსოთა რიგში და იგი, ცხადია, VII ს-ზე ადრე დაარსებულად უნდა მივიჩნიოთ. მრავალჯერ გადაკეთებულ ტაძარს, აღნიშნავს პ. ზაქარაია, ჩვენამდე მეტად სახეცვლილად მოუღწევია, თავდაპირველი ბაზილიკა კი აღმდგენელ ოსტატს XIII-XIV საუკუნეთა მიჯნის გუმბათოვან ტაძარში ჩაურთავს (იხ. ზაქარაია, „მახარია“, №2, 2003: 7-9). მკვლევარმა თამარ ხუნდაძემ ცაიშის სამრეკლოს ფილაზე გამოსახული არქიტექტურული დეტალებისა და ეკლესიის გამოსახულების ფორმის გაანალიზებით ძველი X ს. II ნახევრითა და XI ს. დასაწყისით დაათარიდა. მკვლევრის მოსაზრებით, აღნიშნული დეტალი ჩართული უნდა ყოფილიყო შვერილაფსიდიანი ეკლესიის ფასადზე. ეს ეკლესია იდგა ახლანდელი ღვთისმშობლის ტაძრის ადგილას და მისი ნაშთები ამჟამად მთავარი ტაძრის აღმოსავლეთ მხარეშია მოქცეული (იხ. თ. ხუნდაძე, „ძ. მ.“, №4, 1988: 24, 29).

ცაიში ვახუშტის დროს და მანამდეც საეპისკოპოსოს ცენტრს წარმოადგენდა. წერილობით წყაროებში, კერძოდ, ცაიშის ვერცხლის დიდი საწინამძღვრო ჯვრის წარწერაში მოხსენიებული პირველი ცაიშელია ეფრემი, რომელიც, ე. თაყაიშვილის აზრით, ბაგრატ III-ის (978-1014 წწ.) ან ბაგრატ IV-ის (1027-1072 წწ.) მეფობის ჟამს მოღვაწეობდა. საწინამძღვრო ჯვარზე შესრულებული ხუცური წარწერა გვამცნობს: „წმინდაო ძელო ცხოვრებისაო, შეიწყალე ეფრემ ცაიშელი“ (იხ. თაყაიშვილი, II, 1919: 178). თუმცა, როგორც ზემოთ აღინიშნა, VII და IX საუკუნეების ბერძნულენოვან წყაროებში ფასიდის სამიტროპოლიტოს დაქვემდებარებულ საეპისკოპოსოებს შორის საიხის საეპისკოპოსოსა და აბისსენტა, იგივე საიხინის ეპისკოპოსის მოხსენიება ადასტურებს აქ საეკლესიო კათედრის არაუგვიანეს VII ს-დან არსებობას.

ა. ლამბერტის ცნობით, ოდიშის ექვს საეპისკოპოსოს შორის ერთ-ერთი – ცაიშად იწოდება იმ მთის გამო, „რომელზედაც იგი მდებარეობს და რომლის კალთებზე მდინარე ჩამოურბის“ (იხ. ლამბერტი, 2011: 137-138).

ვახუშტი ცაიშის ეპისკოპოსის სამწყსოს განსაზღვრავს ხობისწყლის სამხრეთით „უნაგირამდე და რიონ(ა)-ზღვამდე“. საცაიშლოს საზღვრების ზუსტი დადგენა ისტორიული წყაროების სიმწირის გამო ვერ ხერხდება. ამიტომ მართებულად მიგვაჩნია მკვლევარ დ. ჭითანავას მსჯელობა, რომ ეპარქიის საზღვრების ხშირი ცვალებადობის გამო, რაც მეზობელ ეპარქიებთან დავის საგანიც ხდებოდა ხოლმე, აღნიშნული საკითხი ცალკეული ეპოქების მიხედვით უნდა იქნეს განხილული (იხ. ჭითანავა, 2010: 100-101).

1614 წლის მიწისძვრის დროს დანგრეული ცაიშის ტაძარი 1619 წლამდე აღუდგენია მალაქია გურიელს – აფხაზეთის კათალიკოსს, რომელიც იმავდროულად ცაიშელიც იყო, და აღუდგენია საცაიშლოს უწინდელი საზღვრებიც. მისი ღვაწლის შესახებ საინტერესო ცნობებია დაცული 1616-1621 წლებში შედგენილ „საცაიშლოს გამოსავალი მოსაკრებლობის დაეთარში“, სადაც ვკითხულობთ: „როდესაც საშინელისა ძურისაგან ცთა მობაძავი ცაიშის ეკლესია დაიქცა... ბრძანებითა და შეწვევითა დიდისა ჰელმწიფისა დადიანის ღვთისათა მე ჩრდილოეთისა და აფხაზეთისა კათალიკოზ ცაიშელ ჯუმათელ ხონელმან გურიელის გიორგის ძემან მალაქიამ აღვაშენე ცაიშის ეკლესია რაოდენ შესაძლო იყო, შევამკე ხატითა, ჯვართა... დავაწერინე გუჯარი ესე... ცაიშის ეკლესიისა და გარემო სოფლებისა

საზღურები, ვინადგან დავთრები გრყუნებდა იყო. ზუგდიდისაკენ ანარიას დეღეს აქეთ, მდინარის ჩასართავამდის დარჩევისა და ჩოხათის სოფლისა ჭაღას სოფელს სათემოს გზას დაბლა ხეთისაკენ, ბარცხილას დეღეს აქეთ ცაიშის ეკლესიისა და იქით საერთო საცაიშლო კაცისა და ქოთძის საყმოსი მთიან ბარიანათ ურთის სოფლისა სათემოს გზას აქეთ ეწრიანსა საყანიანათ საცაიშლო სოფლების გარდასახადი ამ საერთო გუჯარშიდ სცანით, აგრევე საკათალიკოზო ჯგაღისა და მისი ადგილ მამულის საზღურისა და გარდასახადისა“ (იხ. კაკაბაძე, 1913: 41).

ცაიშში საეპისკოპოსო კათედრის აღდგენასთან დაკავშირებით 1777 წელს შედგენილ სიგელში აღნიშნულია, რომ ეპისკოპოსად გრიგოლ ჩიქოვანის კურთხევის დროს (1777 წელს) საეპისკოპოსოს ძველი საზღვრები ოდიშის მთავარ კაცია II დადიანს (1745-1788 წწ.) დაუდგენია: „რაიცა ვპოვე საზღვარ დებულობა მისი, თვისის საზღვრით ყმანიცა ეკლესიისა შენისანი განგისაკუთრეთ და ადგილიცა საზღურითი საზღურამდე... განგისაკუთრეთ და რლიცა მაშინ ვერ ვპოვეთ ჟამ დრო ცვლილებისაგან, შემდგომთა ძეთა ტახტისა ჩვენისა მპყრობელთა ვარწმუნეთ ზრუნვად და გამოძიებად, ვინათგან იგინიცა მფარველობასა შენსა შევედრე, დედო სიტყვისა ღთისაო...საკუთარნი ყმანიცა და ადგილნი შენნი ყლინვე და სამწყოცა შენისა ეკლესიისა ხობის წყალს გაღმართი (ხაზგასმა ჩემია – ი. კ.) და ესრეთ განვათავისუფლეთ შენი ეკლესია, რომე ლაშქრობის მეტი სხვა ჩვენი სამსახური, არც საური, არც სხვა გადასახადი რამე, არც მუშაობა, არც ცხენის ჩაბმა არაფერი ჩვენგან ეთხოვებოდეს რა...“ (იხ. კაკაბაძე, II, 1921: 176-177).

აღნიშნულ დოკუმენტში მოცემულ ზოგადი ხასიათის ცნობას ეპარქიის ტერიტორიაზე („ხობის წყალს გაღმართი“) ავსებს კაცია II დადიანის განჩინება ცაიშის ეკლესიის ყმა-მამულის საქმეზე, რაც ასევე გრიგოლ ჩიქოვანის (ცაიშელის) ეპისკოპოსობის პერიოდშია (1777-1788 წწ.) დაწერილი: „ქ. ჩემი ბრძანება ეს არის: ყოვლად სამღუდელო ცაიშელ მიტროპოლიტი გრიგოლ მისის ეკლესიის ალაგ-მამულის კაცის გამოკვლევას რომ შეგვეხვეწა, დავთარი არ ქონდა და რომელიც იქა-აქ გამოვიკვლიეთ, ასე განვაწესეთ.

ჭვედირი საყანე იდავეს ჯუმს გაღმა და გამოღმა. ჯუმს გაღმართი ცაიშის ეკლესიას ჩვენ ჩვენის გამოძიებით დავანებეთ. და რომელიც მისის ეკლესიის სიახლოვეს ჭვედირის თავი იყო გამოღმა, ისიც საზღვარი დავსდევით და ისე დავანებეთ. ამაების ყველასი მოაშორე იყვნენ კობახიძენი, მაგრამ ჩვენ ასე ვინებეთ და ასე გავარიგეთ.

ქ. სხვა გამოღმა, ჭვედირი რომელიც დარჩა, წამოდგეს ექვსმა კაცმა თავმა კობახიძემ და ასე დაიფიცოს: „ეს ჭვედირი არასდროს არას მებატონისგან ცაიშის ეკლესიას არ შესწიროდესა. თუ ასე იფიცოს კობახიძენმა, კარგი, თორემ ჭვედირი ეკლესიას დარჩეს.

ქ. სხვა გაბუღაიების ნამოსახლი რომ ბრძანა ცაიშელმან, ის მოურავის კაცი ყოფილა და მოურავი არ ემოწმა და ვერ იდავეს. და რომელიც მამული დედოფალმან უბოძა ცაიშელს, ის ცაიშელს ქონდეს, სხვაში არ ქონებია.

ქ. ნასაჯოგუ რომ იდ[ე]ვა ცაიშელმან, რომელიც ჯოდორია კობახიძემ იტეხე, სახატო ყოფილა და მისია, და რომელიც არ იტეხა ნასაჯოგუში, წამოდგეს თვითან ჯოდორია და ორი მისი ტოლი კაცი თან [V] ჩაიტანოს და სამმა ასე დაიფიცოს: „ნასაჯოგუ რაც სადადიანო არ არის, საეკლესიო არ ყოფილიყოს და არ ცაიშის ეკლესიის შეწირულობის ყოფილიყოს“. თუ ასე უფიცოს, ცაიშელი რა ემართლება? თუ ვერ უფიცოს, ცაიშის ეკლესიის ყოფილა და ეკლესიას ქონდეს ნასაჯოგუ.

ქ. აფაქიძე რომ სახლობს, ის ალაგ-მამული რომ იდგვა ცაიშელმა – „კაცი ჩემია და ალაგ-მამული ეკლესიის არის“. და აფაქიძის ალაგ-მამული ეკლესიას ქონდეს. მიწისა და ალაგ-მამულის საქმე ასე გაგვირიგებია.

ქ. ჩემი მეკამბეჩე რომ იდგვა ცაიშელან, განაყოფები სჩანს და სამართლით ეკლესიას დავარჩინეთ. და ის ძველთაგან მეკამბეჩე ყოფ[ილა], ვერ მივსცემთ. და [რაც] ერთი კაცის სული არის, იმდენი კაცი სული ამ მეკამბეჩის მაგიერი ჩვენგან მიერთვას ცაიშის ეკლესიას.

ქ. არზაყანის შვილის გიორგი კობახიძის ფიცი რომ იდგვა ცაიშელმა თავის ეკლესიისათვის, მართალია, მისი ყოფილა, მაგრამ მამა-პაპა მისს უსჯულოსაგან დახსნილი ყოლია კობახიძეს. მისი მოურავი მაციციაც ემოწმა. და ჩვენ ასე გაგვირიგებია: ეკლესიას როგორც მსახურებოდეს, ისე ემსახუროს და კაცი კობახიძეს ყავდეს, ამისთვის რომ უსჯულოსაგან დახსნილი ყოფილა ძველთაგან.

ქ. ქორთაძის კაცი რომ იდგვა ცაიშელმა, აფხაზეთს დაკარგულია ის კაცი; დადიანმან და ცაიშელმა ამოიბვანოს და, რომელსაც სიმართლით დარჩეს, მას ყავდეს.

დადიანი კაცია“ (იხ. ქსდ, V, 1974: 444-445).

ლოკუმენტში დაფიქსირებული ტოპონიმების – **ჭვედირის/ჭვიდირისა და ნასაჯოგუს** ლოკალიზაცია გვაძლევს იმის შესაძლებლობას, რომ ცაიშის საეპისკოპოსოს ტერიტორიის გარკვეული ნაწილის დადგენა შეეძლოს.

ჭვედირი ეწოდება ფართო ვაკე-სახნავეებს მდ. ჯუმის ორივე ნაპირას. მარცხენა ნაპირი სოფ. ცაცხვის შემადგენლობაშია, მარჯვენა კი – სოფ. ჩხოუმს ეკუთვნის (ორივე ზუგდიდის რაიონშია). ტერიტორიის ერთი ნაწილი საზიაროა დიდი ნეძის თემის სოფელ დიდი ნეძის კახათთან, რაც ჩხოუშისა და ჯუმის მარცხენა ნაპირას, ცაიშის დასავლეთით მდებარეობს.

ნასაჯოგუ ეწოდება ტყეს სოფ. ცაიშში, ურთის მთაზე. აქვეა წყარო „ნასაჯოგუში წყურგილი“. ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერ მასალათა ფონდში დაცული ერთი საბუთის თანახმად, რაც 1832 წლით თარიღდება, „ნასაჯოგუ“ სადავო ყოფილა ცაიშელსა და კობახიძეს შორის (იხ. ტულუში, ცაიშის საეპისკოპოსო, 2001).

საეპისკოპოსოს საზღვრებზე მსჯელობა მოცემულია მკვლევარ გიორგი კალანდიას ნაშრომში. მისი ვარაუდით, აღმოსავლეთი საზღვარი შესაძლებელია მდ. აბაშაზე, ან ცოტა დასავლეთით – მდ. ტეხურზე გადიოდა. სამხრეთი საზღვარი მდ. რიონის ქვემო წელს მიუყვებოდა სუჯუნიდან („იქ, სადაც მდინარე აბაშა უერთდება მდინარე რიონს“) შავ ზღვამდე. ჩრდილო-აღმოსავლეთი საზღვარი კი XVII ს-ში ალბათ ოდიშის სამთავროს პოლიტიკურ საზღვარს ემთხვეოდა და სვანეთ-ლენხუმ-ოდიშის საზღვრამდე, კერძოდ, ცაგერის საეპისკოპოსოს დასაწყისამდე ვრცელდებოდა. რაც შეეხება ჩრდილოეთ საზღვარს, გ. კალანდიას მსჯელობით, ვინაიდან ვახუშტი სვანეთის აღწერისას არ ასახელებს ამ კუთხის ეპისკოპოსებს, ამასთანავე, იმის გათვალისწინებით, რომ ერთი სიგელის თანახმად ცაიშელი ეპისკოპოსი დანიელი ლაფსყელდაშის მთავარანგელოზის მაკურთხებლად დასახელებული („მე, ცაიშელი მთ(ა)ვ(ა)რ[ეპ(ი)სკოპოსი დან(ი)ელ(ი) ლაბსყელდასა შივ(ე)დი. ვაკურთხე მთავარანგელოზი ლაბსყელდაშისა, დემეტრე მეფისა მეფობასა შ(ი)გა სერისტ(ა)ვ-ერისთავისა და დ(ი)ანისა ოზბ(ე)გისა ბრძანებითა და მოწმებითა“ (ქსდ, III, 1973: 173); სადადეშქელიანო სვანეთსაც XVII საუკუნისათვის, ან უფრო ადრე, ცაიშის ეპისკოპოსის კუთვნილებად, მის სამწყსოდ მიიჩნევს (იხ. კალანდია, 2004: 59). ამ მოსაზრების სასარგებლოდ გ. კალანდია ასახელებს XVII ს-ის უცხოურ წყაროს, რომლის მიხედვით, სადადეშქელიანო სვანეთი (ზემო სვანეთი) ცაიშელი ეპისკოპოსის სამწყსოს წარმოადგენდა (იქვე: 59). მკვლევარი არ მიუთითებს, თუ

XVII საუკუნით დათარიღებულ რომელ უცხოურ წყაროს ეყრდნობა ცაიშის საეპისკოპოსოს ჩრდილო-აღმოსავლეთ საზღვარზე მსჯელობისას, მაგრამ, აშკარაა, რომ აქ იგულისხმება პატრიარქ მაკარიოსის (1648-1672 წწ.) შემდეგი ცნობა: „სვანებს ჰყავთ ორი ეპისკოპოსი – ცაგერელი (сyрилийски) და ცაიშელი (Джайсели), რომლებიც მხოლოდღა ფორმალურად ითვლებიან მათ მწყემსებად“ (იხ. Жузе, 1905: 42). ჩანს, რომ გ. კალანდიას თვალსაზრისი ცაიშის საეპისკოპოსოს ჩრდილოეთ საზღვარზე მსჯელობისას ავტორის მიუთითებლად ემყარება აბესალომ ტულუშის ნაშრომებს (იხ. ტულუში, „დ. მ.“, №62, 1983: 36; მისივე, 2001: 9-10, 19-20).

არც ერთი წერილობითი წყაროთი, ტოპონიმიკური თუ სხვა სახის მონაცემებით არ დასტურდება, რომ ცაიშის საეპისკოპოსოს აღმოსავლეთი საზღვარი დროის რაღაც მონაკვეთშიც კი, მდ. აბაშამდე აღწევდა. რაც შეეხება ვახუშტის ცნობას, რომ ცაიშის ეპისკოპოსი იყო „მწყემსი ამ წყლის სამხრეთის კერძოსი უნაგირამდე და რიონ(ა)-ზღვამდე“, უნაგირაში აბაშა-ტეხურის წყალგამყოფი ქედის სწორედ ის ნაწილი უნდა იგულისხმებოდეს, რაც ნაქალაქევის ხიდს ქვემოთ, მდ. ტეხურის მარჯვენა მხარესაა აღმართული. უნაგირას აღმოსავლეთი მხარე ნაქალაქევის ზემოთ, ვიდრე ცხენისწყლამდე, ვახუშტის ცნობით, ჭყონდიდის საეპისკოპოსოს შემადგენლობაშია („აწცა არს მწყემსი უნაგირას აღმოსავლეთისა ცხენისწყლამდე“). ვახუშტის აღწერით, უნაგირა ეწოდება მთას, რაც „ტეხურის დასავლის კიდურსა რიონიდან წარმოსდევს... კავკასამდე, ტყიანი და ნადირიანი“. უნაგირა აბაშისა და ტეხურის წყალგამყოფი ქედის სახელწოდებაა, რაც რამდენიმე მთის – დადიაში ნატახტუს, ნაქალაქევის, აბედათისა და კალამონას კრებსითი სახელწოდებაა. ეს მთები ერთმანეთისაგან უნაგირისებური დადაბლებებითაა გამოყოფილი. ნაქალაქევის ციხესთან ტეხური უნაგირას ორ ნაწილად ყოფს. ტეხურის მარჯვენა მხარეს აღმართული მთა აღწევს სოფ. თეკლათამდე, მდ. ციის ხეობამდე. ამდენად, ვახუშტი ცდება, როცა წერს, რომ უნაგირას მთა ტეხურის „დასავლის კიდურსა რიონიდან წარმოსდევს“-ო. ეს მთა იწყება თეკლათთან და, ამასთანავე, ყოველთვის როდი მიუყვება ტეხურის მარჯვენა სანაპიროს (მსჯელობისათვის იხ. მარუაშვილი, 1964, გვ. 231). საცაიშლოს დასავლეთი საზღვარი XVII ს. შემდგომ, სავარაუდოდ, მდ. ენგურს მიუყვებოდა, ჩრდილოეთით კი ეგრისის ქედის სამხრეთი კალთების ტერიტორიასაც ფლობდა. სამხრეთით ხობის საეპისკოპოსო („სახობო“) ესაზღვრებოდა, ხოლო ამ უკანასკნელის დაარსებამდე (ხობის საეპისკოპოსოს არსებობაზე პირველი ცნობა XVII ს-ით თარიღდება) საცაიშლოს ტერიტორია, მდ. რიონის მარჯვენა ნაპირამდე ვრცელდებოდა. XII-XIV სს-ში სვანეთიც ცაიშელის სამფლობელოს წარმოადგენდა. XVII ს. 40-იანი წლების დასაწყისში, მას შემდეგ, რაც ოდიშის მთავარ ლევან II დადიანის თაოსნობით დაფუძნდა წალენჯიხის საეპისკოპოსო, ცაიშელის სამწყსოს ჩრდილოეთი საზღვარი, სავარაუდოდ, შეიცვალა და ეგრისის ქედიდან სამხრეთით გადმოინაცვლა. ვახუშტის ცნობით, წალენჯიხელი ფლობდა ტერიტორიას „ჭანის მდინარისა და დადის მდინარის შორის ადგილთა, კავკასილამ ზღუამდე“. მემბტიანე „კავკასში“ გულისხმობს სწორედ ეგრისის ქედს, საიდანაც „ჭანის მდინარე“ (ჭანისწყალი) მოედინება.

ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობა ზუგდიდის „დიდ ველსა ზედა“ მდებარეობის შესახებ სინამდვილეს შეეფერება. ზუგდიდი გაშენებულია მდ. ჩხოუშის ორივე მხარეს, ოდიშის დაბლობზე, ზ. დ. 110 მ-ზე და ცაიშს 10 კმ-ით არის დაშორებული. დადიანთა „დიდშენი და პალატებიანი, ზღუდე-გოდლიანი“ სასახლის შესახებ ცნობებს გვაწვდის აგრეთვე სახელოვანი მეცნიერის წინამორბედი იტალიელი მისიონერი არქანჯელო ლამბერტი, რომელიც ოდიშში XVII ს. 30-40-იან წლებში ცხოვრობდა. „მთავარს ორმოცდაათზე მეტი სასახლე აქვს, – წერს ლამბერტი, – რომელთა შორის უმშვენიერესია ზუგდიდის სასახლე. იგი აგებულია საუცხოვო

ქვისაგან და შესანიშნავია, როგორც სიდიდე-სივრცით, ისე ფანჯრების, აივნების და ირანული მხატვრობის სიმშვენიერით“ (იხ. ლამბერტი, 2011: 55). მისიონერ დონ კრისტოფორო დე კასტელის ჩანახატის მიხედვით, რომელიც 1634 წლიდან მოღვაწეობდა სამეგრელოში, გვეძლევა შესაძლებლობა, რომ წარმოდგენა ვიქონიოთ ზუგდიდის დადიანისეული სასახლის გარეგნულ იერსახეზე. ამ ჩანახატს დართული აქვს შემდეგი წარწერა: „მთავრის სასახლე სოფელ ზუგდიდში. სამეგრელოს მთავრის სახლი. ეს ნაგებობა ანუ სასახლე სამეგრელოს მეფის სოფელშია“ (იხ. კასტელი, 1976: 172, სურ. 445). ირკვევა, რომ ზუგდიდი სარეზიდენციო პუნქტად გადაქცეულა XVII საუკუნეში, კერძოდ, ლევან II დადიანის მთავრობის პერიოდში. ამის შესახებ გვაუწყებს ლამბერტის თანამედროვე დონ ჯუზეპე ჯუდიჩე მილანელი, თავის რელაციაში: „სამეგრელოს ქალაქი არ გააჩნია. აქაა მხოლოდ ერთი სასახლე, რომელიც დღევანდელი მთავრის ლევან დადიანის მიერაა აშენებული. ვინაიდან სასახლეს კარგი საძირკველი არ ჰქონდა, ამიტომ ნაწილობრივ ჩამოინგრა“ (იხ. მილანელი, 1964: 84-85). ჯუდიჩე აქ სწორედ ზუგდიდის სასახლეს გულისხმობს.

დადიანის რეზიდენციაზე ცნობები დაცულია მოგვიანო ხანის (XIX ს.) წყაროებშიც. ფრანგი მოგზაურისა და ვაჭრის – ჟაკ ფრანსუა გამბას მოგზაურობის ჩანაწერებში (XIX ს. 20-იანი წლები) ვკითხულობთ: „მთავარი დადიანი ზუგდიდში იმ სასახლეში ცხოვრობს, სადაც შარდენია ნამყოფი“ (იხ. გამბა, 1987: 114). 1850 წელს ლაიფციგში ცნობილმა გერმანელმა მეცნიერ-მოგზაურმა მორიც ვაგნერმა გამოსცა ნაშრომი – „მოგზაურობა კოლხეთსა და კავკასიის იქითა მხარეს მდებარე გერმანულ კოლონიებში“, სადაც საუბარია ზუგდიდზეც. ვაგნერს მოუნახულებია დადიანის რეზიდენცია ზუგდიდში, „რომელიც მდებარეობს ოდიშის ლამაზ მხარეში“ (იხ. ვაგნერი, 2002: 140-141). ვაგნერი გვაუწყებს, რომ ზუგდიდი „ესაა ქვეყნის ძველი დედაქალაქი ჩეხნიას (Tschechnia?) ნაპირას მდებარე, რომელიც ჯუნისთან შეერთების შემდეგ ენგურში ჩაედინება. ზუგდიდი ძველთაგანვე იყო სამეგრელოს მფლობელთა მთავარი რეზიდენცია“ (იქვე: 142-143). „ჩეხნია“ ჩხოუშიას დამახინჯებული ფორმაა, ხოლო „ჯუნი“ იგივე მდ. ჯუშია.

გამოჩენილი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე იონა მეუნარგია დაინტერესებული იყო უძველესი, ლევან დადიანისდროინდელი ზუგდიდის ადგილმდებარეობის გარკვევით და ვარაუდობდა, რომ იგი უქტველად იქ უნდა მდგარიყო, სადაც ახლა აღმართულია „რაისის პლანით განახლებული“ ეკატერინე დედოფლის სასახლე (იხ. მეუნარგია, 1939:54). მისივე ცნობით, მთავრის სასახლის მარჯვნივ, ფერდობის გაყოლებაზე იყო გრიგოლ დადიანისა და კაცია ჩიჩუას სასახლეები, უზენაესი სასამართლო, სასტუმრო სახლი, სამდივანბეგო, მთავრის სალარო და მაღალი, სამსართულიანი ციხე, შეიარაღებული ზარბაზნებითა და ჯაზიერებით (იქვე:58).

ზუგდიდის შესახებ ცნობების მართებულობის მიუხედავად ვახუშტი არაფერს ამბობს მაცხოვრის სახელობის გუმბათიან ტაძარზე, რაც დგას მანცხვარკარის უბანში. ე. თაყაიშვილი ტაძარს თავისი სტილით, ჩუქურთმებითა და მომრგვალებული საკურთხეველით XIII-XIV სს-ით ათარიღებდა (იხ. თაყაიშვილი, 1914:193). დ. ბაქრაძე და თ. ბერაძე აღნიშნულ ტაძარს XV ს-ში აგებულად მიიჩნევენ (იხ. Бақраძე, I, 1875: 73; ბერაძე, სიგე, IV, 1971:59).

თვით ზუგდიდი გვიანი შუა საუკუნეების არაერთ ისტორიულ წყაროში გვხვდება. პირველი ქართული წერილობითი დოკუმენტი, სადაც ეს პუნქტი მოიხსენიება, არის 1621 წელს შედგენილი საეკლესიო საბუთი – „ფხაზეთის საკათალიკოზო გამოსავალი მოსაკრებლობის დაეთარი“, სადაც ვკითხულობთ: „არის ზუგდიდს ივანაია, მართებს...“ (იხ. ქსი, III, 1970: 419). ზუგდიდი აღნიშნულია 1654 წელს

შედგენილ ლათინურენოვან რუკაზე („კოლხეთი, დღევანდელი სამეგრელო“), კრისტოფორო კასტელის რუკასა და ჩანახატებზე და ტიმოთე გაბაშვილის მიერ 1737 წელს შედგენილ ლიხთ-იმერეთის რუკაზე („ზუბდიდი“). სახელწოდება ორჯერ გვხვდება იმერეთის მეფის – სოლომონ I-ის 1778-1779 წლების დოკუმენტებში. ამასთანავე, მოიხსენიება რუხის ბრძოლაში ნადავლი ზარბაზნის ლულაზე შესრულებულ წარწერაზე (1780 წ.), რაც დაცულია ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში („ჩვენ ყოვლისა საიმერეთოსა მეფე სოლომონ დავითიანი **ზუბდითს** რომ აფხაზთ, ჯიქთ და ალანთ შევებენით მაშინ ღვთის შეწევნით ვსძლიეთ ათორმეტ ათას კაცს და ეს ზარბაზანი და მეორე ამისი ტოლი ზარბაზანი მისის ჯაბახნით გაწყობილი თვით ჩემის ხელით მე ვიშოვნე და მოიდანახის ციხეს უძღვნე. აღიწერა მარტის კ, წელსა ჩღკ“). XVI ს. ოდიშის ამბების აღწერისას ზუგდიდს ახსენებს ვახტანგ VI-ის მიერ შექმნილი „მეცნიერ კაცთა“ კომისია, რომელმაც ბერი ეგნატაშვილის მეტაფორით XIV-XVIII საუკუნეების საქართველოს ისტორია შეადგინა. მემატინის თქმით, ქართლის მეფე სიმონთან ოფშკვითში გამართული ბრძოლის დროს ოდიშის მთავარ დადიანს დარჩა ზარბაზანი და „არს ზუგდიდს, და უდიდეს ზარბაზანი ერთი არს რუხს დღესაცა“ (იხ. „ქ. ცხ.“, ტ. II, 1959: 361, 503, 533). ოდიშის მთავარი ლევან II დადიანი 1611 და 1636 წლების ამბების დახასიათებისას ორჯერ მოიხსენიებს ზუგდიდს ილორის წმ. გიორგის ხატის წარწერაში, რაც 1651 წელსაა შესრულებული (იხ. ჯავახიშვილი, IV, 1967: 376, 380; პაჭკორია, 1974:50).

ტოპონიმ „ზუგდიდის“ პარალელურად, XVIII საუკუნიდან, წერილობით წყაროებში მკვიდრდება „ზუბდიდი“ ფორმა, რაც XIX ს-ის I ნახევრის შემდეგ აღარ იხსენიება (იხ. პაჭკორია, 1974: 49, 51). XVIII ს. გერმანელი მოგზაური გიულდენშტედტი, ოდიშის სოფლების ჩამონათვალში ასახელებს ზუბდიდს: „მე დამისახელებს ზუბდიდი და არა ზუგდიდი“ (იხ. გიულდენშტედტი, 1962: 324). უფრო ადრე, რუხი ელჩები – დიაკონი თედორე ელჩინი და მღვდელი პავლე ზახარევი ოდიშში მოგზაურობის აღწერილობაში (1639-1640 წწ.) მონასტრის სახელწოდებად მიუთითებენ „ზუბდიდსა“ და „ზუკდიტს“: „Мая въ18 де нас Левонтей Чарь Шуаскова (Хомского) монастыря взял в зубдиди к себе-334 ст. (იხ. Посольство, 1888: 334).

ზუგდიდის ადგილობრივი არაოფიციალური ვარიანტია **ზუგიდი**, რაც მიღებულია ორი ერთნაირი ბგერითი (დ-დ) ერთ-ერთის დაკარგვის გზით (იხ. ცხადაია, II, 2007: 14). აღნიშნული ფორმა დასტურდება მეგრული ხალხური სიტყვიერების მასალებში. მაგალითად, „მისით შარა მერჩამუნი **ზუგიდიშე** ბუაიოლც“; „ასე მიღუ მა თე აზრი **ზუგიდიშა** მოკო ულა“; „არძა ნინა არჩქილენა – „მაღაღეცი“ ხობარეფი! **ზუგიდური**, ანარკული, ართიანიში მოხვარეფი!“ „ვო, დადია, დადია! **ზუგიც** დნაბადია...“; „**ზუგიდი** დო ხობიშქას ცეიში რე სოფელი“; „სხვა რაიონეფიშ(ი) უმოსო **ზუგიდ(ი)** მონდომებული რე“; „ზუგიდ? გეჭვილს? ობჭოფეს, ხეთურ ჯიხას იმნტია...“ (იხ. სამუშია, 1971: 18, 74, 83, 100, 120; მისივე, 1990: 115; ცანავა, 1990: 248).

ტოპონიმ „ზუგდიდის“ ეტიმოლოგიით სხვადასხვა დროს არაერთი მკვლევარი დაინტერესებულა (დიუბუა დე მონპერე, ნიკო მარი, კარლ ჰანი, მ. ბროსე, პლ. იოსელიანი, დ. ბაქრაძე, ლ. ცხაკაია, ც. ქირია, მ. პაჭკორია, შ. მესხია, ა. ტულუში, პ. ცხადაია, გ. ბედოშვილი, ქ. ლომთათიძე, ზ. ჭუმბურიძე, შ. გოგატიშვილი, რ. ერისთავი...). უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ სახელწოდება წარმოქმნილია **ზურგ-**სიტყვისაგან, ხოლო **დიდი** საზღვრული ზედსართავია (შდრ. ზენდიდი, ჭყონდიდი, დალდიდი, სკურდიდი.) ტოპონიმის წარმოშობის ისტორიას პირველად შეეხო ფრანგი მოგზაური და მეცნიერი დიუბუა დე მონპერე. მან ტოპონიმის ამოსავალ სიტყვად **ზუბი** მიიჩნია. ამასთანავე, თავისი მოსაზრების გასამყარებლად ძველ დოკუმენტებში სახელწოდების ზუბდიდის სახით მოხსენიება დაასახელა და იქვე დასძინა, რომ ადგილობრივი მოსახლეობაც მას ზუფუს (<-ზუბუს) უწოდებდაო.

„...ნამდვილად უცნაურ სახელს ზუფუს (Zouphou). უეჭველად კავშირი აქვს ზუბ-დიდთან და ზუგდიდთან (Zoubdidi et Zougdidi), დიდი ზუბუ, ზუბი (begrande zoubou, Zoup), სამეგრელოს დადიანების რეზიდენციასთან“ (იხ. Dubois, 1839: 248). ეს მოსაზრება მოგვიანებით გაიზიარა და დამატებითი მასალით განავრცო პროფ. შოთა მესხიამ (იხ. მესხია, III, 1986: 263-270).

ნიკო მარი ტოპონიმ „ზუგდიდში“ **სკუთ//სკვით** ეთნონიმისაგან მომდინარე სატომო სახელის – სგუ-ს სახესხვაობას – სუგ-ს ვარაუდობდა, საიდანაც უნდა მიგვეღო სუგ-და, სუგუ-და ფორმები. და- ელემენტს მრავლობითი რიცხვის აღმნიშვნელად მიიჩნევდა. ფუძეში ს- თანხმოვნის ზ- თანხმოვნად გამჟღავნებისა და მეგრული ენისათვის დამახასიათებელი ჩვეულებრივი დისიმილაციის (უ-უ-ს გადასვლა უი-ში) შედეგად **სუგუდა** ფორმიდან საბოლოოდ უნდა მიგვეღო ზუგიდ(ა)ი —> ზუგიდი//ზუგდიდი (იხ. მარი, თხზ. V, მოსკ.-ლენინგრადი, 1935: 31, შენიშვნა 2).

მკვლევართა შორის პირველმა მარი ბროსემ ქალაქის პირვანდელი მდგომარეობისა და იმის გათვალისწინებით, რომ „მანცხვარკარის“ ტერიტორია მართლაც დიდი ბორცვის შთაბეჭდილებას სტოვებს, ტოპონიმ „ზუგდიდის“ პირველი ნაწილის „ზუგ“-ის ამოსავალ ფორმად „დაზვირული მიწის“, „დიდი ბორცვის“ აღმნიშვნელი „ზურგი“ მიიჩნია. ამასთანავე, ორი განათლებული ბატონიშვილის – გრიგოლ და კონსტანტინე დადიანების დამოწმებით, სახელოვანი მეცნიერი უდავოდ მიიჩნევდა ბორცვის აღმნიშვნელი სიტყვა „ზუგის“ ზურგისაგან წარმომავლობას (იხ. Brosset, 1849, I: 20; შდრ. მესხია, III, 1986: 264). მარი ბროსეს აღნიშნული მოსაზრება გაიზიარა პლატონ იოსელიანმაც. მისი მსჯელობითაც „სახელწოდება ზუგდიდი წმინდა ქართულია. ის შედგება სიტყვებისაგან „ზურგი“ და „დიდი“, რაც ნიშნავს დიდ მადლობს, ანდა აბსოლუტურად მაღალ ზურგს. ასეთივეა, ფაქტობრივად, ადგილმდებარეობა „ზუგდიდი“. ზუგდიდის ადგილმდებარეობა არის ყველაზე მაღალი და აღმოსავლეთით მისი ერთი უძველესი კვარტალი ეკვრის მაცხოვრის კარს... როგორც კედელს, რომელიც სწრაფად მადლდება ქალაქის ერთი ნაწილიდან (იხ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, №3070, 311. რუს. ენაზე; ციტირებულია ლ. ცხაკაიას ნაშრომიდან. იხ. ცხაკაია, „მებროლი“, №117, 1958: 4).

„ზუგდიდის“ „ზურგ-დიდისაგან“ წარმომავლობის თვალსაზრისი გაიზიარა დიმიტრი ბაქრაძემაც და აღნიშნა, რომ სიტყვა ზურგდიდის ანუ ზუგდიდის წარმოქმნის მიზეზია ახალი ზუგდიდის მახლობლად, ვაკე ადგილას აღმართული დიდი გორა. ბროსეს აზრით, „ზუგდიდი“ (ზურგ-დიდი) იგივეა, რაც „დიდი ფერდობი, ანუ სხვაგვარად „დიდი გორა“ (იხ. Бақраძე, 1875:56).

კ. ჰანის ვარაუდით, **ზუგ** არაბულად იგივე „ბაზარია“. აქედან გამომდინარე, ზუგდიდი უნდა გავიაზროთ, როგორც „დიდი ბაზარი“ (СМОНІК 40, ტფ., 1909: 63). მკვლევარი იძლევა სრულიად განსხვავებულ ვარაუდსაც. კერძოდ, ზუგდიდი იგივეა, რაც ზურგ-დიდი (большая спина, большой хребет) და მნიშვნელობით მეორე ცნობილ ტოპონიმს – ოზურგეთს უკავშირებს (იქვე: 63).

აკად. ქ. ლომთათიძის მოსაზრებით, ზუბდიდ-ზუგდიდის ფორმების ამოსავალი **ზუგე-დიდი** ტოპონიმის ტრადიციულ გაგებას – „ბორცვ-დიდს“, „ზუგე-დიდს“ მიესადაგება (იხ. ქ. ლომთათიძე, კომპლექსთაგან მომდინარე ბილაბიალური სმუ-ლები ქართველურ ენებში, თბ., 1984: 9, შენიშვნა 12). ეს მოსაზრება მოგვიანებით გაიზიარა გურამ ბედოშვილმაც და აღნიშნა, რომ ტოპონიმის ამოსავალია ქართველური ზუგ-//ზუგე- სიტყვა, რაც „ბორცვს“, „გორაკს“, „შემადლებულ ადგილს“ ნიშნავს. ამ სიტყვით სვანურში საფიხენო, სანახშო, სოფლის თავშეყრის ადგილი აღინიშნება. „როგორც ვხედავთ, – დაასკვნის მკვლევარი, – საკმაო საფუძველი

არსებობს იმისათვის, რომ ზუგ-დიდი გავიაზროთ როგორც „ბორცვილი“, „ადგილი, სადაც სხვა ბორცვითაგან განსხვავებული მაღალი ზუგი (ბორცვი იღვას)“ (ან ღვას)“.

მკვლევარი მ. პაჭკორია მიმოხილვითი ხასიათის სტატიაში აღნიშნავდა, რომ დღემდე ცნობილი წერილობითი წყაროებით დადასტურებულად ვერ ჩაითვლება „ზუგდიდი“ ფორმის „ზუგდიდზე“ უწინდელობა. ისტორიული წყაროებით მტკიცდება, რომ „ზუგდიდი“ უნდა იყოს „ზუგდიდის“ მერმინდელი გადასხვაფერება. მ. პაჭკორიას მოსაზრებით, ასევე არადამაჯერებელია მისი დაკავშირება „ზურგ-დიდთან“ და ამ შემთხვევაში მას უფრო ბუნებრივად „სუკ-დიდის“ ვარიანტი მიაჩნია. „სუკი“, ისევე როგორც „ზუგ“, მეგრულ-სვანურში ამაღლებულ ადგილს აღნიშნავს. ამ მოსაზრების ავტორია ზუგდიდის მუზეუმის მეცნიერ-თანამშრომელი ლენა ცხაკაია, რომელიც აღნიშნავს: „არ არის საფუძველს მოკლებული ვიფიქროთ, რომ რაკი მაცხოვრის კარის ეკლესია მისი დამხმარე ნაგებობებით ზუგანზე ან მეგრულად „სუკზე“ გაუშენებით და ასეთი „სუკები“ სამეგრელოში ბევრია, სხვებისაგან განსასხვავებლად ამ წმინდა ადგილისათვის ეწოდებინათ „დიდი სუკი“, „სუკი დიდი“ და აქედან კი დროთა ვითარებაში „ს“ ბგერის „ზ“-თი შეცვლით მიგვეღო „ზუგდიდი“, „ზუგდიდი“. მით უფრო სუკიდი ეტიმოლოგიურად დიდად არ განსხვავდება **ზუგდიდისაგან**“ (იხ. ცხაკაია, „მებრძოლი“, №117, 1958: 4).

მ. პაჭკორიამ ანგარიშგასაწევად მიიჩნია სხვა მოსაზრებაც: ტოპონიმის დაკავშირება სიმაგრის აღმნიშვნელ სიტყვასთან – „ზუგი“, აგრეთვე „ზუგია-დიდის“ ვარიანტი. მ. პაჭკორიას აზრით, წყაროები არ ადასტურებს ზუგდიდის მიდამოებში დიდი სიმაგრის არსებობას, მაგრამ შესაძლებელია სახელწოდება დაუკავშირდეს აქ მაცხოვრის ეკლესიის დაარსების ისტორიას. სულხან-საბა ორბელიანი „ზუგიას“ განმარტავს როგორც „საკმეველს“. საფიქრებელია, დაასკვნის ლ. ცხაკაიას მოსაზრების გათვალისწინებით მკვლევარი, ამ ადგილზე ეკლესიის აგებამდე მოწყობილი ყოფილიყო სხვა მახლობელ სამლოცველოებს შორის სიდიდით გამორჩეული სასაკმეველო სამლოცველო, ე. ი. **ზუგია დიდი** (იხ. პაჭკორია, 1974: 51-52; შდრ. ცხაკაია, „მებრძოლი“, №117, 1958: 4).

ტოპონიმ „ზუგდიდის“ შესახებ გამოთქმული მოსაზრებების მიმოხილვას ისახავს მიზნად აბ. ტულუშის წერილი, სადაც წარმოდგენილია დამატებითი მასალა იმ თვალსაზრისის გასამყარებლად, რომ „ზუგდიდის“ ამოსავალია „ბორცვის“ აღმნიშვნელი ზუგ-//ზურგ- სიტყვა (იხ. ტულუში, კრ. „ონომასტიკა“, I, თბ., 1987:158-164).

ზუგა, ზუგუ, ზურგა მეგრულში აღნიშნავს „ბორცვს, გორაკს, ქედს, მიწაზვინულს, შემადლებულ ადგილს“. ა. ქობალიას „მეგრული ლექსიკონის“ მიხედვით, ზურგალე, ზურგულე იგივეა, რაც „ბორცვაკი“; ამასთანავე, ზურგას ერთ-ერთი მნიშვნელობაა „ციხე-სიმაგრე შემადლებაზე“. იმავე ლექსიკონში მოცემულია შემდეგი განმარტებები: „**ზუბი** ბორცვი, გორაკი; მთის უღრანი ტყე“; „**ზუგი** საკმეველი“ და „**ზუგია** სასაკმეველი“ (იხ. ქობალია 2010: 311).

ჩვენ იმ აზრისა ვართ, რომ ტოპონიმ „ზუგდიდის“ ამოსავალი უნდა იყოს ბორცვის, შემადლებული ადგილის, მიწაზვინულის აღმნიშვნელი სიტყვა **ზუგა**, რაც ხშირად ფიგურირებს სამეგრელოს ტოპონიმიაში. ზუგდიდი „დიდი ბორცვი“ იმ სერის უწინდელი სახელწოდება უნდა ყოფილიყო, რაც ქალაქის აღმოსავლეთ ნაწილში მდებარეობს და დღეს „მანცხვარკარად“ იწოდება, მასზე აგებული მაცხოვრის ეკლესიის გამო. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ „ძველი ზუგ-დიდი მომადლო ადგილზე, გორაკზედ იყო გაშენებული, ახალი კი დაბლობზეა“ (იხ. თაყაიშვილი, 1914: 193).

მიკროტოპონიმიაში დასტურდება ორივე ფორმა – „ზუგდიდი“, „ზუგიდი“:

ზუგდიდიშარა – გზა ინგირიდან ზუგდიდისაკენ.

ზუგიდურკახათი//დიდკახათი – სოფ. კახათის უწინდელი სახელწოდება.

ზუგდიდი//**ზუგიდი** – ბორცვი ინხურში (მარტვილის რ.).

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ვახუშტი ბაგრატიონის შრომისა და მის მიერ შედგენილი რუკების მონაცემთა გათვალისწინების გარეშე გვიანი შუა საუკუნეების სამეგრელოს წარსულის შესწავლა, რასაკვირველია, სრულყოფილი არ იქნება. დავესესხებით პროფ. ლევან მარუაშვილს: „ვახუშტი ბაგრატიონის გიგანტური შრომა, რაც გამოიხატა მშობლიური ქვეყნის დეტალურ, თავისი ეპოქისათვის ზუსტ აღწერაში და გამოსახვაში, შთამომავალთა აღტაცებას იწვევს. მხოლოდ სამშობლოს სიყვარულმა შეაძლებინა ჩრდილოეთში გადახვეწილ ბატონიშვილს ესოდენ ხანგრძლივი და ბეჯითი შრომა. შთამომავლობა ქედს იხრის ამ ფენომენის წინაშე, რომელმაც ასე სოლიდურად შეავსო ქართული მწერლობის თავისუფალი თარო“ (იხ. მარუაშვილი, „ისგ“, №4, 1989: 33).

ლიტერატურა:

1. აიხვალდი, 2005 – ედუარდ აიხვალდი საქართველოს შესახებ (XIX საუკუნის პირველი მესამედი), გერმანულიდან თარგმნა, შესავალი და საძიებლები დაურთო გია გელაშვილმა. თბილისი.
2. Дм. Бакрадзе, Кавказ в древних памятниках христианства, Зариски общества любителей кавказкой археологии, кн. I, под. ред. Ад. Берже и Дм. Бакрадзе. Тиф.
3. ბედოშვილი, I, 2001 – გ. ბედოშვილი, ქართულ ტოპონიმთა განმარტებით-ეტიმოლოგიური ლექსიკონი. ტ. I, თბილისი.
4. ბერაძე, სიგკ, IV, 1971 – თ. ბერაძე, ვახუშტი ბაგრატიონი და ოდიშის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები. კრ. „საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებულები“, ტ. IV, თბილისი.
5. Brosset, 1849, I-M. Brosset, Rapports sur un Voyage archeologique dans la ceorgie, 1849, I.
6. გამბა, 1987 – ჟაკ ფრანსუა გამბა. მოგზაურობა ამიერკავკასიაში. ფრანგულიდან თარგმნა და კომენტარები დაურთო მზია მგალობლიშვილმა. თბილისი.
7. გეორგიკა, IV, 1952 – გეორგიკა. ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. ბერძნული ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა, ტ. IV, ნაკვ. II. თბილისი.
8. გიულდენშტედტი, 1962 – გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში, ტ. I, თარგმანი და გამოკვლევა გ. გელაშვილისა, თბილისი.
9. Dubois, 1839 – Dubois de Montrezeut, Voyager autour du Caucase, t.I. Paris.
10. ვაგნერი, 2002 – მორიც ვაგნერი საქართველოს შესახებ. გერმანული ტექსტი თარგმნა, შესავალი, კომენტარები და საძიებლები დაურთო გია გელაშვილმა. თბილისი.
11. ვახუშტი, 1997 – ვახუშტი ბაგრატიონი. საქართველოს გეოგრაფია. თბილისი.
12. ზაქარაია, „მახარია“, №2, 2003 – პ. ზაქარაია, ცაიში, გაზ. „მახარია“, №2. თბილისი.
13. თაყაიშვილი, II, 1919 – ე. თაყაიშვილი, არქეოლოგიური მოგზაურობანი და შენიშვნანი. ტფილისი.
14. თოდუა, „დიდაჭარობა“ – რ. თოდუა, ცაიშის ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი, კრ. „დიდაჭარობა“ (საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია). ხულო-დიდაჭარა.
15. კაკაბაძე, 1913 – ს. კაკაბაძე, საცაიშლო გამოსავალი მოსაკრებლობის დავთარი. ტფილისი.

16. კაკაბაძე, II, 1921 – ს. კაკაბაძე, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები. ტფილისი.
17. კალანდია, 2004 – გ. კალანდია, ოდიშის საეპისკოპოსოები. თბილისი.
18. კასტელი, 1976 – დონ კრისტოფორო დე კასტელი, ცნობები და ალბომი საქართველოს შესახებ. ტექსტი გაშიფრა, თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო ბეჟან გიორგაძემ. თბილისი.
19. ლამბერტი, 2011 – არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა. თბილისი.
20. მარი, V, 1935 – Н.Я. Марр, Термин и скиф. Избранные работы, т. V, 1935.
21. მარუაშვილი, 1964 – ლ. მარუაშვილი, საქართველოს ფიზიკური გეოგრაფია. თბილისი.
22. მარუაშვილი, ისგს, №4, 1989 – ლ. მარუაშვილი, გეოგრაფიის მესაძირკვე საქართველოში. ჟურნ. „ისტორია, საზოგადოებათმცოდნეობა, გეოგრაფია სკოლაში“. თბილისი.
23. მესხია, 1958 – შ. მესხია, „ზუგდიდის“ ეტიმოლოგიისათვის. ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის II სამეცნიერო სესია (მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები). 1958. ზუგდიდი.
24. მესხია, III, 1986 – შ. მესხია, „ზუგდიდი“ თუ „ზუბდიდი“, წიგნში – „საისტორიო ძიებანი“, ტ. III, 1986. თბილისი.
25. მეუნარგია, 1939 – ი. მეუნარგია, სამეგრელოს სამთავროს უკანასკნელი პერიოდი და დავით დადიანი. ტფილისი.
26. მილანელი, 1964 – დონ ჯუზეპე ჯუდინე მილანელი, წერილები საქართველოზე. იტალიური ტექსტი თარგმნა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ბეჟან გიორგაძემ. თბილისი.
27. პაჭკორია, 1974 – მ. პაჭკორია, ფურცლები კოლხეთის ისტორიიდან. თბილისი.
28. პაჭკორია, 1975 – მ. პაჭკორია, ვიცნობდეთ კულტურის ძეგლებს. თბილისი.
29. Жузе, Грузия в 17 столетий по изображению патриарха Макария. 1905 Казань.
30. სამუშია, 1971 – კ. სამუშია, ქართული ხალხური პოეზიის მასალები. მეგრული ნიმუშები. თბილისი.
31. სამუშია, 1979 – კ. სამუშია, ქართული ხალხური პოეზიის საკითხები. მეგრული ნიმუშები. თბილისი.
32. სამუშია, 1990 – კ. სამუშია, ქართული ზეპირსიტყვიერება. მეგრული ნიმუშები. თბილისი.
33. ტულუში, „მ. მ.“, №62, 1983, – ა. ტულუში, ერთი წარწერის წაკითხვა-დათარიღებისათვის. კრ. „ძეგლის მეგობარი“, №62, 1983. თბილისი.
34. ტულუში, 2001, – ა. ტულუში, ცაიშის საეპისკოპოსო. ზუგდიდი.
35. ქირია, „მებრძოლი“, №77, 1963 – ც. ქირია, რატომ ქვია ჩვენს ქალაქს ზუგდიდი?! (ეტიმოლოგიური მონოგრაფია). გაზ. „მებრძოლი“, №77 (215), 22. 05.1963, გვ. 4; №79 (217), 26 V. 1963, გვ. 4.
36. ქსბ, III, 1970; V, 1974 – ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III. საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX სს.). ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დონდუამ. თბილისი.
37. ცანავა, 1990 – ა. ცანავა, ქართული ფოლკლორის საკითხები (მეგრული მასალების მიხედვით). თბილისი.
38. ცხადაია, II, 2007 – პ. ცხადაია, სამეგრელოს გეოგრაფიული სახელწოდებანი, II. ზუგდიდის რაიონი. თბილისი.
39. ცხაკაია, „მებრძოლი“, 1958 – ლ. ცხაკაია, ზუგდიდის ისტორიული წარსულიდან. გაზ. „მებრძოლი“, 31. VIII. 1958, №103 (5139); წერილი II (5. IX. 1958, №105

(5141); წერილი III (17. IX. 1958, №110 (5146); წერილი IV – ზუგდიდის სახელწოდების შესახებ (3. X. 1958, №117 (5153)).

40. ცხაკაია, 1958 – ლ. ცხაკაია, მასალები ზუგდიდის ისტორიული წარსულიდან. ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის II სამეცნიერო სესია (მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები). 1958. ზუგდიდი.

41. ჭითანავა, 2010 – დ. ჭითანავა, ეკლესიები და თავდაცვითი ნაგებობები სამეგრელოში (უძველესი დროიდან დღემდე). თბილისი.

42. ხომტარია, V, №2, 1944 – ნ. ხომტარია, დისა გუძუბა, კოლხეთის დაბლობის ძველი მოსახლეობა. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. V, №2, 1944. თბილისი.

43. ხომტარია, I, 1955 – ნ. ხომტარია, ურეკის არქეოლოგიური შესწავლა. კრ. „საქართველოსა და კავკასიის არქეოლოგიური მასალები“, I, 1955. თბილისი.

44. ხუნდაძე, „ძ. მ.“, №4, 1994 – თ. ხუნდაძე, ქტიტორული რელიეფი ცაიშიდან, ჟურნ. „ძეგლის მეგობარი“. თბილისი.

45. ჯავახიშვილი, IV, 1967 – ი. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. IV. თბილისი.

46. ჯალაღონია, 2001 – ზ. ჯალაღონია, ცაიშის ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ტაძარი. ზუგდიდი-ცაიში.

Igor Kekelia
Vakhushti Bagrationi about Tsaishi and Zugdidi
Summary

The work of a famous Georgian scientist and public figure Vakhushti Bagrationi is invaluable in researching of medieval Georgian historical-geographic and social-economic state. In 1735-1745 years the made up Geographical atlases.

In this work there is given the historical geography of Odishi (samegrelo) principality and its two important and old settlements Tsaishi and Zugdidi.

It had been done according to his maps and other written sources.

Игорь Кекелия
Вахушти Багратиони о Цаиши и Zugдиди
Резюме

В деле изучения историко-географического и социально-экономического состояния Грузии средних веков неопенимой является работа выдающегося грузинского и государственного деятеля XVIII века Вахушти Багратиони, а также составленные им в 1735 и 1745 году географические атласы.

В работе рассмотрены два важных и древнейших пункта-поселения Цаиши и Zugдиди, с учетом предположений Вахушти, а также источников и карт.

İshak Taşdelen
(Turkey)

THE NARRATION OF PROPHET JESUS IN CLASSICAL TURKISH POETRY

Introduction:

The Prophet Jesus is described in the books of Narration of Prophets as a medium height, rosy white-skinned, straight and untidy-haired, large-chested, small-faced man with a lot of moles (Köksal, 2005, 334-335). Jesus is the son of Mary, and is one of the true prophets. The religion he had brought is the Christianity. He is a 'word' from Allah or Allah's word (*kelimullah*). One of his titles is also Messiah. In some verses of Quran is spoken of him as the soul of Allah (Aydemir, 2005, 235).

The Narration of Jesus in Islamic Sources:

The rumor has it that Hannah, mother of Mary, is an infertile woman. No matter how much she and her spouse desired, they could not have a baby. Hannah suffered severely and prayed to Allah to give birth to a baby and on the condition that if she had had a baby, she would have devoted the baby to praying. Eventually her prayer was accepted and she became pregnant (Yiğit, 2005, 576). Expecting to have a son, Hannah was in great sadness upon learning that she gave birth to a daughter (Kazancı, 2008, 578-579). Hannah had taken the baby whom she named as Mary to Bayt al-Maqdis and by showing the baby she asked religious authorities to admit her to the service of Bayt al-Maqdis (Bursalı, 2008, 359). When Hannah submitted baby to them, the authorities there got into conflict with the desire of looking after the baby. Prophet Zekeriyya had told them "I am more worthy and suitable to care for her than you; for her aunt is my wife," but another religious scholar said to him, "It is more true to do drawing on this subject." Nineteen people agreed upon drawing had gone to Jordan River and threw their pens they had been using while writing Torah into the water. Only Zekeriyya's pen had come onto the surface, but the others' sank down. Following this incident, Prophet Zekeriyya had taken the responsibility of caring and bringing Maryam up, and submitted to Prophet Yahya's mother being her aunt (Köksal, 2005, 305).

In Bayt al-Maqdis, Maryam grew up under the protection of Zekeriyya prophet and spent most of her time praying in her *mihrap* (a small place where people pray) had become an ave (saint woman) being famous for her chastity and piety. Eventually, the distinction of her had been documented by *vahiy* (*oracle/inspiration*); Gabriel coming under order of Allah by Mary informed her that she was made superior to all women. One day, while alone and far from the eyes of her family, most likely for prayer and meditation (*meditative consideration*), she suddenly came upon a man. Mary falling into a great fear pleaded for protection from Allah. The individual appearing to her with the disguise of a man said he was Gabriel, the angel of messenger/oracle and explained that he was assigned with an important duty by Allah (Yiğit, 2005, 580). Later on, he informed that she would give birth to baby called Jesus, the Messiah (*Jesus Christ*). Hearing of those, Mary perplexedly asked how it was possible for her to have a baby since no one/man had touched her physically. Saying it was very easy for Allah, Gabrielblew his breath in her face and Mary had fallen pregnant to Jesus (Bursalı, 2008, 362-363).

Very close to the time of giving birth, she left for a far place because of fear of slander of adultery by her nation. Afterwards she gave birth to Jesus and she fell into a great hesitation. A voice advised her to keep her heart calm and comfortable; and told her to inform them on she had given a promise to Allah to keep a vow of silence on that day if some people try to question and speak to her about the child she had without a father (Yiğit, 2005, 584-585). After the birth of Prophet Jesus, Mary took the baby to her people and she was condemned by them with adultery.

Thereupon, Mary pointed Jesus Prophet and implied them to ask the baby. Jesus found in his tongue and started to speak to the people. Astonished by this miracle, the Sons of Israeli released Mary (Köksal, 2005, 311-312).

Though responsible for this ambiguous phenomenon, Prophet Zekeriyya was accused of adultery and assassinated by the Sons of Israeli. After these events, Mary had gone to Egypt and after having lived there for 12 years with Jesus (Kazancı, 2008, 596), she was back to Jerusalem (Bursalı, 2008, 367).

At the age of thirty, the Prophet Jesus started to receive revelations and was bestowed with the holy Bible. Afterwards Allah asked Jesus to invite his people to believe in him (Allah) (Köksal, 2005, 315). Jesus told his people that he was sent/assigned to modify the Torah and they should believe in him (Yiğit, 2005, 590-591). When he invited the Sons of Israeli to believe in him, they asked for a miracle. As a response, Jesus gave them the wish of his people and brought life to the birds he had crafted from mud. Additionally, he recovered an innate blind and speckled man and resurrected dead ones and he informed them on what they had been eating, drinking, and collecting in their houses (Bursalı, 2008, 369).

Through these miracles, only twelve people showed faith in Jesus and they were called *Havari* (Twelve Apostles). Other Jewish did not believe in him; and they decided to kill him. While having conversation last time during a night by meeting secretly, he told them that one of his Apostles will betray him. Erelong, the apostle called Judah, turned Jesus in to the Jewish authorities (A. CevdetPaşa, 1994, 44). When his place was denounced, Gabriel has taken and raised him up to Heaven (Köksal, 2005, 613). The Jewish authorities had gone to the location Jesus had been before to arrest and kill him; but they failed to do so because when they rushed in with fury, they executed a man looking very much like Jesus. Jewish hanging Judah thought they had executed Jesus but in fact they had hung Judah giving up Jesus to them. As to Allah, he has raised Prophet Jesus to the heaven like Prophet Idris and saved him from the troubles of world by doing so (A. CevdetPaşa, 1994, 44). According to Islamic belief, Jesus will go down from heaven after appearance of Antichrist (*Dejjal*) who was accepted as one of the most important signs of Doomsday and he will kill the Antichrist (*Dejjal*) (Kazancı, 2008, 631).

Prophet Jesus in Classical Turkish Poetry:

Jesus has been treated in Classical Turkish Poetry in different aspects such as the chastity of his mother Mary, his ability of speaking just in swaddle, curing the patients, resurrection of dead ones, his reclusion from worldly deeds, raising up to heaven, being in the condition of going down from heaven towards end of the world, and the wine's being halal in Christ's religion. Talking on Jesus in Classical Turkish Poetry, the subjects are not limited to these ones.¹ The subtitles handled down are the aspects that we could determine of Jesus was densely treated in classical Turkish poetry.

Rising to Heaven:

The event of the Prophet Jesus's raising to heaven is generally treated together with sufistic subjects in Classical Turkish Poetry. Poets mention that isolation/reclusion from the world is a great virtue and the one who can accomplish this will reach at a high destination like Jesus. It is one of other similes used in the couplets that Lover will raise to heaven like Jesus with sighs for the Darling.

¹ The other topics in which Saint Christ has been treated can be as follows: His annihilation of polytheism and disunion (Nesîmî g 115/6), Beauty of his teeth (Nesîmî g 154/3), (Muhibbî g 306/1), The age of Jesus (Muhibbî g 128/2), Having a clean nature/characteristics (Nesîmî g 179/12), The fact Jesus will fall in love with the Darling's speaking (Cevrî 139/2), The fact every woman cannot be Mary (Muhibbî g 1171/2), Breath of Gabriel (Nesîmî g 139/2), Mary's taking Jesus on her lap (Adnî g 89/3, Cem g 286/2).

In Muhibbî's mind, whoever detains him/herself from the tastes/pleasures of the world by satisfaction will rise to heaven like Jesus. Whoever commits covetousness will sink into ground like Karun¹. In the couplet, heaven/sky and earth/ground are given in contrast. Heaven stands for the development of soul and ground for nafs (*nefs*). Parallel to this, the rise of Jesus to heavens is related with his reclusion from world; the sink of Karun into the ground is of with nafs, covetousness, and his desire for properties of world:

Her kimtecerrüditdiçıkıdgögeçü 'Îsî
Her kimtama'dakaldığıçiyireçüKârun Muhibbî g 2281/3²

Mesîhî has mentioned that it is inevitable for him to go up to the sky by means of sighs for sake of the Darling's hair by using the situation of similarity that his pseudonym is the same as the pseudonym of Prophet Jesus in his poem; but the fear of Mesîhî is that when he is up to sky, Messiah (Christ) will go down to Earth:

Gögeçıkardumkemend-i âhile
Korkaram ben çıkıcakinerMesîh Mesîhî g 28/4

Feyzî, in a couplet, has treated Karun and Messiah by comparing them to each other. According to him, if either of Karun and Messiah sinks down and the other raises up, this is not something to be surprised; since some offspring look like mother and some like father as well. The couplet has been treated by the popular belief among people that some children look like mother and some like father. In this situation, having different characteristics of Karun sinking into ground and Jesus rising up to sky is demonstrated as an illustration to this belief.

Yiregeçsegögeçıksan'olaKârûn u Mesîh
Kimiavlâdunanayakimibabayaçeker Feyzî g 125/4

Hamdî has shown this situation as an example to his heart by reminding the phenomenon of Jesus' rising to heaven. In his thought, his heart must retain himself from the world so that he will find a life span as long as Noah's in that one hour of reclusion. In the couplet, the thought of leaving world by heart is dominated:

'Îsîgibimücerredoleydilkibulasın
Birsâ'atınferâgatününniçe 'ömr-i Nûh H. Hamdî g 27/3

Sürûrî, in one of his *qasidas* (eulogy), makes a reference to the Prophet Jesus located in the fourth floor of heaven. According to him, if Îsâ cuts destiny of atlas³ (sateen) with crescent scissors and sews with a needle; this will be a very beautiful feast (*bairam*) caftan (*kaftan*) for the person he has complimented. In the couplet atlas fate is resembled to cloth and as to crescent, it is likened to scissors because of its shape. Poet saying that Jesus living on the fourth floor destiny will prepare the caftan for *memduh* (praised one) as a feast cloth has said this to express the value he has given to *memduh* (the praised one):

Atlas-ı gerdûnımikrâs-ı hilâlilebiçüp
Sûzeniledikse 'Îsâyaraşurkaftân-ı 'id Sürûrî k 22/5

¹ "This had been a very mean and rich man who is according to hearsay, the minister of Pharaoh and in another rumour Hz. Moses and even one of his relatives. Though Allah had given him a great fortune, he had not given *zakat* (obligatory alms) and been proud of his wealth. In the end, Allah razed him to the ground via Saint Moses' prayings" (Pala, 1999, p.230).

² This information mentions whose relevant couplet is by also indicating the citation of quoted poem. G. means *Gazel* (ode), K. is for *Qasida* (eulogy). The numbers used after verse forms stand for the row of verse of in the work and the number of related couplet. For example, Nesimi g 29/31: 29 means 31st couplet of ode (*gazel*).

² Heaven. The ninth fate (*felek*) is called as atlas since there is no emergence and that's why formless, regular cloth is also called as atlas (sateen). (Pala, 1999, 44).

³ Heaven. The ninth fate (*felek*) is called as atlas since there is no emergence and that's why formless, regular cloth is also called as atlas (sateen). (Pala, 1999, 44).

Healing the Patients:

The phenomenon of Hz. Jesus's curing the patients is used by associating with the Darling's breath giving life to lovers. In this situation, the Darling has been delivering the cure to patients with her breath evoking the breath of Jesus. As to some couplets, it has been stated to be able to tell of the incurability/desperation of love trouble that even Christ's breath will not be cure for sorrow of love.

Muhibbî, in a couplet, has defined the Darling as 'Breathed by Jesus.' According to Muhibbî, there are numerous persons feeling thirsty for the Darling's lips and have been sleeping in her neighborhood. In this circumstance, the request of poet from the Darling is that let her open her miraculous mouth and let the patients find cure very soon:

Teşnelerbî-haddyaturkûyundaey 'Îsî-nefes
Açkerâmetagzunıbulsunşifâlar an-karîb Muhibbî g 171/2

In Nesîmî's view, the pretty mouth of the Darling is like breath of Jesus. Should a patient suck from her lips will get healing; because Christ miracle is on/between the Darling's lips:

Mesîhî-nefhâdırşîrîndeânın
Ki sıhhatbulurandansorsarencûr Nesîmî g 49/7

Sükkerî has mentioned that drinking from the medicine of the Darling's lips will give healing to the patient; for the healing of the Darling is resembled to coming and going of Jesus:

İtmez mi nûş-ı dâru-yıla'lilebirilâç
Bî-mâr-ı 'ışkaçünMesîhâgelürgider Sükkerî g 31/4

According to Cevrî, it musn't be astonished if no cure is found for the one in love with the Darling's eyes. Maybe even Christ will not be able to find cure for this incurable ailment. The attractiveness of the Darling's eyes is described by exemplifying that even Jesus cannot find a remedy for this sickness:

Hasta-ı çeşminebirçârebulunmazsan'ola
BelkiolderdeMesîhâdahıdermânbilmez Cevrî g 100/4

Hamdî, in a couplet of him, expresses that his life/heart is sick and desires for the wind of his Darling's land; because this wind will blow Christ-breath over his wound. There is a reference to the blow of Christ's breath healing the patients:

Cân haste düşdikanınesîm-i diyâr-ı yâr
'Îsîgibinefes ide bîmârumüstine H. Hamdî g 146/2

His Resurrection of the Dead:

The incident of Jesus's resurrection of dead ones is used in association with the Darling from traditional love trio of Classical Turkish Poetry. The Darling is resembled to Prophet Jesus by her bestowing life upon her lovers. The words coming from her mouth reminds Christ with their reviving features. In this context, lovers look like the dead waiting for resurrection. There are some couplets also saying that the Darling is more skillful in resurrecting the corpses than Jesus Christ.

Fehîm expresses that his disjoined heart has been revived as if Christ's breath has got a corpse to smile after speech of the Darling with smiling face and has come to his own. In the couplet is mentioned that the speech of the Darling with smiles has given hope and revived the discomfited, miserable heart of lover. This revival is told by making a metaphor referred to the breath of Jesus: Açılurpejmürde-dilgeldükçenutkahande-nâk

Mürdeyegûyâdem-i 'Îsâtebessümöğretir

Fehîm g 92/2

Feyzî claims that there is a miracle of the Messiah on the Darling's lips. To him, everybody dies for the sake of the Darling; since the miracle of Jesus, son of Mary, has been witnessed:

Cânvirürlerölmegeyolunda 'âlemeysanem
Çünkülebüdemu'ciz 'İsûbn-i Maryamgördiler Feyzî g 133/3

Anvî has resembled the addressing of the Darling with her life bestowing lips on lovers to addressing of Jesus to the dead while/for resurrecting them:

Lâ'l-i cân-bahşiyleuşşâkahitâbitsenigâr
MürdelertüzresanasenHazret-i 'İsâgelür Avnî g 17/7

Muhibbî says it mustn't be found odd that if he calls the redness of the Darling's lips as "Messiah;" because they kill their lover with a dimple and then resurrect like Jesus:

La'l-i lebünegerdirisemnolaMesîhâ
Birgamzeileöldürüpeyleryineihyâ Muhibbî
g 34/1

Nesîmî mentions that the lips of the Darling give life to the dead like Jesus; but on the other hand, the eyes drunk with wine of love shed blood with intemperance. In the couplet is implied that the lips symbolizing union give life but nonetheless the eyes representing attractiveness impress deeply (spill blood):

Gerçıla'lincânverircânsızlaraİsâkimi
Gözlerinsevdâmeyindenensrimiştirkaneder Nesîmî g
84/4

Râmî makes a comparison between a statesman he praises and Messiah, for he has given refreshment to the state in a couplet. To his view, while Ottoman Empire was like a dead man, he had given life to the government agencies like Messiah and revived the country:

Rûh-bahşoldıMesîhâgibirükn-i devlete
Mürdebirmerdümdigûyâmilket-i 'Osmâniyân Râmî k 10/21

Mesîhî has defined the lips of lover as 'life forgiver' in one of his couplets in which he suggests that the Darling is more ingenuous in resurrecting the dead. According to him, while the Darling is resurrecting the dead with her life forgiving lips on earth, Jesus must sit tight without any noise and mustn't pretend to behave like Messiah. In the couplet, there is a comparison between earth and heaven. The Darling's resurrection of the dead on earth has been shown as evidence proving the Darling is more skillful in resurrection:

Mürdeyi yerdedirildürkenleb-i cân-bahş-ı yâr
Gökde 'İsâepsemotursunMesîhâlanmasun Mesîhî g
176/4

In Sükkerî's thought, the red lips of the Darling are as impressive as to make Hızır and Messiah drunk. There is no hue and flavor in wine because it is jealous of the Darling's lips. In the couplet, the lips of the Darling are treated with aspects of its redness and life-givingness. It is an essential example of proving the impressiveness of the lips that Hızır and Messiah symbolizing immortality get drunk before the lips of the Darling:

La'l-i lebünkiHızır¹ u Mesîhâyımestider
Reşkinden anakalmadıhiçmüldereng ü bû Sükkerî g 110/2

¹ The person having drunk the water of immortality and got an eternal life; there are rumors on his being prophet or saint (Pala, 1999, 183).

According to Cevrî, the fruitfulness of speech of the Darling once has given life to one thousand Jesus' breaths; because the Darling's lips are Messiah of Mary of miraculous saying. Here the poet has explained "i'caz" (miracle) by making a metaphor to miracle of Christ:

Birfeyz-i nutkı bin dem-i 'İsâyacânvirür
ZirâMesîh-i Maryam-i i'câzdurlebün Cevrî g 149/2

Sürûrî, in a couplet of him, has mentioned that a man he has praised has become the sultan of the world, Jesus-breathed and the base of destiny person. For Sürûrî, the life bestowing sayings of the praised one give even life to rotten bones. In the couplet, there is an alluding to the Jesus' miracle of resurrecting the dead one:

Eyşeh-i âlem 'İsî-demgerdûn-ı mesned
Nutk-ı cân-bahşunilerûhbulur 'azm-ı remîn Sürûrî k 2/56

Hamdî expresses that the Darling is both fatal and reviving. The lips of the Darling are likened to Jesus in resurrecting the corpse. As for killing a live man, the eyes of lover are like executioner. The sharpness of leer/side view is resembled to executioner:

Ölüdirgürmedelebün 'İsî
Diriöldürmedegözüncellâd H. Hamdî g
36/3

According to Hüznî of Yozgat, the Darling gives life to the dead bodies like Christ. Her cheeks are the doors of cures/remedies. The perception of the Darling's being as reviver and the door of cure has turned lover from other seeks and there is no need to ask for favor of any medicine:

Mürdecismeçünhayâtbahşetmede 'İsâgibi
Ruhlarundârü'ş-şifâma'cûnuminnetmeyiz Yozgatlı Hüznî g
66/4

Consequently, it has been traced that the narration of Prophet Jesus was treated on what type of matter of allusions and metaphors in the poems written in Classical Turkish Poetry as a source of inspiration. It has been detected that Prophet Jesus has been mostly treated with his miracles of "resurrecting the corpses", "healing the patients," and "rising up to heaven". Depending on scientific researches, it was decided that the narration of the Prophet Jesus is one of those narrations of prophets which are densely treated as a source of inspiration in classical Turkish Poetry.

Literature:

Books:

1. Ahmet Cevdet Paşa, Kısâs-ı Enbiyâve Tevârih-i Hülefâ, İstanbul, Bedir Yay, 1994.
2. AkCoşkun, Muhibbî Dîvânı, KTBY, Ankara, 1987.
3. Ayân Hüseyin, Cevrî Hayâtı Edebî Kişiliği, Eserler, Divanının Tenkitli Metni, AÜB, Erzurum, 1981.
4. Ayân Hüseyin, Nesîmî Dîvânı, Akçağ Yay, Ankara, 1990.
5. Aydemir Abdullah, İslâmîKaynaklaraGörePeygamberler, Ankara, TDVY, 2005.
6. Bursalı M. Necati, Peygamberler Tarihi, İstanbul, Çelik Yay., 2008.
7. Doğan Muhammed Nur, Fatih Divanı v Şerhi, Erguvan Yay, İstanbul, 2004.
8. ErolErdoğan, Sükkerî Hayâtı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı, AKMY, Ankara, 1994.
9. Hamami Erdal, Râmî Dîvânı, Ankara, KTBY, 2001.
10. Kazancı AhmetLütfî, Peygamberler Tarihi, İstanbul, İpek Yay, 2008.
11. Köksal M. Asım, Peygamberler Tarihi, Ankara, TDVY, 2005.
12. Mengi Mine, Mesîhî Dîvânı, Ankara, AKMY, 1995.
13. Pala İskender, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, İstanbul, Ötüken Yay, 1999.

14. Üzgör Tahir, Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvânı, AKMY, Ankara 1991.
15. Yiğit İsmail, Peygamberler Tarihi, İstanbul, Kayıhan Yay, 2005.

Thesis:

1. Batur Atilla, Sururî Divanı, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni, Yayınlanmamış Doktora Tezi (Unpublished Doctorate Thesis), İnönü Ünv. SBE, 2002.
2. Eflatun Muvaffak, Feyzî-i Kefevî Dîvânı: Tahlil-Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi (Unpublished Doctorate Thesis), Gazi Ünv. SBE, 2003.
3. Güneş Mustafa, Yozgatlı Hüznî Dîvânı II, Yüksek Lisans Tezi (Master's Degree Thesis), Çukurova Ünv. SBE, 1988.
4. Özyıldırım Ali Emre, Hamdullah Hamdî Dîvânının Tenkitli Metni, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Unpublished Master's Degree Thesis), Ankara Ünv. SBE, Ankara, 1995.

Dictionaries:

1. Devellioğlu Ferit, Osmanlıca Türkçe Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara, 1995.
2. Şemseddin Sami, Kamûs-ı Türkî, Alfa Yay., İstanbul, 1998.

ისაკ ტაშდელენ
გადმოცემები იესო ქრისტეს შესახებ კლასიკურ თურქულ ლიტერატურაში
რეზიუმე

სასულიერო სახის გადმოცემებისა და თქმულებების შესწავლა, რომლებიც წარმოადგენს კლასიკური თურქული პოეზიის შთაგონების ერთ-ერთ უმთავრეს წყაროს, იძლევა ღირებულ მინიშნებებს იმის თაობაზე, თუ რა ძირითადი წყაროებით ხელმძღვანელობდნენ დივანის ლიტერატურული ჟანრის მწერლები ნაწარმოებების შექმნისას. დივანის ლიტერატურული ჟანრის პოეტები ქმნიდნენ იმ საზოგადოების კულტურის შესაბამის და ამსახველ, ისლამური თემატიკის შემცველ ქმნილებებს, რომლის ნაწილსაც თავად წარმოადგენდნენ.

Исак Ташделен
Повествование об Иисусе в классической турецкой литературе
Резюме

Одним из источников вдохновения являются религиозные повествования и истории, которые оказываются ключом к разгадке определения Дивана. Поэты Дивана воспитывались в традициях исламской религии и культуры, которые являются частью их общества. Они создавали свои произведения на основе накопленных культурных богатств. Автор отмечает, что данная тематика - часть общей исламской культуры.

Людмила Беженару
(Румыния)

МАЛАЯ РОДИНА СЕРБСКОГО ПОЭТА ПАВЛА ГЭТЭЯНЦУ: «ПАЛЬТО, НАЗЫВАЕМОЕ БАЛКАНЫ» КАК КРЕПОСТЬ СВОБОДНОГО ДУХА

Пространство современной культуры представляет собой поле взаимодействия самых разнообразных тенденций и процессов, выступающие как части некоторого сложного и многомерного единого целого. В этом культурном поле специфическое явление философии и литературы, появившееся в начале 80-х годов XX века - постмодернизм - был осознан как общеэстетический феномен во всех европейских и non-европейских литературах. Феномен не обошел стороной и сербскую литературу, а имя Милорада Павича, «балканского Борхеса», чей «Хазарский словарь» перевернул само представление о литературе, разрушив линейность повествования и предвосхитив появление гипертекстов и языка HTML, нашло свое место в первом ряду литературных новаторов.

Эпоха великих катаклизмов, в которую вступила Сербия в конце 80-х годов XX века, уже получила, таким образом, в европейской культуре свое отражение: открытый тип общества, демократизация, смена диктата идеологии на плюрализм мышления и, можно даже сказать, вседозволенность, аннулирование цензуры как таковой. Все это способствовало и раскрепощению поэзии. Исходя из того, что поэтическая культура представляет собой своеобразную *проекцию национального сознания*, которое, в свою очередь, создает предпосылки для *художественной самоидентификации личности* и общества, творчество современного сербского поэта румынского происхождения Павла Гэтэянцу¹ можно определить как ощущение места и роли человека в окружающем мире при специфическом способе мировосприятия определенным менталитетом. Выделяя также категориальную доминанту¹ поэзии Павла Гэтэянцу, можно определить ее к "принципу айсберга": его тексты уходят корнями вглубь сербской и румынской истории и культуры. Формируя своего нового читателя, автор создает и новую действительность, в которой реальной жизнью живут не только люди и вещи, но и символы, созданные людьми. Национальный контекст особенно выделяется во всем комплексе философских, эпистемиологических и эмоционально-этических представлений Павла Гэтэянцу, ибо автор не может обойтись не только без изучения историко-культурного контекста, но и без понимания глубинных процессов, определяемых ментальностью и когнитивными моделями сербской и румынской культуры в контексте культуры европейской. Самый трагический сербский поэт последних десятилетий и один из немногих поэтов, которые пишут об истории страны, о потерянной *малой родине* и о трагичности жизни *за кордоном*,¹ вне пределов родной страны. Павел Гэтэянцу повествует миру о боли многих тысяч вырванных с корнями из собственных национальных культурах индивидуумов, и эффектно выражает в лирике, пронизанной историей, собственные убеждения, свое эстетическое, моральное, политическое видение мира.

Типичный моралист, Павел Гэтэянцу с детской доверчивостью рассказывает в своей поэзии историю Югославии, и одновременно пишет о непонятной, необъяснимой, алогичной, иррациональной любви к отечеству, к истокам, к родине предков - *малой родине*, которую он потерял:

«В моей родной деревне
большинство населения составляют румыны.
В последнее время,
как перелётные птицы приезжают

какие-то темнокожие люди.
Покупают дешевые дома,
живут на социальную помощь
и, пока мы танцуем под народную музыку,
они небрежно топчут
границы.
Всё меньше нас остаётся
в умирающей деревне.» (*Исчезает родная деревня*)

Кризис человеческой идентичности, приближающийся в наши дни к своему апогею, возник как таковой именно потому, что мы утратили центр, точку опоры, утратили чувство *малой родины*, которое не менее значимо в жизни индивидуума, чем Родина/Отчизна/Отечество. В поэзии сербского поэта «*малая родина*» получает значение географическое – топографическое, к которому добавляется эмоциональный компонент, связанный с личной сферой адресата. Свою личную «историю про руины и бомбы, которые падали на землю/ и про дом, где когда-то рождалось солнце свободы/для всех несчастных из юго-восточной Европы»¹ автор передает посредством образа матери, которая «испуганная дрожала и плакала/над судьбой своих и чужих сыновей, /которые из-за закрытых границ никуда не могли убежать,/и хотя они и были рождены в доме, где когда-то рождалось солнце свободы,/они стали несчастными и бездомными,/горе им и их предводителям.»¹ Его детские воспоминания - самые яркие, эмоциональные и не затуманенные взрослой рефлексией – несут в себе идею трагического пути лирического героя, кровно связанного со своим временем, со своими корнями.

Нетрудно заметить, что такой трагический подход автора прямо коррелирует с постмодернистской чувствительностью и с релятивистскими установками постмодерна, с представлением о человеке в постмодернизме как о "децентрированном"¹ субъекте. который говорит о себе глазами общества. Благодаря темам, идеям, манере письма, распаду семантики и синтаксиса текста, но особенно благодаря отражению в ней реалий сербского и румынского культурного пространства поэзию Павла Гэтэянцу можно выводить из тесных рамок национальной сербской литературы и поместить в измерения универсальности. Его метапоэзию можно отнести к "высокому" постмодернизму: она характеризуется интертекстуальностью, маргинальностью, нонселекцией, фрагментарностью, иронией, уничтожением грани между искусством и действительностью, опорой на документально достоверные факты.

Его поэзия вносит новизну в тематику постмодернизма – автор затрагивает злободневные темы балканского пространства, «пальто, называемого Балканы», пишет о прошедшем XX веке, о концлагере, о исчезновении родной деревни, об экологии души и природы, о новом мировом порядке и о загрязненном воздухе, о Ричарде Гире и о распаде Югославии, о Сербии, ставшей ему второй родиной, и о Румынии, родине своего детства, которая не признает родного сына и в которой «целые поколения молчат», о США, России, Евросоюзе, не повторяя темы и не копируя стили и язык других собратьев. Поэзия Павла Гэтэянцу – это литературное явление, которое разрушает существующие правила и символизирует собой важный этап перестройки художественного сознания именно с позиций совмещения реальности и иллюзии в определенном историческом – сербском - и юго-восточном пространстве.

Сквозной темой постмодернистского поэтического дискурса Павла Гэтэянцу стала *трагедия поэта без родины и его аккультурация в чужой культуре*. «Как тощий пёс/или заблудившаяся овца/годами скитаюсь,/побираюсь по своей печальной стране,/зовущейся Быдландия». Это трагедия целого поколения *совков*, не находящего себе место *в новой действительности*, которая, несмотря на перекроенную обновку, «пальто, называемого

Балканы», осталось той же Быдляндей. «Гавел говорил, что должно пройти три поколения, чтоб мы могли встать на правильный путь.», - с горечью констатирует поэт.

Образ *родины – большой и малой* – проявляется в стихах Павла Гэтэянцу постепенно. Она будто открывает то один свой лик, то другой. *Малая родина* Гэтэянцу – это «дом, где когда-то рождалось солнце свободы», и имеет, в первую очередь, трагический смысл, потому как это первое и самое глубокое определение *дома*. Без этого роковой элемента любое пространство может восприниматься как страна, (отчизна, родина), считает болгарский философ Янко Янев. Имея *дом*, индивидуум может чувствовать себя соединенным с пространством, в котором люди живут с рождения и всю жизнь. Это пространство может быть как *любая реальность* любого культурно географического пространства – село, деревня, аул, кишлак, маленький городок или большой мегаполис – так и *роковое, судьбоносное место, содержащее опыт мистического и непонятного*. У Павла Гэтэянцу понятие *дом* равно как и понятия *малая родина / большая родина* теснейшим образом связаны с понятием *свободы*. Свободы не только от пережитков прошлого, но и свободы духовной, творческой. Этот крик души поэта:

Кто прочистит наши души?

Священники, вода или пророки?

Псы наших потомков

будут мочиться на могилы

героев, которые боролись

за свободу народа

и отечества, за социализм, истину

и светлое будущее.

В Транзиционленде

Врачи, знахари и терапевты

спотыкаются в хороводе единства.

Как жаль!¹ (*Слова старого Шекспира*)

Павел Гэтэянцу является больше чем поэт поколения восьмидесятых; своим творчеством он бросил вызов целому поколению *отеля Балкан* (название сборника стихов поэта) и пытается построить там, за его стенами, свою **новую малую родину** - крепость свободного духа в начале нового тысячелетия. Бунтарский характер его поэзии помогает автору противоречить, отрицать, отвергать, выявлять ложь и конформизм, а эротическая поэзия скорее всего маска, которую он надевает чтобы скрыть свою трагичность бытия. Поэт группирует свои произведения в своеобразные циклы, а через иронию высвобождает сознание читателей от власти догмы и стереотипов мышления, потому как «литература не должна заниматься ни прошлым, ни будущим, она должна заниматься человеком, то есть его мыслями, разумом, эмоциями, интуицией, фантазией, внутренней и внешней энергией.»(Милорад Павич). Эту задачу искусства вообще и поэзии в частности понял и сербский поэт румынского происхождения Павел Гэтэянцу. Мы ценим его стихи за то же, за что ценят хорошего собеседника. За остроумие, ироничность, точность, откровенность, вкус, меру, культуру. За тоску по родине и инакомыслие.

Литература:

1. Gătăianțu, Pavel, *Hotel Balcan*, Editura Libertatea, Panciova, 2011.
2. Д. Дэвид, Джери Дж. *Большой толковый социологический словарь*, 2001.
3. Dărbuș, Carmen, *prefață la Anarhie cu pauză de ceai*, Novi Sad, Editura Fond Europa, 2010.
4. Гэтэянцу, Павел, *Анархия с перерывом на чай*. Перевод Галины Лукич.
5. Popović, Virginia, *Pavel Gătăianțu. Contribuții la monografie*, Novi Sad, Editura Ined Co, 2004.

6. Popović, Virginia, *Europa – un concept literar în opera lui Pavel Gățăianțu*, în „Europa: centru și margine – cooperare culturală transfrontalieră“, Arad, Editura Gutenberg Univers Румунија, 2011.

ლიუდმილა ბეჟენარუ
სერბი პოეტის პავლე გეტეიანცის მცირე სამშობლო: „ბალკანეთად წოდებული პალტო“, როგორც თავისუფალი სულის ციხე-სიმაგრე რეზიუმე

სტატია რუსულენოვან მკითხველს აცნობს რუმინული წარმოშობის სერბი პოეტის პავლე გეტეიანცის შემოქმედებას, რომლისთვისაც დამახასიათებელია სამყაროში ადამიანის როლისა და ადგილის ძიება სპეციფიკური მსოფლმხედველობით. მის ლექსებს ფესვები ღრმად აქვს გადგმული სერბეთისა და რუმინეთის ისტორიასა და კულტურაში. თავისი ახალი მკითხველის ფორმირებისას, ავტორი ქმნის ახალ სინამდვილეს, რომელშიც რეალური ცხოვრებით ცხოვრობენ არა მხოლოდ ადამიანები და ნივთები, არამედ ადამიანების მიერ შექმნილი სიმბოლოები. ნაციონალური კონტექსტი განსაკუთრებით საგრძნობია პავლე გეტეიანცის ფილოსოფიურ, ეპისტემოლოგიურ და ემოციურ-ესთეტიკურ წარმოდგენებში. პოეტის შემოქმედებაში მცირე სამშობლოს ფენომენი დაკავშირებულია სახლსა და თავისუფლებასთან.

Lyudmila Bejhenaru
Small homeland of the Serbian poet Paul Geteyantsu: "a coat , called the Balkan" as a fortress of the free spirit
Summary

This article for the first time introduces the reader to the Russian-speaking poet of Serbian origin, Paul Geteyantsu, whose works can be defined as a search for a place and a role of a man in the world viewed with a specific world perception by a certain mentality. His poems go deeply into Serbian and Romanian history and culture. Forming his new reader, the author creates a new reality in which not only the people and things live real lives, but also the symbols, created by people. The national context is particularly notable throughout the complex of philosophical, epistemological and emotional-ethical ideas of Paul Geteyantsu, since studying the historical and cultural context, as well as understanding the underlying processes defined by the mentality and cognitive models of the Serbian and Romanian culture in the context of European culture, are essential for the author. A phenomenon of a *small homeland* is connected with the concepts of *home* and *freedom*.

Нуну Бакуридзе
(Грузия)

СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ СОЗЕРЦАТЕЛЬНОСТИ НА ПРИМЕРЕ К. КАСТАНЕДЫ, О. ХАКСЛИ И М. ПРУСТА

С античных времен философов занимала проблема безоценочного восприятия предмета, вещи, с последующей передачей впечатления. Каким образом это возможно и возможно ли вообще мы постараемся выяснить на примерах, взятых из совершенно не похожих друг на друга произведений, написанных совершенно разными людьми, такими как М. Пруст, О. Хаксли и К. Кастанедой.

В произведении К. Кастанеды "Отдельная реальность" представление определяется следующим образом. - *"Возьмем к примеру, дерево оно изменяется или остается одним и тем же каждый раз, когда ты его видишь?"... Когда ты на что нибудь смотришь, ты не видишь. Ты просто констатируешь наличие чего-то определенного. Видение - это восприятие истинной сущности. Когда видишь, воспринимаешь то, что есть в действительности* (Кастанеда 2006: 202). Дон Хуан говорит: *"Сначала мы учимся обо всем думать. А потом приучаем глаза смотреть на то, о чем думаешь. Человек смотрит на себя и думает, что он очень важен. И начинает чувствовать себя важным. Но потом, научившись видеть, он осознает, что не может больше думать о том, что смотрит. А когда он перестает думать о том, на что смотрит, все становится не важным"* (Кастанеда 2006: 244). По словам Кастанеды сказанное показалось ему "абсолютной бессмыслицей". "Но после обдумывания я решил, что это была очень сложная формула, имеющая отношение к каким - то аспектам восприятия".

Вспомним, что в разговоре о "Кувшинках" Моне с искусствоведом П. Фраем, О. Хаксли употреблял фразу *"без ссылок на человеческое представление"*. Также говорится, что смотря на эту картину вовсе не надо иметь никакого представления о кувшинках. Кант же говорит о том, что для познания нужно иметь понятие, по средством чего мыслится категория. Проведя параллели с идеями дон Хуана, видно что фраза "приучаем глаза смотреть на то, о чем думаем" имеет сходство с тем, что говорит Хаксли, то есть, для того чтобы оценить картину "Кувшинки" не надо иметь о кувшинках никакого первоначального представления, не надо ссылаться из человеческого представления, так как ссылаясь на него мы "смотрим", то есть как называет это Кант имеем понятие, мыслим категориями. Та важность, о которой говорит дон Хуан это то, Шопенгауэр называет парадоксальными когда путем риторического вопроса объясняет студентам, что те предметы которые мы видим лишь наше представление о них. Человек считает свое представление единственно реальным и возможным, так как долго "приучал свои глаза смотреть" именно так. Но сам Кант говорит о том, что только через чистое созерцание можно получить априорное знание о предмете. Именно априорное знание Кастанеда выводит как один из способов восприятия и называет его "видеть". Сам же дон Хуан предлагает "пристально созерцать" (Кастанеда 2006: 343). И именно тогда когда "он перестает думать о том, на что смотрит, все становится не важными", данная фраза довольно похожа на высказывание Хаксли о впечатлении полученном после принятия мескалина и описан в его книге "Двери восприятия".

"Место и расстояние больше не интересны. Разум воспринимает все в понятиях интенсивности существования, глубины значения, отношений внутри узора. Я видел книги, но мне не было никакого дела до их расположения в пространстве". "И вместе с безразличием к пространству пришло еще более совершенное безразличие ко времени"

(Хаксли2004:20). Довольно любопытно, что Кастанеда, то есть, дон Хуан называет принцип созерцания "не - деланием" (Кастанеда 2006: 202) то есть, не оценивать предмет, а лишь получать априорное знание о нем.

Проводя наблюдения в мире восприятия, Хаксли под действием мескалина совершает познание предметов по средству созерцания, кстати, именно так как предлагает это делать Иммануил Кант. Хаксли пишет: "... среди игрушек, открыток и комиксов стояло к моему удивлению несколько книг по искусству. Я взял первый попавшийся том. Это был Ван - Гог, а картина, на которой открылась книга, оказалась "Стулом". Этим ошеломляющим портретом "Ding an sich" который безумный художник видел с каким - то полным обожания ужасом и пытался выразить на холсте. Но то была задача, для выполнения которой даже силы гения оказалось совершенно недостаточно. Стул, который видел Ван - Гог, очевидно был по сути своей тем же стулом, что видел т я. Но будучи несравнимо более реальным, чем стул обычного восприятия, стул на этой картине оставался просто необычайно выразительным символом факта. Факт - проявленная Таковость; тут всего лишь эмблема.

Такие эмблемы - источники подлинного знания о Природе Вещей, и это подлинное знание может служить для подготовки ума, который сам по себе принимает знание это как следствие немедленных прозрений. Но на этом и все. Сколь бы выразительными ни были символы, они никогда не смогут стать тем, что они замещают"

Кант говорит о том, что путем чистого созерцания возможно априорное знание о предмете. И это положение, по словам самого Канта: "определяет границы применения чистых рассудочных понятий в отношении предметов, точно так же как трансцендентная эстетика определила границы применения чистой формы нашего чувственного созерцания". Далее Кант продолжает рассуждение "Пространство и время как условия возможности того, каким образом могут быть даны нам предметы, значимы только для предметов чувств, стало быть, только для предметов опыта. За этими пределами они не представляют ничего, как как находятся там но в чувствах и не имеют никакой действительности вне их. Чистые рассудочные понятия свободны от этого ограничения и простираются на предметы созерцания вообще, безразлично сходно ли оно нашему созерцанию или нет лишь бы оно было чувственным, а не интеллектуальным. Именно та трансцендентная эстетика, о которой говорит Кант, является первоосновой всего импрессионизма. Также очень важно то, что импрессионизм изображает суть вещей именно в контексте самих вещей, как утверждает Хаксли, и контекст этот может быть совершенно неожиданным и даже шокирующим. Затем Кант продолжает: "Однако это распространение понятий за пределы чувствительного созерцания не приносит нам никакой пользы так как в таком случае они пустые понятия об объектах, не дающие нам основания судить даже о том, возможны ли эти объекты или нет; они суть лишь формы мысли без объективной реальности, потому что в нашем распоряжении нет никаких созерцаний, к которым синтетическое единство апперцепции, содержащее только эти понятия, могло бы быть применено, так что они могли бы определить предмет. Только наши чувственные и эмпирические созерцания могут придать или смысл или значения" (Кант 2006: 139).

Импрессионизм в отличие от И. Канта "не придает" вещам "смысл и значение" он пытается извлечь из них уже существующие априорные "смысл и значение". Очень интересна попытка М. Пруста путем эмпирического созерцания не найти "смысл и значение", а именно "придать" их герцогине Германтской.

В фамилии Германт Прусту слышалась средневековья и так как писатель вообразил эту женщину чем-то вроде аннамнестичности средневековья, то она (герцогиня) должна была быть, как назвал это Хаксли, средневековую таковость. Вообразив это однажды М. Пруст в данном случае прибег вовсе не к тому что привело бы его к вскрытию истинной

таковости этой персоны, например, можно было прибегнуть к тому что Кастанеда называет "не делание", то есть безоценочное восприятие, а именно к кантовскому эмпирическому созерцанию. То есть, созерцая герцогиню Пруст уже был знаком с ее богатой родословной и видел ее в контексте ее предков. Импрессионизм, как известно, избегает именно этого, так как эти попытки всегда не успешны, потому что субъект не чувствует, не ощущает истинной сути, а лишь свое знание о ней, что абсолютно не применимо. Пруст пытался разглядеть не суть в предложенной "вещи", а как бы подобрать для уже готовой (сотворенной им же самим) сути (в данном случае исторической, архаичной, средневековой, феодальной) вещь, которая бы подходил этой сути. Но суть и "вещь" в данном случае совершенно не удается совместить. *Пруст доходит до того, что влюбляется в "вещь", ищет с ней встреч, наслаждается, восхищается ее и все это бессознательно совершается лишь для того, чтобы выследить в этой вещи место для уже готовой "бездомной" сути ... я с трудом обнаруживал на красивом, слишком человеческом лице герцогини Германтской то неведомое, что заключалось в ее имени, зато я ожидал, что, как только она заговорит, в ее словах, благодаря их глубокому, таинственному смыслу я почувствую ту способность, которая отличает средневековые гобелены или готические витражи*(Пруст2008: 240) Любопытно примечание М. Пруста о "слишком человеческом лице герцогини", создается впечатление о том, что писатель действительно воспринимая ее как "вещь", определенный сосуд с сутью и как любая вещь, а в данном случае, это что-то вроде антиквариата герцогиня обязана была иметь определенные категории, которыми обладают предметы, например цвет, вкус, запах... Далее Пруст продолжает: *"Но чтобы не разочаровать меня, речи той, что звалась герцогиней Германтской, даже если б я не любил и, должны были быть мало того что остроумными, красивыми и глубокими, но еще и цвести цветом амаранта, цветом последнего слога ее имени, которого я к своему удивлению, не нашел в ее облике, когда она предстала предо мной впервые и которым я поэтому наделил ее мысли. Конечно, маркиза де Вильпаризи, Сен-Лу и другие люди, особенно умом не блиставшие, произносили при мне имя Германт без всякой торжественности, совсем просто, точно это была фамилия особы, которая сейчас придет к ним в гости которой они будут тогда обедать, - произносили, по всей вероятности, не видя в этой фамилии ни желтеющих лесов, ни опутанной тайной провинциальной жизни. Но это, наверно, было с их стороны притворством - сродни притворству классических поэтов, не открывающих нам своих глубоких мыслей, хотя глубокие мысли у них есть, притворством, которому я пытался подражать, самым естественным тоном произнося "герцогиня Германтская", словно эта фамилия ничем не отличается от других. Впрочем, все утверждали, что герцогиня очень умна, что она блестящая собеседница и что ее кружок - один из самых интересных; суждения эти давали пищу моим мечтам. Когда мне говорили, что ее окружают умные люди, что она блестящая собеседница, я представлял себе ее ум, совсем не похожий даже на большие умы, мысленно я составлял ее кружок совсем не из таких людей, как Бергот. Ее ум рисовался мне в виде некой непередаваемой способности, способности золотистой, от которой веет свежестью леса"* (Пруст 2008: 240-241). Пруст просто не понимал как можно не видеть "таковости" герцогини Германтской. Как сказал бы Хуан - Пруст пытался увидеть. Но видения, как говорилось ранее было искусственным, натянутым. И надо сказать, что Пруст так до конца и не успокоился, на протяжении всего произведения "В поисках утраченного времени" М. Прусту мало того, что герцогиня действительно умна, что она блестящая собеседница, самая элегантная дама Парижа, в каждом повороте ее головы, в каждом сказанном ею слове, в каждой черте лица он пытался найти портреты средневековых предков и ту "свежесть леса", которая не оставляла его в покое. Рассматривая картину Ван - Гога "Стул" Хаксли называет изображенный предмет на картины символ факта, не проявленная "таковость", а как он выражается, эмблема. Надо сказать, что Прусту хорошо

знакомы подобные эмблемы: " И на одной из самых дальних прогулок, совершавшихся нами в Комбре , было место, где стесненная холмами дорога вдруг выходила на широкую равнину, замкнутую на горизонте изрезанным просеками лесом, над которым возвышался один только острый шпиль колокольни Сент-Илер, такой тоненький, такой розовый, что казался лишь легким штрихом, едва оттиснутым в небе ногтем безвестного художника, пожелавшему придать этому пейзажу, этому чистому пуску природы, маленькую черточку искусства, единственный намек на присутствие человека" (Пруст 2004: 78).

Изображение на холсте вида шпиля колокольни Сент-Илер особенно описание "такой тоненький, такой розовый, что казался лишь легким штрихом, едва оттиснутым в небе ногтем безвестного художника", напоминает картины П. Пикассо и А. Сислея. Именно в духе импрессионизма изобразить предмет, как бы оттиснутым ногтем. Но вернемся к эмблеме таковости, которую выражает колокольня Сент-Илер. *"Колокольня Сент-Илер давал лицо, увенчание и освящение каждому занятию, каждому часу дня, каждому городскому виду. Из моей комнаты я мог различить только ее основание, недавно перекрытое шифером; но когда в жаркое летнее воскресное утро, я видел, как эти шиферные плиты пылают словно черное солнце, я говорил себе: "Боже мой! Девять часов! Я должен собираться к поздней мессе, если я хочу поздороваться с тетей Леонией"* (Пруст 2004: 79). *"Когда после мессы мы заходили на минутку к Теодору сказать ему, чтобы он принес кулич больших размеров, чем обыкновенно, так как мы ожидали к завтраку наших родственников, приехавших из Тиберзи по случаю хорошей погоды, то колокольня, сама испеченная и подрумяненная словно большой кулич, с искрящейся коркой и клейкими капельками солнечного света, вонзала свой острый шпиль в голубое небо". А вечером, когда я возвращался с прогулки и думал о приближавшемся моменте прощания с мамой перед сном, после чего мне уже нельзя будет видеть ее, очертания колокольни были, напротив, такими мягкими на фоне меркнувшего дня, что она казалась подушкой из коричневого бархата, положенной на бледное небо, погруженной в небо, которое подалось под ее давлением, слегка углубилось, чтобы дать ей место, и выступало по ее краям; и крики птиц круживших над нею, казалось, делали еще более ощутимым ее спокойствие, еще выше возносили ее шпиль и сообщали ей нечто такое, чего словами не выразишь". Видели ли мы ее в пять часов, когда ходили за письмами на почту, на расстоянии несколько домов от нас, налево, неожиданно вздымавшуюся одинокой вершиной на гребнем крыши, или же, напротив, желая пойти узнать о здоровье госпожи Сазра, следили глазами за этим гребнем, понижавшимся по ту сторону удаленного от нас ее ската, зная, что нужно будет повернуть во вторую улицу за колокольней; либо, отправляясь еще дальше, на вокзал, замечали ее в косом направлении, и она показывала нам в профиле новые грани и поверхности, точно какое-нибудь твердое тело, внезапно застигнутое в одном из неизвестных нам ранее аспектов во время обращения его вокруг своей оси; либо, наконец, с берегов Вивоны, когда абсида, мощно напрягая свои мышцы и приподнятая перспективной, казалось, искрилась усилием, которое производила колокольня, чтобы швырнуть свой шпиль в самое сердце неба: каждый раз неизменно приходилось возвращаться к колокольне, каждый раз она господствовала над всем, объединяя дома неожиданным остроконечным зубцом, поднятым предо мною словно палец Бога, тело которого могло быть скрыто в массе человеческих тел, и я все же благодаря этому пальцу не смешал бы его с ними"* (Пруст 2004: 80).

Итак, вначале Пруст утверждает, что все аспекты бытия колокольни "сообщали ей нечто такое, что словами не выразить", тем не менее, такие утверждения как, "точно какое нибудь твердое тело, внезапно застигнутое в одном из неизвестных нам ранее аспектов", или "искрилась усилием", "чтобы швырнуть свой шпиль в самое сердце неба", понятие передо мною словно палец Бога, тело которого могло быть скрыто в массе человеческих тел, и я все

же благодаря этому пальцу не смешал бы его с ними", указывают на то, что Пруст не только не оставлял идеи попытаться вербализовать воспринятое, именно эта идея составила суть его творчества. Единственно, такие выражения как "она казалась подушкой из коричневого бархата", испеченная и подрумяненная словно большой кулич", и так далее, с позиции стилистики будут восприняты лишь метафорически. Надо сказать, что кастанедовское "смотреть" "видеть" также может быть воспринято метафорически, но дело именно в том, что изображая "есть-ность" на холсте или вербализуя ее, рассудок, создающий стилистические приемы, спит, что то вроде того, что дон Хуан называл "смещения восприятия с позиции "смотреть" на позицию "видеть". Находясь на позиции "видеть", а только на этой позиции шпиль колокольни может "швырять" себя "в самое сердце неба", невозможно создавать метафоры, просто потому, что "орган" их создающий "сенсум" отключен. Любой стилистический прием это, своего рода, своеобразная оценка вещи, а видеть вещь в собственном контексте а priori исключает любую оценку этого контекста. В принципе, любая вербализация уже оценка сама по себе, лишь "чистое созерцание" способно увидеть вещь такой, какая она на самом деле. Но так как, человечеством владеет желание "поделиться своим впечатлением" мы имеем картины Писсаро, Ван-Гога, Моне и других художников импрессионистов. Эта утопическая идея завлекла и Марсея Пруста, иначе у него не возникло бы желания "запечатлеть" картину мартенвильских колоколов: "Одинокое возвышавшееся над равниной и как бы затерянные в этой открытой и голой местности, тянулись к небу два купола мартенвильской церкви. Вскоре мы увидели три купола: смелым прыжком присоединился к ним, с некоторым запозданием, купол вьевикской церкви. Минуты проходили, мы ехали быстро, и всё же три купола неизменно оставались вдали от нас, словно три неподвижно стоявшие на равнине птицы, отчётливо видные в солнечном свете. Затем, купол вьевикской церкви отделился, поместился на должном расстоянии, и мартенвильские купола остались в одиночестве, позлащенные закатным солнцем; весёлая игра солнечных лучей на их крутых скатах отчётливо видна была мне, несмотря на их отдалённость. Мы так медленно приближались к ним, что я думал, пройдёт ещё немало времени, прежде чем мы доберёмся до них, как вдруг экипаж сделал крутой поворот и подкатил к самой церкви; она так внезапно стала на нашем пути, что, если бы кучер не осадил лошадей, экипаж налетел бы на церковную паперть. Мы снова тронулись в путь, мы покинули Мартенвиль, и деревня, провожавшая нас несколько секунд, исчезла, а мартенвильские купола и купол Вьевика, одиноко оставшиеся на горизонте наблюдать наше бегство, всё ещё качали, прощаясь, своими залитыми солнцем верхушками. Иногда один из них отодвигался в сторону, так чтобы два других могли видеть нас ещё некоторое время; затем дорога изменила направление, они повернулись в светлом небе, как три золотых стержня, и исчезли из поля моего зрения. Но немного погодя, когда мы подъезжали к Комбре и солнце уже закатилось, я увидел их в последний раз; они были теперь очень далеко и казались тремя цветками, нарисованными на небе над низкой линией полей. Они напомнили мне также трёх девушек из старинной легенды, покинутых в пустынном месте среди надвигавшейся темноты; и, в то время как мы галопом удалялись от них, я увидел, как они испуганно заметались в поисках дороги и, после нескольких неловких оступающих движений их благородных силуэтов, прижались друг к дружке, спрятались друг за дружкой, образовали на фоне ещё розового неба одну только тёмную фигуру, очаровательную и безропотную, и в заключении пропали во мраке.

Одно из критериев импрессионизма - это мимолётность. Движение и постоянная изменчивость также отличают это направление в живописи. В этой вербальной картине "написанной" Прустом нет и намёка на стагнантность. По мере того как въётся дорога, колокола то "присоединяются", то "отодвигаются", "отделяются", "остаются", "мечутся", "прижимаются", "прячутся" и в итоге образуют "очаровательную безропотную" фигуру

прежде чем "пропасть во мраке". Едя в экипаже и наблюдая то удаление, то приближение колоколов нет никакой возможности для прагматичной передачи впечатлений, в данном случае складываются идеальные условия, именно те, к которым стремились импрессионисты - зыбкость, изменчивость, движение... Только при таких условиях любое выражение впечатлений наиболее приближенно к истине. И именно полное отсутствие инертности в картине мартенвильских колоколов сыграло не последнюю роль в том, что они показались ему "тремя цветками, нарисованными на небе над низкой линией полей", или "тремя девушками из старинной легенды". Как бы субъект не пытался увидеть суть вещи, в условиях инертности сенсум опережает перцепцию и там, где на доли секунды объект "видит" как один колокол "смелым прыжком присоединился" к остальным, в условиях стагнантности сенсум "не позволит" оставить метафору "смелый" так как она есть, произойдет неизменная оценка этого слова, за которым будут следовать анализ, домысливание, и т.д. Импрессионизм позволяет колоколам делать что угодно, если они "испуганно мечутся", то пусть мечутся, если фигура которую они в конечном счете образовали почему то "безропотная", то пусть она и остаётся безропотной. Но вещь в движении как оказалось не единственная возможность благодаря которой можно увидеть её проявления. "Таковость" предмета, вещи возможно "увидеть" не видя сам предмет, но слыша звук, который он издаёт. В данном случае, как скоротечность времени оставляет сенсуму минимальное количество шансов на вмешательство, так и звук слышимый вне вещи, предмета издающего его, даёт возможность отключить логическое мышление, уйти от таких банальных параллелей и ассоциаций как "дверь - значит скрипит, или стучит". Но для чистого восприятия в данном случае должно быть условие незнания, незнания помещения, местности, и т.д. в котором или которой находится предмет. Проще говоря, стол за закрытой дверью, субъект не должен знать о наличии предметов находящихся за этой дверью. Как например: Услышав стук, я остановился перед затворённой дверью: в комнате что-то передвигали, что-то роняли; было очевидно, что комната не пуста, что там что-то есть. Но это был всего-навсего огонь. Он не мог гореть спокойно, он передвигал дрова - и очень неуклюже. Я вошел, одно полено откатилось, другое зачало - всё это вытворял огонь. Даже не шевелясь, огонь вёл себя шумно, как невоспитанный человек, и только когда я вошел в комнату и увидел пламя, я понял, что это звуки огня, а если б я продолжал стоять за дверью, я подумал бы, что кто-то там сморкается и ходит. "... огонь в конце концов обжился в камине и, точно животное, лежал, ждал, горя безмолвным и преданным нетерпением, и то ронял жар, который тут же и рассыпался, то лизал стенки камина. Где то близко тикали часы Сен-Лу. Я их не видел, и поэтому тиканье ежесекундно перемещалось: то как будто слышалось сзади, то впереди, то слева, порой затихало и доносилось словно издалека. Вдруг я увидел часы на столе. После этого тиканье доносилось до меня только оттуда, больше оно уже не передвигалось. Итак, не видя что же в действительности происходит за стенкой, субъект предполагает, что там кто-то "сморкается и ходит". Именно безоценочное восприятие звука вызвало такое впечатление. Но, увидя объект от которого непосредственно и исходил шум появилось и сравнение огня сначала с "невоспитанным человеком", а затем и с "животным". Пруст говорит открыто о том, что звук невидимых им часов прекратил перемещаться по комнате, как только источник этого звука определился. Пруст говорит: " Я их не слышал, я их видел". В том случае мышление не позволило тиканью часов "гулять" по комнате волшебство чистого восприятия пропало, звук начал исходить строго с того места где находились часы. Далее продолжая ту тему, Пруст пишет: "У звуков места нет. С движениями связываем их мы, и это тем для нас хорошо, что мы предупреждены об их движениях, что движения эти представляются нам неизбежными и естественными. Правда, если больному заткнуть уши, то он не услышит, как умолку трещит огонь в камине моего друга, вырабатывая головешки и золу и ссылая их в ящик, и уж, конечно, не услышит

музыку движущихся трамваев, через определенные промежутки времени гремящую над главной площадью Донсьера. Тогда, если больной читает, то и страницы будут преворачиваться бесшумно, точно перелистываемы неким божеством.

Таким образом, субъективное восприятие вовсе не ограничивается созерцанием предметов, но как видно из примеров, приведенных из произведения М. Пруста, созерцать можно и звуки, приписывая им свойства предметов как одушевленных, так и не одушевленных. Как видно из примеров, способы восприятия совершенно разные, но передача впечатления, полученная путем созерцания не так и отличается между собой, все три писателя, желая перенести на воспринятое на вербальный уровень, прибегают к оригинальным сравнениям, причем, все трое делают это совершенно не осознанно, тем самым неожиданно для самих себя открывают новые интересные глубинные грани вещей.

Лიტერატურა:

1. Пруст М. У Германтов. М., 2007.
2. Хаксли О. Двери восприятия. М., 2004.
3. Кастанеда К. Отдельная реальность. М., 2006.

ნუნუ ბაკურიძე განჭვრეტის საშუალებები და მათი შემდგომი აღწერა კ. კასტანედას, ო. ჰაქსლის და მ. პრუსტის ნამუშევრებში რეზიუმე

წინამდებარე სტატიაში განხილულია სხვადასხვა საგნის სუბიექტური აღწერის გამოხატვის ერთეულები. მიუხედავად იმისა, რომ აღწერას სრულად „არაშემფასებლური“ ტენდენცია აქვს, პრუსტის, კასტანედას და ჰაქსლის ნაწარმოებებიდან ამოღებული სხვადასხვა მაგალითი წარმოადგენს აღქმის სხვადასხვა გზას და ნახსენები ობიექტების შემდგომ აღწერას.

ნაშრომში აღნიშნულია, რომ სხვადასხვა ეპოქის მიუხედავად (რომლებშიც პრუსტი, კასტანედა და ჰაქსლი ქმნიდნენ თავიანთ ნაშრომებს), ობიექტის აღქმის არსი იგივე რჩება.

Nunu Bakuridze The devices of the contemplation and its further depiction on the examples of C. Castaneda, A. Huxley and M. Proust Summary

This article deals with the expressions of the subjective depiction of the different things. Nevertheless, the depiction tends to be totally “non- evaluative”. Some rather different examples taken from Proust, Castaneda and Huxley show different ways of the perception and following depiction of the contemplated objects. The article shows that despite different epochs (in which Proust, Castaneda and Huxley created their works), the essence of the object perception stays the same.

ნანა ჯაღალღონია
(საქართველო)

ნოდარ დუმბაძის ადრეული პერიოდის შემოქმედების ერთი თავისებურების, კერძოდ, იუმორის შესახებ რომ ვისაუბროთ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მოკლე შევეხეთ იმ საკითხს, თუ რა შემთხვევაში და როგორ იყენებდნენ მას ქართულ ლიტერატურაში.

სინამდვილის ასახვა ლიტერატურის საგნად ჯერ კიდევ არისტოტელემ აღიარა. განვითარების პროცესში, გარდა ამ უმთავრესი ნიშნულებისა, სიტყვის ხელოვნებამ სხვა ბევრი ფუნქციაც შეითავსა – მათ შორის, გადამრჩენისაც. გადასარჩენი კი მე-20 საუკუნის მწერლობას ბევრი ჰქონდა: დარღვეული ეროვნული ცნობიერება, დაცემული ადამიანური ღირსება, ფეხქვეშ გათელილი მორალი და დამდაბლებული ზნეობა, გამთელება სჭირდებოდა გახლეჩილ ადამიანურ ფსიქიკასაც (1, 2).

„სინამდვილის, სიმართლის ობიექტური ასახვა, ზუსტი ცხოვრებისეული ამბის აღწერა, მუდამ იყო პროგრესული ლიტერატურული საგანძურის თანამგზავრი. სატირულ-იუმორისტული გამონათქვამებით ერთბაშად ხერხდება ამა თუ იმ ვითარების დახასიათება. ხშირად მკვეთრი სატირული სიტყვებით იქმნება ნათელი წარმოდგენა ეპოქაზე, მიმდინარეობაზე, საზოგადოებრივი ცხოვრების ერთ მონაკვეთზე თუ ცალკეულ ადამიანებზე. ხშირად, სწორედ ასეთი სიტყვა უფრო ახერხებს მოვლენის არსის წვდომასა და მის გამოაშკარავებას, ვიდრე რომელიმე გაშლილი მსჯელობა“ – ვკითხულობთ გ. კიკნაძის ნაშრომში „ქართული სატირისა და იუმორის განვითარების ისტორიისათვის“ (2).

რასაკვირველია, საბჭოთა პერიოდში ხელოვნება და ლიტერატურა მძიმე იდეოლოგიურ არტახებში იყო მოქცეული. მე-20 საუკუნის საბჭოთა საქართველოსაც მიესადაგებოდა სიტყვები XVI-XVII საუკუნეების ინგლისელი დრამატურგის, შექსპირის 66-ე სონეტიდან – „და ხელოვნებასაც ბრძანებებით დაბმია ენა“. ცენზურა (მაშინ მთავლიტი ერქვა) ყველაფერ გამოსაქვეყნებელს წინდაწინ კითხულობდა და იძლეოდა საბოლოო ვერდიქტს დაბეჭდვა-არდაბეჭდვის შესახებ (3, 133).

ასეთ პირობებში მწერალთა ზოგიერთი ნაწილი ცდილობდა ხმა აემაღლებინა იმ რეჟიმის წინააღმდეგ, რომლის გამოც სასტიკად ისჯებოდნენ და სამშობლოში მოღალატედ იწოდებოდნენ. „კომუნისტურმა რეჟიმმა კარგად იცის, რომ თუ გინდა ერი ან ადამიანი გახრწნა და გადააგვარო, მას არა მხოლოდ უნდა დაავიწყო წარსული, არამედ უნდა გაუყაღბო კიდევ იგი, თავისი ჭეშმარიტი გმირები ბოროტმოქმედებად და უნიათო კაცუნებად უნდა დაუსახო, მედროვენი და მოღალატენი კი გმირებად, რადგანაც კარგად უწყიან ამ რეჟიმის იდეოლოგებმა, რომ სწორედ სარწმუნოება და ეროვნებაა ის ძირითადი თვისებები, რომელნიც ადამიანს სხვა სულიერისგან განასხვავებენ და მისთვის ამ თვისების წართმევა უმძიმესი დანაშაულია ადამიანის წინაშე“ (4).

ეპოქა, რომელზეც ვსაუბრობთ, განიცდიდა არსებულ რეჟიმის უკონტროლო ბატონობას – იდეოლოგიზაციას. იდეოლოგიზაციის პროცესი კი, თუკი რაიმეზე ახდენს დიდ ზეგავლენას, ეს არის კულტურა, ლიტერატურა, ხელოვნება...

გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველო იყო საბჭოთა კავშირის ერთ-ერთი რესპუბლიკა, კომუნისტური დიქტატურა აქაც მძლავრად იგრძნობოდა. აბსურდული მიზეზების გამო იჭერდნენ, ხვრეტდნენ და ასახლებდნენ ხალხს. ამ ხალხს კი

წარმოადგენდა სამღვდლოება, ბურჟუაზია და ინტელიგენცია. ისინი შეეწირნენ ტოტალიტარული რეჟიმის გამყარებას. არცერთ დიქტატორს არ სჭირდებოდა ისეთი ადამიანი, ვისაც მათთვის მიუღებელი აზრი ჰქონდა. ის, ვინც არ განადიდებდა პარტიისათვის მისაღებ იდეოლოგიას, ქვეყნის მტრად ირაცხებოდა. საქართველოში ასეთი ქვეყნის მტერი საკმაოდ ბევრი აღმოჩნდა, ისინი დაუფარავად იბრძოდნენ არსებული წყობის წინააღმდეგ.

მე-20 საუკუნის 60-70-იან წლებში პატიოსნების, სინდისის, ღირსების, სამართლიანობის ცნებები უზომო დევაღვაციას განიცდიდა. მწერლები თავიანთ რეალისტურ ქმნილებებს დიდი ხნის მანძილზე საგანგებოდ, საიდუმლოდ ინახავდნენ უკეთესი მომავლის მოლოდინში. ბევრი ნაწარმოებისათვის დღის სინათლის ხილვა ჯერ კიდევ ნაადრევი იყო.

აღნიშნული საუკუნის მეორე ნახევარში წარმატებები მოიპოვა ქართულმა პროზამ თავისი უაღრესად მრავალმხრივი და მდიდარი თემატიკით.

1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ შეიქმნა „წითელი რუსეთი“, რომლის სათავეშიც იდგა ვ. ი. ლენინი – ულიანოვი. რუსეთის იმპერიის ბევრ ერს ცეცხლითა და მახვილით აიძულეს გასაბჭოება. 1924 წლიდან საბჭოთა კავშირის „ძმურ რიგებს“ საქართველოც შეუერთეს. იმავე წლიდან კომუნისტურ იმპერიას სათავეში იოსებ ბესარიონის ძე ჯუღაშვილი, იგივე სტალინი, ჩაუდგა, რომელმაც ააღორძინა და გააძლიერა ლენინის მიერ დანატოვარი იმპერია. მანაც არ უღალატა წინამორბედის იდეოლოგიას და მართვის ფორმებს. მანაც იგივე სისხლიანი გზით განაგრძო სვლა.

როგორც მ. მირესაშვილი თავის ნაშრომში „დათბობისა“ და „უძრავობის“ პერიოდები და მათი კრიზისი (1953-1985) აღნიშნავს, „ირონიის ვირუსი პროზაიკოსებმა 60-იან წლებში დაამკვიდრეს; ამდენად ამ დროიდან საბჭოთა ტროპების გამომსახველ დომინანტურ სტილად ირონია იქცა. ცნობილია, რომ ტროპების რეალიზება ორი ტიპის დისკუსიაში ხდება: სერიოზულ და სერიოზულ კომიკურში, რომლის კერძო გამოვლინებას წარმოადგენს ირონიული დისკურსი. ამერიკელი ლინდა პაჩინი მონოგრაფიაში „ირონიის ზღვარი: ირონიის თეორია და პოლიტიკა“ (1985) სერიოზულ-კომიკურ დისკურსში სამ ძირითად სახეს განასხვავებს – ვკითხულობთ იქვე. პაჩინის აზრით, განსხვავებას მათ შორის ქმნის ეთოსი, ანუ ნარატორის ემოცია, რომლითაც იგი ცდილობს მკითხველისათვის დაშიფრული სიტყვის მიწოდებას (იგულისხმება, რომ მკითხველმა უნდა შეძლოს დაფარული სიტყვის სწორად წაკითხვა). ეთოსი პოზიტივია (პაროდული სიტყვა მიაგებს ორიგინალს, რომელზეც პაროდიას ქმნის), სატირის ეთოსი კი დაუნდობელი, დამცინავი დამოკიდებულებაა. როდესაც ტროპები შეუთავსებლები ხდებიან ახალი ეპოქის კულტურულ ფასეულობებთან, ისინი ირონიული ქვეტექსტების არეალში მოექცევიან, ანუ, როგორც ამერიკელი მკვლევარი ამბობს, ირონიის „კლანჭებში“ აღმოჩნდებიან (6, 121-123).

„ამ საუკუნის 50-60-იანი წლები ისტორიაში შევა, როგორც უაღრესად რთული სოციალური პერიოდი, რამაც ადამიანების შეგნებაში საფუძველი მისცა ურთიერთობების, ზოგიერთ მოძველებურ შეხედულებასთან ახლებური დამოკიდებულების გამომწვევებს.“

გამარჯვებული სოციალიზმის ეპოქას თან მოჰყვა მთელი რიგი ახალი პრობლემები, რომელთა ერთ ნაწილში გარკვევა არც თუ იოლი აღმოჩნდა. ცხოვრებამ მწერლობის წინაშე დააყენა უაღრესად რთული საკითხები და ომისშემდგომი პერიოდის ქართული მწერლობა თვისებრივად ახალი მოვლენებით დაიმუხტა“ (7).

60-იანი წლების ქართველმა პროზაიკოსებმა დღის სინათლეზე გამოიტანეს ბევრი ისეთი ნაწარმოები, რომლებშიც წინა პლანზე წამოწეული იყო საზოგადოებრივი ზნეობის ზოგიერთი აქტუალური საკითხი.

გ. ასათიანი „კრიტიკულ დიალოგებში“ წერს: „ამ პერიოდში ყურადღების ცენტრში მოექცა ადამიანის სულიერი „მიკროსამყარო“, თავისი მრავალსახოვანი, მარადმოდრავი, ცვალებადი, ბოლომდე ამოუცნობი, ნებისმიერი კონიუქტურისა და იმპერატივისადმი ბოლომდე დაუქვემდებარებელ გამოვლინებაში. რაღაც შეიცვალა ქართულ მწერლობაში, რაღაც დაიკარგა თითქოს, თვალდახელშეა გაქრა და მისი ადგილი რაღაც სხვამ დაიკავა... ეს იყო არსებითად არა მეთოდის, არამედ რაკურსის შეცვლა, რის გამოც საგნებმა მოულოდნელი კონტურები შეიძინეს. „მიკროსამყაროსადმი ინტერესის გაცხოველებამ აქა-იქ სინამდვილის დაქუცმაცებული, უპერსპექტივო ჩანახატებიც წარმოშვა, მაგრამ იქ, სადაც ამ გულისხმიერთ დაინტერესების ნიჭი და ოსტატობაში დაუდგნენ მხნედ, ჩვენ მივიღეთ მხატვრულად სრულფასოვანი სურათები“ (8, 49).

ნოდარ დუმბაძის რომანების პოპულარულობა განაპირობა სწორედ თანამედროვე ცხოვრების მწვავე პრობლემათა თავისებურმა ხატოვანმა გააზრებამ; მათი მკვეთრად დასმისა და ორიგინალურად გადაწყვეტისკენ სწრაფვამ. ნ. დუმბაძისათვის ადამიანური სიკეთე უპირველესად შეცნობილი ჰუმანიზმია. ამიტომ მოქმედებენ მისი „დადებითი“ გმირები სისასტიკისთვის არა სამაგიეროს მიგების, არამედ კეთილი ნების მაქსიმალური რეალიზაციის, კეთილი მოქმედების პრინციპით, რომელიც დიდი სიმართლის ძიებითა და პოვნით მიიღწევა. მის ახალგაზრდა გმირებს არ სჭირდებათ სულიერი განწმენდა; მათ თვითონ მოაქვთ სულის ეს სიწმინდე, როგორც ცხოვრებაში განმტკიცების უპირველესი საშუალება. ისინი ახლებურად დანახული ძლიერი ნების ადამიანები არიან.

„ნანახის, განცდილისა და გადატანილის გამო ნ. დუმბაძემ გულიანად აცინა და კიდევაც ატირა ხალხი... მისი ლიტერატურული დებიუტი და ტრიუმფი ერთდროულად შედგა. ნოდარ დუმბაძის პირველი რომანი „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“ 1959 წელს დაიბეჭდა ჟურნალ „ცისკარში“, რომანმა ლიტერატურული მანიფესტის მისია შეასრულა. თუ მანიფესტებს, ჩვეულებრივ, ლიტერატურისა და საზოგადოებრივი ცნობიერების ეპიცენტრში მიმდინარე დუდილის, წინააღმდეგობების, საბრძოლო ბობოქრობისა და ღოზუნგების ბეჭედი აზით, ამგვარი ტრადიციებისაგან განსხვავებით, ნ. დუმბაძის რომანმა თავისი მისია საოცარი სიმსუბუქით, თითქოს შეუმჩნეველად, ლაღად, თითქოს აშკარა კონფლიქტებისა და აჟიოტაჟის გარეშე შეასრულა. თუ რატომ მოხდა ასე, ამის მიზეზები მხოლოდ ნ. დუმბაძის სულიერი წყობისა და მსოფლგაგების ორ განმაიარებელ თავისებურებაშია საძებარი. პირველი ისაა, რომ ამ რომანით ჩვენს საზოგადოებას ნ. დუმბაძემ კიდევაც შეახსენა და კიდევაც აგრძნობინა, რომ ის „სიცილით ემშვიდობებოდა წარსულს“. მეორე კი ის გახლდათ, რომ ეს „დამშვიდობება“ ან გამოთხოვება წარსულთან ცხოვრებისა და ისტორიის აუცილებლობად უნდა აღქმულიყო. ამ აუცილებლობას ლიტერატურაში საკუთარი განმსახიერებლები მოჰყავდა. ადამიანის მიღმა არსებული ფასეულობებისა და მათი განმსახიერებელი ფუნქციონირების ბატონობის შემდეგ, თითქოს გაჭიანურებული ანტრაქტი დასრულდაო, ლიტერატურული ცხოვრების სცენაზე ისევ დაიკავეს ადგილი ცხოვრების საზრისად ადამიანურობის მატარებელმა ადამიანებმა“ – აღნიშნავს გიორგი გაჩეჩილაძე სტატიაში (9, 138).

მისი ნაწარმოებები წაკითხვისთანავე იუმორის გრძნობით გვატკბობს, მაგრამ მწერლის პროზას სამამულო ომით დამძიმებული სოფლის ცხოვრების მაჩვენებელი სურათები ძაბავს.

„მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“ კომიკური ელემენტების მაქსიმალური გამოყენებით გამოირჩევა, მდიდარია სატირულ-იუმორისტული ასახვის ფორმით, მაგრამ ამასთანავე ავტორი შემადრწუნებლად გვიჩვენებს სამამულო ომის სუსხიან დღეებს. ომის გამო უჭირდათ რომანის მოქმედ გმირებს და ისინი თავიანთი „მოლესილი ენით“, ქილიკით ერთმანეთს ანუგეშებენ. ილიკო და ილარიონი ერთი შეხედვით ტყუპისცალები ეგონება მკითხველს, რადგან ისინი ერთმანეთის კარიკატურებს წარმოადგენენ. ილიკო და ილარიონს თითქოს უკვე გაუვლიათ თავიანთი კომიკური ურთიერთდამოკიდებულების საფეხური, რასაც პირობითად „სიტყვიერი კენწლაობა“ ეწოდება. ეს ორი პირი დაკავშირებულია ბებია ოლღას ოჯახთან. ამან კი განაპირობა ზურციკო ვაშალომიძის სიახლოვე მათთან. ოლღა ბებიას სახით ავტორი აცოცხლებს ქართველი დედის შესანიშნავ სახეს, რომელიც სამშობლოს სადარაჯოზე მდგარი ვაჟკაცებისთვის არაფერს იშურებს. საინტერესოა ის ეპიზოდი, სადაც მეზობლები ომში გასაგზავნ ნივთებს აგროვებენ. ილიკომ თავისი ერთადერთი ნაბადი მოატანინა ზურციკელს. ეს ნაბადი ილიკოს საბნადაც ეხურა. ილიკოს საქციელში ვლინდება ქართველი კაცის ბუნება, ერთსულოვნება და სიალალე, რომელიც ყოველ ადამიანს უნდა ახასიათებდეს. ილიკოს საქციელით აღფრთოვანებულმა ილარიონმა მიმართა მას: „ოქროს გული რომ გქონდა, კი ვიცოდი, მაგრამ ამხელა ბაჯადლო თუ გედო გამხმარ მკერდში არ მეგონაო“.

ნოდარ დუმბაძის შემოქმედების გავლენის ძალას ათას რამეს მიაწერენ: ღრმა ადამიანურობასა და კაცთმოყვარეობას, სათნოებასა და სიკეთეს, იუმორსა და ხალხურობას, ნათელ რწმენასა და კიდევ ბევრ სხვას. მწერლის ამ „საიდუმლოებათა“ ჩამოთვლა ამით არ სწყდება და არც შეიძლება შეწყდეს, რადგან ნ. დუმბაძის შემოქმედების ყველა მამოძრავებელი სასიცოცხლო ძარღვის დაძებნა და გამომხეურება ძნელი და გრძელი საქმეა (10, 33).

ნოდარ დუმბაძემ ღვარძლიან სინამდვილეს დაუპირისპირა უებარი წამალი სიცილი... აკი თვითონაც ამბობდა: „მე თავისუფლება მინდოდა და სიცილი ამიტომ ავირჩიეო“.

თავისუფლებამონიჭებულმა მწერალმა კომუნისტურ ეპოქაში სწორედ იუმორის წყალობით შეძლო რეალური ყოფისათვის ნიღბის ჩამოსხნა და საბჭოურ მანკიერებათა სააშკარაოზე გამოტანა.

ნოდარ დუმბაძის იუმორი მთლიანად უშუალო და ემოციურია. არც ერთ მის იუმორისტულ სიტუაციას, დიალოგს, აღწერას, სახეს არა აქვს ინტელექტუალური საფუძველი. ეს არის ხალასი, უშუალო, გადამდები და დამათრობელი იუმორი, „რომლის მიღწევა შეუძლებელია ტვინის ჭყლეტითა და იუმორის თუნდაც კანონზომიერების ცოდნით“ (11, 138).

უნდა ითქვას, რომ ნოდარ დუმბაძის ნაწარმოებები მსუბუქი იუმორის, დაუძაბავი ფრაზების, ბუნებრიობის წყალობით პირველ ემოციად სიცილისა და ჯანსაღი, უბოროტო იუმორის შეგრძნებას იწვევს. ამის მიღმა კი იმ რეალობას ვხედავთ, რომელიც ნამდვილად არსებობს, შეუნიღბავი და შეუღამაზებელია (12, 465).

როგორც გურამ ასათიანი ნოდარ დუმბაძის გმირების შესახებ შენიშნავს, „მათ ოინებში, მათ მხიარულ ლაზღანდარობაში იყო ბევრად უფრო მეტი ნიშანი ნამდვილი ზნეობისა, ვიდრე ყველა პერსონიფიცირებული ეთიკური ნორმის, ყველა სამუდამოდ მობეზრებული რეზონიერის „სანიმუშო ყოფაქცევაში“. სწორედ, რომ სიცილით შეაყვარა თავისი გმირები მკითხველს, სიცილით მიანიშნა ადამიანთა შეცდომების მრავალ სათავეზე, მაგრამ ისე, რომ ყველა თავის მსხვერპლს გამოსავალი დაუტოვა, ნუგეში არ გადაუწურა“ (13, 134).

„ბედით, ხასითით, ცხოვრებით ნოდარის მხატვრული ქმნილებები ძალზე ჰგვანან ნოდარს, მათ შემოქმედს. ისინი ადვილად იკვლევენ გზას მკითხველის გული-

საკენ, ხიბლავენ, აჯადოებენ და ნუსხავენ ადამიანებს, ირგვლივ ფეიერვერკივით აფრქვევენ სიხარულსა და სიკეთეს“.

პერსონაჟების სახით ჩვენ ვხედავთ და ვხვდებით იმას, თუ როგორია ადამიანი, როგორია სოფელი, ქვეყანა ან როგორი უნდა იყოს ეს ყველაფერი. ნოდარ დუმბაძე თავის შემოქმედებაში პერსონაჟებსა და მკითხველს ისე აახლოებს და აკავშირებს ერთმანეთთან, რომ თითქოს მკითხველიც პერსონაჟად იქცევა (14, 5).

ნოდარ დუმბაძის შემოქმედებაზე ამერიკულმა ლიტერატურამ დიდი ზეგავლენა იქონია. ამას თვითონვე აღიარებდა. იგი აღიზარდა ბიჩერ სტოუს, მარკ ტვენის, ფოლკნერის, ჰემინგუეის, უიტმენის, ო'ჰენრის, სტეინბეკის, საროიანის და სხვათა წიგნებზე... კოლდუელის „ჯორჯიელი ბიჭი“ მისი „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონის“ სტიმული გახდა. „ის, რაც მე მომწონს ამერიკულ ლიტერატურაში, ჩემად და მშობლიურად მიმაჩნია, ხოლო, რაც არ მომწონს, იმას ვერავითარი მრგვალი მაგიდა და დიალოგი ვერ მიმაღებინებს“ – უთქვამს მას აპლაიკთან შეხვედრაზე.

„ისევე, როგორც ამერიკულ ლიტერატურაში მარკ ტვენმა და ჰემინგუემ შექმნეს მითი დაკარგული სამოთხის შესახებ და ჰეკლბერი ფინის, ტომსოიერის და ნიკ ადამსის თავგადასავლებით გვიჩვენეს, თუ როგორ იქცევა ცხოვრების ჯოჯოხეთურ გამოცდილებასთან ზიარება ბავშვობის უზრუნველ სამოთხესთან განშორების დრამად – ნოდარ დუმბაძემ შექმნა გაღერვა ქართული ყოფის დრამატულ გამოვლინებებთან ნაზიარებ ყმაწვილთა სახეებისა... და მართლაც, მწერლის გმირები, მეტწილად, ყმაწვილები არიან. საგულისხმოა, რომ ყოველი მათგანი იზრდება, ცხოვრობს და განსაცდელს ეგებება უმამოდ, იშვიათად, დედის ან ბებია-ბაბუას გარემოცვაში. მამის ავტორიტარისტულ ზეგავლენას ისინი მოკლებულნი არიან. ექსტრემალურ სიტუაციებში ისინი მარტონი დგანან, თუმცა იუმორის გრძნობას მაინც არ კარგავენ (14).

როდესაც ნოდარ დუმბაძე ვსაუბრობთ, უნდა აღინიშნოს, რომ მისი შემოქმედების მნიშვნელოვან ნაწილს პუბლიცისტური მემკვიდრეობა წარმოადგენს, რომლის ოსტატური „საკმაზიც“ ავტორისეული განუმეორებელი და მრავალფეროვანი იუმორია, „ნ. დუმბაძის იუმორი მრავალფეროვანია... ბევრჯერ ვყოფილვარ მომსწრე იმისა, თუ როგორ დასცინის ნოდარი თავის ახლობლებს, ან როგორ იგერიებს სხვათა დაცინვას (თვითონაც არაერთხელ აღმოჩენილვარ მისი ენამახვილობის შუაცეცხლში)“ – იხსენებს ნოდარ ტაბიძე „წერილებში“ (15).

უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდში ქართლოს კასრაძის რედაქტორობით დაარსდა სატირულ-იუმორისტული კედლის გაზეთი „ჭინჭარი“, რომლის საქმიანობაში ნ. დუმბაძეც ჩაერთო თავისი მახვილი კალმით. ეს გაზეთი დიდი პოპულარულობით სარგებლობდა, მისი გაკენწვლისა კი ბევრს ეშინოდა.

გრივოლ რობაქიძე ამბობდა: „მტრის დასაძლევად ორი რამ არის საჭირო: თავდაჭერა და ირონია“. ნ. დუმბაძემ ნიჭიერებისა და გამჭრიახობის ალღოს წყალობით სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე შეიცნო ცხოვრების ეს ფილოსოფია და იგი თავისი შემოქმედების მეთოდად აქცია (16, 99)

რომანში „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“ ნ. დუმბაძემ ჩვენს ლიტერატურაში თავისებური სამყარო გახსნა. დუმბაძის შემოქმედების მკვლევარი თ. სარჯველაძე სავესებით სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „ეს სამყარო მხოლოდ გურიის სოფელი როდი გახლავთ. ამ რომანის გამოქვეყნებამდე გურია არსებობდა ცხოვრებაშიც და ლიტერატურაშიც. ავტორის მიერ აღმოჩენილი სამყარო მისი მხატვრული სტილის, პერსონაჟების, მწერლის ცხოვრებასთან დამოკიდებულებისა და მოქმედ პირთა ურთიერთობის ორიგინალური სინთეზია, რაც მწერლის სტილს ასე გამოკვეთილად ახასიათებს“.

აღბათ, ნ. დუმბაძის სამწერლო სტილი ყველაზე უკეთ იმსახურებს ცნობილი მწერლის ჯონათან სვიფტის ნათქვამს: „საჭირო სიტყვა საჭირო ადგილზე. აი, რა არის სტილი“ (17, 369).

ლიტერატურა:

1. ა. ნემსაძე, იდენტიფიკაციის პრობლემა ო. ჭილაძის რომანებში.
2. გ. კიკნაძე, ქართული სატირისა და იუმორის განვითარების ისტორიისათვის.
3. „ახალ მიჯნათა დასაძლევად“. „რა გადაარჩენს საქართველოს“.
4. ს. უდენტო, მე-20 ს-ის 70-80-იანი წლების ლიტერატურული კრიტიკული აზროვნება და ზ. გამსახურდია.
5. საქართველოს ისტორია მე-20 საუკუნე, 2003.
6. მ. მირესაშვილი, „დათბობისა“ და „უძრაობის“ პერიოდები და მათი კრიზისი (1953-1985).
7. უახლესი ქართული ლიტერატურის ისტორია, 1999.
8. გ. ასათიანი, კრიტიკული დიალოგები, 1977.
9. გ. გაჩეჩილაძე, და არა აქვს მას დასასრული.
10. მზიანი გულის მწერალი, თბ., 1984.
11. ნ. ჩხეიძე, კრიტიკული წერილები, 1977.
12. ჯ. დვინჯილია, გზა სინათლისკენ.
13. გ. გაჩეჩილაძე, და არა აქვს მას დასასრული, ჟურნ. „მნათობი“, 1983.
14. გ. გაჩეჩილაძე, და არა აქვს მას დასასრული.
15. სიბრძნის სიმფონია, 1989.

Nana Jalagonia About One peculiarity of Nodar Dumbadze`s Early Works Summary

The destiny of a writer and an artist, generally of a creator, in the Soviet reality was peculiar. The existing regime did not allow them to freely express their opinions, attitudes, feelings. Only propaganda of the ideas and ideals acceptable to the regime was necessary. For the different opinion and different word, people were exiled to Siberia. The Georgian prose writers of the 60s brought to the daylight many such works, in which current issues of the public moral are shifted to the foreground. In the 50s of the 20th century such a generation came into the creative arena which brought many novelties into the Georgian literature. Among them are the works of Nodar Dumbadze. For his literary style it can be said: `` Proper word at the proper place (Jonathan Swift). Dumbadze`s humour is direct and emotional. He confronted humor to the existing reality and in the communist epoch with the help of humor, he revealed the soviet vices. Despite the fact that his characters (``Me, Grandma, Iliko and Ilarioni``) could hardly make ends meet because of the war poverty, they comforted each other with wordplays. In their jesters and funny acts one can observe kindness, mutual respect, assistance. Their laughter, jokes are based not on the welfare but the bitterness of the reality.

Нана Джалагония
Об одной особенности раннего творчества Нодара Думбадзе
Резюме

Судьба писателя и творческого деятеля в советской реальности была своеобразной. Существующий режим не давал возможности свободно передавать свою мысль, чувства... Важной была только пропаганда идей и идеалов существующего режима. Инокомыслие наказывалось ссылкой в Сибирь и выселением.

В 60-ые годы грузинские прозаики вынесли на дневной свет много таких произведений, в которых на передний план были выдвинуты некоторые актуальные вопросы общественной нравственности.

В 50-ых годах XX века на арену вышло поколение, которое привнесло много нового в грузинскую литературу. Среди них творчество Нодара Думбадзе, о писательском стиле которого можно сказать «В нужное время в нужном месте» (Дж. Свифт). Его юмор прост и эмоционален, именно юмор противопоставил писатель существующей действительности, коммунистической эпохе.

ლია ფარტენაძე
(საქართველო)

ეროვნული და უნივერსალური საწყისის დადგენა ანდაზებში

ფრაზეოლოგიზმების კლასიფიკაციის დროს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ანდაზებს. ანდაზა სიბრძნის ლაკონურად გადმოცემული ფორმაა, მასში ჩაქსოვილია ხალხური სიბრძნის ნათელი აზრები. საერთო სახალხო ხასიათის, ფოლკლორული, ვერბალური ფორმა, რომელიც სხარტად, წინადადების ფორმით, მსჯელობის სახით, მეტაფორულად გადმოსცემს რაიმე სიღრმისეულ, ზოგადად, ადამიანისათვის მნიშვნელოვან, მის მიერ სამყაროს ათვისებისა და აღქმის პროცესში დაგროვილ არქეტიპულ ცოდნას სამყაროს მოვლენების შესახებ. ეს ადამიანებში დაგროვილი არქეტიპული ცოდნა და მსგავსი შეხედულებები განაპირობებს უნივერსალური გამონათქვამების არსებობას ამ სამყაროში ბინადარ ადამიანთა მოდგმისათვის.

იმპლიციტურ დონეზე ფიქსირდება აზრი, რომ ფრაზეოლოგიურმა ერთეულმა და მათ შორის ანდაზამ შეიძლება საუკუნეების მანძილზე გარეგნული ფორმა შეიცვალოს. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ანდაზის ლექსიკა ენიდან ამოდებული იქნება. მაგალითად, „არ არსებობს ერთი მეორეს გარეშე“, „მონეტას ორი მხარე აქვს“, „ვარდი უეკლოდ არავის დაუკრეფიაო“, „მღვდელს ჭილოფშიც იცნობენო“, „რაც ბრწყინავს, ოქრო არ არის“. ნებისმიერი ენის პარემიულ ფონდში მოიპოვება ოპოზიციური ანდაზებიც „ერთნი ამბობენ იმას, რაც იციან, სხვებმა იციან, რასაც ამბობენ“, „მულო შენ გეუბნები, რძალო შენ გაიგონეო“. არსებულ უნივერსალურ გამონათქვამებს ბევრ ენაში მოეპოვებათ შესატყვისი, რომელთა წარმომავლობა ზოგჯერ ბუნდოვანია, რადგან ზოგიერთ ლექსიკონში იგი ხან ლათინურიდან წარმოქმნილად აღინიშნება, ზოგიერთი კი ბერძნული წყაროებით გადმოცემას აფიქსირებს. ერთი უდავოა, ისინი გავრცელებულია როგორც ევროპულ ენებში და საერთო ინდოევროპული ენების ლექსიკაში, კერძოდ კი, სლავურ ენებში, ასევე აღნიშნულ ენებისთვის არამონათესავე ქართულ ენაშიც.

The eyes are the window of the soul – თვალები სულის სარკეაო.

He who laughs last, laughs longest – ის იცინის, ვინც ბოლოს იცინის.

A woman's work is never done – ქალის საქმეს ბოლო არ უჩანსო.

The best things come in small packages – კარგი რამ ცოტ-ცოტაობითო.

Never too late to learn – სწავლა არასოდეს არ არის გვიან.

Better the devil you know than the devil you don't know – შეუჩვეველ ჭირს შეჩვეული ჯობიაო.

უნივერსალური საწყისი ფიქსირდება შემდეგ ანდაზებში:

All things are possible with God – ღვთისთვის შეუძლებელი არაფერია.

Every man for himself, and God for us all – ყველა თავისთვისაა და უფალი ჩვენთვისაა.

All Roads lead to Rome – ყველა გზა რომში მიდის.

Speech is silver, but silence is golden – სიტყვა ვერცხლია, დუმილს კი ოქროს ფასი აქვსო.

Children and fools tell the truth – ბავშვები და სულელები სიმართლეს ამბობენ (ქართულში იტყვიან: ბავშვის ენით ჭეშმარიტება დალადებსო).

Appetite comes with eating – მადა ჭამაში მოდის.

უნივერსალურ გამონათქვამებს გააჩნია უკიდურესად ფართო სემანტიკა. მათ არ აქვთ რელობასთან უშუალო კავშირი, გადადიან რა „წმინდა ედის“ სფეროში. მათ არ გააჩნიათ ფაქტოლოგიური ინფორმაცია რეალურ სინამდვილეზე და გადმოსცემენ ზოგიერთ განწყობულ იდეას რეალური საგნებისა და მოვლენების შესახებ ტიპიზირებული გენერალიზაციის (მეტყველების მომენტი) საშუალებით, რომელიც დაფუძნებულია ერთობლივ ინდივიდუალურ და ზოგადსაკაცობრიო პრაქტიკულ და თეორიულ გამოცდილებაზე ჯერ კიდევ ზეპირი ენობრივი კონტაქტების დროიდან, მაგალითად: Every man is the architect of his own fortune – ყველა ადამიანი თავისი ბედის მჭედელია, All men are mortal – ყველა ადამიანი მოკვდავია.

ანდაზა ყველა ენაში არსებობს და ამდენად, შეიცავს როგორც უნივერსალურ, ისე ეროვნულ საწყისს.

Out of sight, out of mind – თვალი შორსო, გულიც შორსო (ქართულში იტყვიან: თვალი თვალსა მოშორდება, გული გადასხვაფერდება).

არსებობს უნივერსალური ანდაზები, ანუ ერთი და იგივე ანდაზა შეიძლება შეგვხვდეს სხვადასხვა ენაში, მაგრამ მათ განსხვავებული სტრუქტურა გააჩნდეს. როგორც უნივერსალური, ასევე ეროვნული ანდაზები შეიძლება დაყოფილ იქნეს თემატური ჯგუფების მიხედვით. ხალხურმა სიბრძნემ ხოტბა შეასხა ისეთ მარადიულ ფასეულობებს, როგორებიცაა: მეგობრობა, სიყვარული, მეზობლობა, ადამიანობა. ბევრი ანდაზა არსებობს სიზარმაცეზე:

ზარმაცისთვის ნიადაგ უქმეაო.

Idle folks lack no excuses.

უსაქმური ხალხი ყველაზე მეტს ფუსფუსებსო.

Idle people the most pains.

სიზარმაცე ყველა ბოროტების დედააო.

Idleness is mother of all evil.

აღსანიშნავია აგრეთვე ანდაზები და გამონათქვამები მეგობრობასა და სიყვარულზე, რომლებიც თითქმის ყველა ენაში გვხვდება, მაგალითად:

Friend in need is a friend indeed.

ნამდვილი მეობარი ჭირში იცნობაო.

ძმა ძმისთვისაო, შავი დღისთვისაო.

Friend is never known till needed.

კაცი მეზავრობაში გამოიცნობა, მეგობარი გასაჭირშიო.

A friend to all is a friend to none.

ყველას მეგობარი არავის მეგობარი არაა.

A good neighbor a good morrow.

კარგი მეზობელი ამომავალ მზეს ჯობიაო.

მეზობელო კარისაო, სინათლე ხარ თვალისაო.

If Jack is in love, he's no judge of Jill's beauty.

სიყვარული ბრმაა.

უამრავი უნივერსალური და ეროვნული ანდაზა გვხვდება ადამიანობაზე:

ადამიანი ადამიანისთვის მგელია.

ადამიანი ადამიანისთვის მტერიაო.

Dog eat dog.

ეს ანდაზა გვხვდება ჯერ კიდევ ლათინურ ენაში:

Homo hominis lupus est.

სიბრძნით და სიყვარულით გამორჩეულმა ქართველმა ერმა მრავალი ლამაზი ანდაზა შექმნა. ენაში გვხვდება ისეთი დახურული სტრუქტურის ანდაზები,

რომლებსაც სხვა ენებში ზუსტი შესატყვისი არ გააჩნიათ. ქართული ეროვნული ანდაზებია, მაგალითად:

ენას ძვალი არა აქვსო.

ერთი თხილის გული ცხრა ძმამ გაიყო.

ზოგსა კაცსა კაცი ჰქვიათ, ზოგსა კაცსა კაცუნაო.

თუ ორმა იცის – ღორმაც იცისო.

იმერელს ჰკითხეს: ყველაზე მძიმე რა არისო და – ცარიელი მუცელიო.

აღათია და წესია, ფეტი ალაგზე სთესია.

აგი დასაჭერი ცხენი ავ დამჭერს იშოვისო.

არა შეჯდა მწყერი ხეზე არა იყო გვარი მისი.

ძმა თუ არ გყავდეს, სხვა იძმე, უძმოდ სიკვდილი ძნელია.

გული გულს შენაწებარი კაცმა ვერ გახსნა ვერითა.

საცა სიყვარული არ არის, იქ სიხარულსა რა უნდა.

კაცობრიობის წინაშე გაჩნდა აზრის სხვა ენაზე გადატანის ურთულესი პრობლემა, რომელიც დღესაც ინარჩუნებს აქტუალობას, როგორც თარგმნის თეორიასა და პრაქტიკაში, ასევე კულტურათა დიალოგში.

ამრიგად, სამყარო, რომელიც მუდმივად ერთნაირად გვეძლევა, სხვადასხვაგვარად აღიქმება სხვადასხვა ენის მატარებელთა მიერ და მიუხედავად ამ ჰიპოთეზისა, მაინც არსებობს ენებში ფრაზეოლოგიზმები, მათ შორის ანდაზებიც, რომლებიც მოიცავს როგორც უნივერსალურ, ისე ეროვნულ საწყისს, თუმცა უმეტესწილად, მოცემული ენისათვის დამახასიათებელი სამყაროს კონცეპტუალიზაციის ხერხი ნაწილობრივ უნივერსალური და ნაწილობრივ თავისებურია. ეს ნიშნავს, რომ სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ხალხები ოდნავ განსხვავებულად უყურებენ სამყაროს.

ლიტერატურა:

1. თურდოსპირელისა და გაბრიჩიძის მიერ შეკრებილი ქართული ანდაზები, 1935 წლის მიხედვით.
2. კალანდაძე გ., მსოფლიო ხალხთა ანდაზები და გამონათქვამები, თბილისი, 2009.
3. რუსეიშვილი, ანდაზა, თბ., 2005,
4. სტამბოლიშვილი ნ., ქართული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი, ბათუმი, 2010.
5. Гаврилова Е.Н., Универсальные высказывания и другие обобщающие суждения // Филол. науки № 3. 1986.
6. Иванов Е.Е Афоризм как единица языка// Лингвистика на исходе XX века.Тез. междунар. Конф. Т.1 М. 1956.
7. Simpson J. The Concise Oxford Dictionary of Proverbs. Oxford.

Lia Fartenadze
Establishment of universal and national initials in proverbs
Summary

Phraseology takes a special place in the classification of proverbs. A proverb is a simple and concrete saying popularly known and repeated, which expresses a truth, based on common sense or the practical experience of humanity. Proverbs exist in all languages and are found in two variants: universal and relative. As we see from the examples, proverbs have analogs not only in relative languages, but in non-relative languages too. It proves that they are of universal origin. But at the same time there are specific proverbs, comprising national elements, showing national character. Also there are such kind proverbs, which have not exact equivalents in kindred language.

Лия Партенадзе
Определение национального и универсального начала в пословицах
Резюме

В классификации фразеологизмов особое место занимают пословицы. Пословица представляет собой фольклорную, вербальную форму общенародного характера, которая метко, в форме предложения, в виде суждения, метафорически передаёт глубокие, общие, значимые для человека архетипные знания о мировых явлениях, накопленные им в процессе восприятия и познания мира. Пословицы существуют в любых языках, поэтому они содержат как универсальные, так и национальные начала. Из примеров видно, что у пословиц находятся аналоги как среди родственных, так и среди неродственных языков, что свидетельствует о том, что у них один и тот же источник происхождения и, соответственно, универсальная основа. Однако, в то же время, существуют и пословицы, состоящие из специфических национальных компонентов, в которых хорошо отражается национальный характер. Также существуют такие пословицы, у которых нет точного эквивалента в других языках.

სალომე ჯინჭარაძე
(საქართველო)

ეროვნული ხასიათი და კულტურათაშორისი პარალელები

იმდენად, რამდენადაც თანამედროვე სამყაროში ერთა შორის ურთიერთობა გაიოლებულია, უფრო მეტი საშუალება აქვს ადამიანს კომუნიკაცია დაამყაროს სხვა ერის წარმომადგენლებთან. სხვა ერი კი გახლავთ ეროვნული ხასიათის, ეროვნული ბუნების, ეროვნული სფერციფიკის საფუძველი.

„ეროვნული ხასიათი“ ისტორიკოსების, ფილოსოფოსების, გეოგრაფების, მოგზაურების, ლიტერატორების ანალიზის, შესწავლის საგანი იყო, რომლებიც მას იყენებდნენ მსოფლიოს ცალკეული ხალხების ფსიქოლოგიის ახსნისა და დახასიათებისათვის. ეროვნული ხასიათის პირველი ხსენების ტრადიციები სათავეს იღებს ანტიკურ ხანაში, ჰეროდოტეს, ტაციტისა და სხვების ნაშრომებში. შემდგომში ეროვნული ხასიათის პრობლემებზე ყურადღება გაამახვილეს ი. ჰერდერმა, დ. იუმმა, ი. კანტმა, გ. ჰეგელმა, აგრეთვე დანილევსკიმ, ვ. კლიუჩევსკიმ, ვ. სოლოვიოვმა, ბერდიაევმა, ნ. ლოსკიმ და მრავალმა სხვამ. ეროვნული ხასიათის ფენომენს განსაკუთრებით ღრმად და ყოველმხრივ სწავლობდნენ მე-20-ის 20-იან წლებში ამერიკულ ფსიქოლოგიურ ანთროპოლოგიაში, თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიმდინარეობის „კულტურა და პიროვნება“ ჩარჩოებში. მის საფუძველს წარმოადგენდა ბოპსის სკოლის კულტურული დეტერმინიზმი (ბენედიქტი, მ. მიდი) და ნეთფროიდიზმი (ა. კარდინერი, რ. ლინტონი, კ. დიუბუა, ი. ჰალოუელი და სხვა.)

ამ კონცეფციების თანახმად, ეროვნული ხასიათის თვისებები გამოსულა „საბაზო“ ან „მოდალური პიროვნებიდან“; იგულისხმებოდა, რომ თითოეული კულტურა აყალიბებს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელ პიროვნების საბაზრო სტრუქტურას. საბაზო პიროვნების შესწავლისათვის გამოიყენებოდა აღწერითი ეთნოლოგიური მეთოდები. ეროვნული ხასიათის პირველდაწყებითი კვლევები განისაზღვრებოდა ხალხების ცხოვრების წესის, ყოფის, ტრადიციების, ადათების ეთნოლოგიური აღწერით და დაკვირვებით. შემდგომში ინფორმაციის შეგროვების ეთნოგრაფიულ მეთოდებს დაემატა ფსიქონალიზი, როგორც მისი ძირითადი ინერპრეტაციის მეთოდი, აგრეთვე საბუთების ანალიზის მეთოდები. უფრო გვიანდელ კვლევებში ფართოდ გამოიყენებოდა ფსიქოლოგიური ტესტები, მათ შორის, პროექტიური, სიდრმისეული ინტერვიუ და სხვ. შემდგომში ცნებას „პიროვნების საბაზო სტრუქტურა“ დაემატა „მოდალური პიროვნების“ სტატისტიკური ცნება, რომელიც გულისხმობდა მოცემულ კულტურაში ხშირად შემხვედრი პიროვნების ტიპს, გამოვლენილ ფსიქოლოგიური ტესტების შედეგად და შესაბამისად, ეროვნული ხასიათი უნდა იყოს დაკავშირებული ამა თუ იმ საზოგადოებაში მოდალური პიროვნების გავრცელების სიხშირესთან.

ა. ინველსმა და ლევინსონმა წარმოადგინეს „მულტიმოდალური პიროვნების“ ახალი ცნება. შესაბამისად, ეროვნული ხასიათი შეიძლება წარმოდგენილი იყოს „ტიპური მოდალური პიროვნებების“ მთელი რიგით, რომელიც თანამედროვე ინდუსტრიული საზოგადოების სოციალური და ეთნიკური ჯგუფების სფერციფიკასა და თავისებურებას ასახავს.

საინტერესოდ ხსნის ეროვნულ ხასიათს ნ. ა. ეროფეევი (Ерофеев 1982) თავის კვლევაში რუსების თვალსაზრისით ინგლისისა და ინგლისელების შესახებ „რატომ ვართ დარწმუნებულები იმაში, რომ ამერიკელების უმრავლესობა საქმიანი ხალხია, ხოლო იტალიელთა უმრავლესობა მუსიკალური. განა ვინმემ დათვალა მათი ზუსტი რიცხვი ამ ქვეყნის მოსახლეობაში? რატომ განვიცდით სიმპატიას ზერელე და შერჩევითი შთაბეჭდილებების შედეგად ერთი რეალობის მიმართ, ხოლო მეორის მიმართ ანტიპატიას? თანაც ამ გრძნობებს განვიცდით მთელი სიცოცხლის მანძილზე და მემკვიდრეობით გადავცემთ ჩვენს შვილებსა და შვილიშვილებს.

ასე მაგალითად, ფრანგული იუმორი დაფუძნებულია თვითირონიაზე, მაგრამ მას დასცინიან მხოლოდ ფრანგები და ამის უფლებას არავის მისცემენ.

გერმანული იუმორის ძირითადი ობიექტი ხდება ქვეყნის ცალკეული რეგიონების მცხოვრებთა სახასიათო თავისებურებანი: პრუსიელების მედიდურობა, ბავარიელების უდარდელობა და თავხედობა, აღმოსავლეთ ფრიზების სიჩლუნგე, საქსონიელების ვერაგობა და ა.შ.

მრავალ მკვლევართა ნაშრომებში ეროვნული ხასიათი წარმოდგენილია როგორც ერის რეალური თვისებების სპეციფიკური ერთობლიობა. აღნიშნავენ რა თითოეული ხალხის ეროვნულ სპეციფიკას, ხაზს უსვამენ თვითშეგნებას, ნაციონალურ კულტურას, ყოფას, ეროვნულ სიამაყეს და დამოკიდებულებას სხვა ეროვნებათა მიმართ. გამოირკვა, რომ ადამიანთა უმრავლესობას გააჩნია საკმაოდ მყარი სტერეოტიპები განსაზღვრული ეროვნული ხასიათის მიმართ, ანუ ერთი ეროვნების წარმომადგენლები საკმაოდ მტკიცედ წარმოაჩენენ სხვა ეროვნებაში კონკრეტული კომპლექსების არსებობას.

დ. ბ. პარიგინის აზრით, „ექვს არ იწვევს ფსიქოლოგიურ თავისებურებათა არსებობის ფაქტი საზოგადოების სხვადასხვა სოციალურ ჯგუფებში ფენებსა და ეროვნებებში“. შ. მ. არუთინიანი, რომელიც ეროვნული ხასიათის არსებობას ან ეროვნების ფსიქოლოგიურ აგებულებას აღიარებს, განსაზღვრავს მას „როგორც გრძნობებისა და ემოციების, ჩვევებისა და ტრადიციების, აზრისა და ქმედებების თავისებურ ნაციონალურ კოლორიტს“, რომელიც მოცემულია ერის განვითარების ისტორიულ თავისებურებებში და მისი ეროვნული კულტურის განვითარების სპეციფიკაში ვლინდება“ (Парыгин 1966:74)

მაგალითად, რას ამბობს ნ. ა. ეროფეევი ინგლისისა და ინგლისელების შესახებ რუსების თვალსაზრისით ერში, ყოფის დონეზე ეროვნული ხასიათის არსებობა ექვს არ იწვევს, ეს არისა აქსიომა. განსაკუთრებით ხშირად ეს აზრი წარმოიშვება უცხო ეთნიკურ გარემოში ყოფნისას: ამაზე მოწმობს რწმენა, რომ ეს ადამიანები ძლიერ განსხვავდებიან ჩვენი ხალხისაგან. ეს არის მათი ყოფა, ჩვევები, გარეგანი იერიც, მათი ქცევა და ა.შ. მკვლევართა უმრავლესობა იმ აზრისაა, რომ ეროვნული ხასიათი ეს არის თვისებების ერთობლიობა, დამახასიათებელია ამა თუ იმ ერისათვის. მიგვაჩნია, რომ ეროვნული ხასიათის ასეთი გაგება საკმაოდ ვიწროა. ვეთანხმებით ს. მ. არუთინიანს, რომელიც ეროვნულ ხასიათს განსაზღვრავს როგორც ხასიათის ნიშან-თვისებების ერთობლიობას, ტრადიციებს, ჩვევებს ამა თუ იმ ეროვნებისა, რომელიც მოცემული ქვეყნის ისტორიული და კულტურული განვითარების საშუალებით ყალიბდება. ხასიათი ეს არის პიროვნების ინდივიდუალური ნიშან-თვისებების ერთობლიობა, რომელიც ურთიერთობაში იქმნება და იკვეთება ურთიერთობაში და ინდივიდის ქცევის ტიპური ქცევის ხერხებს განაპირობებს. ამრიგად, ხასიათს სოციალური ბუნება გააჩნია, ანუ ადამიანის მსოფმხედველობაზეა დამოკიდებული და მისი მოღვაწეობის ხასიათზე, ასევე იმ სოციალურ ჯგუფზე, რომელშიც ცხოვრობს და მოქმედებს. ხასიათი წარმოდგენს პიროვნების შიდა თვისებებს, მაგრამ ეს იმას სრულებითაც არ ნიშნავს, რომ ისი-

ნი თავის გენეზისში განისაზღვრება შიგნიდან, ურთიერთპიროვნული ან ორგანული დამოკიდებული ურთიერთობათა სისტემით. პირიქით, პიროვნების ეს შინაგანი თვისებები, რომლებიც მის ხასიათს შეადგენს, გამოხატავს ადამიანის დამოკიდებულებას სამყაროს მიმართ.

ეთნიკური ცნობიერებისა და კულტურის, როგორც ადამიანის ქცევის რეგულატორის, ფორმირებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ როგორც დაბადებითი, ასევე შექმნილი ფაქტორები. ეს ის კულტურული ფაქტორებია, რომლებიც იმ წუთიდანვე აღიქმება, როცა ადამიანი საკუთარ თავს მოცემული ჯგუფის წევრად გააცნობიერებს. ასე რომ, ჩვენ ვცხოვრობთ იმ სტერეოტიპთა გარემოცვაში, რომლებსაც ჩვენი კულტურა განაპირობებს.

საინტერესოა ადამიანის ქცევითი სტერეოტიპი გარკვეულ ვითარებაში. მაგალითად, იქ, სადაც რაიმე სფეროში ძლიერი პიროვნება აწყდება მასზე უფრო სუსტს (ყოველ შემთხვევაში, მას ასე ჰგონია), იგი თავს უფრო თავისუფლად გრძნობს და ხშირად მისი სიძლიერის გამოვლინება კრახით მთავრდება. ამის ტიპური მაგალითი იყო 1980 წელს ზამთრის ოლიმპიური თამაშები: საბჭოთა კავშირის განთქმული ჰოკეის ნაკრები სამარცხვინოდ დამარცხდა აშშ-ის არაპროფესიონალ მოყვარულთა ნაკრებთან, რომელიც პრაქტიკულად სტუდენტებით იყო დაკომპლექტებული. ამ სენსაციური შედეგის მიღწევა, რა თქმა უნდა, ძნელად წარმოსადგენი იქნებოდა, რომ არა საბჭოთა მოთამაშეების სტერეოტიპული თვითდაჯერებულობა იმისა, რომ ისინი უპირობო ჩემპიონები იქნებოდნენ. მსგავს შემთხვევებს ყოველდღიურ ცხოვრებაში ვაწყდებით, მაგალითად, როცა გამოცდაზე ფრიადოსანს სიტყვა უწყდება, უფრო სუსტი მოსწავლე კი ბრწყინვალედ პასუხობს.

ერთმანეთთან ურთიერთობის მქონე ერების ურთიერთსიმპათია-ანტიპათია ყველაზე მკვეთრად ეთნიკურ სტერეოტიპებში ვლინდება. სტერეოტიპი წარმოქმნის იდენტურ შთაბეჭდილებებს ნებისმიერი სოციალური ჯგუფის წარმომადგენლის შესახებ, როგორც ჩანს, ეს ჩვენი მისდამი დამოკიდებულების განსაზღვრებისათვის ხდება. საერთო ჯამში რეაქციების სტერეოტიპიზაცია ადამიანს მის გარშემო მყოფ სოციალურ გარემოსთან უფრო მარტივად ადაპტირების საშუალებას აძლევს.

ამრიგად, სტერეოტიპი არის შედარებით მდგრადი, განზოგადებული სახე ან კიდევ მთელი რიგი მახასიათებლებისა (ხშირად ცრუ მახასიათებლებისა), რომლებიც ხალხის უმეტესობის შეხედულებით დამახასიათებელია როგორც საკუთარი კულტურული და ენობრივი სივრცის წარმომადგენელთათვის, ასევე სხვა ერების წარმომადგენელთათვის.

ლიტერატურა:

1. Гегель. Феноменология духа. Философия истории. М.: Эксмо, 2007.
2. Ерофеев Н. А. Туманный альбион. М.1982.
3. Парыгин Б. Д. Общественное настроение / Б. Д. Парыгин. М.: Мысль, 1966.

Salome Jintcharadze
The National Character and Cultural Parallels
Summary

Majority of the scientists share the concept that the national character is typical property for the nation. In the work we make parallels between two major phenomena “national character” and “stereotype”. Foreseeing the concepts of two terms, we can reasonably say that the given two concepts are equal in right. The only difference between them is that, the concept of “national character” is ancestral and the “stereotype” notion-aspectual, or is the part of the national character.

Ethnic stereotype is forming by result of ethnic interrelation and giving any kind of mark for this or that ethnic group which is a cause of marking several of jokes and expression.

Саломе Джинчарадзе
Национальный характер и межкультурные параллели
Резюме

Статья посвящается рассмотрению национального характера и установлению межкультурных параллелей. Национальный характер представлен как специфическое единство характеристик наций. В формировании этнического сознания и национальной культуры важную роль играют как врожденные, так и приобретенные качества, дающие членам общества самоидентифицировать себя в данном обществе. Таким образом, мы живем в мире стереотипов и представлений, предложенных нам воспитывающей нас культурой.

Денис Свириденко
(Украина)

**ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ФЕНОМЕНА АКАДЕМИЧЕСКОЙ
МОБИЛЬНОСТИ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ**

Глобализация пространства высшего образования является одной из основных тенденций, определяющих стратегию развития этой сложной системы на ближайшие десятилетия. Данная тенденция находит свое проявление в актуализации социальных феноменов, посредством которых и происходит разворачивание глобализационных явлений в образовании, одним из которых является академическая мобильность. Нормативная база, регламентирующая процессы создания единого образовательного пространства, в частности, европейского образовательного пространства высшего образования, постулирует важную роль проявлений академической мобильности при создании глобальной образовательной среды.

Сфера образования на постсоветском пространстве несколько десятилетий находится в состоянии трансформации и поиска продуктивных путей модернизации, конечной целью которых является вхождение образовательных систем этих стран в единое образовательное пространство на качественном уровне. Трудно однозначно оценивать успехи государственной политики в данной сфере. Вместе с тем, не вызывает сомнения, что разработка национальных образовательных стратегий должна опираться на результаты исследований, осуществляемых учеными – представителями различных сфер научного знания, способных на конструктивный поиск ключевых подходов реализации идей глобализации. К ним мы относим философию образования, социальную философию, менеджмент образования, педагогику, социологию, особенное место при этом отводя философским наукам как теории и методологии развития образовательной сферы.

Мы солидарны с В. Пономаренко, который утверждает следующее: «Философия обеспечивает нас теорией образования, без которой, безусловно, невозможно концептуальное оформление понятийного поля любой науки, которая изучает образовательную деятельность. Философская мысль обосновывает универсальное фундаментальное значение образования для человека, общества... Трансформированный через образование «дух эпохи» становится её (личности) стержневой основой, определяет соразмерность (или несоразмерность) человека с эпохой» (Пономаренко 2010). Мы согласны, что именно философия способна на конструктивный поиск инновационных стратегий в образовании, обладает способностью учесть при формулировании данных стратегий специфику становления информационного общества, принять во внимание особенности влияния феномена глобализации на общество и отдельно взятую личность, осуществлять продуктивный поиск основ межкультурной коммуникации и теоретически разрешать другие насущные проблемы современного образования. В. Андрущенко обращает внимание на необходимость формулирования философской наукой новых принципов развития образования, резонирующих с идеями глобализации и информационного общества, когда центром изменений выступает новый тип личности, основными чертами которой являются универсальность, многоязычность, толерантность, ориентированность на инновационную деятельность, перемену места работы и проживания, всесторонне

образованного и поликультурного: «Одним из наиболее ярких инновационных проявлений глобальных тенденций общественного развития является утверждение информационной цивилизации и соответствующей ей информационной культуры общества и личности. Этот процесс вносит принципиальные изменения в общую философию образования, ставит новые задания и одновременно открывает новые горизонты психолого-педагогического поиска» (Андрущенко 2005: 12). В очерченной нами ситуации Я. Пеликан, теоретик современной идеи университета, высказал тезис, который подтверждает актуальность исследования таких социальных явлений образовательной сферы, как академическая мобильность: ««Утверждение единства человеческого рода является для университета и ученых одновременно идеалом и реальным фактом: фактом, что без него, как без общего контекста, исследования во многих конкретных областях были бы ужасно искажены; идеалом, который невозможно реализовать без проведения исследований множества тех или других конкретных феноменов» (Пеликан 2009: 102).

Мы солидарны с тем, что «дух эпохи» способствует актуализации в образовательной практике идей академической мобильности, предпосылками к разворачиванию которых служит все большая индивидуализация ценностного поля современного студенчества, а также поддержка студентами постмодернистских ценностей, что в сумме создает благоприятный ценностно-нормативный контекст для реализации модной, инновационной практики академической мобильности в студенческой среде (Сокурская, Дайнеко 2011: 241). О. Красовская, описывая наличную на сегодня ситуацию в образовательной сфере стран постсоветского пространства, отмечает следующее: «Общественность осознаёт и признаёт решающую роль образования в развитии каждой личности на протяжении жизни и в решении проблем гуманизации современного общества в целом; на всех уровнях функционирования образования в обществе – в построении образовательной политики, организации процесса обучения, выработке методических подходов и так далее – начинает учитываться современная реальность: академическая мобильность, интенсификация информационных процессов, необходимость гуманистического подхода, расцвет идеи непрерывного образования» (Красовская 2011: 186).

В нашем исследовании мы опираемся на тот факт, что многие элементы дискурса глобализации образования определены в нормативных документах Болонского процесса, национальных образовательных стандартах, однако не все они получили достаточную системную разработку средствами философии. Проблематика академической мобильности, в своем большинстве, анализируется в процессах поиска «инструментального» обеспечения образовательного процесса, в попытке ответить на вопросы «в какой стране», «насколько долго», «как реализовать в терминах кредитно-трансферного подхода» и так далее, дистанцируясь от философского уровня осмысления данного явления, который может быть очерчен с помощью вопросов следующего характера: «с какой глубинной целью», «руководствуясь какими именно мотивами», «какие трансформации личности произойдут» и так далее.

В качестве аргументации, приведем несколько определений, существующих в современной нормативной и научной литературе, касающейся проблем становления глобального образовательного пространства. Рекомендация Комитета министров Совета Европы по академической мобильности определяют термин «академическая мобильность» как период обучения, преподавания и/или исследования в стране другой, чем страна местожительства учащегося или сотрудника академического персонала (Рекомендация №R(95)8).

Глоссарий терминов Болонского процесса определяет феномен академической мобильности следующим образом: «ключевой принцип формирования Европейского пространства высшего образования и Европейского исследовательского пространства,

предусматривающий многообразные возможности для свободного перемещения европейских студентов, преподавателей и исследователей в этих пространствах в целях аккумуляции на личностном уровне академического и общекультурного потенциала развития национальных систем высшего образования и увеличения их вклада в социально-экономическое развитие своих стран» (Болонский процесс: Глоссарий [на основе опыта мониторингового исследования] 2009: 56-57).

Исследователь Е.Шевченко определяет академическую мобильность как перемещение образовательных технологий, учебно-методических материалов и даже технологического продукта, созданного в образовательных учреждениях (Шевченко 2003: 166).

Приведенный список дефиниций является далеко не полным, однако дает возможность оценить угол, под которым академическая мобильность рассматривается в современных научных и нормативных источниках. С нашей точки зрения, феномен академической мобильности, который является наиболее распространенной и развитой формой интернационализации образования, обеспечивающей доступ студентов, преподавателей и ученых к ведущим научным достижениям развитых стран, поддерживающий развитие межкультурного взаимодействия, не имеет качественного определения в терминах философии. Это, в свою очередь, может служить сигналом о существовании трудностей при попытках философски осмыслить широкий спектр проблем, связанных с разработкой образовательных стратегий в начале XXI века. Мы отстаиваем точку зрения, что имплементация идей академической мобильности требует четкого понимания содержания взаимодействия её участников.

Чтоб реализация идей могла носить продуктивный характер для каждого из её участников, необходимо выявить, какие именно мотивы руководят включением личности в академическую мобильность. Это дало б возможность перейти от непредсказуемости разворачивания практики академической мобильности к её осознанному конструированию как в масштабах одного человека, так и в масштабах образовательной сферы в целом.

Реализация идей академической мобильности без прояснения философских основ этого явления лишь с целью соблюдения требований нормативных документов, которые регламентируют деятельность по созданию единого образовательного пространства высшего образования, может вызвать проблемы в будущем, нарушив корреляцию между настоящим и будущим образования, переступая через принципы устойчивого развития в этой сфере. Высокой актуальностью, в данном контексте, обладает следующий тезис С.Крымского: «Прогнозы должны предшествовать планам, проектам, поскольку позволяют оценивать ход, последствия выполнения (или невыполнения) планов, проектов... Цикл принятия управленческого решения можно представить следующим образом...: анализ (описание) – диагностирование (прояснение) – прогнозирование (предположение) – формулировка цели – планирование – программирование (как конкретизация планирования) – проектирование (как конкретизация программирования) – решение – контроль над выполнением решения – обратная связь (уточнение решения или новое решение)» (Крымский 1992: 26). Отсутствие понимания глубинного смысла множества составных частей современных образовательных тенденций ставит под сомнение саму возможность качественного, долгосрочного планирования управленческих решений в образовательной сфере.

С нашей точки зрения, поиск философских основ феномена академической мобильности должен осуществляться путем помещения в центр данной проблемы самой личности, включенной в данный процесс. В этом случае анализ феномена академической мобильности как формы проявления свободы, как попытки трансцендирования, выхода за пределы обыденных устоявшихся форм существования личности, включенной в академическую жизнь, позволяет глубже понять сущность данного явления, оценить его

важность как составляющей глобализационных процессов в образовании, попытаться выработать критерии оценки успешности осуществления актов академической мобильности и т.д.

Ни для кого не является секретом, что на постсоветском научном и образовательном пространстве имеет место факт подмены феномена академической мобильности некими формами «академического туризма», когда перемещение в иную образовательную среду и культуру в целом не является проявлением стремления личности к межкультурной коммуникации, к обогащению своего мировоззрения, личностных и профессиональных качеств. Данная тенденция идет вразрез с требованиями времени, налагающими определенные обязательства на систему образования, пытающуюся на качественном уровне интегрироваться с другими образовательными системами. Эти требования метко описал Я. Пеликан: «Исходя из наиболее прагматичных и одновременно наиболее идеалистических принципов, общество должно требовать от своей образовательной системы, чтоб она направляла членов следующего поколения, помогая им переступить через отдельность своей собственной культуры во имя человечества» (Пеликан 209: 226).

Исходя из этого, высокий эвристический потенциал в качестве методологии исследования данного предмета имеют методологические подходы экзистенциализма, гуманистического психоанализа, а также подходы метаантропологии – нового направления в современной философии, проект которого предложен украинским философом Н. Хамитовым. Если методологические принципы экзистенциализма, гуманистического психоанализа широко известны в научных кругах и их использование в качестве инструментов для анализа феномена академической мобильности не вызывает особых трудностей (в качестве примера, можно указать на возможность интерполяции концепта бегства от свободы Э. Фромма на феномен академической мобильности, рассмотрев суть терминов «мобильность от» и «мобильность для»), то подходы метаантропологии как философского направления требуют прояснения для аргументации их применимости, для оценки их эвристического потенциала при исследовании данной проблематики.

Автор этой методологической стратегии Н.Хамитов определяет метаантропологию как «учение о пределах бытия человека, экзистенциальных измерениях, условиях коммуникации в этих измерениях и архетипных основах культуры... и трактуется, в первую очередь, как теория обыденного, предельного и запредельного бытия человека, а также фундаментальные тенденции развития человека и человечества, а также связанных с этим коллизий» (Хамитов, Крылова 2006: 110-111).

Обыденность Н.Хамитов описывает как наиболее абстрактное состояние человеческого бытия, в котором менее всего проявляется личностное начало; бытие, которое поддерживается волей к самосохранению и продлению рода, наполненное страхом перед своим экзистенциальным выбором, неопределенностью своего жизненного пути (Хамитов 2006: 158). Граничное бытие, при этом, является сознательным проявлением личностного начала, прорывом в экзистенциальное пространство под влиянием воли к свободе и творчеству (Хамитов 2006: 160). В запредельном бытии личностью совершается прорыв к утверждению своего истинного жизненного пути через подлинное осознание смысла свободы и любви (Хамитов, Крылова 2006: 26).

В нашем исследовании, мы можем выдвинуть тезис о том, что личность в своем обыденном бытии (сознательно пребывая в состоянии нежелания преодолеть себя и трансформироваться) академическая мобильность не может актуализироваться; в граничном бытии (преодолевая обыденность и руководствуясь волей к свободе и творчеству), личность включается в академическую мобильность, возможно, не осознав и не сформулировав в полной мере мотивы для своего включения в неё; в запредельном бытии (уверенно стоя на пути утверждения своего жизненного пути, осознавая истинный смысл экзистенциалов

своего бытия), академическая мобильность становится инструментом обновления внутреннего мира человека, именно в запредельном бытии возможна содержательная коммуникация, обогащение мировоззрения, личностных компетенций и навыков путем включения в новую академическую и культурную среду.

Таким образом, нами были раскрыты основные проблемы философского осмысления феномена академической мобильности и обоснован эвристический потенциал методов экзистенциализма, гуманистического психоанализа и метаантропологии при её анализе. Показано, что использование этих методов позволят раскрыть глубинную сущность данного феномена в современном образовании, осуществить переход от понимания его в узком смысле (в терминах нормативных документов сферы международного образования) к интерпретации его в терминах философии через анализ проблематики трансформации личности в процессах осуществления академической мобильности.

Литература:

1. Андрущенко В. П. Філософія освіти ХХІ століття: пошук пріоритетів / В.П. Андрущенко // Філософія освіти. К.: Майстер-клас, 2005. №1.
2. Болонский процесс: Глоссарий (на основе опыта мониторингового исследования) / Под ред. В. И. Байденко и Н. А. Селезневой. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009.
3. Красовська О.Ю. Роль освіти в сучасних глобальних умовах / О.Ю. Красовська // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. Д.: ТОВ «Роял Принт», 2011. №1(4).
4. Крымский С.Б. Верификация социальных прогнозов (методологический аспект): [монография] / С. Б. Крымский, В. Е. Пилипенко, Ю. В. Салюк ; АН Украины, Ин-т социологии. К. : Наукова думка, 1992.
5. Пелікан Ярослав. Ідея університету / Пер. з англ. К.: Дух і літера, 2009.
6. Пономаренко В. М. Формування концептуально-понятійного поля сфери досліджень та аналізу освітньої політики / В.М. Пономаренко [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_30/Gileya30/P5_doc.pdf
7. Рекомендация №R (95) 8 Комитета министров Совета Европы государствам-членам по академической мобильности (Страсбург, 2 марта 1995 г.) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.lexed.ru/mpravo/razdel4/?doc14.html>
8. Сокурянська Л. Г., Дейнеко О.О. Академічна мобільність українських студентів перед викликами сучасного світу: ризики академічної еміграції / Л.Г. Сокурянська, О.О. Дейнеко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. "Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи". Харків: ХНУ, 2011. №941.
9. Хамитов Н. Философия. Бытие. Человек. Мир: Курс лекций. К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006.
10. Хамитов Н., Крылова С. Философский словарь. Человек и мир. К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006.
11. Шевченко Е. Термины международного академического сотрудничества / Е. Шевченко // Демократизация и перспективы развития международного сотрудничества. Democratization: Perspectives on Development of International Cooperation: Сборник материалов международной научно-практической конференции 21-22 марта 2003 г. Омск: Изд-во ОмГПУ, 2003.

დენის სვირიდენკო
აკადემიური მობილობის ფენომენის ფილოსოფიური ანალიზი:
მეთოდოლოგიური ასპექტები
რეზიუმე

სტატიაში გაანალიზებულია აკადემიური მობილობის ფენომენი, როგორც განათლების გლობალიზაციის პროცესის შემადგენელი ნაწილი. დასაბუთებულია ამ ფენომენის ფილოსოფიური მეთოდოლოგიის გამოყენებით კვლევის აუცილებლობა პოსტსაბჭოთა სივრცეში განათლების მოდერნიზაციის პროცესის უკეთ გაგებისათვის. აღნიშნულია, რომ აკადემიური მობილობის ფენომენის ანალიზი უნდა წარმოებდეს სუბიექტის პიროვნული ტრანსფორმაციის გათვალისწინებით, რათა საფუძვლიანად იქნეს გააზრებული აკადემიური გარემოს შეცვლის მიზეზი, შეფასდეს სტუდენტის, მასწავლებლის ან მეცნიერის სიღრმისეული მოტივები.

Denys Svyrydenko
Philosophic Analysis of Academic Mobility Phenomenon:
Methodological Aspects
Summary

The article is dedicated to analysis of academic mobility phenomenon as a part of education globalization processes. The necessity of using of philosophical methodology while performing the researches in this phenomenon is postulated in the article. Author takes up the position that this approach let researches to discover the innermost sense of this phenomenon which let increase the pregnancy of the modernization processes at the education sphere on post-soviet space. Author of the article maintains one's position that analysis of academic mobility phenomenon should be performed through the prism of personal transformation of the subject involved to this phenomenon. This approach would let to discover the spirit of change of academic environment and estimate innermost motives of student, teacher or scientist. The researcher substantiates heuristic potential of involving of methodological approaches of existentialism, humanistic psychoanalysis and metaanthropology while analyzing this phenomenon.

Татьяна Лищук-Торчинская
(Украина)

СПЕЦИФИКА ПОНИМАНИЯ ПРИ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ПРОШЛОГО В ИСТОРИЧЕСКОМ НАРРАТИВЕ

Проблематика понимания в социально-гуманитарных науках в настоящее время приобретает доминирующее значение, поскольку понимание, с одной стороны, предстает условием развития науки, с другой, – условием построения приемлемых взаимоотношений в общественной и личной сфере. В то же время, для достижения понимания необходимо совершить усилие, понимание отнюдь не является следствием процесса обычного взаимодействия, поэтому вопросы специфики и условий обеспечения взаимопонимания на разных уровнях бытийствования человека и общества очень важны.

Проблему понимания в философии, как правило, рассматривают в пределах различения понятий «понимание / объяснение / интерпретация (истолкование)», при этом соотношение «понимание / объяснение» приобретает характер дихотомии. В содержательной трактовке понимания заслуживает внимания истолкование его как процесса и результата диалогического взаимодействия и герменевтическое рассмотрение понимания как процесса конструирования смысла – смыслопорождения. Обе названные интерпретации понимания непосредственно применимы к вопросу о концептуализации прошлого в историческом нарративе.

Исторический нарратив как один из способов историописания, касающийся сферы компетенции профессиональных историков, подчинён правилам производства исторических текстов в соответствии с требованиями исторической науки, или, шире – исторического дискурса. Адресность исторического нарратива, как правило, имеет узкую аудиторию – круг профессионалов, специализирующихся в определённой отрасли исторической науки. Тем не менее, это не исключает обращения к историческому произведению лиц, которые непосредственно не вовлечены в профессиональное сообщество историков, но проявляющие заинтересованность к изложенной в историческом сочинении проблематике. Следует учитывать также то обстоятельство, что общественность время от времени обращается к обсуждению исторических тем, которые, казалось бы, составляют предмет сугубо научного исторического исследования. Поэтому проблему понимания в процессе концептуализации прошлого в историческом нарративе следует рассматривать в двух аспектах: в плане обеспечения условий понимания для профессионального сообщества историков и для широкой аудитории. Эти два плана разделены на уровне жанров историописания: один из них представляет продуцирование научного исторического текста, другой – научно-популярного. В отношении специфики понимания сосредоточим свое внимание на деятельности профессиональных историков и воплощенных в научном тексте результатах их работы.

Осуществляя толкование понимания, как оно проявляется при концептуализации прошлого в историческом нарративе, выделим уровень продуцирования смысла автором в процессе генерирования исторического произведения, частным случаем которого есть понимание историка в процессе исследовательской работы с материалами, составляющими источниковый базис его работы. У.Эко указывает на коммуникативную функцию текстов, считая, что актуализация текста содержит роль «читателя», и адресованность произведения, имеющие при генерировании текстов автором важное значение (Эко 2004: 24-25). Таким образом, при создании исторического сочинения автору следует принимать во внимание возможные трактовки исторического нарратива читателем, что, впоследствии, скажется на

архитектонике исторического труда или, шире, на произведении в целом. Конструирования смысла, наряду с автором, осуществляется читателем текста. Данный процесс, который часто истолковывают в качестве своеобразного соавторства, составляет следующий уровень смыслообразования при концептуализации прошлого в историческом нарративе.

Отличительный признак оснований исторической работы характеризует её связь с историческими источниками, которые составляют точку соприкосновения с прошлым: «Историк обречён иметь дело с текстами. Между событием “как оно произошло” и историком стоит текст, и это коренным образом меняет научную ситуацию. Текст всегда кем-то и с какой-то целью создан, событие предстает в нем в зашифрованном виде. Историк предстоит, прежде всего, выступить в роли дешифровщика. Факт для него не исходная точка, а результат трудных усилий» (Лотман 2000: 336). Поэтому обнаружение смысла выходит за пределы отдельного исторического текста, оказывается погруженным в интертекстуальность – то есть относится к «текстовому пространству» – совокупности текстов и условий их создания. Смысл текста как таковой, таким образом, хотя и содержит исследование конкретной предметности в отдельном произведении, на самом деле функционирует на уровне исторического дискурса в целом. Свидетельством утверждения исторической правды будет обнаруженная на основании критики документов непротиворечивость исторических нарративов, представленных в монографическом жанре или жанре других научных текстов, дидактическом жанре, представленном в учебниках по истории, в нарративе, полученном в результате интервьюирования с использованием метода устной истории, а также на уровне фактического основания трудов по истории.

Далее, в историческом исследовании мы имеем дело с отношениями двух кодов – нашего собственного и прошлого, и, следовательно, как минимум, с двумя разными культурными мирами. Поэтому, как утверждает Ю.М. Лотман, «...необходима реконструкция кода (вернее, набора кодов), которыми пользовался создатель текста, и установление их корреляции с кодами, которыми пользуется исследователь. Создатель текста фиксирует события, которые, с его точки зрения, представляются значимыми (то есть соотносёнными с элементами его кода) и опускает все “незначительное”» (Лотман 2000: 336).

В первом приближении, касательно исследования второго уровня понимания в историческом нарративе – конструирования смысла читателем – методологическим основанием выступает структурно-семиотический подход, реализованный в трудах Ю.М. Лотмана, Б.А. Успенского, У. Эко и др. Если по отношению к художественным произведениям тема роли читателя, воспринимающего текст, достаточно разработана, в частности, в семиотическом ключе, то по отношению к созданному профессиональными историками тексту она в настоящем все еще остается открытой. Между тем, определённые аналогии между ролью читателя в художественном произведении и в историческом нарративе не исключены. Основываясь на позиции У. Эко относительно отношений автора и читателя, можно сделать выводы, что а) при чтении исторического нарратива, так же, как и художественного произведения, имеет значение уровень компетентности читателя, который обеспечивает возможность адекватного восприятия текста; б) и в случае исторического нарратива, и в случае художественного произведения играет важную роль стиль текстов (У. Эко называет его еще текстуальным идеолектом), в значении воплощенного в жанре, а также в отношении к социальной группе или историческому периоду (Эко 2004: 33).

Следующим методологическим основанием исследования данного уровня понимания является феноменолого-герменевтический подход. Обнаружение смысла в историческом нарративе осуществляется в процессе ощущение личностной сопричастности к происходящим в прошлом событиям. То есть, в процессе понимания задействована не только сфера рационального – приобретенные человеком научно обоснованные знания, но и

вся целостность человеческого существа, по сути, человек в целостности всего своего жизненного опыта. Вместе с тем, читатель должен быть восприимчив к воплощенному в тексте чуждому опыту: «...кто стремится понять текст, тот и готов его выслушать, тот и позволяет ему говорить. Поэтому герменевтически воспитанное сознание должно изначально быть восприимчивым к инаковости текста» (Гадамер 2000: 250). Понимание, таким образом, устремлено к раскрытию целостного смысла призыва. Мы разделяем мнение П. Рикёра о неправомерности дихотомии структурно-семиотического и феноменолого-герменевтического подхода: «...Риска дихотомии между *философией* интерпретации и структуралистской *наукой* на одном и том же уровне можно избежать, если мы обратимся к методу, который одновременно работает на двух различных уровнях реализации, «действий» рассматриваемых смыслов» (Рикёр 2002: 101).

Мысль о диалогическом режиме понимания была развита М.М. Бахтиным (Бахтин 1979: 363-364). Применительно к устному общению диалогический режим в форме взаимодействия «лицом-к-лицу» непосредственно способствует взаимопониманию, или, по крайней мере, позволяет обнаружить «проблемные места», «лакуны», недопонимание. Диалогичность действует и на уровне письменных текстов, но здесь она имеет свою специфику. На почве осмысления новых исторических данных, которые стали известны в ходе «перестроечного процесса» и в процессе создания независимых государств профессиональные историки выстраивают новые нарративы. Мы наблюдаем полемичность (контроверсионность) репрезентации прошлого в научной полемике между историками-специалистами, признаки которой – противоположные оценки исторических событий, несогласие относительно главных фактов истории и их оценок. Попытаемся осмыслить специфичность действия диалогичности в текстах, посвящённых исторической тематике. Наличие ссылок и / или цитат в историческом тексте не способствует обнаружению диалогичности, ибо в данном случае связь часто бывает односторонняя, уходящая в глубину веков. Как же проявляется диалогичность в историческом нарративе? Во-первых, для того, чтобы уяснить диалогичность исторического нарратива, необходимо выйти за пределы собственно текста и рассматривать его во взаимосвязи лингвистических и экстралингвистических факторов, выйти в сферу интертекстуальности, в сферу функционирования исторического дискурса. Диалогичность как внетекстовая реальность может не быть непосредственно воплощена в историческом тексте, но, тем не менее, она предстает важной предпосылкой формирования и дальнейшего конструирования исторического нарратива. Диалогичность касается не только процесса конструирования исторического текста, а действует также на уровне уже созданных текстов, удостоверяя в научном сообществе их научную значимость, то есть, обеспечивая их включение в корпус научного исторического знания.

Рассмотрим ряд форм, в которых протекает диалогичность, имеющая значение для понимания при концептуализации прошлого в процессе производства исторического текста. Одной из важных форм диалогичности предстает общение между учеными в процессе личной переписки (ее примерами является переписка между философами Г. Шпетом и Э. Гуссерлем в 1913-1914 гг., историками И. Крипякевичем и А. Оглоблиным (1941-1943 гг.), И.Лысяк-Рудницким и Р. Раздольским (1966–1967 гг.), обширная переписка И.Я Франко, М.С. Грушевского и др.). Следует сказать, что переписка украинских философов, учёных, деятелей культуры и общественных деятелей составляет отдельный исторический источник. Особенности переписки украинских историков посвящен ряд историографических работ (Винар 1990: 164-177; Кондратенко 2005: 685-695 и др.).

Ещё одной формой представляется диалогичность профессионалов во время симпозиумов, семинаров и конференций, посвященных философско-историческим и историческим темам. В этом отношении обращает внимание сочетание традиционных форм

работы с новыми формами обсуждения вопросов. Примерами последних служат стендовые презентации, обсуждение вопросов под руководством модератора, использование видео в презентациях и т.д. Дискуссии могут быть продолжены на страницах научных периодических изданий, в изданиях материалов конференций. Например, трудные и недостаточно освещённые страницы украинской истории продолжают обсуждаться отечественными историками с конца 80-х гг. XX века и по настоящее время. Шагом вперёд в репрезентации прошлого стало открытое обсуждение сложных вопросов украинской истории совместно с зарубежными учёными. К примеру, украинские историки совместно с польскими коллегами, учеными, представителями украинской диаспоры, и историками-полонистами регулярно обсуждают вопросы истории украинско-польских отношений (Баженов 2002: 19). В отношении «трудных вопросов» истории между историками разных стран важным оказывается преодоление молчания и начало диалога, для которого имеет значение представленность и обсуждение позиций различных сторон – участников процесса.

Следующей важной формой диалогичности предстаёт коммуникация учёных в пределах научной школы. Научная школа обеспечивает обмен мнениями, предстаёт способом развития научного направления, способствует формированию научной культуры молодых исследователей и представляет последовательность применения методов, методологии и программ исследования. Теория и практика работы разных исторических школ хорошо известны специалистам, многие из них в настоящем глубоко исследованы, хотя и нередко представлены в полемическом ключе (Михальченко 1997; Ростовцев 2005: 303-341; Прицак 1973: 90-102; Оглоблин 1995: 201-218 и др.). Научные школы в основном выделяют на основе национального контекста: к примеру, «петербургская историческая школа», «киевская школа истории западно-русского права», «немецкая историческая школа», французская историческая школа «Анналов», «украинская историческая школа» польских романтиков и т. д.

В деятельности школы может содержаться и консервативный элемент, сдерживающий развитие новых направлений. Научная школа, объединяющая деятельность в социально-гуманитарных науках, традиционно осуществлялась на основании единства методологии и методов исследования, в значительной мере теряет свою актуальность. К примеру, представители нарративной философии истории – Хейден Уайт, Франклин Анкерсмит, Йорн Рюзен и некоторые другие – в своих интервью говорят об интеллектуальных влияниях, определивших их выбор исследования, их научную судьбу, о влияниях, которые происходили скорее на личностном уровне, чем в пределах определённой научной школы (Доманская 2010). Действительно, истоки и течения в пределах данного направления столь разнообразны, что их невозможно вывести или свести к отдельной «научной школе». В то же время, следует принять во внимание, что научная деятельность продолжает быть результатом коллективного производства, творческого объединения учёных.

Наиболее значимыми в процессе ощущения личной сопричастности к происходящему в прошлом предстают события, отразившиеся в «живой памяти», то есть события, запечатлённые в памяти двух-трёх последних ныне живущих поколений. Учет данного обстоятельства позволяет сделать выводы относительно особенностей исторического исследования касательно использования в нем 1) методов устной истории; 2) метафорического языка в историописании; 3) архитектоники исторических текстов, отличающихся представленностью позиций и главных, выдающихся, и обычных, заурядных, людей – действующих лиц исторического процесса. П. Томпсон акцентирует внимание на том, что устная история предоставляет путь построения исторического нарратива снизу – от рядовых участников исторической драмы или трагедии (Томпсон 2003).

В отношении использования метода устной истории в исторической науке, речь идёт об изменении стратегии в историческом исследовании в соответствии с новыми мировоззренческими установками, где место метанарратива с центральностью определённого субъекта зачастую занимает микроистория и множественность субъектов без фиксирования центрального из них. Устная история способствует полноте и дополнению исторического исследования, которое основывается на письменных документах и традиционных методиках их анализа, поскольку она в большей степени лишена идеологических влияний и наслоений. Однако все еще остаётся проблематичным и требует изучения вопрос о том, насколько идеология и продуцируемый учеными образ современного общества, каким оно, по их мнению, было в прошлом, изменяет фокус исторической и социальной памяти.

Литература:

1. Баженов Л.В. Важкі питання українсько-польського діалогу істориків (1991–2002 рр.) // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль, 2002. Вип. 2.
2. Бахтин М.М. К методологии гуманитарных наук // Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М. 1979.
3. Винар Л. Листи Івана Крип'якевича до Олександра Оглоблина з 1941–1943 років // Український історик. 1990. №1-4; Кондратенко О.Ю. Архівні фонди особового походження видатних українських істориків як джерело вивчення розвитку історичної науки в АН УРСР (1944-1959) // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. К., 2005. Вип. 14.
4. Гадамер Г.-Г. Истина і метод / Пер. з нім. К., 2000. Т. 1: Герменевтика I: Основи філософської герменевтики. К. 2000.
5. Доманска Э. Философия истории после постмодернизма / Пер. с англ. М.А. Кукарцевой. М. 2010.
6. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / Пер. з англ. Мар'яни Гірняк. Львів, 2004.
7. Лотман Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки (1968-1992). СПб. 2000.
8. Михальченко С.И. Киевская школа в российской историографии: В.Ю. Антонович, М.В. Довнар-Запольский и их ученики. М., Брянск, 1997; Ростовцев Е.Л. Дискурс «петербургской исторической школы» в научной литературе // Фигуры истории, или «общие места» историографии. Вторые Санкт-Петербургские чтения по теории, методологии и философии истории СПб, 2005; Прицак О. Гарвардський центр українських студій і школа Грушевського // Чому катедри українознавства в Гарварді? Кембридж–Нью-Йорк, 1973; Оглоблин О. Володимир Антонович та його історична школа // Студії з історії України. Нью-Йорк - Київ –Торонто. 1995.
9. Рикёр П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / Пер. с фр. и вступит. ст. И. Вдовиной. М. 2002.
10. Томпсон П. Голос прошлого. Устная история / Пер. с англ. М. 2003.

ტატიანა ლიშჩუკი-ტორჩინსკაია
გაგების სპეციფიკა წარსულის კონცეპტუალიზაციისას
ისტორიულ ნარატივში
რეზიუმე

გაგების პრობლემა დღეს კვლავ იქნის თავის აქტუალობას სოციალურ-ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში, მათ შორის, სამეცნიერო ისტორიული ტექსტების შექმნისა და აღქმის მიმართებითაც.

ისტორიული ნარატივის კონცეპტუალიზაციის პროცესში აზრის ჩამოყალიბების პირობაა ავტორის მიერ ისტორიული წყაროების გაგება, რაც მისი ნაშრომის საფუძველს წარმოადგენს. ისტორიულ ნარატივში წარსულის კონცეპტუალიზაციისას გაგების უზრუნველყოფის ერთ-ერთი პირობაა დიალოგურობა. ისტორიული ტექსტების ფორმირებისა და კონსტრუირების თვალსაზრისით, დიალოგურობა წარმოსდგება მეცნიერებს შორის პირადი მიმოწერისას შეხედულებების გაცვლის, სიმპოზიუმებზე, სემინარებსა და კონფერენციებზე ურთიერთობის, სამეცნიერო პერიოდული გამოცემების ფურცლებზე დისკუსიის, სამეცნიერო სკოლის ფარგლებში მეცნიერთა კომუნიკაციის ფორმით.

Tatiana Lishchuk-Torchynska
Specifics of the Comprehension in the Process of the Conceptualization
of the Past in the historical Narrative
Summary

The problem of comprehension again becomes relevant in the social and sciences and humanities including in relation to the production of scientific historical texts and their perception.

The author of the historical sources that make up the basis of his work and reflexivity in relation to addressing of the text considers that comprehension is a condition of the production of sense in the of conceptualization of the historical narrative. Dialogic nature also is one of the conditions leading to the achievement of comprehension of the past in its conceptualization in the historical narrative. In relation to forming and further construction of historical text dialogic nature appears in the form of exchange of ideas between researches in a personal correspondence, communication during workshops, seminars and conferences, discussions on the pages of academic journal, communication scientific within scientific school.

Modern accents in historical writing on co-belonging of the author and the reader to the events occurring in the past involve the use, along with the traditional, new means of historical research, one of which is presented as oral history.

Наталья Юхименко

(Украина)

ЦЕННОСТИ КАК МОТИВАЦИЯ ТВОРЧЕСКОЙ СУЩНОСТИ ЛИЧНОСТИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТНОМ ПРОЦЕССЕ

В процессе жизнедеятельности индивид стремится к адекватному, полному раскрытию приобретенных сущностных сил, самореализации собственной индивидуальности. Бытие человека проходит будто в трех сферах, а именно: созерцания, деятельности и общения. Деятельность в этом ряду стала ведущим объяснительным принципом в познании человека, важным фактором в развитии культуры, особенно такой ее сферы, как искусство.

Содержание жизни людей не исчерпывается деятельностью, а их активность – целеполаганием. Деятельность и общение взаимно обуславливают друг друга. Человек способен творить и преобразовывать мир. Его активное отношение к природе и социальной действительности выражается прежде категорией свободы.

Однако понятие «свободы» не исчерпывается познанием существенных граней творчески активного отношения человека к миру, так как деятельность любого социального субъекта, поскольку он при этом избирательно реализует одну из многих объективных возможностей, пребывает в неизбежной взаимосвязи с объективными тенденциями общественного развития, то есть характеризуется неизменной субъективной направленностью.

Свойства, характеризующие деятельность – это, прежде всего, объективированные свойства субъекта деятельности, преобразующего окружающую действительность в соответствии со своими целями, потребностями и интересами. Вопрос о качестве субъекта действия является актуальным для нашего современного общества: активность, целеустремленность, инициативность, сознание, организованность выдвигаются сегодня на первый план характеристик личности. Этот вопрос наиболее важен в области научной деятельности. Как мы знаем, человеческая деятельность осуществляется в двух наиболее общих формах – практической и духовной. Их отличие заключается в предмете деятельности и ее результатах. В процессе практической деятельности (практики) происходит преобразование природы и всего предметного, социальной среды, в которой происходит жизнедеятельность человека.

В течение жизни человек часто попадает в ситуации, когда возникает проблема выбора альтернативных потребностей и интересов среди многих других. Человек решает, от чего следует отказаться, а что предпочесть, т.е. возникает необходимость сравнивать разные мотивы дальнейших действий. И именно в таких случаях типичные для субъекта потребности, интересы и переживания выполняют роль ориентира. Так возникают ценности. Вообще «ценность – это философское понятие, с помощью которого и характеризуется социально-историческое значение определенных явлений действительности для общества, индивидов (Надольный 1999: 551)».

Каждый человек формирует свою, индивидуальную иерархию ценностей, т.е. проводит своеобразную дифференциацию, помогает выстраивать свои ценностные ориентации, среди которых – ориентации на самоутверждение, самореализацию, самодеятельность. Ценности определяют смысл существования индивида, являются основой всей его мотивации. Человек, не понимающий смысла жизни, не ставит перед собой высшей цели, легко может стать средством для достижения цели других людей.

Возможность определения степени изученности тематики в значительной степени зависит от характера постановки рассматриваемой. Проблема ценностей, сформированных интересами и потребностями личности, как таковая, известна со второй половины XIX в., когда Г. Лотце ввел это понятие для обозначения специфически ценностной сферы человеческого бытия. Но уже Б. Паскаль («Второе письмо об условиях признания великих людей властью») различал величие установок (ценностей), зависящих от воли человека и натуральных установок, содержащихся в природе больших качеств души и тела. И. Кант определил путь к абсолютизации ценностей, Ф. Ницше предлагал в этике видеть оценку чего-либо как абсолютной ценности проекцией нашего неприятия мира. Исследования ценностной тематики М. Вебера в социологии знания предельно четко обозначили ее социальную актуальность, и именно это позволяет определить как необходимость поиска новых подходов и принципов решения проблемы ценностей, так и исчерпанность сугубо рационального, логико-понятийного устройства ценностей. Социальные действия индивида имеют для него безусловную ценность. Рациональная составляющая ценностного типа действия индивида может быть этической, религиозной или политической, но она обуславливается категорическим императивом личности. Последний не дискутируется, следовательно, не может быть сравним как цель с другими. Тип деятельности, ориентированный на цель, сочетает в себе рациональность и ясность.

Актуальность исследования проблемы ценностей как мотивационной сферы деятельности личности в целом обусловлена постоянной необходимостью приведения в соответствие системы предварительно определенных общезначимых принципов и ориентиров общественного развития с личностной формой их практического воплощения.

В данной статье будет проведен анализ ценностей как собственного побудительного мотива деятельности человека в структурах личностных ориентаций индивида.

Раскроем содержание категории «ценность». Теория ценностей (аксиология) как определенное направление в философии сформировалась в 20-50-х гг. XX века в работах немецких и американских философов (М. Шеллер, Н. Гартман, Р. Б. Перри, С. Поппер и др.).

В советской философии, где доминирующей была философия марксизма, научная теория ценностей длительное время вообще не рассматривалась. И не рассматривалась уже потому, что она пришла из неокейнсианства, возникла как антитеза марксистского понимания общества. Но сегодня в социальной философии мы можем проследить по этой проблеме две позиции. Первая из них определяет ценности как объективные свойства вещей, заложенные в их личной природе, вторая же ограничивает сферу ценностей исключительно общественным сознанием. С этой точки зрения ценность является не предметом, вещью или их свойством, а определенным родом человеческой мысли. Ценность в этом смысле является чем-то таким, что существует вне нас, вне нашего сознания, в виде отдельного явления или определенных его свойств и качеств, которое возникает естественным путем или созданное человеком, которое нужно, полезно, необходимо в различных ситуациях жизни.

В некоторых трудах, как компромисс между двумя позициями, категория «ценность» используется одновременно для обозначения соответствующих предметов и соответствующих мыслей: в первом случае следует понимать природные благо и зло, присущие природным явлениям, потребительскую важность продуктов труда, моральные качества человеческих действий, эстетические характеристики природных и социальных объектов, произведений искусства (предметные ценности); во втором случае речь идет об общественных установках и оценках, императивах и запретах, целях и проектах, которые проявляются в форме нормативных представлений о добре, зле, справедливости, прекрасном, идеалах, нормах и принципах действия (т.е. субъективные ценности или ценности сознания).

Следует считать ценностями определенные объективные явления природы, общества, индивидуального бытия человека, которые полезны, нужны людям, имеют объективную значимость, выполняют определенные функции в жизни людей независимо от познания этих явлений и отношения к ним. Ценностью является вид сознания, в котором отражено отношение к определенным объектам. Вполне понятно стремление целого ряда авторов подчеркнуть предметную, объективную определенность ценностей и способность их деонтологизации приводить к аксиологическому индивидуализму в таком толковании. Такой подход, согласно которому ценностями являются вещи, явления, отношения и т. п., соответствующие человеческим потребностям, заслуживает внимание своим стремлением выделить и обосновать объективный критерий ценного, использование которого позволило бы определить истинную ценность объекта и отличить ее от мнимой ценности.

На общефилософском уровне анализа субъект-объектных отношений, такой подход вполне правомерен и необходим. Но он малопродуктивен в исследовании конкретных механизмов регулирования и стимулирования человеческого поведения, его социальной детерминации. Само предметное содержание явлений, процессов и т. п. не может выполнять функции цели, идеала, ориентира в общественной индивидуальной жизни без осознания значимости этих явлений. Ведь известно, что далеко не всегда может осознаваться объективная значимость таких необходимых для развития общества в целом и каждого человека в частности явлений, как законность, справедливость, демократия; отдельный человек не всегда осознает объективную значимость образования, здравоохранения и т. д. Предмет, который имеет объективную положительную значимость, не отображенную сознанием человека или отображенную не совсем верно, оставляет человека равнодушным к нему или вызывает действия, не адекватные реальной роли предмета в жизни и деятельности человека. Ценность как регулятор социального поведения (а именно в таком качестве она, прежде всего, интересует общественные науки) возникает лишь тогда, когда предмет реально притягивает к себе человека, определяет цели деятельности, подталкивает его к определенным действиям.

Понимание природы ценности как субъективной или объективной зависит не только от исследования свойств предмета как такового, но и от анализа природы ценностного сознания, которая получила в философской литературе двойственную интерпретацию. Одна позиция сводится к тому, что ценность является проекцией субъекта на объект, и в ценностном представлении нет и не может быть информации об объекте, информации объективного гносеологического содержания. Согласно другой позиции – ценностное представление о своем содержании в целом определяется положительными качествами объекта как такового и его свойствами. В противоположности этих трактовок природы ценностного сознания проявляется принципиальное противоречие в акцентировании или субъективного, или объективного полюсов в ценностном отношении субъекта и объекта.

У Д. Жюлия ценность выступает как все желаемое (а не только то, чего хочется). Ученый разделяет ценности на биологические (здоровье, сила), экономические (право), эстетические (красота), моральные (благотворительность), религиозные (сакральное) и др. Он выделяет три группы ценностей: истинное, доброе и красивое. У него понятие ценности (то, что должно быть) отличается от понятия истины (то, что есть). Ценность – это практическое понятие, значение которого неизменно связывается с опытом воли и действия:

1) оно предусматривает «динамический» элемент в форме желания или чувственности субъекта: чем больше наше желание, тем большую ценность имеет объект, и наоборот, очень ценный объект (золото, деньги) может в наших глазах не иметь никакой ценности, если на него не направлено наше желание;

2) при этом оно имеет и объективный «статический аспект» (социальный, традиционный или универсально-человеческий характер ценности: например культуры, честности, верности и т. д.) (Жюлия 2000: 495).

В. Абушенко предоставляет ценности социального и культурного значения определенных объектов и явлений. Ценностям приписывается внеличностный, надличностный, а иногда и внеисторический характер. По мнению ученого, понятие ценностей играет ведущую роль при анализе механизма целеполагания и необходимости ценностного причинения (теологической причинности). Ценности вносят «метафизическое измерение» в мир человеческого бытия – они всегда абсолютные, как самодостаточные сущности, как «границы» изменчивости, как последние аргументы, которые не подлежат обсуждению и оспариванию, в меру своей безусловности (Грицанов А.А. 1998: 798).

Ценностное сознание проникает через первый план и высвечивает план объекта в качестве мотива целенаправленного действия. Ценностное сознание не создает значимости предмета. Оно (ценностное сознание) является субъективным образом значимых отношений, которые возникают между людьми и миром в процессе практического освоения последнего.

В то же время, ценностный характер того или иного предмета нельзя полностью свести к опредмечиванию в нем человеческой субъективности. Предмет может восприниматься как ценностный не только потому, что в нем материализовались, нашли свое предметное воплощение мысли, стремления, сущностные силы человека, но и потому, что в контексте человеческой деятельности бытия предмет наполняется социальными характеристиками. В ходе универсального освоения природы в целом, целостного взаимодействия, общения с ним, природные предметы получают новое измерение своего существования, новую систему объективных свойств и отношений, получают глубокую сущностную трансформацию. Даже не тронуты рукой человека, при неизменной своей структурно-субстанциональной определенности, они наполняются множеством новых функциональных значений, вытекающих из представленного на данном уровне развития общества разнообразия социально-классовых, национальных, групповых, индивидуально-личностных общественных позиций. Такой, казалось бы, вечный и неизменный в своих естественных свойствах предмет оценки, как время в различных социально-экономических системах, в разных ситуациях и периодах человеческой индивидуальной жизни имеет разные ценностные значения, проявляется в различных ценностных отношениях с человеком, по-разному воспринимается им.

Субъектом практической деятельности выступают не только общество в целом, но и классы, нации, группы, отдельные индивиды, которые в силу разного своего положения в системе общественных отношений и деятельности по-разному расшифровывают социально-функциональную значимость предметов. Однако, как было сказано выше, функциональная определенность общественного бытия предмета и ее связь с потребностями и интересами могли на определенном этапе вообще не осознаваться тем или иным субъектом и, следовательно, никак не влиять на его деятельность, не вызвать к себе особого отношения. Этот факт является едва ли не самым надежным аргументом сторонников аксиологического онтологизма.

В этом случае представляет интерес мнение, высказанное В.С.Бакировым (Князев В.Н. 1990) о том, что социально-функциональную значимость предмета, конкретную определенность его общественного бытия надо считать не собственно ценностью, а ее объективной основой. С.А.Анисимов называет ее потенциальной ценностью, которая «не распредметилась» для человека и его практики, не стала реальной ценностью (Князев В.Н. 1990).

Ценностная предметность вещи не вытекает непосредственно из природных свойств и качеств, структурных, морфологических и других характеристик, а определяется конкретно-историческим сплетением всех социальных функций предметной деятельности, меняется вместе с общим движением общественной жизни, вместе с возникновением новых ценностных предметностей. Сохраняя неизменной структурно-вещественную определенность, тот или иной предмет, двигаясь в поле общественно-исторической практики, меняет свою ценностную предметность согласно новым формам, целям и задачам деятельности человека.

Такое понимание природы ценностей требует несколько иначе понять проблему классификации ценностей. Предметом классификации в научной литературе в основном являются ценностные объекты, которые делятся на материальные и духовные, на целевые и инструментальные, на утилитарные, политические, правовые, моральные, эстетические и т. д.

Как правило, при таком разделении исходят из того, что тот или иной классификационный признак имманентно присущ ценностному объекту. Не учитывается то, что ценность – это своеобразная форма проявления отношения между объектом и субъектом, при котором свойства объекта подлежат оценке в соответствии с тем, как они удовлетворяют потребности субъекта. Поэтому при классификации ценностей надо учесть и то, кто является их субъектом, кому принадлежат соответствующие ценностные представления. В этом аспекте ценностное сознание включает в себя ценностные представления:

- а) человечества в целом;
- б) конкретной общественной системы в целом;
- в) классов, наций, социальных, этнических групп и других элементов социально-классовой структуры общества;
- г) социальных организаций;
- д) малых групп;
- э) личности (Князев В.Н. 1990: 22).

Каждый из перечисленных субъектов отличается особыми потребностями и интересами, выполняет особую роль в общей системе социальной деятельности и выдвигает свои личные критерии, эталоны оценки мира, наполняет определенным ценностным смыслом его предметы и явления, состояние и процессы, определяет специфические ориентиры своей активности. Ценностные представления различных субъектов отличаются не только по своему содержанию, но и по функциям, являются относительно самостоятельными формами ценностного толкования, осознания реальности.

Мы остановились на утверждении ценностей как категории взаимодействия субъекта и объекта, ведь бессознательное животное слито с природной средой и неотделимо от нее, а человек устанавливает с ней субъективные отношения, которые, в сочетании с практическим и познавательным, имеют также ценностный аспект. И только при взаимодействии субъекта и объекта образуется отношение оценивания как субъективное становления ценности.

Ценностные ориентации личности – это элементы внутренней (диспозиционной) структуры личности, сформированные и закрепленные жизненным опытом индивида в процессе социализации и социальной адаптации, отделяющие значимое (существенное для данного человека) от незначимого (несущественного) через восприятие или не восприятие личностью определенных ценностей, осознаваемых в качестве рамки (горизонта) возможных значений и основных целей жизни. А также те, которые определяют приемлемые средства их реализации (Грицанов А. А. 1998: 798).

Ценности не являются физической или психической реальностью, они выступают сферой субъектно-объектных отношений, т.е. объективных явлений, которые осмысливаются с точки зрения потребностей, интересов и целей субъекта.

Для человека ценности являются объектами его интересов, его сознания, выполняющие роль повседневных ориентиров в предметной и социальной деятельности, где явлениям дается оценка, одобрительная или вменяемая. Роль ценностей определяется тем, что они являются миротворческим фактором, участвуют в определении целей и средств, соответствующих тем или иным ценностям; выступают основой принятия решений, вносят постоянство в поведение личности и общественную жизнь. Ценности являются источником норм, направленных на их охрану. Они опосредованы правом и включены в ценностно-нормативную систему молодого человека, практическое поведение которого зависит от того, какую систему он предпочитает и какое место занимает та или иная ценность в этой иерархической системе. Первоочередной задачей и целью воспитания личности должно быть формирование духовных и нравственных ее ценностей, поскольку духовные ценности являются высшими жизненными ценностями, они предопределяют все остальные ценности человека и общества.

Сегодня необходимо рассматривать человека, личность как активного члена общества – гражданина государства, который может и имеет право участвовать в процессе преобразования и формирования такого общества, в котором он хочет жить, а не которое навязывается другими. Для этого не нужно идеализировать человека. Сейчас нам необходимо узнать человека современных энергетических, духовных, нравственных возможностей. Мы должны глубоко и многомерно изучить, понять потребности, стремления нашего современника, и, что самое главное – определить границы его морально-психологических возможностей.

Литература:

1. Жюлиа Д. Философский словарь. Москва: Международные отношения, 2000.
2. Князев В.Н. Человек и технология (социально-философский аспект). Киев: Либідь, 1990.
3. Новейший философский словарь (Сост. Грицанов А. А.). Минск, 1998.
4. Філософія: Навчальний посібник (За ред. І.Ф.Надольного). Киев: Вікар, 1999.

ნატალია იუხიმენკო
ფასეულობები, როგორც პიროვნების შემოქმედებითი არსის
მოტივაცია მოღვაწეობის პროცესში
რეზიუმე

ფასეულობები გაანალიზებულია როგორც ადამიანის მოღვაწეობის მოტივაცია ინდივიდის პირადული ორიენტაციის სტრუქტურებში.

დასაბუთებულია, რომ ფასეულობების, როგორც პიროვნების საქმიანობის მოტივაციის, კვლევის აქტუალობა განპირობებულია საზოგადოებრივი განვითარების პრინციპების სისტემის მათი პრაქტიკული განხორციელების პიროვნულ ფორმებთან შესაბამისობაში მოყვანის აუცილებლობით.

Natalia Yukhimenko
Values as motivation creative essence of the individual in the process of activity
Summary

Values were analyzed as a motive of human activity in the structures of the individual personal orientations.

It is determined that the problem of the study of values as a motivational sphere of human activity is associated with the need to bring the system in line with the principles of social development of individual forms of their realization.

Светлана Ганаба

(Украина)

ФЕНОМЕН ИГРЫ В УЧЕБНЫХ ПРАКТИКАХ: ЭПИСТЕМОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ, ВОЗМОЖНОСТИ, РАКУРСЫ

Игра является значимым социокультурным феноменом. Она сопровождает человечество на протяжении всей его истории, являясь показателем и, одновременно, ориентиром его культурного развития. Обозначая бесконечное комбинирование культурных ценностей и знаков, которые играют существенную роль в жизни человечества, игра представляется важнейшим элементом онто- и филогенеза. Практически все уровни жизни общества и человека проникнуты игрой, ее философией и логикой. Она является смыслом и формой, способом проведения человеком не только досуга, но и различной деятельности. Игровая деятельность проникает во все сферы его жизни, принимая участие в решении ряда экономических, политических, социальных, культурных, образовательных и других задач.

Во время жизни человек постоянно «примеряет», «вживается», играет множество ролей, которые меняются в зависимости от его жизненных приоритетов, потребностей и интересов. Человек живет в игре и благодаря игре. При этом, чем больше он «играет» социальных ролей, тем более он раскрывается как личность, демонстрируя свои незаурядные способности, используя в реалиях жизни свой уникальный внутренний потенциал. В зависимости от того, насколько удачно человек идентифицирует, соотносит себя с определенной социальной ролью, настолько он способен выстроить вектор и канву жизнедеятельности и сформировать собственную жизненную позицию.

В игре человек открывает себя миру и мир себе. Игра – это вся жизнь человека, «абсолютно первичная жизненная категория, определенная тотальность» (Хейзинга 2001: 8). Она является формой свободного самовыражения человека, которая предусматривает реальную открытость миру возможного и разворачивается как импровизация, соревнование, создание новых ситуаций, смыслов и т.д. По мнению исследователя Й. Хейзинга, «человек является человеком настолько, насколько он со своей воли выступает и есть субъектом игры» (Хейзинга 2001: 9). Неслучайно в своих философских размышлениях Э. Финк рассматривает игру как один из пяти основных феноменов человеческого существования, наряду со смертью, трудом, господством и любовью. Она понимается им как существенный фактор биологической и культурной жизни человека (Финк 1988: 358). В индивидуальном измерении человеческой жизни игра представляется процессом иного, отличительного от уже приобретенного жизненного опыта, дополнительного экзистенциального опыта переживания целостности и полноты его бытия.

Следует отметить, что игра как культурная доминанта эксплицируется на разных уровнях культурной деятельности человека и поэтому она давно прочно вошла в научный дискурс. Над осмыслением природы данного феномена, его универсальности и, одновременно, уникальности проявлений в жизни общества и человека работали ученые многих научных отраслей. Среди исследователей, которые интересовались этой проблемой – философы (Х. Г. Гадамер, Ф. Ницше, М. Хайдеггер и т. д.), культурологи (Й. Хейзинга, Э. Финк и т.д.), психологи (Э. Берн, Л. Выготский, Д. Эльконин, А. Леонтьев и т. д.), педагоги (А. Капская, А. Сазоненко, Г. Селевко, В. Сухомлинский, К. Ушинский, В. Шаталов и т.д.).

Эти и другие междисциплинарные исследования свидетельствуют о том, что бытие игры многообразно в своих формах и проявлениях, которые не являются а priori наперед заданными. Оно приобретает новые смыслы, новое звучание и видение своих характеристик в зависимости от социокультурного контекста эпохи, системы ценностей и приоритетов,

которые в ней сложились. Так, период античности рассматривал игру как религиозный ритуал или театрализованное действие, эпоха Нового времени ее анализировала как сферу эстетики и т. д.

Реалии современности предлагают многообразие трактовок феномена игры, которые отличаются многоплановостью и даже противоречивостью. Это свидетельствует об особенностях социокультурного развития общества, которое характеризуется изменчивостью, непредсказуемостью явлений и процессов. Утрачивая свою стабильность, оно не воспринимается как «полнометражная кинолента», в которой можно отыскать завязку, кульминацию в разворачивании событий и предугадать их результат. Реальность представляется случайным набором осколочных фрагментов бытия мирового порядка, которые меняются, вроде бы «играя» создают и сразу изменяют приобретенные реалии. Важной и значимой в этом процессе перманентных изменений является только «мгновенная вспышка», то, что происходит «здесь и сейчас», поскольку прошлое уже утратило свою ценность, а будущее неизвестно каким будет. Анализируя особенности развития современного общества, Э. Ги Дебор квалифицирует его как «общество спектакля». Мир спектакля, по его мнению, в конечном счете, порождает спектакль (Дебор 2008: 22). В таком обществе значимым является не только многообразие и богатство декораций, но и возможность их быстрой смены. Значимым и важным представляется не столько результат, сколько процесс. Именно в нем кроется не только зрелищность, но и ценность, и смысл эпохи. Поэтому «общество спектакля», за Э. Ги Дебором, необходимо воспринимать как этап его естественного развития, а не как аномалию, или искажение реального мира (Дебор 2008: 22). Ситуация спектакля, игры возможностей и случайностей являются нормой современности.

Современность проникнута игровыми имитациями, которые во многом определяют сущность, способ и возможности бытия человека. Игровая деятельность является смыслом и способом жизни большего количества людей, которые ведут политические и финансовые игры, играют словами и обещаниями, играют в доброту и любовь и т. д. Свои игры они играют везде: в казино, в конференц-залах, в различных медиапроектах, на стадионах и биржах, используя как деловую, так и интимную обстановку (Жукова 2007: 256). «Игровой бум» во многом зависит от развития науки и информационных технологий, которые демонстрируют способность создавать впечатляющую по своему масштабу и глубине, а также темпам игровую индустрию. Они уже сегодня позволяют человеку «играть» со своей природой и сущностью. Как утверждает Е. Жукова, с помощью высоких технологий человек получает возможность «играть» не только со своим сознанием, но и телом. Осуществляя свои желания, человек демонстрирует способность по изменению пола, коррекции фигуры и лица, впечатляет процедурами омоложения организма и даже продления жизни (Жукова 2007: 254). Он получает возможность преобразиться из «гадкого утенка» в «прекрасного лебедя». При этом, невозможное является не только возможным, но обычным и обыденным. Шекспировский лозунг «вся жизнь – игра» представляется значимой дефиницией в жизни современного человека.

Новый контекст социальной реальности существенным образом влияет на социальные институты, предусматривая их модернизацию. Среди них сфера образования. Вызов современности требует от образования адекватных ответов, которые предусматривают пересмотр целей, содержания, способов и организации учебного процесса и т. д.

В рамках данной статьи акцентируем внимание на эпистемологических возможностях феномена игры в учебных практиках в контексте реалий современности.

Игра выполняет широкий спектр функций в обществе, а именно познавательную, воспитательную, компенсационную, творческую и т. д., которые находят свое явное

проявление на трех уровнях реализации игры в социуме и образовательном процессе, в частности: эмпирическом, адаптационном и креативном. В этом контексте ее необходимо рассматривать не только как эффективный способ получения знаний, но и как содержательную и организационную составляющую учебного процесса. Игра и учеба представляются не как противоположные понятия, а взаимообусловленные. Игра как обучение предполагает активизацию внутренних сил и личностного потенциала ребенка. Именно в таком ракурсе она воспринималась в античном обществе. Культ гармоничного и естественного обучения требовал использования определенных методов и приемов обучения и воспитания, связанных с природой человеческого Я, среди которых особое место занимала игровая деятельность. Она рассматривалась как врожденный навык, как некая необходимость в развитии ребенка, которая напрямую связана с его определенными биологическими потребностями, как-то: кричать, бегать, прыгать, издавать звуки и т. д. Проиллюстрируем эту позицию мыслями Платона. Он рассматривает игру как биологическую потребность, считая, что «какая-либо юная особа не может, образно говоря, сохранять равновесие ни в теле, ни в голосе, а всегда старается двигаться и издавать звуки. Поэтому молодые люди, то прыгают, то двигаются, то издают звуки, находя при этом удовлетворенности, например в танцах и играх, или кричат во весь голос...» (Платон 1971: 94). Источник игры философ видит в освобождении излишней жизненной энергии. Поэтому в учебном процессе, по его мнению, принцип игры должен быть обязательно использован как учебный и воспитательный прием. Он утверждает, что именно воспитание, которое основано на принципах игры, в определенной мере возвеличивает физически и духовно личность, делает ее лучше и совершенней (Платон 1971: 95). Следовательно, игра представляется процессом, к которому всегда приобщаются волевые, физические и духовные усилия человека, в котором субъекты учебного взаимодействия имеют возможность полнее реализовать свой потенциал, морально усовершенствуясь и развивая необходимые качества, умения и навыки соответственно с требованиями времени.

Мир игры смягчает феномен доминирования, желание подчиняться приоритетам одного человека над другим. Он предусматривает переход от «обучения знанию» к «обучению пониманию». Именно понимание предусматривает способность мыслить на уровне разума, не столько воспринимая и перерабатывая информацию, сколько отыскивая смысл этой информации, связывая ее со смыслом действий сегодняшнего, прошедшего и будущего, делая результат взаимодействия приобретением индивидуального и коллективного опыта. Игра предлагает возможность участникам образовательного взаимодействия самостоятельно успешно решать сложные проблемы, отыскивать новые проблемы в привычных решениях, не оставаясь пассивными наблюдателями. Соответственно учебный процесс воспринимается не как линейно-упрощенный, прогнозируемый, предусмотренный процесс, а как открытая система, в которой предусматривается взаимный рост и взаимное обогащение участников учебного процесса. В игре происходит активизация умственной деятельности человека, ее развитие. Игра способна раскрывать невероятные возможности человека. Благодаря игровой деятельности мы получаем способность избежать ложных взглядов и ошибок, как в прошлом, так и в настоящем. Такая деятельность, по мнению Э. Финка, «освобождает нас из состояния, которое закреплено необратимыми решениями в пространстве вообще никогда не фиксированного бытия, в котором все возможно» (Финк 1988: 399).

Игра не связана с моральной ответственностью и физической необходимостью. Она обусловлена радостью, заинтересованностью, удовлетворением, интересом субъекта. Она является неотъемлемой частью его внутреннего мира. Реалии игры – это воображаемый мир фантазии, который лишен детерминизма и принуждения. Игра по принуждению не может быть игрой, а только лишь ее имитацией, вынужденным отображением конкретных

действий. Лишенная добровольности и непринужденности, она представляет собой некий ритуал или трудовую повинность, которая осуществляется под действием внешнего насилия или принуждения. Свобода, непринужденность, добровольность, по мнению Й. Хейзинга, являются характерными чертами игры. «Потребность в игре, становится необходимой только тогда, насколько она связана с получением от игры удовлетворения», – утверждает исследователь (Хейзинга 2001:26). Игра захватывает участников образовательного взаимодействия, поэтому те учебные темы, которые не вызывают интереса в учениках, легко усваиваются в игровой форме.

Игровая деятельность психологически привлекательна для участников образовательного взаимодействия, поскольку предусматривает принятие самостоятельных решений, стимулирует и убеждает в необходимости взвешенного подхода. Действительно в данной деятельности очерчивается потенциальная возможность переноса знаний и опыта с учебной ситуации в реальный мир. Участники образовательного взаимодействия приобретают опыт деятельности подобный тому, какой они приобрели в действительной жизни. Игра имитирует реалии повседневного мира. Ее содержание четко обозначено инструкциями, она имеет наперед прописанные правила и цели. То есть, имея своим предназначением решить реальную жизненную проблему, она осуществляет это в штучно созданной извне среде, за определенными правилами. Игровая деятельность, как моделирование реальности, переносит проблемы бытия в искусственную плоскость, стимулируя нашу психику решать проблемы, как бы играя, демонстрируя удовлетворение и непринужденность. Таким образом, полученные знания могут быть «отчужденными» от тех реальных проблем и интересов, которые имеют участники учебного взаимодействия. Рассматривая игру как своего рода искусственный рай вроде Диснейленда, М. МакЛюен обращает внимание на утопизм, который присущ ей в интерпретации и достраивании смыслов нашей повседневной жизни. Он утверждает, что в игре люди изобретают средства неспециализированного участия в более широкой драме жизни (МакЛюен 2003: 271).

На это обстоятельство также обращает внимание Й. Хейзинга. Он трактует игру как противопоставление «серьезной» жизни, считая, что ее природа не позволяет ей быть способом бытия человека и способом понимания бытия человеком. В своих границах игра всегда самодостаточна, выход за ее границы предусматривает прекращение игры. Мир игры обладает чем-то отличительным от мира жизненный реалий человека. Игровая деятельность преодолевает границы обыденности, поднимаясь над привычной, естественной жизнью, представляясь неким ее украшением. Игра не является «привычной», и поэтому «настоящей» жизнью. Это выход из такой жизни в сферу деятельности с ее собственными устремлениями и правилами (Хейзинга 2001: 26). Какая-либо игра, по мнению исследователя, способна во все времена зажигать тех, кто принимает в ней участие. По мнению исследователя, противопоставление игра-серьезность всегда поддается колебанию. «Недооценка игры граничит с переоценкой серьезности. Игра взаимодействует и предусматривает серьезность и, наоборот, серьезность игрой. Игра способна подняться до высот священного и прекрасного, оставляя серьезность далеко позади», – пишет Й. Хейзинга. (Хейзинга 2001: 26). Это обстоятельство уменьшает, а то и нивелирует эффективность и релевантность игровой деятельности в учебной деятельности, особенно в современном «обществе спектакля». Поэтому возникает необходимость поиска концепций и идей, которые будут продуктивными в раскрытии эпистемологического потенциала игровой деятельности в учебных практиках.

Методологическим ориентиром может служить концепция «номадологии» представленная Ж. Делезем и Ф. Гватари. В своем исследовании «Трактат о номадологии» они характеризуют жизнь современного человека как номада (кочевника), который отправился в интеллектуальные путешествия ландшафтами информационно-

коммуникативных сетей. Эти странствия не имеют четкого маршрута перемещений. На пути человека существуют только ориентиры, только пункты для передышки, перед новыми странствиями и поисками. В этих пунктах человек-номад упорядочивает полученные знания, переоценивает существующие для того, чтобы двигаться дальше. В изменчивом мире возникает необходимость подстраиваться под реалии изменчивого мира, где главное умение – обходиться без привычек. Привычка преодолевать привычки (З. Бауман). Человек-номад живет вне границ, он их разрушает, преодолевает в надежде приобрести новый опыт и знания, которые могут стать его ориентирами в изменчивом мире. Образование, которое привязывало человека к определенной территории, учебному заведению, культуре сейчас утрачивает свое значение и предназначение.

Игра в жизни человека-номада представляется как игра без правил и условностей, без четких форм и содержательных ориентиров. Это мир, в котором все возможное и случайное становится определяющим в дальнейшем развитии. Эта игра не имитирует жизнь, а является жизнью. В качестве примера обратимся снова к позиции Ж. Делеза и Ф. Гваттари. Исследователи в своей концепции рассматривают две игровые стратегии. Это игра в шахматы и игра го. Игра в шахматы – это игра строго по правилам, со своими установками и предсказаниями, моделями развития ситуаций на шахматной доске. Шахматные фигуры рассматриваются ими как элементы кода, из которого вытекают ходы и комбинации на шахматной доске. Фигуры владеют определенным качеством и подбием, которые остаются неизменными и предполагают их действия во время игры. Так, во время игры конь всегда остается конем, пешка – пешкой, а слон – слонем и т. д. В арсенале игры го – находятся камушки, зерна, простые арифметические единицы, которые лишены четко определенных функций и представляют определенный анонимный собирательный образ. Поэтому во время игры они демонстрируют скорее ситуативные качества и функции, которые заранее не определены, не запрограммированы, не предусмотрены правилами игры. Их игра представляет чистую стратегию, своеобразное выражение партизанской войны, в которой фишки рассеиваются в открытом пространстве, овладевая пространством, появляясь хаотично то в одном, то в другом его месте. Их движение не сосредоточено, не устремлено из одного пункта в другой, оно лишено наперед определенных целей. Эти цели возникают во время игры. Они демонстрируют способность меняться в зависимости от ситуации. В игре го отсутствует пункт отбытия и пункт прибытия. В тоже время пространство шахмат четко разграничено, оно замкнуто и разделено на квадраты пространством, фигуры в котором перемещаются из одного пункта в другой, стремясь получить при минимальных перемещениях максимально перспективные пункты на шахматной доске. Если шахматы кодируют и декодируют пространство, то фишки го его терроризируют и детерриторизируют, превращая свое окружение в плацдарм, присоединяя к нему смежное пространство, разделив территорию противника, перекинув силы и ресурсы в другое место. Таким образом, они демонстрируют другое измерение жизни, другой ритм, другое движение (Делез, Гваттари 1992: 32).

В игре, лишенной условностей и ограничений, человек проживает жизнь и живет жизнью бытия. Игра представляется для него как соучастие в бытии, определение собственного смысла событий и включение их в понимание контекста конкретной ситуации. Именно в игре человек и бытие существуют как партнеры, происходит единение без поглощения и подчинения. Она рассматривается как бытие одного с другим и один для другого. «В игре происходит встреча свободной воли и определенного плана, замысла бытия, символическая реализация одного из возможных миров. Игра разрывает границы локального бытия и дает возможность преодолевать какие-нибудь границы и приобщения к абсолютному бытию», – утверждает С. Гурин (Гурин 2001: 64). Она символизирует трансгрессивный порыв как переход к неведомому.

Мир возможного – это мир явного и определенного для человека, который замыкается в ее границах, отсекая какую-либо перспективу новизны, изменений и развития. Он может только поддерживать жизнь человека, не создавая новых конфигураций знаний. В этом плане трансгрессия – это признание невозможности далее находиться в этой системе отсчета и, соответственно, выход за ее границы, упрощение существующих и создание новых границ знаний. Трансгрессия рассматривает субъектов познания такими, которые преодолевают границы объективно сконструированных социальных, культурных, политических и других представлений. Новый горизонт познания, который открывается трансгрессивным порывом, является действительно новым в том смысле, что по отношению к предыдущему состоянию не является таким, что линейно «вытекает» с него, то есть не является очевидным и единственно предусмотренным результатом. Наоборот, новизна в данном отношении владеет по отношению к его предыдущему статусу и энергией отрицания.

Игра представляется творческим коммуникативным действием, которое связано не только с передачей известных, но и продуцированием новых смыслов. В этом ракурсе интересной является позиция социолога Г. Зиммеля. Он противопоставляет «поверхностный рационализм», который, как правило, ищет смысл только как конкретное содержание общения, как «символической игре жизненных сил» (Зиммель 1996: 3). Рассматривает общение как игру и психолог Э. Берн. Он подчеркивает, что в условиях, когда игра является произвольным, естественным общением, она является почвой определенной социальной структуры (Берн 1992: 24). Как пример, это развитие педагогики сотрудничества, в которой все участники являются равноправными деловыми партнерами в достижении определенной цели. Сущность этой образовательной концепции состоит в том, что ученики вместе с учителем создают условия для развития всех участников, создавая атмосферу, которая благоприятствует поиску и рождению новых знаний. Учитель не исполняет роль оракула или глашатая истины и определенного набора ценностей, он является действенной особой в их поиске, развивая и природную любознательность ученика, и свой внутренний мир. Показательным в этом смысле является типология культур, предложенная антропологом М. Мид. Исследовательница выделяет три типа культур и соотносит их с содержанием, методами и организацией обучения. Первый тип культуры – постфигуративный (дети учатся у своих предшественников), кофигуративный (дети и взрослые учатся у своих сверстников) и префигуративный (взрослые учатся у своих детей) (Мид 2006: 12). Именно в реалиях игрового пространства приобретает значения и возможность реализации всех трех типов культуры. Учебный процесс рассматривается как творческая мастерская, в которой рождаются новые знания, происходит переориентация учебного процесса на потребности и интересы тех, кто обучается, раскрывая их внутреннюю, творческую сущность. В таком понимании творчество рассматривается как сложный процесс самовыстраивания личности в образовательном процессе. В игре происходит создание субъектом самого себя.

Необходимо отметить, что рядом с позитивными моментами существуют и ограничения и риски, которые существенно сужают диапазон использования игровой деятельности. К ним можно отнести: использование учебных имитационных игр требует хорошей методической и профессиональной подготовки педагога, на которую необходимо тратить время и энергию; некоторые игры ограничиваются количеством участников, поэтому их невозможно использовать в условиях фронтального обучения; во время игр возможны неконтролируемые всплески эмоций, ухудшение их поведения; игры могут акцентировать внимание на опыте деятельности, который не является основным для проектированного усвоения содержания обучения и т.д.

Таким образом, игра, проникая во все сферы жизни и деятельности современного человека, демонстрирует возможность моделировать и «проживать», и «жить» в разных

ситуациях, расширять круг способностей личности и создавать новые способы их достижения. Игра является формой свободного самовыражения человека, которая предусматривает реальную открытость миру возможного, и существует как определенная импровизация, представление, спектакль, репрезентация новых ситуаций, смыслов и т. д. Она является способом усвоения социальных установок личности, является пространством «внутренней социализации» (Л. Выготский) человека. В этом ракурсе сфера образования, используя игровую деятельность, демонстрирует возможность развить творческий потенциал человека, помогая ему адаптироваться в изменчивом и непостоянном мире.

Учитывая то обстоятельство, что проблема исследования феномена игры в практиках социокультурной жизни человека является сложной и многогранной, необходимо продолжить исследование данной проблемы. А именно, более детально рассмотреть аксиологический потенциал феномена игры в сфере образования.

Литература:

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы: [пер. с англ.]. Минск: Прамеб, 1992.
2. Гурин С. П. Маргинальная антропология. Саратов, 2000.
3. Дебор Э. Ги. Общество спектакля / пер. с франц. Б. Немана / http://avtonom.org/lib/theory/debord/society_of_spectacle.html
4. Делез Ж., Гватари Ф. Трактат о номадологии // НКЭ. №2. 1992.
5. Жукова Е. Н. Hi-Tech: феномен, функции, формы / Под ред. И. В. Мелик-Гайказян. Томск: Из-во Томского государственного университета, 2007.
6. Зиммель Г. Созерцание жизни / Г. Зиммель. Избранные труды. Т.2. М.: Юрист, 1996.
7. Мид М. Культура и преемственность. Исследование конфликта между поколениями [Электронный ресурс]. Способ доступа: <http://www.countries.ru/library/texts/mid.htm>
8. МакЛюэн М. Понимание медиа: Внешние расширения человека / пер. с англ. В. Г. Николаева; Зкл. ст. М. Вавилова. М.: Жуковский: «КАНОН-Пресс-Ц», «Кучково поле», 2003.
9. Платон. Законы / Платон. Сочинения. [под. общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса] Т. 3. Ч. 1. [пер. с древнегр. А. Н. Егунов]. М.: Мысль, 1971.
10. Финк Э. Основные феномены человеческого бытия. // Проблемы человека в западной философии / Сост. и послесл. П. С. Гуревича. М.: Мысль, 1988.
11. Хейзинга Й. Homo ludens. Человек играющий. М.: Мысль, 2001.

სვეტლანა ჰანაბა
თამაშის ფენომენი სასწავლო პრაქტიკებში: ეპისტემოლოგიური
მიდგომები, შესაძლებლობები, რაკურსები
რეზიუმე

სტატიაში თამაში განხილულია როგორც ადამიანის თავისუფალი თვითგამოხატვის ფორმა. სასწავლო საქმიანობაში თამაში ითვალისწინებს რეალურ გახსნილობას და ვითარდება როგორც იმპროვიზაცია, როგორც შეჯიბრი ახალი აზრების შექმნაში. თამაში როგორც ცხოვრება და ცხოვრება, როგორც თამაში. სტატიაში ხაზგასმულია, რომ თამაში წარმოდგენილია როგორც ადამიანის მიერ მისი ეგზისტენციალური სრულყოფისა და მთლიანობის განცდის პროცესი.

Svetlana Hanaba
Phenomenon of games in educational practices: epistemological approaches,
opportunities, perspectives
Summary

In the article the author considers the game as a form of free expression of people's rights. In learning activity game provides real openness to the world, unfolds as improvisation, as a competition to create new meanings. A game as life and life as a game. The article emphasizes that the game seems as the process of acquiring experience, transformation of existential experience of integrity and completeness of human existence by people.

ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY – ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ

Гюльшан Гусейнова
(Азербайджан)

ИСТОРИЯ ЗАРОЖДЕНИЯ ДВУСТОРОННИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ И ТЮРКСКИМИ ГОСУДАРСТВАМИ, ИХ СВЯЗИ В ОБЛАСТИ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ

После распада СССР основные направления интеграции между тюркскими государствами наиболее отчётливо проявлялись и развивались в рамках двусторонних политических, экономических и культурных отношений. В целом по причине того, что взаимоотношения между Тюркскими государствами основывались на концепции национальных интересов и суверенном сосуществовании государств, эти связи развиваются намного шире и интенсивнее двусторонних.

После обретения Азербайджаном полной независимости молодёжь стремилась получить образование не только в странах Европы и постсоветского пространства, многие азербайджанцы учились в тюркских странах, например, в Турции, Киргизии, Казахстане и Северном Кипре. Тюркские государства с каждым годом принимают всё больше студентов из Азербайджана. Неоспоримым фактом является то, что на протяжении долгих лет сотрудничество с Турцией в области образования очень успешно развивается. Независимый Азербайджан в этой сфере имеет большой опыт, который обогащается с каждым годом. Взаимоотношения между тюркскими государствами наиболее интенсивно начали развиваться после обретения независимости тюркскими государствами. Эти связи развиваются по нескольким направлениям, как составная часть стратегического партнёрства между тюркскими государствами, что нашло отражение в ряде государственных документов и межгосударственных договоров, протоколов. Также интенсивно осуществляется партнёрство между министерствами и университетами и в соответствии с этим проводится обмен студентами.

Для более детального рассмотрения данной проблемы, следует сделать небольшой экскурс в историю взаимоотношений Азербайджана с тюркскими государствами:

Отношения между Азербайджаном и Турцией

9 ноября 1991 года Турция официально признала независимость Азербайджана, 14 января 1992 года зародились дипломатические отношения между этими государствами. Турция является первым государством, признавшим независимость Азербайджана. Посольство Азербайджана в Турции начало функционировать с августа 1992 года, в Стамбуле Главное Консульство открылось в январе 1993 года, а с 12 апреля 2004 года в Карсе было основано Главное Консульство. Посольство Турции в Баку и Главное Консульство в Нахичевани было открыто в январе 1992 года. Взаимоотношения между Турцией и Азербайджаном в области политики, экономики, науки, образования, культуры и др. интенсивно развиваются. Эти два государства являются стратегическими партнёрами.

Отношения между Азербайджаном и Узбекистаном

Дипломатические отношения между Азербайджаном и Узбекистаном зародились 2 октября 1995 года. В середине 1996 года открылась посольство Азербайджана в

Узбекистане, а в мае 1998 года начало функционировать посольство Узбекистана в Азербайджане. Основным документом, составляющим отношения между Азербайджаном и Узбекистаном, является «Договор о дружбе и сотрудничестве между Азербайджаном и Узбекистаном», подписанный во время официального визита Президента Республики Узбекистан И. Каримова в Азербайджан.

Отношения между Азербайджаном и Казахстаном

Дипломатические отношения между Азербайджаном и Казахстаном зародились 30 августа 1995 года. 09 января 1993 года открылась посольство Азербайджана в Казахстане, а 01 марта 2004 года начало функционировать посольство Узбекистана в Азербайджане. 06 сентября 2008 года начало действовать Главное консульство Азербайджана в городе Актау. 13 декабря 2005 года указом Милли Меджлиса Азербайджанской Республики была создана межпарламентская рабочая группа Азербайджан Казахстан.

Взаимоотношения между Азербайджаном и Казахстаном имеют глубокие корни. Большая и особая заслуга в зарождении, развитии и укреплении этих исторических связей принадлежит общенациональному лидеру азербайджанского народа Гейдару Алиеву. Взаимоотношения между Азербайджаном и Казахстаном, основанные на исторической дружбе и взаимопонимании, наиболее интенсивно начали развиваться после обретения независимости этими государствами. За эти годы документы, подписанные главами государств во время двусторонних официальных визитов, укрепили и развили дружеские и добрососедские отношения между двумя странами. В результате неустойчивого труда и огромного опыта государственного управления таких лидеров как Нурсултан Назарбаев в Казахстане и Гейдар Алиев в Азербайджане, обе страны достигли огромных успехов в области проведения демократических и экономических реформ а также в укреплении суверенитета и безопасности в регионе. В октябре 2003 года большинством голосов избранный Президент Ильхам Алиев, достойно продолжил великое дело общенационального лидера, предпринял решающие шаги в области укрепления сотрудничества с тюркоязычными государствами и повышения международного имиджа Азербайджана. Одним из первых государств, которые посетил с официальным визитом Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев был Казахстан. Этот визит состоялся 1-2 марта 2004 года.

Во время визита был подписан ряд документов, в результате чего была укреплена правовая база расширения сотрудничества между двумя государствами. После этого официальные визиты обоих глав государств носили постоянный характер.

Отношения между Азербайджаном и Туркменистаном

После обретения независимости странами бывшего постсоветского пространства дипломатические отношения между Азербайджаном и Туркменистаном начались 9 июня 1992 года. 08 июня 1999 года начало действовать Посольство Республики Туркменистан в Азербайджане. 04 июня 2001 года Министерство иностранных дел Туркменистана в связи с отсутствием финансовых ресурсов, временно перенесли резиденцию Посольства Республики Туркменистан в Ашхабад. 18 октября 2002 года начало свою деятельность посольство Азербайджанской Республики в Туркменистане. 08 апреля было восстановлено Посольство Республики Туркменистан в Азербайджане.

Отношения между Киргизией и Азербайджаном

Дипломатические отношения между Азербайджаном и Кыргызстаном были созданы 19 января 1993 года.

Политическая и идеологическая деятельность основателя азербайджанской государственности, общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева не ограничивалась только Азербайджаном, она вышла далеко за пределы всего тюркского мира, в общем, охватывает весь мир. Идеи единства тюркского мира великого

исторического деятеля, неутомимый труд в этом направлении, высказанные мнения и суждения наряду с научно-теоретическим совершенством, носят практически перспективный и исторический характер. Гейдар Алиев разработал совершенную программу взаимоотношений между независимыми тюркскими государствами, которая заключается в следующем:

- В решении экономических, политических и социальных проблем Азербайджана пользоваться возможностями тюркского мира;

- Объединить силы и возможности тюркского мира, обеспечить объединённые усилия тюркского мира в решении каких-либо проблем тюркских государств, в частности международных;

- Стремиться к всё большему укреплению международного авторитета и влияния тюркского мира и в этом направлении пользоваться возможностями всех независимых тюркских государств, и так далее.

Более последовательная стадия разрешения общенациональным лидером Азербайджана Гейдаром Алиевым проблем тюркского мира начинается с 1993 года, после избрания его Президентом Азербайджанской Республики. В своём обращении к участникам 2-го заседания Организации экономического сотрудничества в Стамбуле 5 июля 1993 года Гейдар Алиев в частности отмечал: "Организация экономического сотрудничества стран - Турции, Ирана, Пакистана, Афганистана Казахстана, Узбекистана, Туркменистана, Кыргызстана, Таджикистана, Азербайджана имеет богатые природные и материальные ресурсы, использование которых приведёт прежде всего к ренессансу, который даст толчок развитию всего человечества».

В этом обращении нашли отражение по меньшей мере три признака тюркского мышления:

- 1) защита независимости отдельных тюркских государств;
- 2) старания в отношении единения тюркского мира;
- 3) защита идеи служения данной идеи созиданию гармонии в мире.

Гейдар Алиев всегда высоко ценил роль Турции в развитии и укреплении тюркского союза, неоднократно отмечал особую роль учредителя и основателя Турецкой Республики Мустафы Кемаля Ататюрка, называя его «корифеем XX века». Все нижеследующие слова о Турции принадлежат Гейдару Алиеву, которые он говорил в разное время: "Турция в настоящее время относится к числу государств, способных влиять на политическую ситуацию в мире, государством, способным сохранить и развить общечеловеческие ценности, государством, достигшим высокого экономического и культурного уровня развития», «Турция занимает особое место в сердце азербайджанцев», «Турция является братским, дружественным государством для Азербайджана», «Взаимоотношения между Турцией и Азербайджаном имеют древние и богатые корни», «Сейчас Азербайджанская республика как суверенное государство старается развить отношения с Турцией во всех областях».

За последние 20 лет между Азербайджаном и тюркскими государствами в области образования и науки была создана достаточно прочная необходимая правовая база. К примеру, следует отметить, что за годы независимости были подписаны ряд документов, среди которых следует отметить: Протокол о научном, техническом, социальном, культурном и экономическом сотрудничестве между Азербайджанской и Турецкой Республиками, подписанный в Анкаре, от 9 февраля 1994 года, Протокол о намерениях между Министерством образования Азербайджанской Республики и Национальным Министерством Высшего Образования Турецкой Республики от 30 ноября 1995 года, Протокол о намерениях в сфере высшего образования и науки между Министерством образования Азербайджанской Республики, Национальным Министерством Высшего

Образования Турецкой Республики и Советом Высшего Образования (YÖK) от 4 ноября 1998 года, Протокол о намерениях между Министерством образования Азербайджанской Республики и Национальным Министерством Высшего Образования Турецкой Республики в сфере образования и науки от 1 декабря 2000 года.

За последние двадцать лет в области науки также был подписан целый ряд правовых документов. 11-12 сентября 2012 года было предложено подписание договора о сотрудничестве между Национальной Академией Наук Азербайджана (НАНА) и Советом Исследований в области науки и технологий Турции (TUBITAK). Этот проект состоит из 12 пунктов. Проект осуществляет обмен опытом в сферах науки и технологий, создаёт возможности для будущего сотрудничества деятелей науки и с целью претворения в жизнь совместных исследований между учеными «TUBITAK - Программа докторантуры и стипендий для иностранных граждан», «TUBITAK - Программа научных исследований для иностранных граждан», «Программа поддержки зарубежных учёных».

Президиумом Национальной Академии наук Азербайджана принята резолюция о выполнении закона "О научно-техническом сотрудничестве между Правительством Азербайджанской Республики и Правительством Республики Узбекистан" от 30 июня 2004 года .

Договор "О научно-техническом сотрудничестве между Правительством Азербайджанской Республики и Правительством Республики Узбекистан", подписан в Ташкенте 23 марта 2004 года обеими республиками, был утверждён Президентом Азербайджанской Республики 21 мая 2004 года.

В 2011 году было подписано соглашение о сотрудничестве между Центром научных инноваций, архитектуры и институтом искусства и Казахской Национальной Академией искусств имени Журденова.

Литература:

1. Ахмед Шахидов. Двусторонние отношения между тюркоязычными странами» статья, 13 ноября, 2000 г.
2. Член-корреспондент НАНА, профессор Низами Джафаров. Стратегия единства тюркского мира: от Гейдара Алиева до Ильхама Алиева» статья.
3. НАНА - отдел международных связей, материалы архива.
4. <http://www.millimeclis.az/>
5. <http://www.azertag.com/>

გიულშან გუსეინოვა
აზერბაიჯანის რესპუბლიკასა და თურქულ სახელმწიფოებს შორის
ორმხრივი ურთიერთობების ჩასახვის ისტორია, მათი კავშირები
მეცნიერებისა და განათლების სფეროში
რეზიუმე

სსრკ-ის დაშლის შემდეგ თურქულ სახელმწიფოებს შორის ინტეგრაციის ძირითადი მიმართულებები განსაკუთრებულად გამოვლინდა და ვითარდებოდა ორმხრივი პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობების ჩარჩოში. იმ მიზეზით, რომ ურთიერთობები თურქულ სახელმწიფოებს შორის ეფუძნებოდა ეროვნულ ინტერესებს და სახელმწიფოების სუვერენულ არსებობას, ეს კავშირები ორმხრივ ურთიერთობებზე უფრო ინტენსიური და ფართეა.

Gyulshan Guseynova
Some historical issues of bilateral relations between Azerbaijan and Turkic
countries, their ties in the sphere of science and education
Summary

After the collapse of the Soviet Union the main directions of integration between the Turkic countries most clearly manifested and developed in the framework of bilateral political, economic and cultural relations. In general, due to the fact that bilateral relations between Turkic countries are based on the concept of national interests and the coexistence of sovereign states, these relations have been developing a much wider and more intensive bilateral.

Лала Ахмедова
(Азербайджан)

МАЖОРИТАРНАЯ И КОНСЕНСУАЛЬНАЯ МОДЕЛИ ДЕМОКРАТИИ

Демократия в переводе с греческого (demokratia < demos – народ + kratos - власть) означает власть народа. Хрестоматийной стала знаменитая формулировка, данная демократии Авраамом Линкольном в «Геттисбергском обращении» в 1863 году. В нем перед лицом «славных павших» президент клянется, что «эта нация в державе Божией даст новое рождение свободе и что правление, принадлежащее народу, осуществляемое народом и служащее народу, никогда не исчезнет с лица Земли». Или в другом переводе: «клянемся, что погибшие не отдали свои жизни напрасно, что наша нация, Господом благословенная, обретет возрождение свободы, что правление народа, определяемое народом, для народа никогда не исчезнет с лица земли».

Данная формулировка выражает различные аспекты и существенные признаки демократии, а именно: демократия исходит из самого народа, она осуществляется народом и в интересах народа. Характеристика демократии в качестве власти «для народа» предполагает перспективу, в которой демократия понимается как цель государства, достижимая с помощью политического и социального движения.

Э. Хейвуд полагает, что демократия связывает правительство с народом, но сама эта связь может быть осуществлена разными способами: собственно как власть народа, как власть тех, кто вышел из народа, и как правление в интересах народа.

В данном контексте дискуссии о природе демократии затрагивали три вопроса: «что такое народ и насколько широко должна быть рассредоточена политическая власть?»; «надлежит ли людям править самим или эту задачу они могут передоверить политикам и политическим партиям, претендующим представлять общество?»; «какие вопросы подлежат коллективному разрешению в демократическом процессе?».

Современные исследователи солидарны в том, что классическое определение демократии как народовластия является неубедительным, так как народ в силу своей многочисленности не может управлять страной.

Американский политолог Аренд Лиджфарт предлагает различать две основные модели демократии: мажоритарную (некоторые исследователи - Р. Даль, Райкер и др. - называют ее популистской) и консенсуальную (в другой интерпретации – либеральная или полиархия).

Принцип большинства имеет противоречия между теорией и практикой. В теории принцип большинства склонны рассматривать как главный принцип принятия решений и поэтому, как главный принцип демократии. Однако на практике строгое применение этого принципа встречается не часто. Особенно в тех моментах, которые касаются самых важных решений и спорных вопросов, вызывающих глубокий раскол в обществе. В данном случае демократии, как правило, отходят от принципа большинства и применяют механизмы, которые с большей вероятностью обеспечат широкое согласие. Более того, страны, переходящие к демократии, в большей степени нуждаются в консенсуальной демократии, чем устойчивые и зрелые демократии.

Обе модели радикально расходятся в отношении коренного вопроса демократии: кто должен осуществлять управление и чьим интересам должно служить правительство, если в народе нет согласия? Ответ «большинство народа» подразумевает концентрацию политической власти в руках большинства, что соответствует мажоритарной модели

демократии. Другой ответ «как можно большее число людей» предполагает разделение, распределение, сдерживание и ограничение власти, что соответствует консенсуальной модели.

Правление большинства может быть представлено в трех различных измерениях: квалифицированное большинство (две трети, три четверти и т.д.), абсолютное большинство (50 процентов плюс один голос), относительное большинство (большинство относительно других, но менее 50 процентов). Такое толкование большинства предложил Дж. Сартори, который резюмировал: если правление большинства может означать правление групп, начиная от относительного большинства, кончая полным единогласием, то оно становится столь широким, что теряет смысл.

При использовании принципа большинства, как определяющего критерия демократии, подразумеваются ограничения, налагаемые на большинство, которые могут иметь формальный или неформальный характер. Однако, не следует забывать о том, что большинство способно изменять и приспосабливать к себе существующие нормы демократии.

Исследователи отмечают, что в незападном мире мажоритарные традиции сильнее. Демократия имеет два важных значения: граждане должны иметь возможность участвовать в принятии решения, затрагивающего их интересы, либо непосредственно, либо через избранных представителей, при этом должна восторжествовать воля большинства. Правление большинства в большей степени приемлемо для гомогенных обществ. В странах, где общество расколото по этническому, культурному, социальному принципу, такое правление противоречит первичному значению демократии и разрушает перспективу создания гармоничных условий для многих людей.

По глубокому убеждению А. Лиджфорта на практике демократии и демократические традиции, существующие в мире, гораздо ближе к консенсуальной модели, чем к мажоритарной.

Болгарский социолог Николай Генов процессы демократизации конца XX века предлагает рассматривать «как всестороннюю адаптацию к качественно новым местным и международным условиям, то есть как попытку повысить общий уровень социальной рациональности с тем, чтобы достичь всесторонней (максимальной) социальной рационализации». Поэтому процесс демократизации состоит из этапов, представляющих собой переход от познания к практике. В свою очередь, каждый практический шаг вперед должен быть отражен в теоретических выводах, в непредвзятом теоретическом анализе, что будет стимулировать, с точки зрения болгарского исследователя, дальнейшие программы практических перемен.

Процессы глобализации, затрагивающие все аспекты жизни, оказывают непосредственное воздействие и на политическую сферу. Влияние глобализации является системным и опосредуется происходящими процессами и взаимодействиями. По многим параметрам движущая сила данного процесса является экономической, за которой скрыты множество решений, принимаемых политическими властями с целью обеспечить открытый рыночный обмен путем устранения имеющихся препятствий. Повседневные проявления глобализации являются, таким образом, продуктом принимаемых политических решений на уровне как правительств, так и законодательных органов власти разных государств. Эти процессы свидетельствуют о безусловном влиянии демократии на вызовы глобализации, что позволило Ф.Шмиттеру говорить об установлении «глобальной или космополитической демократии». «Если масштабы всего на свете неумолимо и безвозвратно возрастают, если все измерения коллективного существования – производство, воспроизводство, коммуникации, тождество и власть – сами собой движутся в сторону планетарного слияния, почему бы нам не поднять на тот же уровень (конечно, постепенно) и демократические институты? – задается вопросом американский политолог. - Попытки противостоять этой

динамике на национальном или... региональном уровне обречены на поражение, так что тот, кто первым примет эту динамику и заранее подготовится к ней, установив у себя соответствующие глобальные нормы и институты, окажется во главе наступающего тысячелетия».

Снижение роли суверенных государств в глобализационном процессе не сопровождается возникновением соответствующих легитимных, подотчетных гражданам, органов власти на глобальном уровне, что свидетельствует о неоднозначности происходящих процессов. Существует опасность, что создание глобальной демократии будет всего лишь отражением гегемонии незначительного числа международных субъектов. Тем не менее, глобализационные процессы решительным образом влияют на политическую жизнь, отражая реальные или создавая новые тенденции в экономической, социальной, культурной и других сферах. Повседневные проявления глобализации кажутся нам такими естественными и неизбежными, что мы нередко забываем, что они являются результатом политической деятельности правительств, как демократических, так и авторитарных. Степень демократичности глобализации зависит от возможности граждан оказывать влияние на те процессы, которые связаны с ее проявлением. Создание соответствующих политических институтов и механизмов взаимодействия между ними и гражданами являются основой для функционирования глобальной демократии.

Ф. Шмиттер дает следующую дефиницию: «Современная политическая демократия – это такая система управления, при которой правящие несут ответственность перед гражданами за свои действия в публичной сфере и воздействуют на граждан косвенным путем, через конкуренцию и сотрудничество, осуществляемое избранными представителями граждан».

Сопоставляя демократию и автократию, Дж. Сартори определяет демократию как политическую систему, характеризующуюся отсутствием какой-либо личной власти, основывающуюся на следующем принципе: «никто не может провозгласить самого себя главой власти, никто не может удерживать власть по своему собственному произволу». Если при демократии власть распространена, ограничена, контролируема и сменяема, то при автократии власть сконцентрирована, неконтролируема, неопределенна и неограниченна».

Р. Дарендорф рассматривает два различных значения демократии. Одно из них «конституционное, где речь идет об устройстве, дающем возможность смещать правительства без революции, посредством выборов, парламентов и т.п. Другое значение демократии гораздо более фундаментально... Демократия должна быть подлинной, управление должно быть передано народу, равенство должно стать реальным». Однако, английский мыслитель сам признает, что фундаментальная демократия – это ошибка, и притом дорогостоящая.

Следуя традициям Й. Шумпетера, С. Хантингтон использует процедурное определение демократии: «...политическая система какого-либо государства в XX в. определяется как демократическая в той мере, в какой лица, наделенные высшей властью принимать коллективные решения, отбираются путем честных, бес-пристрастных, периодических выборов, в ходе которых кандидаты свободно соревнуются за голоса избирателей, а голосовать имеет право практически все взрослое население».

При этом С. Хантингтон считает необходимым учитывать ряд моментов:

Во-первых, определение на основе критерия выборов является минимальным.

Во-вторых, при демократическом правлении выборные лица, принимающие решения, не обладают тотальной властью, так как разделяют власть с другими группами в обществе. Но если такие демократически избранные руководители, принимающие решения, становятся просто фасадом, за которым гораздо большую власть приобретает не избранная демократически группа, то данная политическая система является недемократической.

В-третьих, созданные демократические системы могут быть не долговечными по причине низкой жизнеспособности, связанной с отсутствием стабильности, которая является ее ключевой характеристикой.

В-четвертых, демократию целесообразнее рассматривать как дихотомичную величину, признавая при этом возможность существования неких промежуточных случаев, которые могут быть названы «полудемократиями».

В-пятых, при недемократических режимах нет избирательного соревнования и широкого участия в голосовании.

Другую интерпретацию демократии приводит английский политолог Джон Кин. По его мнению «демократия предстает как трудный и расширяющийся процесс распределения подотчетной власти между многочисленными публичными сферами, которые существуют внутри институционально различных областей гражданского общества и государства и в области их взаимодействия». Он рассматривает демократию как особый тип политической системы, в которой институты гражданского общества и государства имеют тенденцию функционировать как два необходимых элемента, как отдельные и вместе с тем взаимозависимые внутренние сочленения в системе, где власть, независимо от того, где она осуществляется, всегда может стать предметом публичного обсуждения, компромисса и соглашения. Британский мыслитель убежден в том, что предпочтительнее навязывать мировоззрение не с помощью дубинок, а путем установления демократии как институционально закрепленного обязательства ставить под сомнение призывы следовать неким утопичным идеалам и отстаивать плюрализм, делая упор на подотчетность обществу и создавая барьеры на пути опасной концентрации власти.

Данкварт Растроу видит суть демократии в привычке к постоянным спорам и примирениям по постоянно меняющемуся кругу вопросов и при постоянно меняющейся расстановке сил. «Это тоталитарные правители, - считает американский политолог, - должны навязать единодушие по вопросам принципов и процедур, прежде чем браться за другие дела. Демократия же - та форма организации власти, которая черпает сама свои силы из несогласия до половины управляемых». По мнению ученого, в качестве основы демократии выступает не максимальный консенсус, а тонкая грань между навязанным единообразием, которая ведет к какой-либо тирании, и непримиримой враждой, разрушающей сообщество посредством гражданской войны или сецессии. Чтобы эта грань не разрушалась, необходимо чувство «сообщности», которое воспринималось бы как нечто само собой разумеющееся, а также сознательное принятие демократических процедур, что приведет к тому, что демократия будет успешно преодолевать очередной пункт из длинного списка стоящих перед ней проблем, расширяя зону консенсуса.

Развитие европейской цивилизации свидетельствует о том, что люди всегда стремились к материальному благополучию и такому устройству общественной жизни, при котором могли чувствовать себя максимально свободными и рассчитывать на справедливое отношение к себе. Как показывает историческая практика, такую тенденцию в максимальной степени может реализовать только демократия – политический механизм, способный гибко приспосабливаться к изменениям форм организации общества. Демократия динамичнее диктатуры и устойчивее, так как современный человек избранную им власть принимает легче, чем навязанную. Демократия обеспечивает конкуренцию идей, альтернативных политических проектов, что снижает риск необратимых ошибок. В отличие от диктатуры демократия является более открытой и потому более жизнеспособной системой правления. Демократические процедуры способствуют продвижению людей, наиболее способных и энергичных, что повышает качество профессиональной элиты, повышая ее конкурентоспособность. Демократия обеспечивает представительство интересов различных социальных групп при принятии политических решений, что повышает

легитимность власти и управляемость политической системы в целом. Поэтому демократизация политической системы является самой устойчивой тенденцией в развитии современных обществ.

Литერატურა:

1. Баранов Н.А. Трансформации современной демократии. СПб.: БГТУ, 2006.
2. Гуггенбергер Б. Теория демократии // Полис. 1991. №4.
3. Даль Р. Демократия и ее критики. М., 2003.
4. Дегтярев А. А. Методы политических исследований // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. 1996. №6.
5. Лиджфарт А. Правление большинства в теории и на практике // Международный журнал социальных наук. 1991. №2.
6. Международный журнал социальных наук. 1991. №1, 2.
7. Мельвиль А. Ю. «Политический атлас современности»: замысел и общие теоретико-методологические контуры проекта // Полис. 2006. №5.
8. Рейджин Ч., Берг-Шлоссер Д., Де Мер Ж. Политическая методология: качественные методы // Политическая наука: новые направления. М., 1999.
9. Сморгунув Л. В. Сравнительная политология: Теория и методология измерения демократии. СПб., 1999.
10. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века. М., 2003.
11. Хейвуд Э. Политология: Учебник для студентов вузов / Пер. с англ. под ред. Г. Г. Водолазова, В. Ю. Бельского. М., 2005.
12. Шмиттер Ф. Будущее демократии: можно ли рассматривать его через призму масштаба? // Логос. 2004. №2.

ღალა ახმედოვა **დემოკრატიის მავორიტარული და კონსენსუალური მოდელები** **რეზიუმე**

დემოკრატია გულისხმობს სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის ინტერესების გათვალისწინებას პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღებისას, რაც აძლიერებს ძალაუფლების ლეგიტიმურობას და მთლიანი პოლიტიკური სისტემის კონტროლს. აქედან გამომდინარე, პოლიტიკური სისტემის დემოკრატიზაცია არის ყველაზე სტაბილური ტენდენცია თანამედროვე საზოგადოებების განვითარებაში.

Lala Akhmedova **Majoritarian and consensual models of democracy** **Summary**

Democracy provides a representation of the interests of various social groups in political decision-making that enhances the legitimacy of power and control of the whole political system. Therefore, the democratization of the political system is the most stable trend in the development of modern societies.

Халид Ниязов
(Азербайджан)

СРЕДСТВА МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В КОНТЕКСТЕ ПРОЦЕССОВ МОДЕРНИЗАЦИИ

Современная политологическая наука относится к средствам массовой информации (СМИ) как к оперативному информационному рычагу государства, определённых социальных групп, граждан, вещающем в частности, о том, что происходит в их стране, обществе, регионе, конкретных странах, внутри самих государств, а также как к набору определенных каналов, распространяющих информацию, носящую специфическую социальную функцию. В политике социальная информация, т.е. информация и знания об интересах и деятельности людей имеют особое значение. С этой же точки зрения, в донесении информации до «потребителя» особую функцию выполняет медиа, которая отличается рядом важных особенностей.

Прежде всего, это сбор, обработка и распространение информации для аудитории широкого круга потребителей. В зависимости от характера информации, направленной на аудиторию, деятельность общества, различных социальных групп и частных лиц имеет важное социально-политическое значение, потому что политический груз этих субъектов, характеризует отношение к происходящим событиям. Именно по этой причине, мы можем с полной уверенностью сказать, что работа СМИ не ограничивается только предоставлением определённой информации, они в то же время являются пропагандистами идей, концепций, обучения, ведения пропаганды и политических программ, в результате чего находятся в процессе социального управления.

С помощью формирования общественного мнения, участия в социального урегулирования, достижения конкретного умозаключения средства массовой информации побуждают людей к совершению определённых действий, деятельности. Этот вопрос можно рассматривать с позиций правового урегулирования прав граждан внутри государств и желания быть информированным о процессах, происходящих в мировом пространстве, которые также регулируются законом. Другими словами, как показывает богатый мировой опыт, без гласности не может быть демократии, без демократии бессмысленно говорить о гласности. В свою очередь, гласность и демократия не могут сосуществовать без свободных и независимых СМИ. Вышеупомянутая объективная реальность однозначно требует, чтобы средства массовой информации были одними из таких компонентов демократической системы, как парламент, исполнительные органы, независимые суды. Обращаясь к этой проблеме с реальных позиций, упоминание средств массовой информации как «четвёртая власть», совершенно закономерно и своевременно.

Несмотря на то, что СМИ называются де-юре гипотетической рукой правительства, у них нет каких-либо законодательных, исполнительных, правоохранительных органов или других социальных институтов. Единственным средством, оружием, имеющимся у них в руках, являются слово, звуки, изображения, донесение до широкой общественности поведения, мыслей, взглядов отдельных лиц, групп, партий, общественных организаций, правительства, анализ и оценка информации о деятельности различных институтов политической системы. Являясь зеркалом свободного общества, СМИ оказывают неопределимую услугу обществу.

С другой стороны, наряду с тем, что СМИ формирует общественное мнение касательно важнейших политических проблем, они выступают как главные акторы социализации с политической призмы широких народных масс. Пресса, радио, телевидение,

а в последние годы и интернет превратились в неотъемлемую часть политических процессов. В вышеупомянутом контексте контроль над потоком информации и управление им выступают как одна из важных политических проблем, потому что реально контроль за средствами массовой информации означает способность воздействия на политические процессы и управление на развитие рычагов влияния. Но существующий мировой опыт указывает на три модели контроля за деятельностью СМИ. Первая модель-это такая иерархическая система, которая предполагает управление СМИ единым центром, в этом случае процесс урегулирования осуществляется государством. В бывшем СССР отношения СМИ-государство реальное тому свидетельство и подтверждение. В этой модели все финансовые затраты и нужды СМИ покрываются государством из государственного бюджета, наряду с этим утверждается государственный контроль, одним словом, цензура над содержанием печатных изданий и передач. Главным недостатком указанной модели является умаление роли СМИ из-за роли государства, а это в свою очередь приводит к ограничению свободы слова, что в конечном итоге приводит к нарушению фундаментальных демократических принципов.

Вторая модель более присуща странам, объявившим своей приоритетной линией развитие рыночной экономики и здесь в той или иной форме в качестве контролирующего органа над СМИ выступают частный сектор и частные предприниматели. В этом смысле одним из основных моментов, волнующих СМИ, являются не национально-общественные интересы, а обеспечение частных, коммерческих и корпоративных интересов. Отмеченная модель в прошлом веке нашла отражение в США и например, в сравнении с существующими объективными реалиями в пространстве СМИ, основным их недостатком является превращение коммерческих интересов частного сектора в ведущую тенденцию СМИ.

Основными же чертами третьей модели является то, что здесь СМИ выступают как национальная и общественная собственность. В европейских странах, в которых нашла широкое отражение третья модель, деятельность средств массовой информации реализуется тремя основными принципами: а) общественным финансированием путём абонентных оплат и абонентной подписки, б) контроль за деятельностью СМИ через общественные советы, в) передача быстрых частот на основе лицензий надёжным коммерческим каналам. В этом случае, становится возможным значительное повышение этических и профессиональных стандартов СМИ.

Но в любом случае в формировании государственной политики роль СМИ определяют политические возможности. Во-первых, в любом государстве и обществе существуют общественные ценности, дающие возможность совместному партнёрству граждан. Для образования общественных целей и ценностей, общественных оценок и согласий, образование диалога среди разных групп, претворение в жизнь и реализация общественных ценностей-вот первостепенная задача СМИ. Во-вторых, управление государственной политикой, её критика доведение общественных требований до правительства, в общем, участие общественности в формировании государственной политики без участия СМИ невозможно. Другими словами, СМИ выступают и как распространители государственной политики, и как организаторы участия граждан в делах и мероприятиях общегосударственной значимости. В-третьих, СМИ ответственны за формирование психологической среды и формирование веры и доверия в себя и в государство. По этой причине, государство заинтересовано в поддержке СМИ и в регулировании его деятельности.

В разное время, будучи адекватными философии различных политических режимов, в Азербайджане также имели место административное давление на СМИ, стремление контролировать их деятельность, факты преследования цензуры. Ярким примером такого

государства является советское общество, бывший СССР. Тем не менее, даже вместе с этим в нашей стране есть глубокое уважение к свободе слова, печати, к средствам массовой информации, независимости её. В настоящее время со средств массовой информации была снята цензура, создана нормативно-правовая база для её самостоятельной деятельности. Как и в любой демократической стране, так и в Азербайджане правительство заинтересовано в многообразии и плюрализме источников информации, в многоплановости и разносторонности СМИ, отражающих все течения и направления общественного мнения, а также в обеспечении прозрачности.

Как и в развитых странах, так и в Азербайджанской Республике средства массовой информации играют решающую роль в переработке информации. Первый этап этого процесса обуславливается сбором данных и передачей их по электронной почте. А информация в свою очередь, собирается по различным критериям. Как правило, для потребителей информации основным фактором является приоритетность темы, актуальность, нестандартность, новизна фактов, политические достижения. Информация анализируется в соответствии с целями и задачами СМИ, в соответствии с политическими, экономическими, идеологическими взглядами журналистов и владельцев СМИ. Конечной целью является распространение информации и формирование общественного мнения.

Одним из ключевых элементов, определяющих силу воздействия СМИ является обсуждение и определение тем, находящихся в центре внимания общества и правительства. В это время основным моментом является то, что превращение в предмет обсуждения вопросов, наиболее актуальных, животрепещущих, важных для общества, на практике показывает, что невозможно одновременно заниматься как многочисленными вопросами, так и их обсуждением. В самом деле, одним из вопросов постоянно волнующих политиков, является нахождение представителями СМИ актуальных проблем и обсуждение их с представителями общественности. Являясь четвёртой властью, СМИ определяет реальность и суть проблемы, обвиняет виновных, превращается в объект их критики.

Сегодня невозможно представить себе современный политический процесс без СМИ. Политические передачи по радио и телевидению, политические репортажи в газетах непосредственно оказывают влияние на читателей и слушателей, телезрителей, воспринимаются в обществе как грандиозное общественно-политическое событие. В демократическом обществе СМИ, являясь не только средством массовой информации, образно выражаясь, становится в обществе на противоположных диалектике позициях. Но не всегда бывает возможно оставаться верными этим позициям, соблюдать эти принципы. К это должны стремиться не только журналисты, но и в целом общество. Опыт показал, что в зависимости от характера политического режима и правительства, это очень болезненный и трудный процесс. Неоспоримым фактом является то обстоятельство, что активное участие отдельных журналистов, коллектива редакции в политических процессах связано не только с творческим процессом, но и в значительной степени с участием в политическом процессе в качестве субъекта. Роль СМИ в политике, прежде всего связана с его функциями. Роль функций СМИ можно подразделить на следующее: информирование граждан, дача им необходимой информации, политического образования, политической социализации, выражение различных социальных интересов, наличие возможностей для артикуляции, интеграция субъектов политики, формирование общественного мнения, критика недостатков.

Функция информации, характеризующейся, передачей наиболее важных сведений о более значимых событиях по значимости носит всеобщий характер и опережает другие. В этом случае данная функция средств массовой информации, отбор информации, её анализ и оценка выходят на передний план. Именно в этом случае и осуществляются другие функции.

Функция политического просвещения и социализации осведомляет людей в области политических процессов, обеспечивает их участие в них, предусматривает оценку хода событий.

В результате, медиа, выступающая в качестве одного из основных факторов, участвующих в формировании политической культуры, при помощи человека-субъекта выступает как наиболее эффективное средство информирования политического мира. Сбалансированно, объективно, беспристрастно информируя об самых различных сторонах жизни общества, СМИ получают место в ряду основных средств, определяющих формирование политической культуры. В этом случае основным субъектом, влияющим на СМИ, являются государственные и правительственные органы. Государство определяет нормы деятельности и статус СМИ на основе принятых государством, парламентом, определяемых правительством, направленных на исполнение указов Президента и законов, а также распоряжений. Например, с помощью таких актов, насилие с целью свержения существующего конституционного строя, а также другие случаи такого рода, запрещены. То есть СМИ, функционируя не может выступать против основных целей и интересов государственной политики. Наряду с тем, что СМИ являются политическим институтом, представляют различные общественные интересы, мнения и взгляды, анонсы о настроениях, предоставляя, если можно так сказать, архитекторов политики, играют важную роль в жизни общества.

Печатные СМИ, электронные СМИ, вдохновляют всех членов общества на соблюдение норм политической культуры. С другой стороны, СМИ играют такую роль в формировании общественного мнения, люди подключаются к коллективному обсуждению, обмену мнениями, дискуссиям, полемике. Люди имеют возможность принимать участие в процессе формирования общественной мысли, мнения. Общественное мнение возникает и формируется в процессе распространения информации и отражая общественную важность, ценность, является средством, регулирующим деятельность людей. Оно возникает под воздействием всех форм общественного сознания. Это эмпирическое, научно-теоретические взгляды, а также все источники, связанные со СМИ. Таким образом, структура общественного мнения сложна и многообразна. Процесс её формирования также носит очень сложный характер, потому что идеи, влияющие на общественное сознание, становятся проводниками между чувствами, эмоциями, настроениями традициями людей. Формирующееся общественное мнение также становится посредником между практической и политической деятельностью.

Всё вышесказанное свидетельствует о том, что СМИ являются очень важным политическим институтом.

Хотелось бы обратиться к такому очень серьёзному факту, что модернизация законов СМИ в Азербайджане не сможет осуществиться без законов, регулирующих их деятельность и реформы. Поэтому, законы о регулирующие деятельность СМИ по прохождению определённого времени, меняются в соответствии с требованиями жизни, общества. На фоне проводимой модернизации государство целенаправленно ограничивает своё участие на поле СМИ.

Но в любое время СМИ должны учитывать интересы общества в своей деятельности. А то, что касается их отношений с обществом и государством, то они всегда будут сложными. Это происходит потому, что деятельность СМИ моноплановая и разносторонняя. В условиях глобализации и модернизации эта деятельность приобретает всё новые краски и настроения, всё более утверждает позиции СМИ, как политического института.

Литература:

1. Тугаев А.С., Хренов А.Е., Политология в схемах и комментариях, Прогресс, М. 2005.
2. Политология: энциклопедический словарь, общ. ред. и сост. Ю.И. Аверьянов, изд-во Моск. Коммерч. Унив., М. 1993.

3. Маркс К., Энгельс Ф., Соч. 2-е изд. Т. 1.
4. Паренти М. Демократия для немногих, пер. с англ. и предисл. А.Маныкина, Прогресс, М. 1990.
5. Гаджиев К.С. Политическая философия, отд-ние экон. РАН, науч.-ред. овет изд-ва "Экономика", ОАО Издательство "Экономика", М. 1999.
6. Вебер М. Избранные произведения, пер. с нем. сост., общ.ред. и послес. Ю.Н. Давыдова, предисл. П.П.Гайдено (коммент. А.Ф.Филипова), Прогресс, М. 1990.
7. Тард Г. Мнение и толпа. Психология толпа, Институт психологии РАН, Изд-во "КСП+", М. 1998.
8. Манхейм К. Диагноз нашего времени, пер. с нем и англ., Юрист, М. 1994.
9. Шлезенгер А. Циклы американской истории. Пер. с англ. и закл. Статья Терехова В.И., Изд. Группа "Прогресс", "Прогресс-Академия", М. 1992.
10. Ноэль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания, пер. с нем. Общ. Ред. И предисл. Мансурова Н.С. Прогресс-Академия, Весь мир, М. 1996.
11. Хабермас Ю. Демократия, разум, нравственность. Московские лекции и интервью, под ред. Н.В.Мотрошиловой, АО «КАМГ» Издательский центр АKADEMIА, М. 1995.
12. Бурдые П. Социология политики. Пер с фр., сост., общ.ред.и предисл. Н.А.Шматко. Socio-Logos, М. 1993.
13. Тоффлер Э. "Революционное богатство", М. 2007.

ხალიდ ნიაზოვი
მასმედია, როგორც პოლიტიკური ინსტიტუტი მოდერნიზაციის პროცესში
რეზიუმე

სტატიაში საუბარია მედიაზე, როგორც საზოგადოებაში მიმდინარე მოვლენების შესახებ სახელმწიფოსა და მოქალაქეების ოპერატიული ინფორმირების საშუალებაზე. განხილულია მსოფლიო მედიის საქმიანობის კონტროლის სხვადასხვა მოდელი და ის ძირითადი ელემენტები, რომლებიც ანიჭებენ მედიას პოლიტიკური გავლენის ძალაუფლებას. ჩამოთვლილია ის ფაქტორები, რომლებიც მიუთითებენ, რომ მედია წარმოადგენს ძალიან მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ინსტიტუტს საზოგადოებაში. მედიის მოდერნიზაციის საკითხების ანალიზის შემდეგ, აღნიშნულია, რომ აზერბაიჯანში მედიის საქმიანობის მარეგულირებელი კანონების მორგება ხდება დროის მოთხოვნებიდან გამომდინარე.

Khalid Niyazov
The place of the media as a political institution in the process of modernization
Summary

The article describes the role of the media in operative informing of state and the citizens about what is happening in society. The author discloses various models of control over the activities of the media existing in the world and the main elements causing the power of political influence of media. The article lists the factors indicating that the media are a very important political institution in society. Having analyzed the modernization issues of the media in present globalization terms, the author notes that in Azerbaijan the laws regulating the activities of media are adapting to the requirements of time.

Усния Бабаева
(Азербайджан)

**НАЦИОНАЛЬНО – КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ
ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ИМИДЖЕВОЙ КАМПАНИИ
(ОПЫТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФОНДА ГЕЙДАРА АЛИЕВА)**

Реалии современного глобализирующегося мира требуют расширения информационного присутствия страны, адекватного позиционирования имиджа страны в тех сферах, которые составляют зону ее интересов. От международного образа страны зависит ее место, вес и значимость в системе международных отношений, в глобальной модели мирового порядка, в системе мировых цивилизаций. Информационно- политические коммуникации становятся мощным ресурсом, формирующим общественное сознание и общественное настроение. В условиях глобализации национальные PR-технологии базируются на общедемократических ценностях, принятых международным сообществом, но эта интеграционная тенденция не снимает проблему национальной специфики PR-технологий, поскольку связи с общественностью отражают особенности национальной культуры, ментальности, в рамках которых развивается реальная PR-практика. Национальные модели пиар-технологий продуцируются типом политической системы государства, диктующей определенную тактику связей с общественностью. Национальные отличия связаны в первую очередь с политическим сознанием, политической идеологией и типом политической культуры, с принятыми и укоренившимися в социуме правилами социально-политического поведения, с национальными социально-культурными традициями коммуникаций, закрепленными в глубинных психологических архетипах, с историческим внешнеполитическим опытом. Национальная специфика моделей пиар-технологий сопрягается с политическим курсом, последовательно проводимым государством в отношениях с другими субъектами внешней политики, особенно – в его миролюбивости или агрессивности. Другим важнейшим фактором, имеющим отношение именно к национальным особенностям моделей PR- технологий, выступает уровень развития информационно-психологических технологий, способность государства самостоятельно разрабатывать эти технологии и апробировать их в реальной политической практике. Находясь в фарватере цивилизационного развития Азербайджан актуализирует национально-концептуальную модель PR-технологий, отличающуюся сегодня не только универсальными демократическими признаками, но и национально-государственными и культурно-цивилизационными особенностями. Особую роль в формировании национально-концептуальной модели связей с общественностью играет Фонд, носящий имя создателя независимого Азербайджанского государства, общенационального лидера, выдающегося политического и государственного деятеля Гейдара Алиева. «С именем нашего общенационального лидера Гейдара Алиева связаны защита и укрепление государственной независимости Азербайджана, обеспечение его экономического развития, прогресс национальной культуры, создание гражданского общества, а также то, что наша страна заняла достойное место в мировом сообществе, - отмечает президент Фонда, Первая леди Азербайджана, посол UNESCO и ISESCO, депутат Милли Меджлиса Мехрибан Алиева. - Выверенность для развития нашего независимого государства его идей, являющихся плодом глубокого ума и дальновидности и опирающихся на надежную основу, признается всеми. Фонд Гейдара Алиева как общественная организация со дня образования стремится внести свой вклад в претворение в жизнь этих идей» (1, 2).

В узнавание Азербайджана в мире, в формирование позитивного международного имиджа Азербайджана неоценимый вклад внесла президент Фонда Первая леди Азербайджана, посол UNESCO и ISESCO, депутат Милли Меджлиса Мехрибан Алиева. Созданный в 2004 году как общественная организация, Фонд Гейдара Алиева является структурой нового типа, не имеющей в нашей стране аналога по масштабам и значению поставленных и реализуемых целей и задач. За относительно короткий период времени претворено огромное число проектов в области культуры, искусства и спорта, как в Азербайджане, так и за его пределами. Реализация масштабных проектов способствовала созданию репутационного имиджа Азербайджана как миролюбивого государства с высоким уровнем развития экономики и социальной жизни, с традициями древней культуры и искусства.

Миссия фонда заключается в «изучении, пропаганде и доведении до грядущих поколений философии жизни и деятельности великого общенационального лидера Гейдара Алиева, его научно-теоретического наследия, идеологии азербайджанизма» (2). Спектр деятельности Фонда Гейдара Алиева чрезвычайно широк и разнообразен: благотворительность, здравоохранение, экология, образование, наука, культура и искусство, а также решение социальных проблем, оказание помощи лицам, нуждающимся в особой заботе, выявление творческого потенциала детей и молодежи и т.д. «Гейдар Алиев живет во всех добрых делах, который делает Фонд его имени в области культуры, науки, образования, здравоохранения, экологии и благотворительности, - убеждена вице – президент фонда Гейдара Алиева Лейла Алиева. – За короткий период своей деятельности Фонд Гейдара Алиева сумел завоевать поддержку и доверие практически всех слоев населения. Поэтому Гейдар Алиев живет и продолжает делать добрые дела для своего народа, для своей страны, которую он любил больше всего на свете» (3). Политический дискурс Фонда Гейдара Алиева возможно определить в двух векторах: содержательном как лидирующей общественной организации, ставшей в Азербайджане активным субъектом социально ответственного гражданского взаимодействия и имиджевом, направленном на формирование общественного мнения национальной и зарубежной аудитории. География деятельности Фонда не ограничивается пределами нашей страны, реализация проектов во многих странах мира служит показателем растущего авторитета Фонда на международной арене.

Президент Фонда Мехрибан Алиева за многогранную деятельность была удостоена множества международных наград и почетных званий ряда влиятельных международных организаций. Мехрибан Алиева вошла в число 60 самых успешных, уважаемых и известных женщин из 30 стран мира. В интервью, опубликованном в книге директора Международного института политики и общественности К. Плевен «Женское лидерство - сила Женщин. Учиться у самых успешных женщин мира» Мехрибан Алиева, отмечая преемственность традиций женской активности в Азербайджане, связывает важность проектов Фонда Гейдара Алиева с культурным и социальным развитием страны, со справедливым разрешением армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта» (4). Лучшим пиаром становится объективный имидж самой Мехрибан Алиевой, которую влиятельный американский телеканал CNN World News International назвал любимицей азербайджанского народа. В течение 4-х дней CNN World News International демонстрировал сюжет о Мехрибан Алиевой, адресованный многомиллионной международной аудитории, Американские журналисты отметили, что Первая леди Азербайджана – «это ученая, общественный деятель, депутат, мать, человек, направляющий меняющиеся ценности в позитивное русло. Постоянно находящаяся среди общественности, Первая леди Азербайджана помогает людям, руководит кампанией по борьбе с насилием против женщин в стране, пропагандирует спорт и здоровую жизнь. Как посол доброй воли ЮНЕСКО, она

развивает культурные связи. Благодаря своей деятельности Мехрибан ханум Алиева снискала большую симпатию не только в Азербайджане, но и за его пределами» (5). Только за два дня видеоролик CNN с сюжетом о Мехрибан ханум Алиевой на youtube выставило 42 пользователя, просмотрело более 2 миллионов посетителей (6). Информацию о сюжете дала газета Гардиан (7) и 5 интернет - поисковиков (8). Своеобразным южнокавказским феноменом, по мнению агентства «Эхо Кавказа», можно считать тот факт, что «наиболее активной и современной Первой леди является именно Мехрибан Алиева, многие называют ее самой большой европейкой на Южном Кавказе. Этот пример уникален еще и тем, что Мехрибан Алиева пользуется авторитетом и вызывает неподдельное восхищение не только в Азербайджане, но и далеко за его пределами» (9). Общественное мнение за рубежом сопрягается с выводами американских журналистов, считающих, что Мехрибан Алиева «имеет в стране сильное социальное влияние» (5), а имидж Первой леди имеет не просто статусный характер, а работает на укрепление позитивного мнения международного сообщества об Азербайджане.

PR-практика Фонда свидетельствуют, что главной функцией имиджа является формирование положительного отношения к Азербайджану как государству, к его народу, политическим лидерам, истории и культуре. В наступательной внешней политики Азербайджана большое значение придается активной публичной дипломатии. При таком подходе «богатое культурное наследие Азербайджана, по мысли Мехрибан Алиевой, - превращается в визитную карточку страны» (10), своеобразный бренд, работающий на формирование объективного позитивного имиджа страны. Сформированное положительное отношение ведет к росту влияния социальных связей и созданию атмосферы доверия, что, в свою очередь, способствует высоким оценкам деятельности Фонда Гейдара Алиева. Положительный имидж этой авторитетной организации повышает ее престиж, а, следовательно, позитивное воздействие на формирование общественного мнения. Благоприятный имидж является также важным фактором высокого рейтинга, что очень важно в насыщенной разнообразной информацией публичной деятельности Фонда Гейдара Алиева. Сама Мехрибан Алиева высоко ценит связи с общественностью и очень внимательно к ним относится. В предисловии к книге «Фонд Гейдара Алиева», изданной на азербайджанском и английском языках, она пишет: «Верю, что, укрепляя связи с широкой общественностью, Фонд еще более усовершенствует свою деятельность и внесет вклад в дело всестороннего развития Азербайджана, утверждения гражданского общества в нашей стране» (1, 3).

Сегодня становится аксиомой, что каждая некоммерческая организация призвана постоянно вести мониторинг развития событий, предвидеть возможные тенденции развития общества, оценивать то, каким образом указанные тенденции способны помочь или повредить будущему. Обычно это именуют как «внимание к проблемам», ибо целью является не элементарная фиксация изменений, а их всесторонний учет, как при разработке стратегии, так и при принятии тактических решений. Фонд Гейдара Алиева определяет «внимание к проблемам» как процесс распознавания проблем, их анализа, распределения приоритетов программ стратегических действий и их осуществления, обобщения и оценки результатов. Все это становится одним из элементов проявления сущности PR-технологий Фонда Гейдара Алиева на практике. Современный PR имеет дело с таким тонким социальным проявлением как общественное мнение. PR-технологии фонда Гейдара Алиева отличаются тем, что здесь продвигается всеобъемлющая идея азербайджанизма и создается репутация всей страны. PR-технологии фонда Гейдара Алиева развиваются в следующих направлениях:

- организационно-технологическом, который включает совокупные меры и действия по организации и проведению разнообразных акций, деловых встреч, конференций.

- информационно-коммуникативном, сосредотачивающимся на продуцирование, тиражирование информации при выполнении информационно-разъяснительной и этически выверенной пропагандистской работы,
- коммуникативно-методическом, разрабатывающим концептуальные модели сотрудничества и социального партнерства, программ, акций и PR-кампаний
- мотивационно-психологическом, побуждающим людей верить в искренность гуманных целей, формировать доверие и гармоничные отношения с общественностью.

Такая богатая направленность PR-технологий Фонда Гейдара Алиева объясняется тем, что в современной азербайджанской действительности формируются отношения государства и общества как управляющих и управляемых на основе гражданской целесообразности. PR-департамент включает два подразделения: по связям с юридическими и физическими лицам и по связям со СМИ. Конечно, в контексте связей с общественностью на Фонде, помимо всех других важных задач, лежит миссия управления таким важным политическим символом независимого Азербайджана как имя общенационального лидера Гейдара Алиева. Поэтому через PR-технологии разъясняются миссии и философию организации, подчеркивается «вечноживущий» характер политической деятельности Гейдара Алиева; значимость для Азербайджана философии "азербайджанства" Гейдара Алиева в глобализирующемся мире; передается новым поколениям идеи национальной государственности, созданные Гейдаром Алиевым» (11), Помимо целевой направленности PR-технологии эффективно сегментируют аудитории, ведут дифференцированную работу с целевыми группами. Связи с общественностью фонда Гейдара Алиева стали важным фактором успеха этой гражданской структуры, управляющей сложнейшими коммуникативными процессами в условиях взаимодействия в Азербайджане правового демократического государства и развитого гражданского общества.

Литература:

1. Nəydər Əliyev fondu. Bakı. 2010.
2. www.heydar-aliyev-foundation.org/index_r.html
3. <http://www.azembassy.ru/events/2011/vecher.html>
4. anspress.com/index.php?a=2&lng=ru&nid=118788
5. http://edition.cnn.com/first_lady_mehriban_aliyeva_on_cnn_international.html
6. подсчитано автором.
7. <http://www.guardian.co.uk/>
8. анализ по поисковикам Google, Yahoo, Rambler, Yandex.
9. <http://www.ekhokavkaza.com/archive/azerbaijan/latest/15783/3710.html#>
10. Богатое культурное наследие сегодня является визитной карточкой Азербайджана", газета «Эхо», № 88(2529) 19 Мая 2011 года. <http://echo-az.com/index.php?aid=12067>
11. http://www.azerbaijan.az/portal/Society/Organizations/public.Organizations_01_r.html

უსნია ბაბაევა
საგარეო პოლიტიკის პიარკომპანიის ეროვნულ-კონცეპტუალური მოდელი
(ჰეიდარ ალიევის ფონდის საქმიანობის გამოცდილება)
რეზიუმე

სტატიაში, ჰეიდარ ალიევის ფონდის გამოცდილების საფუძველზე, მოცემულია ინფორმაციულ-პოლიტიკური პიარტექნოლოგიების, როგორც უცხო გარემოში საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების ფაქტობრივი რესურსის ანალიზი.

ჰეიდარ ალიევის ფონდის საზოგადოებასთან ურთიერთობა გახდა სამოქალაქო სექტორის მთავარი ფაქტორი, რომელიც აკონტროლებს ყველაზე რთულ პროცესებს სამართლებრივი, დემოკრატიული სახელმწიფოსა და აზერბაიჯანის განვითარებული სამოქალაქო საზოგადოების ურთიერთობაში.

ჰეიდარ ალიევის ფონდის პიარტექნოლოგიები ისწავლება ორგანიზაციულ-ტექნოლოგიური, საინფორმაციო-მოყვარული, საკომუნიკაციო-მეთოდოლოგიური და სამოტივაციო-ფსიქოლოგიური მიმართულებით.

პიარტექნოლოგიების მეშვეობით საზოგადოებისთვის ცნობილი ხდება ჰეიდარ ალიევის ფონდის მისია და ფილოსოფია.

Husniya Babayeva
The National-Conceptual model of Foreign Policy Image Company
(Heydar Aliyev Foundation's experience activity)
Summary

The article gives the analysis of information-political PR technologies as actual resource of public opinion's forming in foreign environment according to Heydar Aliyev Foundation's experience.

Heydar Aliyev Foundation's public relations became the main factor of the civil structure controlling the most difficult processes of interaction of legal democratic state and developed civil society in Azerbaijan.

Heydar Aliyev Foundation's PR technologies are learnt in organization-technological, information-communicative, communicative-methodological, motivational-psychological directions.

The role of PR technologies is reflected in the presentation of the mission and philosophy of Heydar Aliyev Foundation to public society.

Самир Джафаров
(Азербайджан)

НАЦИОНАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВО В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В начале XXI века глобализация как новая реальность оказалась в центре внимания исследователей и политиков. В научной литературе существует множество трактовок глобализации, определены фундаментальные подходы к этому явлению, отражающие разные ракурсы видения проблемы.

Глобализация – это результат интеграции и сближения регионов и мира в целом. Поэтому в какой-то мере уместна аналогия с возникновением централизованных государств. А любой историк скажет, что такие процессы обычно шли очень тяжело. Следовательно, в известном смысле, положение граждан современных государств сейчас можно сравнить с ощущениями людей, которые соотносят себя с тем или иным городом-государством, княжеством, небольшой республикой, тогда как уже начался период централизации. И этот процесс, как катком, стремится сгладить все различия, сделать всех подданными огромного государства. А в новом образовании центральное княжество одно, и именно по его законам, языковому диалекту, правилам должна теперь идти жизнь. Даже если они и не лучшие.

Разумеется, интеграция в региональном и тем более в мировом масштабе не аналогична процессу возникновения империй (то есть не может совершаться, говоря словами Бисмарка, железом и кровью). И не должно быть единственного центра, в котором решается все (1).

В XXI веке глобализация в значительной степени определяет стратегию мирового развития и оказывает огромное влияние на гражданское общество. И это закономерно, ибо человечество вступило в эпоху, когда впервые в истории встал вопрос о выживании человечества. Глобализация влечет существенное расширение взаимозависимости национальных и тотальных интересов. Вместе с тем глобализация является не только экономическим или технологическим процессом, отражает политические, социальные, культурные трансформации.

Процесс глобализации явление не новое. На протяжении истории человечество всегда стремилось интегрироваться, быть частью единого политического, экономического или социокультурного пространства. История создавала подобные прецеденты, предоставляя тому или иному государственному деятелю или полководцу возможность расширить сферу своего военно-политического, а порой и экономического влияния. Однако еще никогда в мировой истории человечество не было нацелено на достижение единой цели, которая заключается в добровольном создании общего политического и экономического пространства и которая должна обеспечить его стабильное и безопасное развитие. Начавшийся в XIX, продолжавшийся с перерывами в XX вв. и происходящий в настоящее время процесс всемирной интеграции не имел и не имеет исторических аналогов, поэтому крайне важно взвешенно и скоординировано подходить к ее благам и негативу (2, 91-93).

В конце XX-начале XXI в. национальное государство столкнулось с жесткими вызовами глобализации. Целый ряд процессов глобализации – демократизация, экономизация, информатизация, культурная стандартизация, ценностная универсализация и др. – непосредственно влияют на размывание самого понятия национального государства.

Так, **демократизация** современного мира, властно диктует необходимость перехода к общим правилам игры как во внутренней, так и во внешней политике, необратимо меняя иерархию основных элементов социума. На первое место в этой иерархии объективно выходит личность, на второе – общество, оттесняя государство на третье место и делая его в

первую очередь инструментом защиты интересов личности и общества. Любая страна, претендующая на сколько-нибудь заметную роль в мировых делах, сегодня вынуждена строго соблюдать эту иерархию. Демократизация внешней среды, идущая пусть не последовательно и противоречиво, никому не дает возможности безнаказанно попирать демократические нормы и процедуры, игнорировать интересы и права человека. Ни одно государство современного мира не может себе позволить одну политику внутри своих границ и принципиально другую – за ее пределами (3).

С другой стороны, если не учитывается внешняя ситуация, то какие бы не принимались усилия по формированию национальной стратегии развития, они легко опрокидываются всемирными глобальными потоками и процессами в финансовой, производственной, социальной, экономической, политической и т. д. сферах. Глобализация, таким образом, стирает грани между внешней и внутренней политикой. Собственно, уже одним этим обстоятельством национальная идентичность в начале XXI века серьезно ограничивается, попадая в зависимость от демократических механизмов и институтов, которые к тому же также имеют тенденцию к глобализации.

Одновременно национальная идентичность попадает в жесткие тиски **экономизации**, неуклонно ведущей к формированию единого мирового экономического пространства, что делает нежизнеспособными модели национальной безопасности и национального развития, основанные на изоляционизме, а интеграцию в это формирующееся пространство – единственно возможным способом эффективной защиты национальных интересов. Отказаться от интеграции – значит отказаться от полноценного развития. Ни одно общество не может быть конкурентоспособным, не став частью мирового экономического пространства. Этот фактор помимо всего прочего определяет приоритетность геоэкономических механизмов обеспечения национального развития по сравнению с геополитическими и геостратегическими, поскольку именно геоэкономика становится основной парадигмой развития мирового. Однако такая интеграция в ряде случаев ведет к размыванию национальной идентичности, ее растворению в процессе экономизации.

Информатизация, формирующая единое мировое информационное пространство, создавая глобальное сетевое общество, открывает гражданам охваченных ею стран доступ ко всем материальным и духовным благам, умножает интеллектуальный ресурс, а следовательно и все другие ресурсы, способствуя устойчивому развитию, достижению благополучия и безопасности личности и общества. С другой стороны, информационные технологии не являются абсолютным благом: они создают новые возможности для контроля и манипуляции массовым сознанием во внутренней политике и новые эффективные средства воздействия на национальные сообщества со стороны наиболее оснащенных в этом отношении государств в рамках межгосударственного противоборства, а, следовательно, создают и новые угрозы национальной идентичности. Кроме того, глобальные информационные потоки объективно ведут к размыванию идентичности. Как справедливо подчеркивает известный социолог И.С.Семенов, «Как система социально значимых ориентиров «узнавания» себя идентичность постоянно находится в процессе становления и переосмысления своих характеристик. Но в информационном обществе, в мире многоуровневой взаимозависимости социальных субъектов и индивидов сами референтные ориентиры становятся все более неопределенными, размытыми и изменчивыми. Они подвержены влиянию стремительно растущих потоков информации и сами формируют пространство информации и коммуникации» (4, 40-41).

Культурная стандартизация, будучи в определенной степени следствием информационной открытости, взрывает некогда замкнутые культурные идентичности. При помощи сверхсовременных информационных технологий, сопротивление которым

невозможно, глобализация взламывает казавшиеся ранее незыблемыми, как скала, барьеры между различными культурами (5, 89). При этом выживают лишь те культуры, которые оказываются способными к адаптации к стремительно меняющемуся миру, восприятию новейших достижений мировой цивилизации, при этом, не теряя своей самобытности. Яркий пример такой адаптации – японская культура. Впрочем, противоположных примеров гораздо больше. Менее устойчивыми в этом отношении оказались, например, испанская, турецкая, мексиканская, аргентинская и много других культур, не выдержавших столкновения с натиском культурной унификации, порожденной глобализацией.

Глобализация, мультикультурализация, появление сетевого качества у большинства социальных институтов и процессов порождают только дополнительные проблемы и задачи, решаемыми современным социальным государством.

В условиях демонтажа национально-цивилизационного структурирования экономики появляется проблема существования и поддержания экономического развития. Необходимо отметить, что для экономического развития страны важную роль играют традиции, культура и менталитет, влияющие на экономическое поведение хозяйствующих субъектов, а так же на работу экономических институтов. Важно учитывать своеобразные качества национальных экономик, которые могут стать сильнейшим стимулом экономического развития, если суметь превратить особенности страны в конкурентные преимущества. На наш взгляд, представляется неэффективным устранение исторически сложившегося национально-производственного механизма. Ведь универсализм и экономическая однородность являются логическим противопоставлением такому термину как «процесс экономического развития», которое возможно только в условиях многовариантности и альтернативности путей национально-государственного развития.

С вопросом о судьбе государства тесно связан вопрос о конечной цели глобализации, о типе мирового устройства, которое сложится в результате. Перспективы трансформации мирового устройства различны: возможно «это будет мировое правительство, управляющее миром и экономикой, и мировое хозяйство, действующее по единым правилам, или же формально сохранятся государственные образования, многие из которых окажутся в ситуации внешнего управления, утратив национальный суверенитет над уже не своими природными ресурсами и другими источниками развития?» (6). Другой альтернативой существующим национальным государствам являются региональные образования, «способные создать условия для решения планетарных проблем, сохраняющих при этом национальную специфику и придающих ей новые способы реализации» (7).

Государства, с одной стороны, утрачивая свою субъективную самостоятельность и все более заметно растворяясь в глобообусловленной мировой среде, а с другой, существуя в условиях нарастающих процессов регионализации, должно взять на себя стратегические, качественно новые функции по сглаживанию негативных и рациональному использованию позитивных эффектов глобализации. На наш взгляд, эти функции должны быть связаны с защитой национальных интересов в условиях развития мегаэкономики, выбором государств - стратегических партнеров, институциональным обеспечением социально-экономической и политической интеграции, укреплением экономического пространства страны, выработкой адекватной миграционной политики, разработкой механизмов, смягчающих влияние мировых финансовых кризисов на национальную экономику (8, 88-89).

Кризисные явления затронули и национальные государства. Под мощным воздействием глобальной экономики и глобальной политики начинает размываться их автономность. «По мере того как экономика становится все более взаимозависимой на глобальном уровне, тем меньше местные и региональные власти могут с помощью существующих механизмов решить проблемы повседневной жизни своих граждан, – пишет Дж. Фридманн. – Традиционные структуры социального и политического контроля,

используемые властями для решения проблем развития, создания рабочих мест и распределения создаваемого богатства, разрушаются под влиянием интернационализации экономики и потоков обмена информацией между мощными акторами, чья деятельность находится вне сферы регулирования государства» (9, 25). Сторонники так называемого гиперглобализма, который получил распространение в научной мысли Запада с середины 1980 гг., полагали, что в условиях формирования единого мирового экономического пространства государства-нации вообще будут не нужны: они «станут неестественными и даже невозможными коммерческими единицами мировой экономики» (10, 3).

Прогнозы по поводу «отмирания» национальных государств не оправдались, они по-прежнему существуют (11, 9). Более того, само функционирование глобальной экономики невозможно без опоры на национальные государства (12, 75). Однако государственное регулирование в этих условиях теряет свою прежнюю силу, контроль над глобальными потоками капитала, товаров и рабочей силы ослабевает, социальные обязательства по отношению к населению сокращаются, и сама возможность их выполнить тоже.

Таким образом, не лишаясь полностью своей значимости, национальные государства постепенно утрачивают автономность, самодостаточность и способность выполнять ряд важных функций. «Перегородки» между ними не рушатся, но становятся проницаемыми. Принятие решений зависит от весьма жестких рамок, которые устанавливают различные наднациональные структуры (например, Мировой валютный фонд, Всемирный банк). Многочисленные международные организации, а также транснациональные промышленные и финансовые корпорации образуют еще не вполне оформленную, но уже весьма влиятельную систему наднационального правления, с которой национальным государствам приходится считаться. Происходит своего рода «передислокация» власти, усиление так называемой субполитики, которая действует «вне парламентской системы, не в оппозиции к ней, а просто ее игнорируя» (13, 1-32). Роль национальных правительств в ряде важных вопросов становится все более ограниченной и формальной, а традиционные механизмы регулирования общественной жизни оказываются неэффективными.

Глобализация не оказывает немедленного эффекта на национальное право и не ограничивает государственный суверенитет. Наоборот, в силу качественного развития международного права, межгосударственных отношений и интеграционных процессов, глобализация обогащает понятие суверенитета, по меньшей мере, за счет развития объектного состава регулирования международного права. При этом "каркас" концепции государственного суверенитета, в контексте с другими равнозначными принципами международного права, остается неизменным и не может быть юридически иным в рамках действующего Устава ООН. Любое государство, независимо от своего экономического развития, обладает суверенитетом наравне с другими государствами, и это результат истории, а не продукт международного права.

Вопрос о суверенитете государств в эпоху глобализации, видимо, не имеет однозначного решения, т.к. зачастую воспринимается весьма болезненно обществом любого государства. Однако следует на основании положительного опыта сотрудничества государств в разных сферах общественной и политической жизни расширять и углублять подобное взаимодействие.

Литература:

1. Гринин Л. Е. Журнал. История и современность. Выпуск №1/2005.
2. Ганин О.Н. Государство в условиях глобализации // Фундаментальные исследования. – 2005. №2.
3. В. Лукин. Независимая газета, 24 марта 2003.

4. Поиск национально-цивилизационной идентичности и концепт «особого пути» в российском массовом сознании в контексте модернизации. М., 2004.
5. М.Кастельс. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Пер.с англ. М. 2005.
6. Рязанов В.Т. Экономическая стратегия России в условиях растущей глобализации мировой экономики. Экономическая теория в 21 веке. Под ред. Ю.М.Осипова, В.В.Чекмарева, Е.С.Зотовой. М. Экономистъ. 2004. т.2.
7. Синельников С.Ю. Глобализм и государственный ответ России в 21 веке. Экономическая теория в 21 веке. Под ред. Ю.М.Осипова, В.В.Чекмарева, Е.С.Зотовой. М., Экономистъ. 2004. т.1.
8. Алиев Р. К дискуссии об эволюции социально-экономической роли государства в условиях глобализации// Российский экономический журнал 2005, №3.
9. Friedmann J. Where We Stand: A Decade of World City Research // World Cities in a World World-system / Ed. by Knox P., Taylor P. N.Y., 1995.
10. Хелд Д.и др. Глобальные трансформации: Политика, экономика, культура / Пер. с англ. М.: Праксис, 2004.
11. Brenner N. Global Cities, Glocal States: Global City Formation and State Territorial Restructuring in Contemporary Europe // Review of Int. Polit. Econ. L., 1998.
12. Кастельс М. Глобальный капитализм и новая экономика: значение для России // Постиндустриальный мир и Россия.
13. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. L.: Sage, 1992. P. 223. Beck U. World Risk Society as Cosmopolitan Society? // Theory, Culture and Society. 1996, №13.

სამირ ჯაფაროვი
ეროვნული სახელმწიფო გლობალიზაციის პირობებში
რეზიუმე

გლობალიზაცია არ არის მხოლოდ ეკონომიკური ან ტექნოლოგიური პროცესი, რომელიც ასახავს ქვეყნის პოლიტიკურ, სოციალურ და კულტურულ გარდაქმნებს. გლობალიზაციის ყველა პროცესი, როგორცაცაა დემოკრატიზაცია, ეკონომიზაცია, ინფორმაციის გაზიარება, კულტურული სტანდარტიზაცია, ღირებულებების უნივერსალიზაცია და სხვა, პირდაპირ გავლენას ახდენს ეროვნული სახელმწიფოს კონცეფციის დაშლაზე. საკუთარი მნიშვნელობის შეგრძნების გარეშე ეროვნული სახელმწიფოები თანდათან კარგავენ საკუთარ ავტონომიას, დამოუკიდებლობას და ქმედუნარიანობას.

Samir Jafarov
National state in terms of globalization
Summary

Globalization is not only an economic or technological process, which reflects the political, social and cultural transformations. All processes of globalization such as democratization, economization, information sharing, cultural standardization, value universalization and others, directly affect the erosion of the nation state concept. Without losing its significance completely, national states are gradually losing their autonomy, self-sufficiency and the ability to perform several important functions.

ირაკლი ანჩაბაძე
(საქართველო)

ცულეზი გვიანანტიკური და ადრემუშასაუკუნეების
ჩრდილო-დასავლეთ კოლხეთში (აფხაზეთი)

შეტვეთითი შეიარაღების სახეობას განეკუთვნება ცული, რომელიც გამოიყენებოდა შეტვეთით ხელჩართული ბრძოლისას. ხის ტარზე დაგებული ლითონის ეს იარაღი გამოიყენებოდა სამეურნეო დანიშნულებითაც, ამიტომ ხშირად რთულია საბრძოლო და სამეურნეო ცულების ერთმანეთისაგან გამოყოფა. ისინი შედგება ყუისაგან, სატარე ხვრელისა და პირისაგან. ცულების კლასიფიკაციისათვის ამოსავალია ცულის ნაწილების მოყვანილობა, განივკვეთი და პროპორციები. მისი აღწერისას გამოყოფილია შემდეგი მახასიათებლები: ცულის ყუა შეიძლება იყოს მოკლე ან გრძელი, ოთხკუთხა ან მრგვალგანივკვეთიანი, ყუის თავი – დაბრტყელებული ან გამობერილი. სატარე ხვრელი შეიძლება იყოს ოვალური ან მრგვალი, სატარეს პროფილი გვერდიდან შეიძლება იყოს შესქელებული, მკაფიოდ გამოყოფილი, კუთხოვანი. ცულის პირი შეიძლება იყოს ასიმეტრიული, რაც ნიშნავს, რომ სატარედან პირი არათანაბრად ფართოვდება და სიმეტრიული, ანუ პირი სატარედან თანაბრად ფართოვდება ორივე მხარეს. ცულის იერს განსაზღვრავს თანაფარდობა საერთო სიგრძესა და პირის უდიდეს სიგანეს შორის, რის მიხედვითაც ვლუბულობით ფართოპირიან ნიმუშებს, როცა პირის სიგანე უახლოვდება ან უტოლდება ცულის საერთო სიმაღლეს და ვიწროპირიან ნიმუშებს, რომელთა პირის სიგანე საერთო სიგრძეზე ნაკლებია ორჯერ ან მეტჯერ. ცულის სატარედან უშუალოდ პირზე გადასვლის ხასიათის მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ ცულის პირს სატარე ვიწრო ყელით უერთდება (2, 129).

აფხაზეთის გვიანანტიკური და ადრემუშასაუკუნეების არქეოლოგიური კულტურა, კერძოდ კი, ე.წ. წებელდური კულტურა, გამოირჩევა მრავალრიცხოვანი ცულებით. სხვადასხვა კომპლექსში გამოვლენილია დაახლოებით 200-ზე მეტი ეგზემპლარი. თითქმის ყველა მეორე მეომარი შეიარაღებული იყო ცულით. უმრავლეს შემთხვევაში, ისინი სამარხებში გვხვდება შუბისპირებთან ერთად. მათგან გამოიყოფა სამი ტიპი: პირველია ე.წ. ყუაკვერიანი ცულები. სულ საქართველოში დაფიქსირდა 35 ცალი [ტაბ. III], აქედან 25 – აფხაზეთში. მათთვის დამახასიათებელია მრგვალგანივკვეთიანი ან ოთკუთხაგანივკვეთიანი ყუა, ოვალური სატარე ხვრელი და ასიმეტრიული ვიწრო პირი [ტაბ. I, 4]. მათი სიგრძეა 14-16 სმ., პირის საშუალო სიგანე კი 6-8 სმ. ისინი ზოგადად ახ.წ. II-VI სს.-ით თარიღდება. სამი ასეთი ცული აღმოჩენილია აპუშტას ახ.წ. IV-VI სს.-ით დათარიღებულ სამ სამარხში (13, 188), 14 ცალია დაფიქსირებული წიბილიუმის სხვადასხვა სამაროვანზე (წიბილიუმ – I, II, X და XI) (26, 29). თითო ცალია ნანახი ახაჩნარხუს ახ.წ. IV-V სს.-ით დათარიღებულ №44 სამარხში (25, 44-45), აბგიდზრახუს ერთ-ერთ სამარხში (14, 60), ასევე ახაცარახუს, აზანტის და ლარის სამარხებში, ახალ ათონში, სოფ. აბგარხუკში (გულაუთის რაიონი) და ბიჭვინთის ნაქალაქარში, IV ს-ის კულტურულ ფენაში (25, 44-45).

აღნიშნული ტიპის ცულები ფიქსირდება აფხაზეთის გარეთაც, საქართველოს დანარჩენ ტერიტორიაზე. ასეთი ცული ნანახია სოფ. ლიას სამაროვნის №1

სამარხში, სამარხი ახ.წ. II ს-ით თარიღდება (8, 117). ახ.წ. II საუკუნეს განეკუთვნება კლდეეთსა და არმაზისხევში აღმოჩენილი ნიმუშებიც (4, 18). ერთი ყუაკვერიანი ცული აღმოჩნდა ფიჭვნარის გვიანრომაული ხანის სამაროვანზე [ტაბ. I, 4]. მას აქვს მრგვალი სატარე ხვრელი და მასიური ოთხწახნაგა, ოდნავ მოხრილი, პირისკენ თანდათან შევიწროებული ტანი. სხვა მასალის მიხედვით, აღნიშნული ცულის შემცველი სამარხი თარიღდება ახ.წ. IV ს-ით (5, 128). მსგავსი ცულებია ნანახი ასევე ნოქალაქეში, ვარდციხეში, ციხურაში (20, 25) და აღმოსავლეთ საქართველოშიც, კერძოდ კი, ახრისის I-III სს.-ის სამარხში (22, 185), ნეძისის სამაროვანზე და ურბნისში (20, 25). საქართველოს გარეთ ანალოგიური ნიმუშები გვხვდება ყირიმის ზოგიერთ სამაროვანზე, მაგალითად, ხარაკის სამაროვანზე, რომელიც ვ. ბლავატსკის მიერ ახ.წ. IV ს-ის პირველი ნახევრითაა დათარიღებული და ჩრდილოეთ კავკასიაში, კერძოდ კი, კორცას სამარხში (25, 44-45). ანალოგიური ცულები გავრცელებული ყოფილა გვიანანტიკური ხანის პირინეის ნახევარკუნძულზეც, სადაც ისინი სამეცნიერო ლიტერატურაში martillos-hacha-ს (ცულ-ჩაქუჩა) სახელწოდებით მოიხსენიება.

გვიანანტიკურ და ადრეშუასაუკუნეებში გავრცელებული ყუაკვერიანი ცულების პროტოტიპად შეიძლება ჩაითვალოს კლასიკურ და ელინისტურ ხანაში (ძვ.წ. VI-I სს.) და საქართველოსა და მთლიანად სკვითურ სამყაროში გავრცელებული ყუაკვერიანი ცულები. ხოლო ამ უკანასკნელთა პროტოტიპებად ბევრი მეცნიერი მიიჩნევს კოლხურ და ყობანურ ცულებს (23, 67-68), კერძოდ კი, პ. უეაროვას კლასიფიკაციით, კოლხური ცულების B ტიპს, ო. ჯაფარიძის კლასიფიკაციით, II ტიპს (19, 285), ხოლო დ. ქორიძის ნაშრომის მიხედვით, კოლხური ცულების IV სახეობას, რომლებიც ძვ.წ. XI-VIII სს.-ში იყო გავრცელებული (7, 68-74).

სავარაუდოდ, ამ ტიპის ცული გამოიყენებოდა სამეურნეო საქმიანობისათვის, მაგალითად, ჭედვისათვის, მორებზე ნახვრეტების ამოსათლელად და სხვა. თუმცა, საჭიროების შემთხვევაში, საბრძოლველადაც შეიძლებოდა მისი გამოყენება (12, 48).

ცალკე ტიპად შეიძლება გამოვყოთ ე.წ. „ცულ-წერაქვები“, მრგვალი სატარე ნახვრეტით [ტაბ. I, 6]. ისინი მამაკაცთა სამარხებში გვხვდება. მათი აღმოჩენის ფაქტები არ არის ხშირი. ყუაკვერიანი ცულების მსგავსად, მათი პროტოტიპებიც უნდა ვეძებოთ ადრეანტიკურ პერიოდში გავრცელებული მსგავსი ფორმის იარაღებთან. აღნიშნული იარაღიც წმინდა სამეურნეო დანიშნულების იყო და გამოიყენებოდა ქვის, ხის სათლელად ან სხვა დანიშნულებითაც.

მესამე ტიპია ე.წ. „წებელდური ცული“. თუ ზემოთ აღწერილი ყუაკვერიანი და „ცულ-წერაქვის“ ტიპის ნიმუშები სამეურნეო დანიშნულების იყო, „წებელდური ცული“ წმინდა საბრძოლო იარაღს წარმოადგენდა. მისთვის დამახასიათებელია ოდნავ მოხრილი შუბლის ნაწილი და მორკალური, ასიმეტრიული, ქვემოთ დაშვებული ფართო პირი.

თვითონ წებელდური ტიპის ცულებშიც რამდენიმე ვარიანტი არსებობდა. არქეოლოგი ი. ვორონოვი ორ ფორმას გამოყოფდა: კუთხოვან და მომრგვალებული სატარე ხვრელის მქონე ცულებს. მ. კაზანსკიმ უფრო ვრცელი კლასიფიკაცია წარმოადგინა: პირველისთვის დამახასიათებელია გრძელი კუთხეებიანი ყუამილი [ტაბ. I, 1], რომელიც ყველაზე ადრეულია და გავრცელებული იყო ძირითადად III-IV სს.-ში. მეორე ფორმის ცული გამოირჩევა მოკლე ოვალური მილით და ასევე შედარებით მოკლე პირით [ტაბ. I, 2]. ისინი უმეტესად გვხვდება IV-V სს.-ის სამარხებში. მესამე არის ასევე მოკლე ყუიანი, მაგრამ უკვე ფართო, „წვერებიანი“ პირით [ტაბ. I, 3]. ეს უკანასკნელი ყველაზე მოგვიანო, IV-VII სს.-ის ძეგლებზე გვხვდება (26, 29). მათი ზომებიც განსხვავებულია: ცულების სიმაღლე მერყეობს 11

სმ-დან 19 სმ-მდე, პირის სიგანე მერყეობს 9 სმ-დან 15 სმ-მდე. ყუის დიამეტრია საშუალოდ 2,7X4 სმ. არსებობს მოსახრება, რომ მისი სრული განვითარება მხოლოდ XIII-XIV სს.-ში მოხდა და რომ იგი ეთნოგრაფიულ ყოფაში შემდგომაც აგრძელებდა არსებობას.

ამ ტიპის ცულები აღმოჩენილია ახ.წ III-VII სს.-ის კომპლექსებში, როგორებიცაა: ახაცარახუ, აღრახუ, ახანჩარხუ, აპიანჩა, აპუშტა, აბგიძრახუ, აუხუამახუ, ატარა, ლარი, წიბილიუმი, „Церковный холм“, „Монетный холм“, „Юстинианов холм“. ცულების უმრავლესობა IV-VI სს.-ს განეკუთვნება. ოდგინკოეს 12 კრემაციული ურნასამარხში სხვა ინვენტერთან ერთად აღმოჩნდა აღნიშნული ტიპის 8 ცული (18, 93). წებელდური ტიპის ცული აღმოჩნდა ასევე წიბილიუმის ციხე-სიმაგრის გათხრისას, VI სს.-ის კულტურულ ფენაში (17, 127). ანალოგიური ტიპის ნიმუშები ნაპოვნია აფხაზეთის სხვა პუნქტებშიც: თითო ცალი ატარაში, განახლებაში, გაგრაში, ბიჭვინთაში, ხაშუპსეში, ლათაში, მერხეულში, მდ. ციხერვას მარცხენა სანაპიროზე (24, 148) და 6 ცალი სოჭის მიდამოებში (16, 97). აფხაზეთში სულ ნაპოვნია დაახლოებით 154 „წებელდური ტიპის“ ცული, აქედან 25-30% შემთხვევით. უმრავლეს შემთხვევაში, სამარხებში ისინი ფიქსირდება ერთ ან რამდენიმე შუბისპირთან ერთად, იშვიათად – შუბისპირების გარეშე; ზოგიერთ შემთხვევაში – ერთ ან ორ მახვილთან ერთად. ეს გარემოება მიუთითებს იმაზე, რომ ცული არ წარმოადგენდა უმთავრეს იარაღს და იგი ყოველთვის შედიოდა სხვა იარაღებთან კომპლექსში, როგორც დამხმარე იარაღი.

რაც შეეხება საქართველოს დანარჩენ ტერიტორიებს, 2 ცალი ანალოგიური ცული ნაპოვნია ურეკში, რომელიც ნ. ხოშტარიას მიერ თარიღდება გვიანანტიკური ხანით (9, 63). ერთი ცალი ცული აღმოჩნდა ნოქალაქეში, ვანში და ციხისძირის №1 ინჰუმაციურ სამარხში, რომელიც ახ.წ. IV სს.-ით თარიღდება (3, 83-84). წებელდური ტიპის ცული აღმოჩნდა ზუგდიდის რაიონის სოფ. მახარიაში, რომელიც ინახება ზუგდიდის მუზეუმში. სამი წებელდური ტიპის ცული ნაპოვნია ფიჭვნარში, აქედან ორი – ახ.წ. IV-V სს.-ის სამარხებში, ხოლო მესამე შემთხვევით (5, 128). ვარდციხის V-VI სს.-ის ფენაში გათხრილი იქნა მინიატურული წებელდური ტიპის ცული (11, 107-108). სოფ. კინოთში შემთხვევით აღმოჩნდა ბრინჯაოს ცული (4, 6), რომელიც თავისი ფორმით შეიძლება წებელდურ ტიპს მიეკუთვნოს. ასევე არსებობს სხვა ცნობებიც მათი აღმოჩენის შესახებ: რაჭა-ლეჩხუმში (ვ. ართილაყვას ცნობა), ძვერში (ვ. ცქიტიშვილი. „საგვარჯილის“ ორმოსამარხების თხრის ანგარიში), თერჯოლის რ-ნის სოფ. გოგნასა და ისევ ძვერში (დაცულია ჩხარის სასკოლო მუზეუმში), აჯამეთში (11, 107-108). ანაკლიის გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის ნამოსახლარზე აღმოჩნდა წებელდური ტიპის ცული, რომელიც, რა თქმა უნდა, ნამოსახლარს არ ეკუთვნის და იქ შემთხვევითაა მოხვედრილი. ერთ-ერთი ბოლო მონაპოვარია 2011 წელს მესტიის რაიონის სოფ. ნაკიფარში შემთხვევით ნაპოვნი ცული (არქეოლოგ ზ. კვიციანის ცნობა). ჯიეთის სამაროვნის (ჭიათურის სამხრეთ-აღმოსავლეთით) II-III სს.-ით დათარიღებულ №6 და №27 სამარხებში აღმოჩნდა წებელდური ტიპის ცულები. პირველი ხასიათდება მოკლე პირითა და ოდნავ შესამჩნევი ყუამილით. სიმაღლეა 15 სმ, სატარე მილის დიამეტრი 4 სმ. მეორე სამარხის ცული გამოირჩევა ფართო პირითა და ოდნავ გამოყოფილი ყუამილით. სიმაღლეა 12 სმ, სატარე მილის დიამეტრი 2 სმ (6, 83). ჯიეთის არტეფაქტებთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ №6 სამარხში ნანახი ცული თავისი ფორმით განეკუთვნება მ. კახანსკის კლასიფიკაციით მეორე ტიპს, რომელიც IV-V სს.-ში თავსდება, ხოლო მეორე, №27 სამარხში აღმოჩენილი ნიმუში კი განეკუთვნება, ამავე კლასიფიკაციით, მესამე ტიპს, რომელიც წარმოადგენს წებელდური ცულის ყველაზე ტი-

პურ და გვიანდელ მოდიფიკაციას და თარიღდება IV-VII სს-ით. აქედან გამომდინარე, ამ სამარხების II-III საუკუნეებით დათარიღება საკამათოა.

აფხაზეთის გარეთ მათი აღმოჩენის მრავალი შემთხვევა ადასტურებს, რომ ეს ტიპი არ იყო დამახასიათებელი მხოლოდ ერთი ვიწრო რეგიონისთვის, აფხაზეთისათვის, არამედ ის გავრცელებული ყოფილა მთელ დასავლეთ საქართველოში [ტაბ. III]. ამაზე მიუთითებს ვარდციხეში აღმოჩენილი მინიატურული ცულიც, რომელიც საკულტო ან სათამაშო ნივთად უნდა იქნეს მიჩნეული, რაც კიდევ უფრო მეტად გულისხმობს ამგვარი ფორმის იარაღის ფართოდ გავრცელებას ისტორიული ეგრისის მთელ ტერიტორიაზე (10, 179). ტერმინი „წებელდური“ დამკვიდრდა მისი პირველი აღმოჩენის ადგილის მიხედვით.

როგორც წესი, სამარხებში ცულები ფიქსირდება მიცვალებულის მარცხენა მხართან, შუბისპირებთან ერთად. იშვიათად – მარჯვენა მხართან. ზოგიერთ შემთხვევაში ისინი აღმოჩნდა მიცვალებულის საქამრე ნაწილიდან მარცხნივ ან მარცხენა ბარძაყთან, ყუით ქვემოთ. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ასეთ ცულებს ატარებდნენ მარცხნივ, ქამარზე (17, 128). წებელდურ ტიპთან გარკვეულ მსგავსებას ავლენს გერმანიასა და ჩეხეთ-სლოვაკეთში აღმოჩენილი გვიანრომაული ხანის ცულები (21, 93). ბ. კუფტინი, ვ. ოსბორნეს ნაშრომზე დაყრდნობით, მიუთითებდა ამგვარი ფორმის ცულების პოვნის ფაქტზე გერმანიასა და ბოჰემიაში. ქალაქ მ ა ი ნ დ ე ს (გერმანია) მუზეუმის ფონდებში ინახება ცულები, რომლებიც ლიტერატურაში „artacht“-ის სახელითაა ცნობილი და არაფრით განსხვავდება ე.წ. „წებელდურებისაგან“ (10, 178-179). დასავლურ და რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ხშირად მათ „წვერებიან“ ცულებს უწოდებენ, მათი პირის მოყვანილობის გამო (1, 28). ერთი ცალია ნაპოვნი თურქეთის ტერიტორიაზეც, ამიტომ არ არის გამოირიცხული VI საუკუნის ბიზანტიურ არმიაში არსებული ცულები, რომლებიც წერილობით წყაროებში ფიქსირდება, ფორმით წებელდური ტიპის მსგავსი ყოფილიყო (17, 128). ასევე ახლოა მასთან ფრანკული ცულები, ე.წ. ფრანცისკები, რომლებიც გავრცელებული იყო V-VI სს.-ში. წებელდური ტიპის ცულსა და ფრანცისკებს შორის მსგავსება განსაკუთრებით სახელურის სიგრძეში შეიმჩნევა. წებელდური ცულის ტარზე წარმოდგენას გვიქმნის გუარაპის საკულტო ქვაზე არსებული გამოსახულება [ტაბ. I, 5], რომელიც შეესატყვისება ფრანკთა სამარხებში აღმოჩენილი ცულების ტართა სიგრძეს (30-40 სმ). ასეთ მოკლევარიან ცულებს ფრანკები იყენებდნენ როგორც სატყორცნ იარაღს. პროკოპი კესარიელის მიხედვით, ამ ცულებს „რკინა ჰქონდათ მტკიცე... ხის ტარი კი ძალიან მოკლე. პირველივე შეტევისას, როგორც წესი, ისინი ამ ცულებს სტყორცნიან მტერს, რომლებიც ამსხვრევენ მტერთა ფარებს და ასევე კლავენ მათ“. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ წებელდური ცულებიც იგივე ფორმით გამოიყენებოდა, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ის შედიოდა კომპლექტში მახვილთან ერთად. აფხაზეთში და მთლიანად საქართველოს ტერიტორიაზე, წებელდური ტიპის ცულის პროტოტიპი არ არის დადგენილი. გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის კოლხურ ცულებთან და შემდგომ, ელინისტურ ხანაში, გავრცელებულ ცულებთან კავშირის გაბმას ხელს უშლის მათ შორის მნიშვნელოვნად განსხვავებული ფორმები, ასევე მათი დამზადების რიგი ტექნოლოგიური თავისებურებები (10, 178-179). ამავე მიზეზითვე მათ პროტოტიპებად ვერ ჩაითვლება ადრებრინჯაოსა და შუაბრინჯაოს ხანაში არსებული ყუამილიანი ცულებიც, ასევე მათ შორის დიდი ქრონოლოგიური დაშორებისა და რაიმე შუალედური ტიპის არარსებობის გამოც. საინტერესოა ის, რომ გვიანრომაულ ხანაში გერმანული ტომებით დასახლებულ ტერიტორიებზეც მსგავსი ტიპის ცული ჩნდება შედარებით მოგვიანებით, იგივე დროს, რაც აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ „წებელდური ტიპის“ ცულების გავრცელება იმპორტს უკავშირდება, რომელიც ჩრდილო-დასავლეთიდან შემოდის და რომელიც დაკავშირებულია გერმანული ტომების გააქტიურებასთან. შესაძლებელია, ეს იმპორტი რომაულ-ბიზანტიური გარნიზონების მეშვეობით ხდებოდა, რამეთუ ცნობილია, რომ რომაული ლეგიონების „გერმანიზაციის“ პროცესი აქტიურად იწყება III ს-ის ბოლოდან, რაც გულისხმობდა არა მარტო გერმანული წარმოშობის ჯარისკაცების მომრავლებას ლეგიონებში, არამედ გარკვეულწილად გერმანული იარაღების ადაპტირებასაც რომაულ არსენალში. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად ცნობილი ხდება, რომ III-IV სს.-ის მიჯნიდან კვლავ ხდება საქართველოს შავი ზღვის სანაპირო ზოლზე არსებული რომაული ციხე-სიმაგრეების გამოცოცხლება და ხელახალი გამაგრება-გაფართოება. სავარაუდებელია, რომ ამ დროისათვის აქ ჩაყენებული გარნიზონები უკვე საკმაოდ „ბარბარიზებულია“. სწორედ ამ პერიოდს ემთხვევა „წებელდური ცულის“ გამოჩენის დროც. როგორც ჩანს, შემდგომში ხდება მისი სწრაფი და ფართო ათვისება ადგილობრივ მოსახლეობაშიც, უკვე ადგილზევე ხდება მისი დამზადება და იღებს ლოკალურ, თავისებურ ფორმასაც. ზემოთ გამოთქმულ მოსაზრებას მხარს უჭერს საქართველოში მათი გავრცელების ტოპოგრაფიაც: ყველა ნიმუში აღმოჩენილია დასავლეთ საქართველოში, რაც ადასტურებს მათ დასავლურ წარმოშობას, ხოლო მათი დიდი უმრავლესობის აღმოჩენა ზღვის სანაპიროსთან ახლოს, განსაკუთრებით კი წებელდაში, სადაც გადიოდა სებასტოპოლისიდან ქლუხორისკენ მიმავალი მნიშვნელოვანი სამხედრო-სტრატეგიული გზა და სადაც თავმოყრილი იყო ციხე-სიმაგრეების მთელი სისტემა, მიანიშნებს მათ უშუალო კავშირს რომაულ, შემდეგ კი ბიზანტიურ სამხედრო გარნიზონებთან.

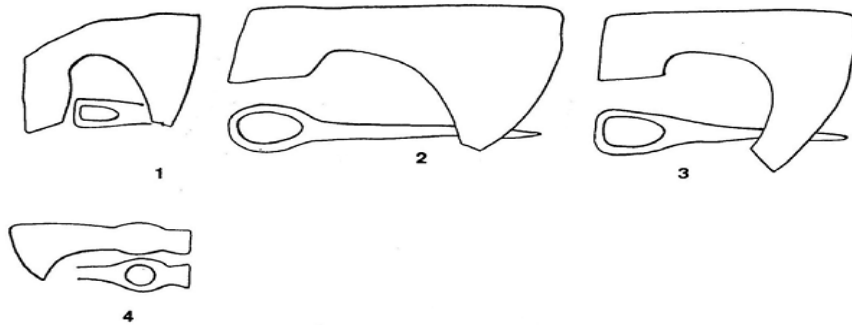
ლიტერატურა:

1. ბერულავა ნ., დასავლეთ ევროპის ქვეყნების შეიარაღებული ძალები და სამხედრო საქმე ადრეშუასაუკუნეებში (V-XI სს.), თბ., 2009.
2. გამყრელიძე გ., ფირცხალავა მ., ყიფიანი გ., ძველი საქართველოს სამხედრო ისტორიის საკითხები, გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბ., 2005.
3. ინაიშვილი ნ., ციხისძირის ახ.წ. I-VI სს. არქეოლოგიური ძეგლები, თბ., 1993.
4. ლომთათიძე გ., კლდეეთის სამაროვანი, თბ., 1957.
5. კახიძე ა., ვიკერსი მ., ფიჭვნარი I. საქართველო-ბრიტანეთის ერთობლივი არქეოლოგიური ექსპედიციის შედეგები, ბათუმი, 2004.
6. სონღულაშვილი ხ., ჯიეთის სამაროვანი, საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის არქეოლოგიური ჟურნალი, IV, 2006, თბილისი.
7. ქორიძე დ., კოლხური კულტურის ისტორიისთვის, თბ., 1965.
8. ძიძიგური ლ., ძველი კოლხეთის სამეურნეო კულტურა, თბ., 2002.
9. ხოშტარია ნ., არქეოლოგიური გამოკვლევა ურეკში. მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, I, თბ., 1955.
10. ჯაფარიძე ვ., ეგრისის ახ.წ. I-VII სს.-ის მატერიალური კულტურის ძეგლები, თბ., 2006.
11. ჯაფარიძე ვ., ვარდციხის ნაქალაქარი, თბ., 1989.
12. Артилаквa В. Е. Железообрабатывающее ремесло древней Грузии. Тбилиси. 1976.
13. Воронов Ю. Н., Вознюк А.С., Юшин В.А. Апуштинский могильник IV-VI вв н.э в Абхазии. СА, №1. Москва. 1970.
14. Воронов Ю.Н. Археологическая карта Абхазии. Сухуми. 1969.

15. Воронов Ю. Н. Вооружение древнеабхазских племен в VI-I вв. до н. э. Скифский мир. Киев. 1975.
16. Воронов Ю. Н. Древности Сочи и его окрестностей. Краснодар. 1979.
17. Воронов Ю. Н. Шенкао Н.К. Вооружение воинов Абхазии IV-VII вв. Древности эпохи великого переселения народов IV-VII вв. Москва. 1982.
18. Гзелишвили И. А. Остатки кремации, погребенные в глиняных сосудах в Абхазии. «САНГ», VIII, 1-2, Тбилиси. 1947.
19. Джапаридзе О. М. Бронзовые топоры Западной Грузии. СА. XVIII. Москва. 1959.
20. Рамишвили Р. М. Крым, Северо-Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху средневековья IV-XIII века. Москва, 2003.
21. Куфтин Б. А. Материалы к археологии Колхиды. Т-1. Тбилиси. 1949.
22. Макалатия С. Археологические находки в селе Ахриси. ВДИ. №3. Тбилиси. 1951.
23. Мелюкова А. И. Вооружение скифов. Москва, 1964.
24. Трапш М. М. ТРУДЫ. Т-3. Культура цебельдинских некрополей. Тбилиси.
25. Шамба Г. К. Ахаччарху. Древний могильник нагорной Абхазии. Сухуми. 1971.
26. Kazanski M. Mastykova A. TSIBILIMUM II. 2007. Paris.

ტაბულების აღწერილობა. Description of the Plates. Описание таблиц

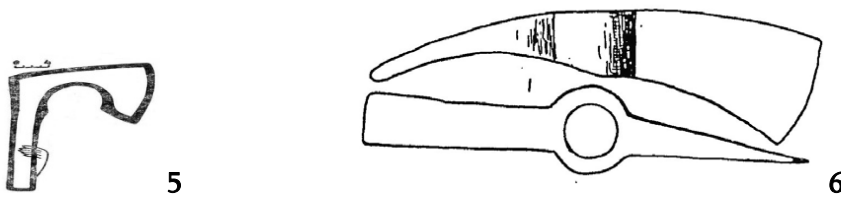
I

1, 2, 3 – ე.წ. წებელდური ტიპის ცულები; 4 – ფიჭვნარის სამაროვანზე აღმოჩენილი ყუაკვერთიანი ცული

1, 2, 3 – Axes typical for necropolis Tsibilium; 4 – The axe. necropolis Pitchvnari

1, 2, 3 – Цебельдинские топоры в трех разновидностях; 4 – Топор-молоток

5 – გამოსახულება გუარაპის საკულტო ქვაზე; 6 – ცულ-წერაქვი

5 – The image of axe. Guarap; 6 – Pickaxe

5 – Изображение на культовом камне в верховьях реки Джампал (гора Гуарап);

6 – Топор-кирка

II

წებელდური ტიპის ცულების ტოპოგრაფია საქართველოს ტერიტორიაზე
Topography of the "Tsebelda type" axes
Топография цებельдинских топоров на территории Грузии

III

ყუაკვერიანი ცულების ტოპოგრაფია საქართველოს ტერიტორიაზე
Topography of the "ax-hammer" type axes
Топография топоров-молотков на территории Грузии

Irakli Anchabadze
The axes in the Roman period Colchis
Summary

“Ax-hammer type axes” are axes with a well-marked heel and an asymmetrical narrow blade. Such axes are attested in the necropolis Shapka-Abgydzrahu, Tsibilium, Pitchvnari (in the context of the fourth century), Archeopolis / Nokalakevi. These axes are also known in Iberia (the Eastern Georgia today, including Nedzikh, Armaziskhevi), Crimea and northern Caucasus. Apparently, their origins go to the Classical and Hellenistic periods, where we find the similar forms.

The second type was spread from the third to the sixth centuries AD. Besides Colchis, they were uncovered in Central and Eastern Europe. One copy was attested to Sardis in Asia Minor. There are three variants of axes found: 1) with a long sleeve (3rd-4th century), 2) with a short sleeve and a narrow blade (4th-5th century), 3) with a short sleeve and a broad blade (4th-6th century). One was discovered in the fortress of Tsibilium in the layer of the fire due to the Sassanid occupation. All the forms were designed for military purposes.

Ираклий Анчабадзе
Топоры I-VII вв н. э на территории Абхазии
Резюме

Топоры, распространенные на территории Абхазии в I-VII вв н. э., подразделяются на три типа: Первый характеризуется узкой лезвийной частью и длинным молоточковидным обухом (таб. I, 4). Первый тип топоров, как полагают, восходит к местным аналогиям раннеантичного времени. С III-IV вв. н. э. основное распространение получили т. н. “Цебельдинские топоры” (таб. I-1,2,3). Цебельдинский топор характеризуется массивной формой, широким лезвием, узкой шейкой и округлой обушной частью. Рукоять также массивная, короткая - ее изображение имеется на культовом камне в верховьях реки Джампал (гора Гуарап) (таб. I, 5). Фиксируются они в погребениях IV-VII вв. и за этот период сохраняются почти в неизменном виде. С течением времени лишь несколько расширяется лезвийная часть и выгибается верхняя линия. Особенно выделяются своеобразные оружия с металлической частью кирковидной формы, найденные в комплексах IV-VII вв. (таб. I, 6).

Нурлан Алиев
(Азербайджан)

**РОЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ
АЗЕРБАЙДЖАНОМ И ЕС НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ**

Одним из основных направлений внешнеэкономической политики Азербайджанской Республики является интерес к развитию сотрудничества с государствами, входящими в экономическое пространство Европейского Союза, которые рассматриваются как один из важнейших в силу геополитического веса ЕС в глобальной экономической системе.

Со дня обретения независимости Азербайджана начинается формирование концепции взаимоотношений с Евросоюзом, в котором складывались относительно благоприятные экономические и политические предпосылки и условия для полноценного сотрудничества двух сторон. Важным этапом двустороннего сотрудничества стало подписание в Люксембурге 22 апреля 1996 г. СПС между ЕС и Азербайджаном, вступившее в силу 1 июля 1999 г. (1). Главная цель данного соглашения состоит в том, чтобы создать наиболее благоприятные условия для интеграции Азербайджана в европейскую экономику, способствовать развитию взаимовыгодного и равноправного партнёрства и т. д. Надо отметить, что, подписав данное соглашение, Азербайджан способствовал привлечению иностранного капитала (2), участию зарубежных компаний в различных крупных проектах локального и регионального масштаба, реформированию сектора управления, развитию сферы услуг, а самое главное, приведению внутреннего экономического режима к требованиям мировой рыночной экономики.

Отсюда следует, что Азербайджан, благодаря огромным запасам нефти и газа, инвестиций, проведению реформ и растущему ВВП превратился в экономический рычаг Южно-Кавказского региона, а точнее говоря, в кавказского «тигра». Азербайджан обладает наиболее динамично развивающейся экономикой среди стран Каспийско – Кавказского региона и Большого Ближнего Востока. Такой вывод проистекает из опубликованных докладов Международного Валютного Фонда (МВФ) с 2005 – 2008 гг., где по темпам роста Внутреннего валового продукта (ВВП) среди стран СНГ нашей республике не было равных. Анализируя темпы роста 2005 г. по 2008 г. среди стран Южного Кавказа и Центральной Азии, ВВП Азербайджана по данным МВФ возрос на 16%, а в 2006 г. ВВП достиг своего наивысшего показателя 30,5%, что выше, чем у непосредственных соседей не только в странах СНГ и Восточной Европы, но и всего Ближнего Востока (3).

Расширяющаяся Европа во избежание новых разделительных линий между странами-членами Евросоюза и их соседями, а также для укрепления стабильности, безопасности и процветания в 2004 г. разработала ЕПС. В том же году решением Комиссии ЕС Азербайджан был включен в эту политику, где посредством этой политики намерен еще больше расширить связи с ЕС. Тесное сотрудничество Азербайджана, придерживающегося политики расширения интеграции в Европу, остается стержнем национальной внешней политики. При этом программа «Расширенная Европа: новые соседи» выступает важным перспективным элементом установления стратегических взаимоотношений в рамках ЕС.

Учитывая глобальный экономический кризис, прогноз МВФ относительно уровня экономического развития Азербайджана 2011 – 2016 гг. также будет благоприятен, и в 2011 году ВВП Азербайджана составит 2,8%. При этом МВФ прогнозирует, что в 2012 году ВВП страны составит 2,5%, а в 2016 году – 2,8% (4).

Во взаимоотношениях между Азербайджаном и ЕС достигнуты благоприятные экономические результаты, где можно выделить следующие направления: взаимная торговля и инвестиционная деятельность.

Развитие торговых связей между сторонами – одно из основных направлений стратегического взаимовыгодного сотрудничества между Азербайджаном и ЕС, которое осуществляется в рамках упомянутого СПС. В соответствии с этим документом стороны предоставляют друг другу режим наибольшего благоприятствования во всех областях торговли. В более детальном виде состояние и проблемы торгово-экономического сотрудничества рассматриваются на заседаниях Подкомитета по вопросам торговли и экономики ЕС – Азербайджан, который является рабочим органом Комитета по сотрудничеству ЕС – Азербайджан, осуществляющим контроль над соблюдением и выполнением СПС. Этот Подкомитет был создан во время первого заседания Комитета по сотрудничеству ЕС с Азербайджаном 27 марта 2000 г. В общей сложности были проведены 13 его заседаний, на которых стороны обсуждали такие вопросы, как взаимоотношение Европейского Союза с Азербайджаном, макро-экономическое состояние в Азербайджане, проблема торговли, бизнеса и капиталовложений между ЕС и Азербайджаном, деловой и инвестиционный климат в нашей стране, гармонизация законодательств, развитие информационных и коммуникационных технологий в Азербайджане, таможенное дело и другое.

Подтверждением растущего интереса сотрудничества между сторонами в области экономики является то, что Азербайджан определен как один из основных торговых партнеров ЕС на Южном Кавказе. Так, с начала 2004-2008 гг., внешнеторговый оборот между ЕС и Азербайджаном повысился на 25,8 млрд. долл. и в 2008 г. составил 29 млрд. долл., при положительном сальдо в пользу Баку в 24,5 млрд. долл. В свою очередь с периода 2004 – 2008 гг. экспорт из Азербайджана в ЕС повысился на 25 млрд. долл. и в 2008 г. составил 26,9 млрд. долл. В том же периоде импорт из ЕС в Азербайджан увеличился на 829 млн. долл., где в 2008 г. составил 2 млрд. долл. (5,6).

Следует отметить, что в течение последних 10 лет Азербайджан имеет положительное торговое сальдо с ЕС. В настоящее время во взаимной торговле сохраняется тенденция превалирования экспорта над импортом, что положительно скажется на торговом балансе Азербайджана с ЕС. В то же время, рассматривая структуру экспорта и импорта по группам товарной номенклатуры, можно выделить следующие характерные черты. К важнейшей экспортной продукции можно отнести топливо, нефть, нефтепродукты, бурильные трубы из чёрного металла, продукцию горнодобывающей и деревообрабатывающей промышленности, необработанный алюминий, фрукты, говяжью кожу, рыбную продукцию и другие товары (7). Основные потребители – Италия, Германия, Франция, Великобритания, Греция, Испания, Нидерланды и страны Восточной Европы.

Что касается структуры импорта, то здесь преобладают машины, электротехническое и иное оборудование, средства наземного, воздушного транспорта и их части и принадлежности, бурильные трубы, металлические конструкции, нефте и газопроводы, продукция бумажной и печатной полиграфии, фармацевтическая продукция, одежда, обувь, табак, спиртные напитки, фрукты, растительное и сливочное масла, продукция детского питания и другие товары (8). Основные поставщики – Германия, Италия, Франция, Великобритания, Бельгия, Нидерланды, Испания, Австрия, Греция и страны Восточной Европы.

Как отмечалось выше, доля стран-членов ЕС во внешнеторговом обороте Азербайджана за период 2000-2008 гг. остается стабильной на уровне 46-52% (9, 10). Однако из 27 государств за период 2004-2008 гг. наиболее значимыми по объемам внешнеторгового сотрудничества для Азербайджана являются четыре из них – Германия, Великобритания, Италия и Франция.

Здесь также стоит отметить, что 10 декабря 2008 г. Комиссия ЕС разрешила 16 развивающимся государствам, в том числе Азербайджану, Армении и Грузии, осуществлять беспошлинный экспорт на территорию Европейского Союза нескольких тысяч наименований продукции. Как отмечается в заявлении Комиссии ЕС, с начала 2009 г. и до конца 2011 г. эти страны получают специальные торговые привилегии в рамках плана GSP+, предлагаемого в дополнение к стандартным льготам, предоставляемым в рамках Генеральной системы преференций (11).

Важное место во взаимоотношениях между Евросоюзом и Азербайджаном занимает инвестиционная сфера. По сведениям Госкомстата Азербайджана, с периода с 1995 по 2010 гг. в экономику страны было вложено 53,3 млрд. долл. иностранных инвестиций, из которых в форме кредитов – 11,8 млрд. долл., инвестиции, вложенные в нефтяную отрасль, – 33,6 млрд. долл., инвестиции из иностранных компаний – 4,8 млрд. долл. и другие инвестиции – 3,1 млрд. долл. (12, 13). Таким образом, показатели с 1995 по 2010 гг. ещё раз продемонстрировали, что в последние годы по объему иностранных инвестиций на душу населения страны Азербайджан занимает одно из первых мест среди стран СНГ.

В целом, надо отметить, что за период 1995-2010 гг. большое количество европейских капиталовложений в Азербайджан сосредоточено в сырьевом секторе экономики, в основном инвестиции поступают в нефтегазовый комплекс (около 85%), далее идут в строительный сектор (5%), нефтегазовый сектор (4%), транспорт и коммуникации (2%) и остальной сектор экономики (6%) (14). Доля прямых инвестиций стран-членов ЕС с 1994 по 2007 гг. составила около 2,740 млрд. долл. от общего мирового объема инвестиций в азербайджанскую экономику, где в основном поток инвестиции приходится на следующие страны-члены ЕС – Великобритания, Германия, Франция и Италия (15, 16).

Данные внешнеторгового баланса и инвестиционного сотрудничества между ЕС и Азербайджаном ясно показывают заинтересованность нашей страны в углублении экономической интеграции с ЕС. Однако, одной из серьезнейших международных структур, способствующих мировой интеграции, является ВТО. Азербайджан, с 1997 г. обладая статусом наблюдателя, старается стать членом этой организации, но старается не очень активно и для этого имеются причины. Так, по мнению экспертов, членство в ВТО сейчас для Азербайджана не является целесообразным, так как в настоящее время у страны нет серьезного экспортного потенциала. Иными словами проблема заключается в том, что если Азербайджан сегодня станет членом ВТО, то ему нечего экспортировать, кроме нефти и газа. Невзирая на сложность переговорного процесса со странами-членами ВТО, ЕС поддерживает усилия Азербайджана во вхождение данной организации. Полноправное участие Азербайджана в ВТО послужит важным стимулом в реализации экономических реформ, которые создадут благоприятные условия для интеграции в мировую экономику.

Стоит отметить роль Евросоюза в оказании помощи и интереса Азербайджана, связанную с развитием энергетического сектора, путем финансирования и вкладывания иностранных инвестиций в нефтегазовую отрасль страны. В свою очередь Азербайджан, опираясь на свой энергетический и транзитный потенциал, реализует внешнеэкономическое сотрудничество с ЕС, основываясь на необходимости повышения уровня безопасности и надежности в поставках углеводородных ресурсов из Каспийского региона в Европейский рынок. Примером служит, подписанная 13 января 2011 г. в Баку президентом Азербайджана И.Алиевым и председателем Еврокомиссии Ж.М.Баррозу «Совместная декларация о Южном

газовом коридоре», которая является одним из приоритетных для Евросоюза энергетических проектов, призванным диверсифицировать маршруты и источники энергопоставок, увеличив тем самым энергетическую безопасность ЕС. К проектам «Южного коридора» относятся: газопровод «Набукко», «Трансадриатический газопровод» (ТАР), «Белый Поток», «ITGI» (газопровод Турция-Греция-Италия) (17).

Спустя 2 года, со стороны консорциума «Шахдениз» 28 июня было принято решение о выборе проекта «Трансадриатический газопровод» (ТАР) в качестве маршрута транспортировки азербайджанского газа в Европу. Маршрут ТАР пройдет через Грецию, Албанию и Адриатическое море на юге Италии и далее - в Западную Европу. Газ, который будет производиться в ходе второго этапа разработки азербайджанского газоконденсатного месторождения «Шахдениз», рассматривается в качестве основного источника для проекта. Азербайджан обязался напрямую поставлять газ в Европу через новую газопроводную систему. Первоначальная мощность трубопровода ТАР составит 10 млрд. кубометров газа в год с возможностью расширения до 20 млрд. (17).

Все вышеупомянутое лишнее раз является доказательством того, что Азербайджан становится важным энергетическим транспортным центром поставок углеводородных ресурсов на европейские рынки. Выполнив задачи, поставленные перед меморандумом о взаимопонимании с Евросоюзом в области энергетики, Азербайджану откроются новые горизонты сотрудничества, направленные на прогрессивную интеграцию всего южно-кавказского региона во внутренний энергетический рынок Европы.

Литература:

1. Hüseynova N.K. Azərbaycan Avropa inteqrasiya prosesləri sistemində. Bakı: Nərbə Nəşriyyat, 1998.
2. Əliyev V.İ. Beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya və gömrük-tarif münasibətlərinin tənzimlənməsi // Bakı Dövlət Universitetinin Xəbərləri. Sosial – siyasi elmlər seriyası. Bakı: BDU, 2006, №1.
3. МВФ предвидит умеренный подъем на Кавказе и в Центральной Азии. «МВФ Пресс-релиз». Вашингтон: Международный Валютный Фонд, Департамент Внешних Связей, 2009, 3 октября, №09/338 (R).
4. Салаева А. В 2011 году рост ВВП Азербайджана составит 2,8% - МВФ. «1news.az – информационный портал Азербайджана», 2011, 12 апреля. http://www.1news.az/economy/banks_n_finance/20110412032628072.html
5. 2004 – 2008-ci illərdə ölkələr üzrə idxal. Xarici iqtisadi fəaliyyət. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. http://www.azstat.org/statinfo/consumermarket/az/xt_2.shtml
6. 2004 – 2008-ci illərdə ölkələr üzrə ixrac. Xarici iqtisadi fəaliyyət. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. http://www.azstat.org/statinfo/consumermarket/az/xt_3.shtml
7. Azerbaijan, EU bilateral trade and trade with the World // EUROSTAT Statistics. Brussels: EU Directorate General for Trade, 2009, 22 September. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113347.pdf
8. Там же.
9. Seyidov S.İ. Azərbaycanın Avropa məkanına inteqrasiya mərhələləri // Azerbaijan Focus. Beynəlxalq münasibətlərə dair jurnal. Bakı: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, Şərq-Qərb nəşriyyatı, 2010, №2(2).
10. 2004 – 2008-ci illərdə ölkə qrupları üzrə idxal və ixrac (idxalda və ixracda ölkə qruplarının xüsusi çəkisi, faizlə). Xarici iqtisadi fəaliyyət. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. http://www.azstat.org/statinfo/consumermarket/az/xt_5.shtml

11. ЕС и внешний мир. Отношения с другими странами СНГ // Европейский Союз: факты и комментарии. Под редакцией Борко Ю.А. Москва: Информационный центр Европейского Союза в Институте Европы Российской Академии Наук, 2008, октябрь-декабрь, №54.
12. Cavadov V.M. Azərbaycan iqtisadiyyatında xarici investisiyaların cəlb edilməsi // Bakı Dövlət Universitetinin Xəbərləri. Sosial – siyasi elmlər seriyası. Bakı: BDU, 2005, №4.
13. Xarici investisiyalar 1995 – 2010-cu illər. Azərbaycan Rəqəmlərdə 2003 – 2011-ci illər. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, <http://www.azstat.org>
14. Azerbaijan, EU bilateral trade and trade with the World // EUROSTAT Statistics. Brussels: EU Directorate General for Trade, 2009, 22 September. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113347.pdf
15. Xarici investisiyalar 1994 – 2002-ci illər. Azərbaycan Rəqəmlərdə 2002. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. <http://www.azstat.org>
16. Xarici investisiyalar 2000 – 2007-ci illər. Azərbaycan Rəqəmlərdə 2007. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. <http://www.azstat.org/publications/azfigures/2009/az/020.shtml>
17. Süleymanov E.S. Avropa İttifaqı və Azərbaycan: strateji tərəfdaşlığa doğru. Bakı: CBS polygraphic production nəşriyyatı, 2011.
18. Елена Остапенко. Еврокомиссия приветствует решение по выбору проекта ТАР маршрутом поставок каспийского газа в Европу. «1news.az – информационный портал Азербайджана», 2013, 28 июня. <http://www.1news.az/economy/20130628013834710.html>

ნურლან ალიევი
აზერბაიჯანისა და ევროკავშირის ეკონომიკური თანამშრომლობის
როლი სამხრეთ კავკასიაში
რეზიუმე

2004 წელს შემუშავდა ევროპული სამეზობლო პოლიტიკა (ENP), რომლის მთავარი მიზანი გახდა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებსა და მათ მეზობლებს შორის გამყოფი ხაზის მოშორება და უსაფრთხოების, სტაბილურობისა და კეთილდღეობისათვის ხელშეწყობა. ევროსაბჭოს გადაწყვეტილებით, იმავე წელს აზერბაიჯანში ჩაერთო ამ პოლიტიკაში, რაც გულისხმობს ევროკავშირთან მისი ურთიერთობების გაღრმავებას. „უფრო ფართო ევროპა: ახალი მეზობლები“ არის მნიშვნელოვანი ელემენტი მომავალში სტრატეგიული ურთიერთობების დასამყარებლად ევროკავშირსა და აზერბაიჯანს შორის და მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მათი სამომავლო პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებაში.

Nurlan Aliyev
The Role of Economic Cooperation of Azerbaijan and EU in the South Caucasus
Summary

Expanding Europe in order to avoid new dividing lines between the EU member states and their neighbors, as well as to enhance the stability, security and prosperity in 2004 developed the ENP. In the same year, the EU Commission's decision of Azerbaijan has been included in this policy, which intends to further expand ties with the EU. The "Wider Europe: New Neighbors" is an important element in establishing the strategic perspective of relations between EU and Azerbaijan and plays a main role for further development of political and economical cooperation.

Камран Мамедов
(Азербайджан)

ПРОБЛЕМА ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ

Прежде всего, отметим, что на мотивацию системы национальной безопасности государств устойчиво влияет несколько ключевых факторов. Базовыми из них являются два фактора:

Первый из них который геополитический, включающий в себя такие параметры, как размер территории и стратегическое положение страны;

И второй энергетический, основным параметром которого является наличие или отсутствие значительных запасов нефти и газа.

Тем самым нам известно, что образования в Азербайджане независимого государства, укрепление независимости, обеспечение безопасности, территориальной целостности, экономических интересов и т.д. требовали проведения многосторонней внешней политики, отличающейся своеобразными особенностями, задачами и тактическими ходами.

Но также отметим, что после приобретения независимости в 1991 году вектор национальной внешней политики постоянно и порой беспочвенно менялся. Выделим тот факт, что ее границы периодически смещались в направлении различных географических азимутов. Внешнеполитический курс порой рассматривался в выборе внешнего союзника, а иногда находился в состоянии влечения в поисках приемлемого территориального партнера (4, 271).

На сегодняшний день в мире одним из важнейших факторов является энергетический, который в свою очередь определяет само развитие государства. Почти самая надежная энергетическая база экономики – это начало развития и процветания любой страны, более того, - одно из важно-необходимых условий экономической безопасности и независимости государства. В составе энергоресурсов доминирующее место занимает нефтяное сырьё, установившее появление самого термина «нефтяная геополитика».

С момента выявления независимости нефтяные ресурсы Азербайджана стали урегулировавшим фактором в экономическом развитии и международных связях Республики. Идентичность интересов Запада и нефтяных компаний с интересами Азербайджана дали возможность стране выйти из политической изоляции, а также решить некоторые экономические проблемы, создать современную инфраструктуру добычи, переработки и транспортировки нефти. Также важно отметить, что азербайджанская нефть, добываемая в национальном секторе Каспийского моря, давно является не только источником доходов государства, но и политическим фактором, который определяет положение в регионе.

Отметим, что нынешняя нефтяная политика Азербайджана находит свое развитие в двух направлениях:

- нефтедобыча;
- транзит нефти.

Для осуществления таких стратегических направлений проработана наиболее прогрессивная система дипломатических средств и способов: от переговоров, проведения конференций до подписания нефтяных соглашений. Важно выделить и тот факт, что Азербайджанская Республика в процессе выбора того или иного средства всегда исходила из благих намерений достижений одинаковой выгоды, без желания вступить в тяжбу с кем-

либо, действовать без обмана, шантажа и других бестактных действий. Часто при выборе мишени в нефтяной дипломатии приоритет отдавался политике "открытых дверей" или "сбалансированной политике". Азербайджан, последовательно реализовывая нефтяную дипломатию, старался получить не только экономическую выгоду, но и политические дивиденды (11).

Также отметим, что генерирование реальной нефтяной политики связано с именем Г.Алиева, который вернулся к реальной политической власти в июне 1993 года. Впоследствии чего, дипломатические усилия Азербайджана увенчались подписанием 23 ноября 1993 года межправительственного договора между Азербайджаном и Россией, предусматривающего участие российского "ЛУКОЙЛ" в разработке нефтяных месторождений Азербайджана, находящихся на шельфе. С реальной точки зрения, Россия этим шагом де-факто признала существование "азербайджанского сектора Каспийского моря". В целом, этот факт сыграл значительную роль в формировании нового международно-правового статуса Каспия (2, 81).

Благополучными полагается огласить дипломатические усилия Азербайджана и по вопросу определения маршрутов транзита Каспийской нефти. Данная тема рассматривалась в политических кругах Азербайджана особенно тщательно, с учетом различных геополитических нюансов транспортировки сырья, а также национальных интересов.

Впоследствии восстановления государственной независимости в Азербайджане развитие транспортно-коммуникационных систем ускорило, и с тех пор начались создаваться различные виды транспортных сетей. Основными маршрутами транспортировки нефти считается нефтепровод Баку – Грозный – Тихорецк - Новороссийск (Баку – Новороссийск), протяженность которого составляет 1535 км. По российской территории проходит 1300 км, протяженность же нефтепровода по азербайджанской территории составляет 235 км. Проводя сбалансированную внешнюю политику, Азербайджан учитывает интересы всех, кто создает "политику" в регионе. Введение в действие "трубы" между Баку и Новороссийском означало, что Азербайджан вполне готов к сотрудничеству с Россией, а Россия тем временем впервые признала собственность Азербайджанской Республики на использование своей нефти. Тем временем, нестабильное положение в Чечне и угроза общей остановки прокачки нефти по маршруту на Новороссийск, а также относительная дороговизна привели к тому, что в Баку стали искать другие подходящие маршруты транспортировки нефти на внешние рынки, которые бы обходили территорию России (9).

Отметим, что одним из них стал вариант транспортировки нефти из Азербайджана через Грузию, которая в свою очередь выразила полное единомыслие транспортировать азербайджанскую нефть через свою территорию. Таким образом, второй линией, одним из подходящих вариантов доставки нефти на внешние рынки из региона стал маршрут Баку-Супса, который стал гарантом безопасности. Маршрут Баку-Супса открыл дорогу каспийской нефти в Европу, дал возможность в дальнейшем продлить ее через Одессу и Броды до Польши и дальше. Известно, что протяженность нефтепровода Баку-Супса составляет 850 км. Усиленная деятельность по созданию трубопровода Баку-Супса во многом была вызвана подписанием в 1994 году в столице Азербайджана соглашения на совместную разведку и разработку месторождений Азери – Чыраг и глубоководной части Гюнешли. Уже в марте 1996 г президентами Грузии и Азербайджана были подписаны три соглашения, которые касались транспортировки каспийской нефти через Грузию, а также договор о строительстве и эксплуатации трубопровода Баку-Супса. Договор был заключен на 30 лет без права пересмотра тарифов на прокачку нефти в течение 8 лет. К началу 1999 года строительство нефтепровода Баку-Супса, осуществляемое под руководством АМОК, было завершено, и в апреле того же года по нему стала поступать нефть. Действительно, говоря о преобладаниях данного проекта, важно подчеркнуть и его недостатки, угрожающих

безопасности региона, основными из которых заключались в введение чрезвычайной ситуации в начале 90-х годов в ряде районов Грузии (конфликт со звиадистами), а также в сомнениях из-за конфликта с Абхазией. Тем временем, несмотря на это, абсолютно данный нефтепровод считается конкурентом для маршрута Баку-Новороссийск (11).

Важно отметить, что еще в начале 90-х годов, когда появился вопрос о транспортировке каспийской нефти, Турция приложила максимум усилий с целью, чтобы порт Джейхан стал терминалом на Средиземном море для азербайджанской и казахской нефти. Большое внимание вызвал маршрут от грузинских терминалов Батуми и Супса до Джейхана с соединением его нефтепровода, идущим из Ирака. Также выделим немало важный факт, что в марте 1993 года в Анкаре было подписано азербайджано-турецкое соглашение о строительстве нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан, протяженность которого составляла 1920 (1768) км. Соглашение о конструкции этого нефтепровода и газопровода между Туркменистаном и Турцией без исключения отвечало геополитическим устремлениям, как Турции, так и США, так как это давало возможность обходить Россию и Иран. В действительности США также считают, что проект нефтепровода Баку-Джейхан никоим образом не направлен против России, не ущемляет интересы России, то есть США не намерены вытеснить Россию из Каспийского бассейна и ослаблять в целом ее влияние в этом регионе (7, 94).

Отметим, что образование новой нефтяной инфраструктуры – Баку-Тбилиси-Джейхан, создает возможность получить в средиземноморском порту Джейхан выход к Мировому океану с его крупнотоннажным оборудованием. Это превратилось в реальный нефтяной фактор воплощающегося в перспективах развития экономики Азербайджана, потому что в прошлом азербайджанская нефть не имела преимуществ прямого выхода к рынкам сбыта. С вводом Баку – Тбилиси – Джейхан Азербайджан реально обостряет свою экономическую и политическую независимость, диверсифицируя систему экспортных трубопроводов.

Без сомнения стратегическая актуальность данного нефтепровода является очень большой. Известно, что 29 октября 1998 года президенты Азербайджана, Турции, Грузии, Казахстана, Узбекистана и представитель США Б.Ричардсон подписали Анкарскую декларацию в поддержку проекта Баку-Тбилиси-Джейхан. Соглашение на сей счет между правительствами Азербайджана, Грузии и Турции было подписано во время Стамбульского саммита 18 ноября 1999 года. Официальное торжественное открытие всего нефтепровода прошло 13 июля 2006г. в Джейхане. По мнению экспертов, ожидается, что в дальнейшем нефтепровод продлят до восточного побережья по дну Каспийского моря, а также по нему будет перекачиваться нефть и из Казахстана. Однако Иран и Россия непреклонно против проектов по прокладке газо- и нефтепроводов по дну Каспия, объясняя это тем, что данные проекты несут угрозу экологии, хотя на самом деле они взбудоражены усилением влияния Турции, США и др. инвесторов в регионе. Россия же тем временем подготовила проект «Голубой поток», который можно считать альтернативный данному. Таким образом Россия собирается «втянуть» прикаспийские государства в сферу своего влияния с усилением политического контроля за транспортировкой энергоресурсов из Каспийского региона в Европу и США (2, 77).

Отметим, что тем временем строительство трубопровода Баку-Тбилиси-Джейхан в условиях глобализации имеет не только экономическое, но и политическое значение в стратегии выхода Азербайджана в мировое сообщество, все потому что он является важным проектом по доставке углеводородных запасов Каспийского бассейна на мировые рынки. Баку-Тбилиси-Джейхан не просто коммуникационная система, но и стратегическая политика в глобализации региона. Известен тот факт, что трубопровод Баку-Тбилиси-Джейхан влияет и на международный проект - транспортный коридор ТРАСЕКА и ТАСИС.

Проект TRASECA поддерживает реализацию с Азербайджаном 25-ти технических и 11-ти инвестиционных проектов и в 26-ти из этих проектов доля Азербайджана в целом составляет более 100 миллионов евро. Отметим тот факт, что ТРАСЕКА была воздвигнута на конференции, которая была проведена в 1993 году в Брюсселе, и на первоначальном этапе в нее вошли только 8 государств. В 1996 году, на последующем этапе восстановления исторического Шелкового пути, в туркменском городе Сарахс главами государств Азербайджана, Грузии, Туркменистана и Узбекистана были подписаны соглашение о сотрудничестве в области установления транзитных перевозок относительно свободной перевозки транзитных грузов без убытков и по льготным тарифам, а также договор о координировании работы железнодорожного транспорта. В 1996-1998 годах к программе присоединились Украина и Молдова, а в 2000 году – Болгария, Румыния и Турция. Сегодня ТРАСЕКА является неуклонно развивающейся и совершенствующейся программой (10).

Также отметим, что энергетическая безопасность выступает в качестве политической проблемы для европейских стран. Проводимая в ЕС программа ТАСИС (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States, Техническая помощь странам СНГ) ориентирована на модернизацию транспортной инфраструктуры и на диверсификацию поставок энергоносителей – нефти и газа в Европу, для чего нужна соответствующая транспортная инфраструктура, которая связала бы Центральную Азию, Азербайджан, Западную и Центральную Европу.

Рассмотрим еще одно направление - INOGATE (межгосударственные поставки нефти и газа в Европу, Interstate oil and gaz to Europe), которая является основной региональной инициативой, осуществляемой ЕС в рамках финансовой поддержки новым независимым государствам. Основной юридической базой INOGATE является Рамочное Соглашение, которое подписано в июле 1999 года с участием 15 государств (включая и Азербайджан) и предусматривает межгосударственный экспорт нефти и газа. Одна часть программы предусматривает реализацию 10 проектов, общая сумма которых составляет более 50 миллионов евро, из них 5 проектов непосредственно связаны с Азербайджаном. Важно отметить, что INOGATE предоставляет новые возможности для материализации трансграничных проектов в отношениях с новыми самостоятельными государствами и Азербайджаном и играет роль стимулятора в целях привлечения инвестиций от международных финансовых институтов и специальных инвестиционных фондов на основе преимуществ международных соглашений, связанных с транзитом гидрокарбонатных ресурсов.

Владея южнокавказским газопроводом "Баку – Тбилиси – Эрзерум" Азербайджан получает дополнительные возможности продать газ с месторождения "Шахдениз" в Европу. Газопровод Баку – Тбилиси – Эрзерум, был официально открыт 25 марта 2007 года. Отметим, что диаметр трубопровода составляет 42 дюйма, протяжённостью 970 км. Тем самым, Азербайджан преобразовывается в страну не только экспортирующей газ на мировые рынки, но также страной, транспортирующей его. Итак, Азербайджан будет играть роль коридора между Центральной Азией и Европой

В заключении можно отметить, что сегодня Каспий стал «Эльдорадом», зоной, вокруг которой на обширных территориях Центральной Азии и Кавказа, среднего Востока с новой силой развернулась борьба за ресурсы и пути их доставки на внешние рынки. Вследствие твердой политической воле Президента Ильхама Алиева и региональному сотрудничеству, а также политическим и экономическим реформам в стране, Азербайджан за короткий срок достиг тех высот, к которым стремился и может активно участвовать в новых энерго - проектах, имеющих мировое значение. Важно также выделить и тот факт, что Азербайджан, имеющий со стратегической точки зрения выгодной, геостратегически важной позицией на стыке Европы и Азии, сберегая во всех областях общественно-

политической и духовно-культурной жизни свойственные ему особенности, вдохнувши в себя образованные из синтеза ценностей Запада и Востока качества, предпочел линию интеграции в мировое сообщество.

Литერატურა:

1. Аббасов Ч. Экономика Азербайджана на путях глобализации: предпосылки и последствия. Баку, 2006.
2. Абишев А. Каспий: нефть и политика. Алматы, 2002.
3. Алиев Г. Путь независимости: избранные мысли. Баку, 1997.
4. Гасанов А. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана. Б.: Şərq-Qərb, 2007.
5. Жильцов С.С., Зонн И.С., Ушков А.М. Геополитика Каспийского региона. М.: Международные отношения, 2003.
6. Самедов А. Азербайджан в современной системе международных отношений (1993-2003 гг.), Баку, 2004.
7. Сборник материалов конференции, Фонд им. Фридриха Эберта. Перспективы развития регионального сотрудничества в Каспийском регионе. Алматы, 2005.
8. Фараджев М. Проблемы современных международных отношений. Баку, 2007.
9. <http://br.az/index.php?newsid=204>.
10. [http://www.dem.az/content/view/523/2/Азербайджан становится ведущим государством региона](http://www.dem.az/content/view/523/2/Азербайджан_становится_ведущим_государством_региона).
11. <http://www.zonakz.net/articles/11605> Рустам Мамедов, Нефтяная дипломатия Баку.

კამრან მამედოვი
ენერგოსაფრთხოების პრობლემა კასპიის რეგიონში
აზერბაიჯანის საგარეო პოლიტიკაში
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ენერგოსაფრთხოების საკითხი აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკაში, კერძოდ, კასპიის რეგიონში. სტატიაში აღნიშნულია, რომ ენერგოსაფრთხოება წარმოადგენს ნებისმიერი ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიის ძირითად მიმართულებას. სტატია ასევე ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ დამოუკიდებლობის მიღების შემდეგ აზერბაიჯანის რესპუბლიკა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ენერგოპოლიტიკას და უსაფრთხოებას. სტატიაში განხილულია ენერგოპოლიტიკის და ენერგოგადამტანების ტრანსპორტირების საკითხები.

Kamran Mamedov
Problem of energy security in foreign policy of Azerbaijan in Caspian region
Summary

The article discusses the question of energy security in foreign policy of the Azerbaijan Republic in the Caspian region. It is noted that energy security is the main direction of foreign policy strategy of any state at the present stage. The article also highlights the fact that the Azerbaijan Republic after acquisition of independence attaches huge significance to power policy and safety. Questions of power policy and transportation of energy carriers are comprehensively analyzed in this article.

Сура Гусейнова
(Азербайджан)

ДИСКУРС ПОЛИТИЧЕСКОГО ПОЛЯ ЕВРОПЕЙСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: РЕАЛИСТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К АРХИТЕКТУРЕ БЕЗОПАСНОСТИ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ МАНИПУЛЯЦИИ

Необходимость модернизации архитектуры европейской безопасности выступает предметом дискуссий различных профессиональных политологов и политических акторов, секторальный диапазон, которых варьируются от «тройки» западных основных игроков Европейского союза, НАТО, ОБСЕ и РФ, до глав европейских государств, исследовательских центров и общественных организаций. Такое внимание вполне естественно, потому что экономически развитый и социально продвинутый Европейский регион во многом определяет современные тренды международной безопасности в целом. Представляется, что мотивационный механизм подобных дискуссий диктуется не только геополитическим пространством безопасности от Ванкувера до Владивостока, но и несомненной притягательной силой ЕС для многих стран европейского региона. Сложности посткризисного развития Европы, асимметричность развития старых и новых стран- членов ЕС, растущий европектизм и явно обозначенные тренды дезинтеграции общеевропейского дома, тем не менее не снижают стремление ряда государств быть принятыми в эту организацию. О таком желании достаточно красноречиво свидетельствуют события последних месяцев на Украине, вылившиеся в острое политическое противостояние сторонников и противников евроинтеграции страны. По своей сути болезненные и спорадические метания официальных политических кругов Украины от евроинтеграции к возможному участию в Таможенном союзе отчетливо демонстрируют актуальность анализа политического поля европейской безопасности в контексте реалистических подходов и манипулятивных политических технологий.

Реалии современного политического международного процесса требуют анализа дискурса политического поля европейской безопасности, фреймирование которого колеблется от реалистических подходов (18, 251), способных формировать эффективную архитектуру безопасности, до откровенных манипуляций, продвигающих интересы отдельных государств и определенных политических и экономических кругов не только европейской, но и глобальной политики, придавая, по сути региональной безопасности тренд нового режима международной безопасности в глобальном аспекте.

Методологической проблемой дискурса выступает базисная характеристика самой международной системы, безопасность которой пытаются моделировать и контролировать политические акторы, от состава, национальных интересов и геополитических концепций которых во многом зависят требования и условия европейской безопасности. Дискурс как в научном, так и в реальных политических действиях, естественно, отличается поляризацией, на одной стороне которой представлена монополярность, а на другом – бессистемность. Приоритет отдается монополярной системе международных отношений, базирующейся на лидерстве США (19, 251) Зеркальным отражением монополярности выступает разрабатываемая российскими исследователями концепция бесполярности, идеологический пуск которой оформил президент России В. Путин, заявившей на Мюнхенской конференции по вопросам безопасности (2007г.) о том, что предлагавшийся после холодной войны однополярный мир не состоялся (8). Прокремлевские политологи выдвигают базисной чертой международных отношений «конфронтационную стабильность» (1, 31) оперируя

адаптационным синдромом не только политиков, но и общественного мнения к постоянным кризисам, например, кризис в Косово, кризис доверия, и т.д. (13, 69).

Последователи постмодернизма, в частности, Р. Купер считает, что государства постмодерна, к которым он относит старые страны Европейского Союза, отражающие реалии поствестфальских отношений, активно делятся своим суверенитетом, с одной стороны с наднациональными структурами, с другой с внутригосударственными регионами, тем самым их безопасность основывается в основном не на балансе сил, а на транспарентности, ясной политике взаимной открытости и взаимозависимости (15, 204). На наш взгляд, постулируемая Р. Купером идея индифферентности внутренней организации государств логично поставит перед системой европейской безопасности крайне сложную проблему признания таких сепаратистских режимов на постсоветском пространстве, как Молдавская Приднестровская Республика, Южная Осетия, Нагорный Карабах и Абхазия, что в корне противоречит базовому принципу территориальной целостности государства, определенному Хельсинской декларацией.

Эксперты Европейского Союза предлагают взять за базис архитектуры безопасности принцип мультилатерализма, позволяющих каждой стране в условиях бесполлярности международных отношений и наличия множества экономически сильных центров пользоваться привилегиями в экономических отношениях со всеми партнёрами (17, 20), таким образом, реанимируя в новой транскрипции тезис начала прошлого века о том, что «политика послушно следует за экономикой». Можно прогнозировать, что идеологи ЕС будут стараться сделать в XXI столетии основной чертой системы международных отношений бесполлярность: доминировать будут не одно, два или даже несколько государств, а десятки акторов, способных оказывать различное влияние на положение в мире

Окончание «холодной войны», крах социалистической системы, развал СССР способствовали формированию в Европе условий, позволяющих странам этого континента выдвинуть идею общеевропейского дома и определить основные параметры его архитектуры, которая представлялась как система партнерства демократических государств, разделяющих общечеловеческие ценности. Двадцать два государства как субъекты международного права заявили, что они больше не являются противниками и будут строить новые отношения партнерства, «протягивая друг другу руку дружбы, проявляя твердую приверженность демократии, основанной на правах человека и основных свободах, создавая условия для экономической свободы и социальной справедливости и равной безопасности для всех стран» (9). Парижская хартия, провозгласившая создание новой Европы, носила, на наш взгляд, характер политического романтизма, являющегося, как и всякий романтизм, следствием реальных или мнимых свобод, отсюда забвение национальных интересов и возможных конфликтов, диссонанс между принципом территориальной целостности суверенных государств и правом наций на самоопределение, отсутствие критериев правового регулирования применения силы в международных отношениях Конечно, Европа, ставшая театром основных боевых действий двух мировых войн, избавившись от конфронтационной, биполярной системы миропорядка, страдала определенным юношеским максимализмом, выдвигая контуры архитектуры новых международных отношений, в основу которых была положена Хельсинская Декларация. Сроки построения системы европейской безопасности не определялись, но подразумевалось, что демократизация посттоталитарных стран подведет к естественному процессу безопасности в Европе, все страны будут разделять общечеловеческие ценности.

Постепенно формировалась европейская система безопасности, основными участниками которой выступают ООН, ЕС, ОБСЕ, НАТО. Необходимость

скоординировать свои действия на международной арене как в экономической, так и в военно-политических сферах со странами распавшегося социалистического блока вызвала к политической жизни механизм, который должен был формировать архитектуру европейской безопасности. Таковым стал Договор об обычных вооружённых силах в Европе (ДОВСЕ), подписанный в Париже 19 ноября 1990 года и вступивший в силу 9 ноября 1992 года. Его первоначальными участниками стали 6 государств, подписавших Варшавский Договор 1955 года, и 16 государств, подписавших или присоединившихся к Брюссельскому договору 1948 года или Вашингтонскому договору 1949 года. По факту участия в этих военно-политических союзах были сформированы две группы государств – участников Договора (10, 184). Для начала 90-х годов этот документ, констатирующий конец межблокового противостояния, был эффективным и действенным. Не вдаваясь в военно-технические детали ДОВСЕ, мы хотели бы сделать акцент на транспарентности договора, позволяющей поддерживать баланс сил.

Однако идиллия общеевропейской солидарности длилась недолго, прежде всего потому, что два важнейших политических субъекта европейской безопасности – Европейский Союз и Российская Федерация, как точно определила международная исследовательская группа «Хельсинки плюс», «все еще вовлечены в процесс рефлексивного экспериментирования по определению собственной идентичности, постнациональной в случае с Европейским Союзом и постимперским в случае с Россией. Оба субъекта проявляют чувствительность, как эти идентичности представлены в их взаимоотношениях с другими государствами и организациями, а также какую роль они играют в современном мире и к каким способам им надо прибегать в целях защиты собственного населения»(11).

Подобная чувствительность, как нам представляется, помимо обозначенных факторов, объясняется и частичным дублированием функций Евросоюза и ОБСЕ, отсутствием их географической специализации, недостаточной координацией солидарных акций. США, являясь объективно самым влиятельным членом ОБСЕ, проявляет четкий политический прагматизм и корректно использует имеющиеся противоречия между двумя европейскими организациями. В частности, США, даже по признанию российских исследователей, «легко блокировали усилия ЕС по юридизации деятельности Хельсинского процесса и превращения его не только на словах, но и на деле из процесса в полноценную региональную организацию безопасности» (12). Однако это абсолютно не означает, что Европейский союз, как считает ряд российских политологов, может стать противовесом мировому политическому, экономическому и военному господству США (2, 47) а превращение ЕС в самостоятельного игрока на мировой арене будет иметь решающее значение для формирования российско-европейских отношений (7, 78).

Особо стоит принять во внимание ту же проблему политической идентификации и соответствующих ей подходов к европейской безопасности по оси ЕС-США, с учетом двустороннего формата их сотрудничества, имеющего политический, а не юридический характер. Американские аналитики, в частности, Стивен Уолт, считают, что в реализации на практике заявленных принципов европейской безопасности именно Европейский Союз во многом стремится противостоять превосходству США, а некоторые страны, входящие в эту организацию, часто проявляют явное раздражение «неудобным первенством» западного партнера. Политика «мягкого балансирования» ЕС, ставящая целью насколько возможно, снизить потенциал влияния США, сочетает в себе нарастающую силу «стратегии оппозиции» и «стратегию приспособления», к которой прибегают, если прямое оппонирование американской гегемонии «непрактично» (19, 117).

Такую стратегию мягкого балансирования ЕС во многом подогревают и нескрываемые США планы по созданию системы трансевропейской безопасности, четко

сформулированные мэтром американской внешней политики З. Бжезинским: «В долгосрочном плане стабильность в Евразии можно будет укрепить путем создания, вероятно, в начале следующего века трансъевразийской системы безопасности. Такая система может включать расширенную НАТО, связанную кооперативными соглашениями о безопасности с Россией, Китаем и Японией» (14, 52).

Несмотря на то, что Лиссабонский договор, вступивший в силу с 1 декабря 2009г (21), расширил сферу полномочий ЕС в сфере внешней политики и безопасности (ОВПБ), приоритет в этой области остается компетенцией государств-членов Европейского Союза. Их часто разнонаправленные интересы, препятствующие солидарной политике ЕС, детерминируются сложными отношениями между верной традициям атлантической солидарности Великобританией и континентальной Европой, между Германией как первой экономикой Европы и конкурирующей с ней Францией, между Севером и Югом Европейского Совета, то есть наличие водоразделов, ограничивающих возможности ЕС в сфере европейской безопасности, достаточно обширны. И хотя Лиссабонская Декларация по модели общеевропейской безопасности (1996), предлагает стратегию равноправного партнерства по созданию единого пространства безопасности, свободного от разделительных линий, эти явные политические водоразделы проявились и в Косовской кампании, в Ираке, и Средиземноморской инициативе Франции. Российский истеблишмент воспринимает расширение Евросоюза за счет принятия в его состав новых членов из числа постсоветских государств, и проводимую ЕС политику Европейского партнерства как угрозу своему влиянию и практической изоляции от районов, которые традиционно являются зоной ее особых интересов.

Попытка предотвратить угрозу возникновению новых разделительных линий в политической и экономической сферах в отношениях с ЕС была предпринята Россией в духе излюбленной тактики «кавалерийской атаки». В июне 2008 г. на Берлинской конференции Д.А. Медведев, будучи на тот период президентом Российской Федерации, достаточно неожиданно для международной общественности выступил с инициативой разработать новый всеобъемлющий пакт о европейской безопасности для замены договоров, заключенных в годы холодной войны. Предложение переформатировать созданную в 1949 году систему безопасности общеевропейского пространства, которая, «на взгляд Кремля, не отвечает реалиям политической жизни, была встречена европейскими политиками более чем прохладно» (5). План Медведева, преподнесенный под громким названием «Хельсинки II», подразумевал «создание новой архитектуры безопасности в Европе и более глубокую интеграцию России в эту систему».(4). Примечательно, что Европейскому Союзу предлагалось начать дискуссии, не ограничиваясь концептами жесткой безопасности, предполагающей защиту границ и использование военной силы.

Высшее руководство РФ подчеркивало, что предложенный им вариант Договора о европейской безопасности (ДЕБ) создаст основы новой архитектуры и не только не ослабит уже отработанные механизмы защиты европейской безопасности, но и обогатит содержательность этого важнейшего общеевропейского политического процесса, дополняя его новыми методами и формами. На первый взгляд, инициатива, направленная на улучшение европейской архитектуры безопасности, была достаточно прогрессивной, так как любые политические действия, преследующие гуманные цели, а недопущение войны, цель, естественно, позитивная, заслуживают одобрения. Но в этом конкретном случае ярко проявился политический цинизм, макиавеллизм, демонстрирующий, что «благословенный предлог нарушить обещания всегда найдется» (3, 353) так как буквально через месяц с небольшим тот же президент отдал приказ о вторжении военных сил

Российской Федерации в Грузию, подставив под угрозу всю уже сложившуюся систему не только европейской, но и в целом международной безопасности, так как страна, являющаяся постоянным членом Совета Безопасности ООН, нарушает элементарные нормы международного права и без объявления войны переходит границы суверенного государства.

Агрессивное инерционное мышление жесткой силы РФ полностью диссонировало с заявлениями о приверженности европейской безопасности. Посредническая миссия Евросоюза и последовавшие широкие дискуссии в ПАСЕ о причинах и последствиях грузинской агрессии против Южной Осетии и принуждения Грузии к миру продемонстрировали «зонтичную легитимность» (16, 186), то есть основанную на политике двойных стандартов, позицию определенных западных политических сил и экспертных кругов, поддерживающих идею плотного взаимодействия с Россией, тем самым, ранжируя интересы европейской безопасности выше права национального государства на защиту целостности своей территории. Естественно, что Россия, геополитические претензии которой отягощены комплексом имперского прошлого, в силу территории, военного потенциала и сырьевых ресурсов, выступает одним из ключевых игроков евразийского пространства, однако реализуемые ее на практике манипулятивные технологии игнорирования безопасности

Таким образом, дискурс политического поля европейской безопасности опосредован системной неопределенностью безопасности, которую продуцируют акторы с явными и латентными политическими интересами на уровне региональной и глобальной безопасности. Подходы к реализации европейской безопасности проявляются в определенном балансировании между кооперативной и конфронтационной моделями ее архитектуры. Обычная логика подсказывает, что в первом случае здание общеевропейского дома будет фундаментальным и прочным, основанным на общечеловеческих ценностях, во втором, таковым, каким оно является сегодня - достаточно рыхлым, постоянно шатающимся из-за личных интересов своих строителей.

Литература:

1. Богатуров А.Д. Кризис миросистемного регулирования. - Международная жизнь. 1993. №7.
2. Бордачев Т.В. В объятиях *civillan power*. Pro et Contra. Том 8. №1. Европейский союз в российской политике. М. 2003.
3. Макиавелли н. Государь. М. Экомо. 2008.
4. Медведев Д.А., Конструктивная повестка дня для европейской безопасности, 2009, 4 июня, <http://www.kremlin.ru/articles/217262.shtml>
5. Международная конференция «Украина и пути к новой Европейской архитектуре безопасности: Взгляд из Берлина, Киева, Москвы, Парижа и Вашингтона». <http://www.chaspik.info/bodyfull/6560.htm>
6. Материалы V Конвента. Политическая система современного мира: новые реалии-старые правила. Российская ассоциация международных исследований М., 2009.
7. Никонов В. Назад, к Концерту. Россия в глобальной политике. 2002. №1.
8. Официальный сайт Президента России.. 10 февраля 2007 года. Мюнхен. Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности. // <http://www.kremlin.ru/text/>
9. Парижская Хартия для новой Европы. Париж, 21 ноября 1990 г www.osce.org/ru/mc-/39520

10. Совместная Декларация двадцати двух государств. // От Хельсинки до Будапешта. История СБСЕ/ ОБСЕ в документах. 1973–1994. В трех томах. Том 2. М., 1996.
11. Хельсинки Плюс: К архитектуре человеческой безопасности в Европе. Первый доклад исследовательской группы по изучению человеческой безопасности Европы. www.lse.ac.uk/.../research/CSHS/humanSecurity/HelsinkiPlusRussian.pdf
12. Энтин Л.М. Возможны ли совместные инициативы России и ЕС в ОБСЕ. <http://www.alieuropa.ru/vozmozhni-li-sovmestnie-initsiativi-rossii-i-es-v-obse>
13. Юрьева Т. В. Архитектура европейской безопасности после холодной войны: незавершенность переходного периода. В кн. Мировая политика: взгляд из будущего. МГИМО. М., 2009 Том 1.
14. Brzezinski Z. A Geostrategy for Eurasia // Foreign Affairs. 1997, September/October.
15. Cooper R. The Post Modern State and the World Order. L.: Demos, 2000.
16. Fareed Zakaria. The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad. New York: W.W. Norton & Company, 2003.
17. Juha Jokela The G-20: a pathway to effective multilateralism? CHAILLOT PAPERS April 2011 http://www.iss.europa.eu/uploads/media/The_G20_a_pathway_to_effective_multilateralism.pdf
18. Kenneth Neal Waltz Theory of international politics McGraw-Hill, 1979.
19. Stephen Walt. Taming American Power. The global response to U.S. primacy. New York: W.W. Norton & Company, 2005.
20. Partnerships for effective multilateralism. EU relations with Brazil, China, India and Russia Ummu Salma Bava, Feng Zhongping, Sabine Fischer, Marco Aurelio Garcia, Francois Godememnt, Dmitri Trenin, Alfredo Valladao Institute for Security Studies (EUISS), www.iss.europa.eu/.../partnerships-for-effective...
21. Taking Europe into the 21st century. http://europa.eu/lisbon_treaty/take/index_en.htm

სურა გუსეინოვა

ევროპული უსაფრთხოების პოლიტიკური ველის დისკურსი: უსაფრთხოების არქიტექტურისადმი რეალისტური მიდგომები და პოლიტიკური მანიპულაციები რეზიუმე

ევროპული უსაფრთხოების პოლიტიკური ველის დისკურსი ხასიათდება უსაფრთხოების სისტემური გაურკვეველობით, რასაც ქმნიან მონაწილეები აშკარა და ლატენტური პოლიტიკური ინტერესებით რეგიონალური და გლობალური უსაფრთხოების დონეზე. მიდგომები ევროპული უსაფრთხოების რეალიზაციისადმი ვლინდება მისი არქიტექტურის კოოპერატიული და კონფრონტაციული მოდელების დაბალანსებაში.

Sura Huseynova

Discourse of the political field of European security: realistic approaches to the architecture of security and political manipulations Summary

Discourse of the political field of European security is mediated by a systemic uncertainty of security that is produced by actors with explicit and latent political interests at the level of regional and global security. Approaches to the implementation of European security are manifested in a certain balance between the cooperative and confrontational models of its architecture.

Сабина Гарашова
(Азербайджан)

НАЧАЛО ВЫЯВЛЕНИЯ ИСТИННОЙ ТАКТИКИ ГЕОСТРАТЕГИИ США В СОВРЕМЕННОЙ ЭПОХЕ

Современное международное право и система международных отношений образовались по итогам Вестфальского мирного договора 1648 года, который в свою очередь положил конец многолетней войне, охватывающей 1618-1648 годы. Итогом этой войны, зафиксированным договорами, заключенными в Мюнстере и Оснабрюке стало окончательное юридическое оформление давно уже произошедшего распада Священной Римской империи. Вестфальский договор вещал о формальном равенстве государств мира, а так же ассигновал о невмешательстве во внутренние дела государств, что и стало важнейшими установлениями международного права. Данные установления лежат в основе ООН, но важно отметить, что похожие тенденции международных отношений, как транснационализация и новое понимание прав человека, дестабилизируют данную систему. Выделим тот факт, что после периода Второй Мировой войны, важнейшее амплуа в международном праве овладевал запрет применения силы дабы угрозы ее применения. Легитимны лишь два исключения: первым из них является разрешение на применение силы, так скажем санкций, инициатором которого является стороны Совета Безопасности ООН, которое было дано несколько раз, а вторым – зафиксированное статьей 51 Устава ООН право на самооборону и право на оказание помощи государству подвергнутому агрессии.

Следует отметить, что императив Устава ООН, опровергающий войну в качестве средства разрешения конфликтов оказался настолько сильным, что за время, прошедшее после 1945 года практически не было случаев объявления войны. В это же самое время ранее не известные тенденции в интернациональной политике сделали теперь актуальным вопрос об ограничении классического права на применение военных мер при необходимости обороны от предшествующих угроз.

Подобные новые угрозы безопасности соответственно вызывают необходимость новой дефиниции обстоятельств, которые в свою очередь оправдываются при применении силы, основываясь на 51 статье Устава ООН. Заметим, что эта дефиниция обязана вноситься не иначе как совместными усилиями, формируя критерии, которыми мог бы пользоваться Совет Безопасности для решения некоторых проблем, таких как геноцид, распад государства или террористические угрозы.

Немаловажен и тот факт, что иракская кампания, которая началась в марте 2003 года, лишь обнажила до сих пор скрытые противоречия между нормами международного права и амбициями США, стремившихся к утверждению собственного превосходства. Теперь необходима выработка новых норм международных отношений, в которых важная роль будет отведена ООН и Совету Безопасности.

Важно отметить, что ООН всячески становится объектом редкой критики со стороны официальных лиц США. Но также отметим, что даже если в этих случаях ООН критикуется как неэффективная, бюрократическая и неоднократно как коррумпированная организация, истинная подоплека этой критики не вызывает сомнений. На самом же деле, ООН подвергается критике именно потому, что США не могут добиться полного своего главенствования в ней (11). И этому есть целый ряд подтверждений, одним из которых является принятие в законопроект «Акта о реформе ООН» в июне 2005 года.

Известно, что данный акт был принят 221 и 184 голосами за и против соответственно. А так же, в свою очередь, он предусматривает одностороннее сокращение взноса США в

бюджет ООН (10). Причиной этого объявляется неэффективность деятельности ООН и разбазаривание средств в администрации ООН.

Достоинством внимания является изречение одного из авторов законопроекта конгрессмена-республиканца Хейда, заявившего, что «мы законно рассержены антиамериканизмом, который без причины укоренился в течение десятилетий» в ООН. Выделим то, что данный проект включил 30 требований. А также важным будет отметить, что протест против акта подписали такие известные американские политики и дипломаты, как Мадлен Олбрайт, Дж. Киркпатрик, Т. Пикеринг, Р. Холбрук.

Еще одной причиной критики ООН является то, что множество членов данной организации не являются действительно демократическими государствами. Следовательно, и возникает вовлечение возглавить коалицию «демократических» государств, которая, руководствуясь собственными интересами, будет осуществлять карательные операции против этих «диктатур».

Далее, перед нами выстраивается не легкая альтернатива, то есть или мы согласимся с ситуацией, где проблемы обеспечения международной безопасности будут решаться с привлечением максимально возможного формата участников в рамках ООН, или же просто должны положиться на добрую волю единственного гегемона, чья способность в разрешении проблем с помощью военной мощи подвергается сомнению в свете событий в Афганистане и Ираке (1, 27).

Одновременно следует отметить, что возможность США стать гарантом обеспечения международной безопасности подвергается справедливому сомнению из-за того, что сохранение их мощи через 20-30 лет отнюдь не безусловно в силу ряда объективных причин. Уже сегодня мир не является однополярным в абсолютном смысле этого слова. Безусловное военное превосходство США сочетается со сложным распределением ролей в мировой экономике, где наряду со старыми центрами экономической мощи возникли и успешно развиваются новые.

Именно из-за этого вера в грядущее безусловное преимущество США необоснованна. Тем самым беспробудное нежелание многих западных политиков смириться с тем, что полюс уже не один не может квалифицироваться иначе как отказ принять новую действительность, реализовывающуюся конкретно в наши дни.

Перспектива установления нового мирового порядка, при котором регулирование государств будет полностью осуществляться нормами международного права, казалась всем настолько близка, что бывший президент США Дж. Буш старший смог громогласно заявить: «Итак, мы являемся свидетелями появления нового мира (9, 19). Мира, в котором перспектива полного мирового порядка является реальностью... Мира, в котором объединенные нации, освобожденные от бремени «Холодной войны» смогут реагировать на историческое видение своих основателей. Мира, в котором свобода и уважение прав человека найдут свое место в каждой стране».

Обратное этому видение мира было изложено С.Хантингтоном, который является в данном случае эпигоном классиков постмодерна Лиотара и Рорти. Это картина «столкновения цивилизаций», которую У. Макбрайд назвал «явлением, не менее кошмарным», чем безусловное доминирование Западной цивилизации. Соответственно единственный вызов ей может реализоваться только в виде терроризма (5, 82). В нынешние дни осознание того факта, что конец американского лидерства не так далек, проникло в сознание многих известных ученых, политологов и международных экспертов, например, Збигнева Бжезинского. Отметим, что в своей работе «Великая шахматная доска» (1997) он показал себя как идеолог однополярного мира, однако в очередной работе «Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство» (2004) он пришел к новым выводам, общая сложность которых заключается в том, что конец американской гегемонии реален и,

следовательно, нужно сделать так, чтобы он реализовался как можно безболезненнее для Америки и остального мира. Цитируя: «внезапный конец американской гегемонии, без сомнения, погрузил бы мир в хаос, в обстановке которого международная анархия сопровождалась бы взрывами насилия и разрушениями подлинно грандиозного характера. Сходный эффект, только растянутый во времени имел бы и неуправляемый постепенный упадок господства США. Но поэтапное и контролируемое перераспределение власти могло бы привести к оформлению структуры глобального сообщества, основанного на совместных интересах и располагающегося своими наднациональными механизмами, на которые в возрастающем объеме возлагались бы некоторые специальные функции в сфере безопасности, традиционно принадлежащие государству» (2, 14-15). Это довольно таки точная оценка перспектив развития системы международных отношений, и все-таки хотелось бы его дополнить одним замечанием. В случае, когда внезапный или неконтролируемый упадок американского главенствования способен повлечь череду конфликтов по всему миру, то конвульсивные попытки нынешней администрации Белого дома способны привести, если уже не привели к еще более тяжелым последствиям.

Не секрет, что регион Персидского залива с точки зрения надежного энергоснабжения играет большую роль для восточной и юго-восточной Азии и Европы и куда меньше для США. Следовательно, используя свой военный потенциал, реальной перспективы обойти который в ближайшем будущем нет ни у кого, становится ясным, что США смогут контролировать цены на нефть, а значит и мировую экономику.

В целом, следует сказать, что первая иракская война была не менее знаменательной, чем вторая. Тогда, в 1991 году вторжение Ирака в Кувейт было первым за 50 лет событием, вышедшим из привычного «ветвления» СССР и США. Хусейн не пользовался поддержкой СССР, вторгаясь в Кувейт и, поэтому можно сказать, что акт этой агрессии являлся началом нового периода истории, которая будет отмечена недостатком стабильности, мира и законности. И так отметим, что ослабление американской мощи, сначала экономической, а затем политической будет, несомненно, отличительным атрибутом этой эпохи. В действительности же такой упадок будет лишь проявлением кризиса систем международных отношений, мировой политики и экономики в том виде, в котором они действовали с 15-16 века.

Таким образом, реальной тактикой геостратегии США является «закулисное» принуждение давления. Вследствие этой тактики, на сегодняшний день мировое сообщество и влиятельные международные организации вынуждены поддерживать проамериканское течение мировых политических процессов. Безусловно, это отвечает императивам геостратегии США. Смысл же стратегии США в нынешнее время – это сохранение американского лидерства с помощью поддержания выгодного для США баланса сил в мире, недопущение появления равного по силам соперника или коалиции держав.

Литература:

1. Батюк В. И. Политика США в меняющемся мире. М.: Наука. 2004.
2. Бжезинский З. Выбор... М., 2005.
3. Бжезинский З. Великая шахматная доска: Господство Америки и его геостратегические императивы. М.: Международные отношения. 2002.
4. Макбрайд У. «Глобализация и межкультурный диалог»/Вопросы философии 2002, №6.
5. Панарин А. Стратегическая нестабильность XXI века. М.: Алгоритм-Эксмо. 2004.
6. Мюллер Ф. Надежность снабжения. Риски международного энергоснабжения /Internationale politik, 2003, №2.

7. Ширяев Б.А. Внешняя политика США. СПб., 2007.
8. Фоминых А.«Мягкая мощь» обменных программ//Международные процессы. 2011. № 1.
9. U.S. Priorities in Europe. Hearing before the Subcommittee on Europe of the Committee on International Relations, House of Representatives, U.S. Congress. March 3. 2004.
10. National Security Strategy. - White House, Washington. May, 2011. URL: <http://www.vwhitehouse.gov/sites/default/files/rssviewer/nationalsecuritystrategy.pdf>.
11. <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>

საბინა გარაშოვა
თანამედროვე ეპოქაში აშშ-ის გეოსტრატეგიის ჭეშმარიტი ტაქტიკის
გამოვლენის დასაწყისი
რეზიუმე

სტატიაში საუბარია აშშ-ის ამჟამინდელი საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიის რეალურ ტაქტიკაზე. აღნიშნულია, რომ აშშ-ში, საკუთარი მიზნების მისაღწევად, ყოველთვის არ იცავენ საერთაშორისო სამართლის პრინციპებს. აშშ-ის ზეწოლის შედეგად, გაერო იქცა აშშ-ის დამხმარე ორგანიზაციად მისი გეოსტრატეგიული იმპერატივების განსახორციელებლად.

Sabina Garashova
The beginning of disclosure of true tactics of geostrategy of the USA in a modern era
Summary

The article “exposes” real tactics of the USA foreign policy strategy at the present stage. It is possible to draw a conclusion that the USA not always adhere to the principles of international law for achievement of the purposes. Under pressure of the USA, the UN turned into their auxiliary organization in realization of geostrategic imperatives.

Хатира Мехдиева
(Азербайджан)

ТРЕНДЫ ЮЖНО-КАВКАЗСКОЙ ПОЛИТИКИ ЕС И ГРУЗИЯ

Рассмотрим проблему реализации общей внешней политики и политики безопасности Европейского Союза которая уже давно считается темой обсуждения политических и экспертных сообществ. Ее практическое осуществление не редко приходит в противоречие с тактическими и стратегическими установками государств-членов ЕС. Также здесь важно отметить, что подписание Лиссабонского договора несет за собой определенную положительную динамику, влияющую на выработку единых стратегий внешней и энергетической политики ЕС. И так одним из похожих примеров считается эволюция политики ЕС на Южном Кавказе.

Отметим, что впоследствии распада Советского Союза регион Южного Кавказа превратился в арену пересечения интересов многих крупнейших региональных, таких как Россия, Иран, Турция и нерегиональных факторов, таких как США, ЕС, НАТО, Китай, страны Центральной Азии, арабские государства. Это устанавливается борьбой за контроль над акваторией и ресурсами Черного и Каспийского морей, а также и тем, что Южный Кавказ - является потенциально важнейшим путем транзита энергоресурсов. Как нам известно, из Центральной Азии и Среднего Востока в Европу.

Также важно отметить, что государства Южного Кавказа проводят разно стороннюю политику. Это видно из их активного взаимодействия со структурами Запада - НАТО и ЕС. Тем временем, нам известно, что Азербайджан и Грузия являются участниками прозападной «Организации за демократию и экономическое сотрудничество - ГУАМ» (Грузия - Украина - Азербайджан - Молдова). Также отметим, что Армения же в свою очередь, входит в пророссийскую Организацию Договора о коллективной безопасности (ОДКБ).

Идеологические основы политики Европейского союза на Южном Кавказе закладывались, начиная с 1993-1994 гг.

В 1993 г. в Брюсселе было положено начало программы транспортного коридора «Европа - Кавказ - Азия» TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus Asia) - «Восстановление исторического Шелкового Пути» как составная часть программы технической помощи Содружеству независимых государств (TACIS - Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States). Эти три государства Южного Кавказа и вошли в состав участников данной программы. Важно отметить, что еще с тех времен было наблюдено главное направление транспортной, а затем и энергетической) стратегии ЕС на Кавказе, а это говорит о создании коридора в обход Российской Федерации, «чтобы разнообразить традиционные централизованные потоки торговли и транспорта и открыть новые (альтернативные) торговые маршруты в западные страны» (3).

Итак в 1994-1995 гг., Комиссия Европейского союза исследовала и представила Парламенту и Совету документ, который назывался «Отношения с Закавказскими республиками, стратегия Европейского Союза» (2, 339). Отметим тот факт, что именно с этого времени весомость выработки общей стратегии обосновывалась энергетическими интересами ЕС (2, 339). Тем временем отметим, что активизируется налаживание отношений между Евросоюзом и единичными государствами региона. Также немало важен и тот факт, что в 1996 г. со всеми государствами Южного Кавказа было заключено Соглашение об ассоциации и сотрудничестве (СПС), вступившее в силу в 1999 г. Конкретно с того момента политика ЕС начала развиваться по двум направлениям, первое

взаимодействуя с национальными республиками и пытаясь выстроить общерегиональную стратегию.

Итак отметим, что именно с 2004 г. государства Южного Кавказа были отнесены в Европейскую политику соседства. К 2006 г. также были обговорены и приняты планы действий в рамках ЕПС. Дозволено считать, что такая европейская политика соседства содержит в себе единоличный и региональный подходы, но в то же время в Евросоюзе господствует направленность придерживаться общего регионального подхода к Южному Кавказу (2, 342).

Далее выделим тот факт, что с момента появления данной политики ЕС акцентирует на том, что она представляет собой нерушимость отношений между ЕС и странами-партнерами, функционирующая от возможностей, которые в свою очередь предоставляются европейским странам в соответствии со Статьей 49 Договора о Европейском Союзе. Целью ЕПС является возможность поделиться благами состоявшегося в 2000 году расширения ЕС с соседними странами в плане укрепления контактности, безопасности и повышения благосостояния всех заинтересованных стран. Целью является не дать возможности образования новых разделительных линий, между расширенным ЕС и его соседями, а также обеспечить их участие в различных формах активности ЕС на основе более широкого содружества в области политики, защиты, экономики и культуры.

Данная методология дает возможность определить вместе со странами-партнерами набора наиважнейших целей, а соответственно в процессе осуществления их приблизит эти страны к Европейскому Союзу. Эти приоритетные цели, которые предполагается включить в совместно согласованные планы действий, будут охватывать целый ряд конкретных направлений активности, такие как: политический диалог и реформы; торговля и меры по подготовке партнеров к постепенному выходу на внутренний рынок ЕС; юстиция и внутренние дела, энергетика, транспорт, информационное общество, окружающая среда и исследования, а также инновации; социальная политика и прямые контакты между гражданами (6).

Отношения с соседями, будут строиться на взаимном предрасположении общим интересам, первым образом в сфере верховенства закона, надлежащего управления, соблюдения прав человека, включая права меньшинств, развитии добрососедских отношений и принципах рыночной экономики и устойчивого развития. Также существуют слухи о том, что страны-партнеры возьмут на себя ответственность в отношении некоторых главнейший нюансов внешней деятельности ЕС, включая, борьбу с терроризмом и распространением оружия массового уничтожения, и в частности соблюдение норм международного права и деятельность по разрешению конфликтов.

Также важно отметить, что планы актов, которые опираются на общий набор принципов, будут, тем не менее, раздроблены, чтобы отражать реальное положение отношений с отдельно каждой страной, ее нужды и возможности, а также общие интересы. Предел отношений ЕС со своими соседями будет зависеть от того, каким образом они будут разделять эти ценности.

Повысившийся спрос ЕС к государствам Южного Кавказа выявляется расширением Организации, ныне включающей в себя страны Черноморского региона. Также отметим, что Евросоюз ведет переговоры о приеме в свои ряды Турции, которая в свою очередь граничит со всеми тремя вышеуказанными странами Южно-Кавказского региона. Известно также, что члены ЕС заинтересованы в расширении своего влияния в кавказском регионе. Они рассматривают его не только как стратегически важный объект энергоносителей, но и как географически, экономически выгодную транспортную магистраль, а также своеобразный плацдарм, который дает возможность непосредственному выходу к ресурсам Каспийского

моря, Ирану, Центральной Азии и Китаю. Следовательно, повышается стратегическая авторитетность Закавказья для стабильности и безопасности в Европе.

Отметим также, что главным достоинством в социально-экономической сфере кавказской политики ЕС является развитие рыночной экономики и возведение бизнес атмосферы, которая интересует европейских инвесторов. В целях поддержки стран СНГ основные средства поступают в рамках технической помощи Евросоюза по линии ТАСИС – Программы Европейского Союза. ЕС выявил в новых государствах Координационные бюро по техническому обеспечению программе ТАСИС. В качестве приоритета программы анализируется развитие транзитного пути между Черным и Каспийским морями, Центральной Азией и кавказскими странами с целью подходящего пользования транспортных магистралей.

Кроме того, по наставлению Организации Объединенных Наций реализуется проект ТРАСЕКА. Ассигновывая его в немалой степени, Европейский Союз ставит перед собой цель политически и экономически поддержать молодые государства, давая им альтернативные выходы на европейские и азиатские рынки. А также содействовать их развитию через совершенствование транспортных систем, использовать проект как стимулятор притягивания средств международных финансовых институтов в экономику этих стран и соединить маршруты ТРАСЕКА с транспортной сетью Европы. Нам известно, что регион Южного Кавказа важен для Европы своими энергетическими проектами. А соответственно и перспективы значительного увеличения нефтедобычи в бассейне Каспийского моря, намечающееся повышение его роли в мировом энергоснабжении предопределяют особый интерес Европы к этому региону. Главным назначением программы Евросоюза ИНОГЕЙТ (Межгосударственный проект по нефтегазопроводам) является техническое содействие в поддержании в рабочем состоянии и управлении нефтегазопроводами стран СНГ, и еще исследование новых путей транспортировки в Европу каспийской нефти. Содействие стран Южного Кавказа в программе Европейской политики соседства (ЕПС) говорит нам о том, что у Евросоюза появилось больше активов и финансовых ресурсов, помогающие этим странам развиваться в европейском направлении. За счет этого ЕС намеревается содействовать экономическому, общественному и политическому развитию региона. Проект Расширенная Европа предоставляет некоторые из достоинства членства в ЕС, то есть полную свободу передвижения людей, товаров, услуг и капиталов, при том обстоятельстве, что страны Южного Кавказа признают ценности и правила Евросоюза. Отчетливость сотрудничества со странами Закавказья будет также определяться их успехами в разрешении региональных конфликтов. На данный момент программа ЕПС не предусматривает вступления стран Закавказья в Евросоюз (3).

Отметим, что принимая решение об отнесении трех южно-кавказских государств в ЕПС, Брюссель возглавлялся идеологией сбалансированной политики в отношении всех стран региона. В тоже время комплексно-региональный или симметричный подход к Южному Кавказу считается адаптированным и искусственным по своему характеру и может стать зацепкой для углубления партнерства.

Выделим и тот факт, что взаимосвязь ЕС-Грузия основана на декларируемой сторонами взаимной приверженности международному миру и безопасности, а также мирному балансированию разногласий. Тем самым Грузия является конвертором для торговли и коммуникаций между Кавказом, Центральной Азией и Европой. Более того, многообразность поставок энергоносителей и есть одна из самых главных задач ЕС, и Грузия, за счет своего географического положения, имеет возможность оказать помощь для достижения этой задачи. Большое количество транзитных путей, проходя через эту страну, могут обделить «нестабильные государства» и позволить Европе прямой путь к ресурсам Средней Азии и Каспийского моря. Тем самым, Грузия имеет возможность стать одной из

основных альтернативных артерий. Но также отметим, что тем временем, она намеревается стать транзитной страной для приобретения экономической прибыли и решения своих энергетических вопросов. Итак отметим, что при условии повышения уровня конфронтационности в самой Грузии, а также и в ее отношениях с Россией, у инвесторов возможно рушения доверия к способности Тбилиси обеспечивать безопасность стратегических для Евросоюза трубопроводов. Далее выделим тот факт, что важными элементами партнерства ЕС-Грузия и есть уважение международного права, соблюдение прав человека и предрасположенность к рыночной экономике. Говоря об этом можно отметить, что Евросоюз через уширение преимуществ в экономическом сотрудничестве поощрял Грузию к тому, чтобы она осваивала его политические ценности. А это, тем самым, вело к возвышению авторитетности Брюсселя во внешнеполитической тактике Тбилиси. Также отметим, что Евросоюз вполне имеет все условия и силы, чтобы активно сотрудничать в миротворческих процессах на территории Грузии. Выделим то, что существование так называемых «горячих точек» в относящем к Евросоюзу регионе усиливает «стремление Брюсселя» к развитию своего военно-политического влияния в Грузии, которое в свою очередь непрестанно возрастет в случае нахождения при содействии Евросоюза долгосрочного варианта предотвращения территориального распада страны.

Обсуждая восстановленные программы ЕС, отметим, что они же в зоне конфликтов направлены не только на восстановление инфраструктуры, но и на восстановление доверия между людьми. ЕС влияет своими финансовыми средствами, направляясь на сохранение территориальной целостности Грузии. А Россия же в свою очередь, которая не в состоянии конкурировать с ЕС в финансовой сфере, ставит перед собой необходимостью стремиться к сохранению своего военно-политического присутствия в конфликтном регионе, опираясь тем временем, на гуманитарные и социально-экономические традиции взаимодействия с Южным Кавказом.

Также отметим, что в области экономики ЕС является важным торговым сотрудником Грузии с Запада, а также инициатором инвестиционного капитала. Со времен декларирования независимости программа ТАСИС благоприятствовала переходу страны к рыночной экономике для начала, помогая в проведении законодательных реформ и поддерживая Грузию во вступлении в ВТО. Вслед за этим, данная программа продовольственной безопасности стала немало важным стержнем поддержки реформ в области сельского хозяйства, социального обеспечения и управления госфинансами (3).

Выделим и такое изменение, которое показывает, что после войны в Южной Осетии в 2008 году сближение Грузии и ЕС достаточно замедлилось. Саакашвили посчитал виновным Европейский союз в том, что сообщество всячески не воспринимало всерьез и никак не реагировало на его предупреждения по поводу концентрации российских войск на границах с Грузией.

Отметим также, что 15 сентября 2008 года Европейский союз поставил себе задачу отправить в область вооружённого конфликта с грузинской стороны группу мониторинга за соблюдением условий перемирия и прекращения военных мер. Известно, что двумя неделями позже началась оперативная фаза Миссии наблюдателей Европейского союза (European Union Monitoring Mission (EUMM) в Грузии. Тем самым из 22 государств сообществ на Кавказ были отправлены 200 наблюдателей ЕС.

Вопреки тому, что военный конфликт между Грузией и Россией отеснил допустимое вступление этой страны в Европейское сообщество в неопределённое будущее, ЕС все еще не прекращает укреплять отношения с этим государством. Тому доказательство, что в 2009 году Брюссель с этой целью создаёт программу Восточное партнёрство, которое направленно на оказание помощи Грузии и пяти другим бывшим советским республикам.

Также немаловажен и тот факт, что в мае 2010 года глава представительства Евросоюза в России Фернандо Валенсуэла объявил о том, что в обозримой перспективе присоединения Грузии к Евросоюзу не будет (6).

Известно также, что в июле 2010 года в городе Батуми начались переговоры представителей ЕС и Грузии по причине заключения двустороннего соглашения. Кроме этого отметим, что Евросоюз и Грузия создают пространство свободной торговли, так более четверти внешней торговли Тбилиси уже приходится на ЕС. По оценкам Брюсселя, новая сделка обеспечит прирост экономики Грузии на 4,3% в год (7).

Известен также еще один факт, что в ноябре 2013 года в Вильнюсе прошел саммит "Восточного партнерства", где было подписано соглашение об единении между Грузией и ЕС. Данный документ подписали глава МИД Грузии Майя Панджикидзе и верховный представитель ЕС по иностранным делам и политике безопасности Кэтрин Эштон. Отметим также, что в рамках саммита, совершилось подписание соглашения "О включении Грузии в гражданские миссии и военные операции ЕС". Данное соглашение даст Грузии возможность присоединиться к операции по управлению критическими ситуациями, проходящими под эгидой ЕС, а также всецело вносить вклад в деятельность по обеспечению сохранения безопасности в мире.

Литература:

1. Чикин М. «Почему они так долго колебались?». Зарубежные средства массовой информации следят за обстановкой в Закавказье // Комсомольская правда. 1990. 19 янв.
2. Болгова И.В. Политика Европейского союза на Южном Кавказе // Кавказский сборник. Т. 5 (37). М.: НП ИД «Русская панорама», 2008.
3. Официальный сайт программы ТРАСЕКА. URL: <http://www.traceca-org.org/ru/traseka/-istorija-traseka/> (дата обращения 21.12.2011 г.).
4. Соглашение о партнерстве и сотрудничестве между ЕС и Азербайджаном 1996 г. // Сайт Московской государственной юридической академии [сайт]. URL: http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/eea/pca_azer.htm
5. Соглашение о партнерстве и сотрудничестве между ЕС и Грузией 1996 г. // URL: http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/eea/pca_georgia.htm
6. http://www.itartass-sib.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=20308:vopros-prisoedineniya-ukrainy-i-gruzii-k-es-iz-qoblasti-nauchnoj-fantastikiq-schitaet-glava-predstavitelstva-es-v-rossii&catid=36:world&Itemid=81
7. <http://ru.euronews.com/2013/07/23/georgia-eu-free-trade-talks-end-with-progress-on-agreement/> ЕС и Грузия создают зону свободной торговли, 23 июля 2013.

ხატირა მეხდიევა
ევროკავშირის პოლიტიკა სამხრეთ კავკასიის მიმართ და საქართველო
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ევროკავშირის პოლიტიკის არსი და მიმართულებები სამხრეთ კავკასიის მიმართ. აღნიშნულია, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ სამხრეთ კავკასია იქცა ახალი რეგიონალური კონკურენციის განვითარების უპირველეს სფეროდ ცივი ომის შემდგომი პერიოდის განმავლობაში. აღნიშნულია სამხრეთ კავკასიის რეგიონის მნიშვნელობა ევროკავშირის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გეგმებთან მიმართებაში. სტატიაში გაანალიზებულია ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ურთიერთობების განვითარება.

Khatira Mekhdieva
Trends of EU policy on the South Caucasus and Georgia
Summary

The article addresses the essence and the directions of EU policy in the South Caucasus. It is noted that after disintegration of the Soviet Union, the South Caucasus became a primary field for development of new regional competitions during an era after the end of Cold War. It shows that the South Caucasian region has huge value for EU in political and economic plans. The article also analyzes the development of the relations between EU and Georgia.

**ПОДХОД ИРАНА К ПРОБЛЕМЕ БЕЗОПАСНОСТИ НА КАВКАЗЕ
(НА ОСНОВЕ СМИ ИРАНА)**

Введение. С распадом СССР Кавказ столкнулся рядом проблем, в том числе и с проблемами безопасности. Многие проблемы, в особенности связанные с существующими конфликтами, и возникшие в результате их неразрешенности факторы создают серьезную угрозу безопасности на Кавказе. Региональные и нерегиональные акторы чтобы обеспечить свои геостратегические, геополитические и геоэкономические интересы, а также с целью ликвидировать проблемы, угрожающие глобальной безопасности, стараются обеспечить безопасность региона. Исламская Республика Иран также не оставляет без внимания проблемы безопасности Кавказа и старается играть активную роль в ее обеспечении.

Угрозы и факторы, оказывающие влияние на безопасность Кавказа. Иранские специалисты указывают на то, что Кавказ всегда сталкивается с проблемами безопасности по причине возникновения этнических конфликтов внутри региона и в связи с навязанными региону влиятельными иностранными государствами факторами (1, 27-28). Ими показаны нижеследующие основные факторы, оказывающие влияние на безопасность Кавказа:

1) Произошедшие изменения понятий, существовавших в международных отношениях после «холодной войны», в особенности во взглядах Запада на понятие безопасности и угрозы;

2) Внутриполитическое и экономическое состояние России, ее влияние на международное положение, в том числе ее внешняя политика на Кавказе;

3) Вмешательство некоторых ведущих Западноевропейских государств в дела региональных стран, в частности Азербайджана и Грузии с целью повлиять на внутриполитические события;

4) Повышение в равной степени энергетического и транспортного значения Кавказа (1, 27).

В СМИ Ирана отмечаются следующие виды безопасности на Кавказе:

- политический (нестабильность правительства, увеличение террористических актов и переворотов);

- военный (увеличение числа оружия и контрабанды, размещение в регионе военных, в тоже время иностранных военных баз или же попытки их размещения);

- экономический (не обеспечение гарантий инвестиционных вкладов, взяточничество и коррупция, а также превосходство политических интересов над экономическими решениями);

- социальный (увеличение наркомании, СПИДа и др.);

- коммуникационный (закрытие коммуникационных путей в результате конфликта и неимении коммуникационных путей, отвечающих международным стандартам);

- ядерный (хранение ядерных и радиоактивных элементов и проблема Мецморской АЕС в Армении) (2, 104).

В СМИ Ирана пишется о том, что некоторые эксперты считают безопасность необходимым условием экономического развития и указывают на то, что для развития экономического сотрудничества безопасность является решающим фактором. Указывая на низкий уровень экономического развития в регионе, специалисты считают необходимым для углубления и расширения двухстороннего и многостороннего сотрудничества разрешение вопроса безопасности. Другая часть экспертов, считая приоритетным

экономическое развитие, думают, что причина появления многих существующих конфликтов и разногласий кроется в неразвитости экономического развития (3).

Газета «Иран» пишет, что наряду с существующими угрозами безопасности региона, наличие некоторых экономических возможностей с самого начала стали причиной превращения вопроса обеспечения безопасности Кавказа в объект горячих споров в политических кругах (4).

Иранские СМИ показывают, что компоненты Кавказского региона связаны между собой неразрывными нитями и любое событие в одном из субъектов, являющемся его частью, влияет на соседний субъект (3). В особенности движения сепаратизма, споры и этническое напряжение являются такими проблемами, которые тесно связывают все региональные страны друг с другом и требуют принятия концепции коллективной безопасности. Как показывает практика, появление этнических, национальных и религиозных конфликтов делает невозможным ограничение этого вопроса в рамках только одной страны. Поэтому, вопрос безопасности должен охватывать ту группу стран, чьи интересы безопасности тесно связаны между собой и их национальную безопасность нельзя представить в отдельности (5; 1, 40).

Политика безопасности региональных стран и заинтересованных государств. Безопасность Кавказа наряду с тремя суверенными Южно-Кавказскими республиками охватывает Россию, включающую в себя часть Кавказа, и две другие ведущие региональные страны – Иран и Турцию. В регионе также имеют свои интересы США и Европейские страны. С целью обеспечения безопасности региона в разные периоды, со стороны различных стран были выдвинуты различные предложения. Иранские СМИ указывают, что распад СССР создал условия для участия в создании системы безопасности региона всех ближних и дальних стран и силовых центров (3). Иранская пресса сообщает, что во всех предложенных проектах общим было только наличие в них слов «стабилизация» и «безопасность». Однако цели и интересы стран-бенефициаров резко отличались друг от друга (3).

Азербайджан. Иранские СМИ, исследовавшие взгляды каждой страны, претендующей на участие в обеспечении безопасности региона, и предложенные ими модели безопасности указывают, что Азербайджан в соответствии сущности своей внешней политики сторонник участия нерегиональных сил в обеспечении безопасности региона (4). Оккупация его территорий Арменией, поддержка Россией в конфликте армянской стороны, его соседство с Россией и проживание в стране различных национальностей стало причиной того, что Азербайджан с целью защиты своей территориальной целостности и внутренней стабильности сделал поворот в сторону Европы, в частности в налаживании особых отношений с Турцией и США (3).

Азербайджан выдвигает следующие модели безопасности 2+3+2 и 3+3+2. Из первого, предложения, предусматривающего участие трех региональных стран, региональных игроков России и Турции, нерегиональных игроков США и ЕС, становится ясно, как отмечает газета «Иран», что Азербайджан не учел влияние и силу Ирана в регионе (4). Отмечается также, что другая модель предусматривает сотрудничество трех Южно-Кавказских республик с тремя соседними странами, также с Европой и США (1, 38-39).

Грузия. Иранские СМИ сообщают, что Грузия, обвиняя Россию в поддержке сепаратистских настроений в вопросах безопасности, старается избегать любых отношений с ней, а в вопросах политики и усиления безопасности официальные лица страны придерживаются проевропейской политики (3). В иранских СМИ сообщается о том, что бывшим президентом Грузии Э.Шеварднадзе был выдвинут план, предусматривающий сотрудничество трех Южно-Кавказских стран «Общекавказский дом» (1, 38-39), однако детали этого проекта не раскрываются. А М.Саакашвили после прихода к власти совершил визиты в соседние страны, показав тем самым, что придает им большое значение (4).

Армения. Иранские специалисты сообщают, что Армения в отличие от Азербайджана в отношении вопросов безопасности не имеет конкретного взгляда (6) и использует все возможные средства, чтобы обеспечить свою безопасность. Она нуждается в покровительстве России и поэтому для нее так важно сотрудничество с последней в военной сфере (3). В СМИ Ирана сообщается, что в прошедшие годы Армения наряду с расширением связей с Россией, налаживает отношения с НАТО и США (6). Армения предлагает 3+3+2 и 3+2 модель безопасности. Модель 3+3+2 предусматривает участие трех Южно-Кавказских республик, трех региональных стран – Ирана, России и Турции, а также двух нерегиональных игроков США и ЕС (4). Другая модель (3+2) предусматривает сотрудничество России и Ирана с тремя Южно-Кавказскими странами (1, 38-39).

Газета «Иран» пишет: в связи с тем, что Азербайджан и Грузия свою безопасность видят в планах Запада, Россия считает Армению в сфере безопасности региона своей стратегической опорой. А так как между этими двумя государствами отсутствуют геополитические связи, то Россия продолжает нуждаться в Грузии. А из-за того, что в Грузии продолжаются процессы, направленные против Москвы, и из-за ее близости с Западом, Москва, создавая коридор между Северной и Южной Осетией, игнорирует территориальную целостность Грузии. Другими словами Россия, чтобы восстановить свои геополитические позиции в регионе должна защитить и удержать Армению, а также контролировать Грузию. В таком случае Азербайджан попадет в стратегический капкан России (7). Наряду с этим СМИ Ирана сообщают о том, что безопасность Северного Кавказа не только является частью безопасности Кавказа, но и частью безопасности всей России. Россия считает, что основная угроза к национальной безопасности и территориальной целостности страны исходит с Кавказа (8).

Россия. Иранские СМИ сообщают, что Россия, называющая Южный Кавказ своим «укромным уголком», в составлении его системы безопасности кроме своей, роли никакой другой региональной страны не признает (7). Россия с точки зрения безопасности и в связи с тем, что новые независимые государства в открытой или скрытой форме зависят от нее, старается не только уменьшить роль Ирана в регионе, но и в тоже время не считается с США, ЕС и даже с Турцией. А если говорить точнее уверенная в свои силы она старается решать все вопросы, касающиеся безопасности на Кавказе самостоятельно, без конкурентов. Поэтому предложенная ею по безопасности на Кавказе модель «Кавказская четверка», или 3+1 ограничивается участием трех Южно-Кавказских республик и России (4; 1, 38-39). Как сообщают иранские специалисты, кризис августа 2008 года показал: какое серьезное внимание уделяют русские тому, чтобы безопасность данного региона не попала под иностранный контроль, и что Россия, чтобы удержать безопасность региона под своим контролем готова на любые шаги (1, 29).

Иран, учитывая влияние России в регионе и ее возможности в решении возникших проблем, считает необходимым ее участие в процессе обеспечения безопасности в регионе (9, 26).

Турция. Иранская пресса сообщает, что и Турция, опираясь на свою политическую и военную силу, старается в событиях, происходящих на Кавказе играть главную роль. Однако больше внимания уделяя существующим разногласиям, и отношению к ее участию Ирана, России и Армении, она не смогла достичь весомых успехов в области безопасности, только с Азербайджаном и Грузией смогла достичь двухсторонних договоренностей (3). Выдвинутые Турцией модели безопасности это 3+1+2 и 3+2. Газета «Иран» пишет, что Турция, придерживаясь своих внешнеполитических принципов, предложила модель 3+1+2. Таким образом, старался отстранить Иран и Россию, укрепить свои позиции и повысить свою роль в регионе. Здесь предусматривалось участие трех Южно-Кавказских стран, самой Турции как регионального государства, двух нерегиональных игроков – США и ЕС.

Сообщая о том, что Турция, имеющая меньше других протяженность пограничной линии с Кавказом, часть которой к тому же была закрыта, газета писала: не понятно как Турция могла отстранить два таких важных государства, обладающих намного большей протяженностью пограничной линии со странами региона (4). Другая модель предусматривала сотрудничество трех Кавказских республик с Россией и Турцией (1, 38-39). Относительно проекта, предусматривающий совместное участие трех Южно-Кавказских республик, России и Турции - «Платформа стабильности и сотрудничества на Кавказе», предложенного в августе 2008 года премьер-министром Турции Р.Т. Эрдоганом с целью обеспечить безопасность и сотрудничество на Кавказе, в иранских СМИ высказывалось различные мнения. Газета «Иран» писала: «Война показала, что Турция, не сможет противостоять России в такой кризисной сфере. И Россия в состоянии контролировать пути энергетических транспортировок, проходящих через Грузию». Поэтому она предложила свой план безопасности – 3+2. Таким образом, Турция показала России, что в отличие от прошлых лет, теперь не руководствуется интересами Запада (14), и может закрыть глаза на политику России в регионе (10, 201).

Европейский Союз. Иранские СМИ указав, что и Европа включила Кавказ в свой ареал независимости, сообщают: «С распадом СССР и с окончанием «холодной войны» ОБСЕ чтобы обеспечить безопасность Европы начала активную деятельность по Кавказскому кризису. То есть, европейцы Южно-Кавказский регион, являющегося с географической, культурной и исторической точки зрения частью Азии, начали считать частью Европы. Любой кризис, возникший в этом регионе, считается угрозой для Европы» (11). В соответствии с вышеуказанным, сообщается, что со стороны ЕС при посредничестве ОБСЕ было предложена модель безопасности: 3+3+2. Согласно этой модели в обеспечении безопасности региона предусматривается участие трех Южно-Кавказских стран, трех соседних государств – Ирана, Турции и России, а также нерегиональных игроков – США и ЕС (4).

США. В газете «Иран» указано, что в отличие от России и Турции, США выбрали в качестве своей стратегической сферы не одну страну. То есть, они стараются включить весь Южно-Кавказский регион в свои региональные, и даже мировые планы. США стараются поддерживать этот регион в состоянии конфликта со всеми окружающими странами, в том числе с Россией и Ираном, и в тоже время отстранить каждую из этих двух стран от решения экономических вопросов и проблем безопасности Кавказа (7).

ИРИ. Иранские специалисты сообщают, что нельзя избежать влияния на Иран произошедших на Кавказе изменений в области политики и безопасности. Поэтому одной из беспокоящих Ирана является стабилизация политической ситуации и предотвращение возникновения факторов, мешающих вопросам безопасности в регионе. Иран чтобы обеспечить безопасность на Кавказе предлагает модель 3+3, предусматривающая участие Азербайджана, Грузии, Армении и трех региональных стран – Ирана, России и Турции (4; 1, 38-39). Сообщается, что, несмотря на привлекательный характер модели Ирана, выступление США против нее мешает ее реализации (4).

Иранские специалисты думают: «Те, кто предлагает участие нерегиональных стран в обеспечении безопасности на Кавказе, считают, что понятие «безопасность» относится ко всему миру и уверены, что проводимые переговоры и планы по обеспечению безопасности только одного региона без учета других регионов мира не дадут никаких результатов» (1, 39).

Каждый фактор систему безопасности на Кавказе объясняет исходя из своих собственных позиций, и с этой точки зрения определяет решающие факторы. Соперничество при создании системы безопасности идет между силовыми центрами и расположенными в регионе государствами. И каждый из стран старается реализовать в регионе свои цели (3).

ИИР выступает против всех предложений, которые не предусматривают его участия и которые не учитывают его безопасности, в особенности он старается предотвратить

размещение в регионе иностранных сил. В противном случае Иран выступит против любого выдвинутого проекта (12).

Факторы, препятствующие принятию предложенных проектов. До сих пор не была принята ни одна предложенная модель. Ниже указаны некоторые факторы, препятствующие принятию проектов по безопасности:

- Особая геополитическая позиция Кавказа (4);
- Отсутствие понятий об общих угрозах на Кавказе (1, 40);
- Политика, построенная на сомнении и недоверии (3);
- Преследование каждой страной своих интересов (13);
- Разногласия между странами; Грузия и Азербайджан в первую очередь заинтересованы в разрешении кризиса между собой, переговоры и решения по безопасности будут осуществлены позже (3). По мнению Азербайджана, когда часть его территорий находится под оккупацией армян, которых поддерживает ряд стран, говорить о безопасности региона невозможно, только после освобождения земель можно будет восстановить коллективную безопасность (12). Россия и Армения наоборот хотят создать региональную систему безопасности и сотрудничества до разрешения существующих конфликтов (3);

- положение в регионе и сложность планов: агрессивные планы внешних сил, экспансия США, слабость и неспособность Европы реализовать свои планы, разногласия некоторых Кавказских стран со своими соседями, соперничество за расширение сфер влияния региональных государств на Кавказе и наконец, национальные и политические столкновения внутри Кавказского региона (1, 39).

Иранские специалисты отмечают, что в прошедшие годы связи региональных стран друг с другом и с соседями строились в основном на идее соперничества, а идее сотрудничества мало уделялось внимания. А чтобы создать систему безопасности на Кавказе, необходима общая идея и прежде чем будет подготовлен какой-либо план необходимо обсудить «совместную идею по безопасности на Кавказе». Прежде всего, между региональными государствами и игроками, окружающими их должна быть достигнута относительная договоренность (1, 40).

Для формирования коллективной системы безопасности: - каждая страна региона должна знать общего врага и угрожающие им факторы; - каждая страна должна определять свою безопасность в рамках безопасности других стран региона (13); - кроме того, что региональные страны должны учитывать интересы всех участников, они должны защитить регион от внешних вмешательств и военного соперничества; - нерегиональные силовые центры также должны учитывать интересы и мнения региональных участников (3).

Иранские СМИ сообщают, что, так как на практике из предложенных моделей по безопасности ни одно не было реализовано это дает возможность для Ирана воспользовавшись своими позициями и потенциалом, начать играть серьезную роль в системе безопасности на Кавказе (4).

Заключение. Согласно данным СМИ взгляды ИРИ относительно безопасности Кавказа таковы: чтобы обеспечить безопасность Кавказа в первую очередь необходимо определить общего для региональных стран врага и угрожающие им факторы. И безопасность Кавказа можно обеспечить только с участием региональных факторов.

Литература:

1. محمود واعظی. رویکردهای امنیتی منطقه ای در قفقاز در شرایط جدید / سیاست و امنیت در قفقاز. پژوهش ۲۲، تهران، ۱۳۸۹، صص. ۵۴-۱۹

2. احمد کاظمی. عوامل نامنی در قفقاز بر اساس مدل هاگت // فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره 36، زمستان 1380، صص 103 – 118
3. قفقاز و ترتیبات امنیتی منطقه. روزنامه ایران / (۱۱ مرداد ۱۳۸۳) (2004 August 1) <http://bashgah.net/fa/content/show/4737>
4. جایگاه ایران در ترتیبات امنیتی قفقاز. روزنامه "ایران"، ۶ مرداد ۱۳۸۳ (2004 Jul 27)
5. فاطمه عطری. بحران گرجستان و چالش‌های فراروی ثبات و امنیت در قفقاز جنوبی / (۸ مهر ۱۳۸۷) <http://www.bashgah.net/fa/content/show/25715>
6. احمد کاظمی. نقش امریکا در رویکردهای کشورهای منطقه قفقاز / (۳۱ فروردین ۱۳۸۹) http://www.azararan.ir/fa/index.php?option=com_content&task=view&id=88/6/17
7. رحمت الله فلاح. بازی بی انتها در صحنه قفقاز جنوبی. روزنامه "ایران"، 88/6/17
8. پایان گروگانگیری در روسیه؛ ۱۰۰ کشته ۴۰۰ مجروح. روزنامه "همشهری". ۱۴ شهریور ۱۳۸۳ (2004, 4 Sep)
9. Кулагина Л.М. Россия, Иран и государства Центральной Азии // Востокведный сборник. Иран и СНГ. М., 2003, с.24-36
10. عقیفه عابدی. سیاست‌های قفقازی ترکیه (1991-2009) // سیاست و امنیت در قفقاز. تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک، 1389. ص. 177-209
11. Амир Ахмадиан Бахрам. Изменения в Карабахском конфликте (часть первая) [http://www.iras.ir/Russian/Default_view.asp?@=1686&T=%20Изменения%20в%20Карабахском%20конфликте.
\(часть%20первая\)](http://www.iras.ir/Russian/Default_view.asp?@=1686&T=%20Изменения%20в%20Карабахском%20конфликте.
(часть%20первая))
12. جواد شریف نژاد. کشور ایران و بحران قره باغ / (۲۱ خرداد ۱۳۸۷) http://www.azararan.ir/fa/index.php?option=com_content&task=view&id=136&Itemid=18
13. سید رسول موسوی. سازوکارهای امنیتی در قفقاز جنوبی / یازدهمین همایش بین المللی آسیای مرکزی و قفقاز «امنیت در قفقاز جنوبی». صص 337-338
14. بهرام امیر احمدیان. ریشه ها و چشم انداز درگیری گرجستان و روسیه. روزنامه "ایران"، ۱۳۸۷/۶/۲

**კიამალია რუინთან
ირანის პოზიცია კავკასიის უსაფრთხოების საკითხთან მიმართებაში
(ირანის მასმედიის საფუძველზე)
რეზიუმე**

სტატიაში, ირანული მასმედიის მასალებზე დაყრდნობით, გაანალიზებულია ირანის პოზიცია კავკასიის უსაფრთხოების საკითხთან მიმართებაში. აღწერილია კერძო პირების მიერ შემოთავაზებული უსაფრთხოების მოდელები კავკასიაში და ირანის დამოკიდებულება ამ მოდელების მიმართ. აგრეთვე განხილულია ირანის წინადადებები კავკასიის უსაფრთხოების საკითხებთან დაკავშირებით.

**Kyamalya Ruintan
Iranian position on security issues of Caucasus
(on the basis of Iranian media)
Summary**

The article discusses Iranian position on security issues of Caucasus, on the basis of media reports of the Islamic Republic of Iran. It describes the models proposed by regional and non-regional actors on security in the Caucasus and the attitude of Iran on these models. It also provides the proposals of Iran on security in the Caucasus.

Мирназим Джафаров
(Азербайджан)

К ВОПРОСУ СВОБОДЫ ВЕРОИСПОВЕДАНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ НЕЗАВИСИМОГО АЗЕРБАЙДЖАНА

Толерантность, религиозная, национальная или расовая выносливость являются неотъемлемыми частями нашего национального самосознания, менталитета. На протяжении многих столетий народы, населяющие Азербайджан, жили одной семьей, в результате чего сформировались прочные отношения между этническими и религиозными общинами, предотвратились попытки национального, расового, религиозного противостояния и конфликтов, люди, исповедующие различные религии смогли жить в условиях мира, взаимопонимания, братства и дружбы.

В Конституции Азербайджанской Республики, автором которой является общенациональный лидер нашего народа Гейдар Алиев, вопросы защиты прав человека приближены к нормам международного права, они регулируются отношения между государством и религией, проводятся значимые мероприятия по контролю над исполнению законодательных актов, связанных со свободой религиозного исповедания, по укреплению традиций противостояния между конфессиями, по направлению восстановления и охраны религиозных памятников, что в итоге привело к формированию совершенных системы традиций взаимоотношений между государством и религией. Выступая на съезде мусульман Кавказа Гейдар Алиев, в частности отмечал: Общеизвестно, что воспитываясь 70 лет под влиянием коммунистической идеологии, мы были лишены нашей религии и ментальных нравственных ценностей. Одной из наиболее страшных трагедий, совершенных коммунистическим режимом является антирелигиозная пропаганда, в особенности запрещение и преследование вероисповедания. Но в то же время история показывает, что религия, в том числе исламская религия, которая является неотъемлемой частью нашей жизни, обладает такой силой влияния и действия, что никакая идеология, никакое влияние и строй не смогут отнять ее у нашего народа, даже 70-летняя история не смогла этого сделать» (6, 35-36).

Известно, что с целью обеспечения прав и свобод национальных меньшинств 21 июня 2001 года указом Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева был создан специальный Государственный Комитет по работе с религиозными структурами (1, 1).

Общенациональный лидер Гейдар Алиев, являющийся также основоположником исламоведения в независимом Азербайджане, говорил:

«...Можно сказать, что в сфере исламоведения в Азербайджане XX век был полностью утерян. Для ведения этих работ нужно развивать исламоведческую науку в Азербайджане. С этой целью в Академии Наук Азербайджана, Бакинском Государственном Университете и в других научно-исследовательских институтах должны быть созданы специальные организации, органы и научные центры. Если будут такие инициативы, я поддержу их и создам для них всякие условия. Будьте уверены в этом».

Исходя из этого, в сфере развития исламоведения в независимом Азербайджане общенациональный лидер поставил перед очагами науки и образования очень важные вопросы, и особо отметил необходимость повышения государственной заботы для этой важной работы. Я хотел бы отметить некоторые свои научные соображения и предложения по успешному выполнению этих задач.

С этой целью считаю важным в первую очередь привлечь внимание к ценным высказываниям общенационального лидера Гейдара Алиева об одном из важных

составляющих общечеловеческих моральных ценностей, созданных в определенный период развития восточной цивилизации, человеческого мышления и его эволюции, являющимся историческим событием и феноменом – об исламской религии.

«На протяжении столетий Ислам составлял основу нашей морали, обеспечивал достойное место мусульман в мире» (3, 93).

Гейдар Алиев изрек дорогие мысли не только про исламскую религию, но также и про основу этой религии - о Коране, являющемся священной книгой не только для мусульман, но и всего человечества в целом:

«Советы, пути Священного Корана являются требованиями, рекомендациями, приглашающими людей к чистоте, правоте, верности, героизму и отваге. Сегодня все изречения Священного Корана являются факелом к следованию Божьему пути в Азербайджане.

Мы, азербайджанцы (это также советуется всем будущим поколениям), никогда не отдалимся от нашей веры, религии и, используя наши духовные источники, построим свое будущее» (3, 81, 93-94).

Все это дает мне полное основание, как специалисту долгие годы занимающимся исследованиями, обучением и пропагандой в этой сфере, высказать следующую мысль.

Гейдар Алиев в настоящем смысле этого слова является основоположником исламоведения в независимом Азербайджане. Это не просто слова. Они имеют глубокие научно-практические и правовые основы.

Во второй половине 1993 года, второй раз вернувшись по просьбе народа к высшему политическому руководству страной, общенациональный лидер написал книгу «Все будем едины на пути к Аллаху». Это книга была встречена с большой симпатией и интересом со стороны широкого круга читателей, особенно со стороны азербайджанских последователей Ислама.

Но общенациональный лидер этим не ограничился. В начале июля 1994 года, как президент независимого Азербайджана, он посетил в качестве официального государственного визита историческую родину Ислама Саудовскую Аравию, а также два города-святыни – Мекку и Медину. Таким образом, наш общенациональный лидер Гейдар Алиев с чистым сердцем исполнил одно из священных условий исламского шариата, являющимся обязательным для каждого мусульманина – при наличии возможности хотя бы один раз за свою жизнь совершить паломничество (хадж).

Автор этих строк, будучи в священном паломничестве в 1998-ом году по приглашению короля Саудовской Аравии покойного Фахд Абдель Азиз ибн Аль-Сауда, и по совету общенационального лидера Гейдара Алиева, провел следующий опрос в Мекке:

-Не могли бы вы сказать, как наш Президент совершал и соблюдал обряды хаджа?

Отвечавшие на вопрос в большинстве своем заявляли, что они не ожидали от Гейдара Алиева, человека, занимавшего на протяжении 50 лет руководящие посты в период коммунистической идеологии, выполнения обрядов хаджа лучше, чем даже арабские паломники.

В начале второго политического руководства нашего руководителя Гейдара Алиева в стране особое внимание уделялось усилению правовой базы национально-духовных и религиозных ценностей, как и во всех сферах деятельности всестороннего, титанического лидера. Это также открыто проявлялось в документах, подписанных им в этой сфере. Например, в первой демократической конституции независимого Азербайджанского государства, главным архитектором которого он является, отношения государства и религии, совести, а также религиозной свободы и других вопросов мудро и дальновидно нашли свое положительное, истинное решение и отражение. В связи с этим хочется

просмотреть статьи 18 («Государство и религия») и 48 («Свобода совести»). В статье 18 отмечается:

«I. В Азербайджанской Республике религия отделена от государства. Все вероисповедания равны перед законом.

II. Запрещается распространение и пропаганда религий, унижающих достоинство личности и противоречащих принципам человечности.

III. Государственная система образования носит светский характер».

Если проанализировать эту статью с научной, политической и правовой точки зрения, можно сделать следующие выводы.

В первом пункте данной статьи отмечается, что официально действующие Управление Мусульман Кавказа, Русская Православная Община, Синагога не вмешиваются в государственную политику, соответственно государство не вмешивается во внутренние дела данных структур. Конечно, этот принцип соблюдается во всех развитых светских странах мира. Значит, во время разработки проекта нашей Конституции продуктивно и целеустремленно использовалась практика ведущих стран мира в данной области.

Но ради правды считаем необходимым отметить то, что второй пункт 18 статьи включает в себя противоречие. Как показывает исторический опыт, монотеизм никогда не может противоречить принципам человеческого достоинства и гуманизма. Это еще раз подтверждают богословие и светские науки. Богословие твердит о желании Аллаха счастья своему рабу. Светская наука, а также исламоведение учат тому, что в исламской религии гуманистические мотивы сильны.

В третьем пункте 18 статьи подчеркивается светский характер общенародного и общегосударственного дела, а также образования, имеющего стратегическую значимость. Различие богословия и светской науки заключается именно в этом. Другим словом, в светскую систему образования можно ввести не богословские науки, а предметы «Религиоведение», «Исламоведение», которые важны и неотделимы от исламской религии и общечеловеческой, прогрессивной философской мысли Востока. А богословская наука может преподаваться в образовательных учреждениях, дающих религиозное образование. И для этого существует правовая основа. Она находит свое отражение в Указе «О введении дополнений и изменений в Закон о религиозной свободе», подписанном общенациональным лидером Гейдаром Алиевым в июле 1996 года. На основе данного юридического документа в Баку при Управлении Мусульман Кавказа действует Бакинский Высший Исламский Университет, ректором которого является кандидат по богословским наукам, профессор Хаджи СабирГасанлы, имеющий высшее духовное и светское образование. Наряду с богословскими науками здесь также преподаются светские науки. В таком случае, считаем излишним существование факультета Богословия в Бакинском Государственном Университете. Во-вторых, это противоречит вышеупомянутому закону.

Ради истины, считаю необходимым отметить, что, как известно, в последнее время в нашей стране наблюдается отсутствие систематичности в возвращении к религии, к Исламу. Считаю, что это, в свою очередь, стимулирует и воздействует на распространение среди населения предрассудков, суеверий, фанатизма, фатализма, аскетизма и мистицизма. Это показывает, что просветительская деятельность по отражению в общественном мнении страны позитивных моментов морально-нравственного учения ислама недостаточно адекватно проводится в жизнь со стороны соответствующих научных и общественных организаций. А это в свою очередь активизирует в стране деятельность некоторых негативно ориентированных зарубежных миссионеров, способствует распространению в республике террористического ваххабизма, нурсизма, а также иных радикальных течений ислама.

Кстати, уместно напомнить следующую мысль уважаемого Президента Ильхама Алиева, успешно продолжающего политику общенационального лидера Гейдара Алиева в области развития Ислама и исламоведения. На 33-й сессии Совета Министров Иностраных Дел стран Организации Исламской Конференции в Баку, глава государства в своей глубоко содержательной исторической речи отметил:

«В некоторых случаях процессы, происходящие в мире, нас волнуют. В первую очередь, попытки СМИ и определенных политических кругов некоторых стран приравнять Ислам к терроризму нас огорчают и беспокоят... Мы никогда не позволим этого. Ислам нельзя отождествлять с терроризмом. Ислам – религия мира, дружелюбия и толерантности. Азербайджан сам является жертвой терроризма. Армянские террористические организации совершили в Азербайджане более 30 террористических актов. В результате этих чудовищных преступлений погибли свыше 2-х тысяч человек. Но мы не связываем террористические организации с какой-либо религией. Это неправильно. Терроризм не имеет религиозной и национальной принадлежности. Поэтому мы должны выразить свое недовольство и свою позицию в связи с этими вопросами с еще большей силой. Одновременно мы должны использовать все свои ресурсы пропаганды, выразить свое критическое отношение к этой негативной тенденции, противостоять ей своей научно обоснованной позицией» (7, 24-25).

Из вышесказанного видно, что перед научными и образовательными очагами, действующими в этой области, а также перед специалистами, работающими в этих заведениях и СМИ, стоит еще много задач по пропаганде позитивных сторон ислама и борьбы с искажениями истинной сущности этого религиозного учения. Современные проблемы религии в Азербайджане во многом связаны с тем, что в период 70-летнего советского коммунистического режима религиозное учение преследовалось, у большинства народа вера была загнана в глубины сознания. Теперь же эта ситуация изменилась коренным образом в позитивном направлении. Уместно провести историческую и политическую аналогию. Как известно, после второй половины 80-х гг. XX века в социалистическом лагере по определенным объективным и субъективным причинам идеи социализма, игравшие существенную роль в развитии политических процессов в общественной жизни многих стран, не смогли устоять перед напором новых процессов общественного развития, и ушли в архив истории.

На развитие политической ситуации в новейшей истории Азербайджана продолжают негативно действовать различные экстремистские религиозные течения и, прежде всего, сепаратистская деятельность в ряде регионов страны, направляемая и финансируемая из отдельных зарубежных религиозных центров, расположенных в Саудовской Аравии, Иране, Армении, на Северном Кавказе и т.д. Действия внешних идейных противников и недругов нашей страны выражается также в искажении ими гуманных, человеколюбивых и моральных ценностей Ислама.

Несомненно, что для борьбы с религиозным экстремизмом вначале необходимо было устранить тот идеологический вакуум, который имелся в начале 90-х годов прошлого века. Суть этого вакуума состояла в отсутствии сильной национальной идеи, которая могла бы успешно конкурировать с отдельными религиозными доктринами в Азербайджане. Такая идея была создана в виде концепции «азербайджанчылыг» («азербайджанство»), которая подразумевает объединение различных народов и этносов Азербайджана под флагом развития и защиты единой общей Отчизны.

С учетом вышесказанного, можно подытожить статью ценными высказываниями главного идеолога нашей независимой страны, уважаемого академика, доктора философских наук, профессора, руководителя Администрации Президента Азербайджанской Республики

Рамиза Мехтиева из его фундаментального труда «Государство и общество в период глобализации»:

«Подписание указов в 2001 году Президентом Азербайджана Гейдаром Алиевым об усовершенствовании работы применения азербайджанского языка, создании Дня Азербайджанского Алфавита и Азербайджанского Языка, обращение к азербайджанскому народу по поводу защиты национально-моральных ценностей является не только признаком уважения к прошлому или выражением протекционистского консервативного духа. Оно являлось ответом требованиям времени, модернизации, вызовам глобализации, способным устранить национальные и социально-культурные проблемы от политических процессов в странах, проживающих переходный период к модернизации.

В основе подобной политики с национальным уклоном стоят стремления защиты и сохранения истории и культуры своего народа, его национального менталитета, сущности, чувства собственности и национальной идентичности — своего «я» (8).

В вышеотмеченной монографии видный философ нашего времени Рамиз Мехтиев, снискавший широкую славу как автор разносторонних, многочисленных и фундаментальных политико-философских работ, нашли свое отражение вызовы глобализации и актуальные религиозные проблемы.

Не только в упомянутом произведении, но также и в своем следующем фундаментальном труде «Определяя стратегию будущего: курс на модернизацию» придается особое значение отмеченным важным вопросам.

«...основной аспект национальной идеи и важный фактор в жизни каждого азербайджанца - первенство государства. Социальные, политические, морально-культурные и сакральные ценности азербайджанского народа, такие, как история, язык, культура и религия (как субкультурный фактор), сформировавшиеся на протяжении столетий, отражены именно в понятиях Азербайджан и «азербайджанство». Эти основные аспекты – национальная история, азербайджанский язык, уважение к традициям и своеобразие нашей культуры, а также религиозная терпимость - формируют настоящее и будущее азербайджанской государственности как суверенного субъекта мировой политики и как отдельной единицы в период глобальной интеграции» («Азербайджан», 2008, 16 января).

Сегодня отношения между государством и религией в Азербайджанской Республике регулируются Конституцией Азербайджанской Республики, Законом Азербайджанской Республики «О свободе вероисповедания» а также другими нормативными и правовыми законами и актами.

В настоящее время в Азербайджанской Республике на высоком уровне охраняются права человека, успешно претворяется в жизнь процесс строительства демократического общества, отводится большое место политическому плюрализму, свободе слова и печати, таким образом обеспечивается принцип верховенства закона. В нашей стране независимо действуют различные религиозные конфессии. Азербайджан является толерантным государством, как с религиозной, так и с гражданской призм.

Литература:

1. Гулиева Х. Гейдар Алиев и нравственно-эстетические ценности. Баку: Азернешр, 2002.
2. Указ Президента Азербайджанской Республики «О создании Государственного Комитета Азербайджанской Республики по работе с религиозными структурами», Азербайджан, 22 июня 2001.
3. Г. А. Алиев. Путь независимости. Баку, 1997.
4. Г. А. Алиев. Азербайджан, 1998, 10 декабря.

5. А. Д. Курбанов. Роль религии - Ислама в международных отношениях. Баку, 2000.
6. Конституция Азербайджанской Республики. Баку, 1999.
7. Государство и религия. Сборник общественной мысли. Баку, 2006, ноябрь.
8. РамизМехтиев. Государство и общество в период глобализации. Азербайджан, 2007, 25 сентября.
9. Ислам в глобализационном мире. Баку, 2005.

მირნაზიმ ჯაფაროვი
რწმენის თავისუფლების საკითხისათვის დამოუკიდებელი
აზერბაიჯანის ნაციონალურ კანონმდებლობაში
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია დამოუკიდებელ აზერბაიჯანში ადამიანთა უფლებებისა და სახელმწიფო ინსტიტუტებში რელიგიური განათლების საკითხები. გაანალიზებულია რელიგიისა და სახელმწიფოს დამოკიდებულება გლობალიზაციის პერიოდში, რელიგიური თავისუფლებისა და აზრის თავისუფლების საკითხები ეროვნულ კანონმდებლობაში და მოცემულია რჩევები და შეთავაზებები რელიგიური განათლების სფეროში. ავტორი ხაზს უსვამს ეროვნული ლიდერის ჰეიდარ ალიევის როლს აზერბაიჯანში ადამიანთა უფლებების დაცვისა და ისლამმცოდნეობის განვითარებაში და აანალიზებს რამიზ მეჰდიევის ღვაწლს ამ სფეროში.

Mirnazim Japharov
On the freedom of faith in the national legislation of independent Azerbaijan
Summary

The paper deals with the development of human rights in Azerbaijan after gaining independence and issues of religious education in governmental institutes. The article examines relationships between religion and state in the period of globalization, reflection of religious freedom and freedom of conscience in national legislation; it gives advice and suggestions in the field of religious education. Author also illuminates the role of great national leader Haydar Aliyev in development of human rights and Islamic studies in Azerbaijan and analyses Ramiz Mehdiyev's work in this area.

Карам Мамедов
(Азербайджан)

ПРИНЦИПЫ И ПРАВОВАЯ БАЗА ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ МИРОТВОРЧЕСКОЙ МИССИИ ООН

Для начала отметим, что ООН была создана для объединения всех государств, чтобы решить проблемы противодействия угроз международного мира и восстановить стабильность. Но так же важно отметить, что достигнуть этой цели практически невозможно, до тех пор, пока все члены международного сообщества не примут тот факт, что воплощение их индивидуальных интересов невозможно без реализации коллективных интересов всего мирового сообщества. Нам известен тот факт, что ООН на основе своего статуса несет главную ответственность за поддержание интернационального мира и ликвидацию конфликтов. Тем самым, миротворческая активность по урегулированию кризисов показала, насколько несходны подходы государств – членов к проблеме урегулирования конфликтов и в отношении использования силовых мер. К примеру, можно отнести, таких как Балканские войны, и Иракский кризис.

Образование ООН было конкретизировано рядом объективных факторов военно-стратегического, политического, экономического развития человеческого общества конца второго тысячелетия. Важно отметить, что создание ООН также явилось воплощением стародавней мечты человечества о похожем устройстве и организации международного общежития, избавившие бы человечество от бесконечного количества войн и которые обеспечивали мирные условия жизни народов, а соответственно их поступательное продвижение по пути социально-экономического прогресса, процветания и развития, свободного от страха за будущее. Официальная организация, существующая для обеспечения коллективной безопасности и поддержания мира, не достигла определенных результатов и можно сказать измождено наблюдала за ходом Второй Мировой войны.

Так же важно отметить, что поддержание международной безопасности было не единичной функцией Лиги Наций. Это была первая организация, которая была создана с той целью, координировать отношения между государствами. Ее одним из важных достижений было активное содействие принятию пакта Бриана-Келлога в 1928г. Стороны, подписавшие это взаимное согласие, первыми были Франция и США, а потом еще 48 государств, брали на себя ответственность отрегулировать любые международные конфликты мирными путями и отказаться от войны как от средства достижения национальных интересов. На самом деле Лига Наций распалась из-за своей бесполезности еще в 1939г., формально же ее активность была прекращена в апреле 1946г., решением специально созванной Ассамблеи (1, 45).

Отметим так же, что державы мира не останавливали поиски путей для реализации идей коллективной безопасности, так как кошмары Второй Мировой войны еще глубже убедили их в актуальности создания новой международной организации, которая бы смогла ответить на вызовы, которым не смогла противостоять Лига Наций. Замысел создания Устава этой организации был предложен на Конференции 4-х держав (США, СССР, Великобритания и Китай) в Думбартон-Оксе, а с апреля по июнь 1945г. была специально созвана Конференция в Сан-Франциско, которая получила название Конференции Объединенный Наций, где 50 государств-учредителей подписали Устав ООН.

Закон ООН устанавливает в качестве своих немаловажных целей обеспечение международного мира и безопасности, координация мирными средствами, в согласии с принципами справедливости и международного права, международных споров и ситуаций. Этот закон гласит о том, что ООН основана на принципе суверенного равенства всех ее

членов, и все члены добросовестно выполняют обязательства по Уставу, и тем самым обеспечить им всем в совокупности права и преимущества. Они же в свою очередь вытекают из членства в Организации, и все члены должны разрешать путем и воздерживаться от угрозы силой или ее применения и что ООН имеет права на вмешательства в дела, по существу входящие во внутреннюю компетенцию любого государства (ст. 2). В Уставе ООН подчеркивается Главным органом ООН являются Генеральная ассамблея, совет Безопасности, Экономический Социальный Совет (ЭКОСОС), Совет по Опекe, Секретариат и Международный Суд (2).

Отметим, что активность участников конференции были направлены на образование такой организации, являющуюся действительным инвентарем мира и международной безопасности и исходила бы из принципов равенства и достоверности, важная задача которой является коллективный поиск путей достижения постоянства, основанной на мире и взаимопонимании.

Известен тот факт, что в 1943г. в Москве были разработаны принципы международной организации, основанной на суверенном равенстве всех государств. Как то Питер Кальвокоресси в своем издании «Мир и политика» рассуждает о ООН, что она является пересмотренный вариантом Лиги Наций. Но, так же важно отметить, что главное отличие Организации Объединенных Наций от Лиги Наций является тем, что Устав Лиги Наций не запрещал войны. В Уставе ООН санкционировано применение международных и национальных сил в целях самообороны (3, 5).

Далее отметим, что в 1945 году на Ялтинской конференции глав правительств трех союзных держав антигитлеровской коалиции (США, СССР, Великобритания) были приняты главные принципы послевоенного устройства мира. На этой конференции управляющих трех союзных держав было сказано «...Мы решили в ближайшее время учредить совместно с нашими союзниками всеобщую международную организацию для поддержания мира и безопасности. Мы считаем, что это существенно как для предупреждения агрессии, так и для устранения политических, экономических и социальных причин войны, путем тесного и постоянного сотрудничества всех миролюбивых народов...» (4).

Так же нам известен такой исторический факт, что на Потсдамской конференции, которая проходила с 17 июля по 2 августа 1945 года, были приняты решения, которые стали фундаментом послевоенного мирного устройства. Выделим то, что Устав ООН был подписан 26 июня 50 государствами-участниками Сан-францисской конференции и вступил в силу 24 октября. Именно с того момента этот день ежегодно отмечается как День ООН. Эталоны и единые цели народов, правительств, объединившихся для создания ООН, выражены в Преамбуле ООН: «...Мы, народы Объединенных Наций, преисполненные решимости избавить грядущие поколения от бедствий войны, дважды в нашей жизни принесшей человечеству невыразимое горе, и опять утвердить веру в основные права человечества, в достоинство и ценность человеческой личности, в равноправие мужчин и женщин и в равенстве прав больших и малых наций, создать условия, при которых могут соблюдаться справедливость и уважение к обязательствам, вытекающим из договоров и других источников международного права, и содействовать социальному прогрессу и улучшению условий жизни при большей свободе, и в данных целях проявлять терпимость и жить вместе, в мире друг с другом, как добрые соседи, и объединить наши силы для поддержания международного мира и безопасности, и обеспечить принятием принципов и установлением методов, чтобы вооруженные силы применялись не иначе, как в общих интересах, и использовать международный аппарат для содействия экономическому и социальному прогрессу всех народов, решили объединить наши усилия для достижения этих целей.

Согласно этому наши соответственные правительства через представителей, собравшихся в городе Сан-Франциско, предъявивших свои полномочия, найденные в надлежащей форме, согласились принять настоящий Устав Организации Объединенных Наций и настоящим учреждают международную организацию под названием - «Объединенные Нации» (2).

В течение деятельности организации было много побед и достижений, но в то же время были и тяжелые моменты. Вопреки победам и поражениям, бесспорным является тот факт, что благодаря ООН удалось скоординировать множество конфликтов и предотвратить возникновение новых подобных ситуаций. На самом деле во многом, успехи и достижения организации связаны с тем, что деятельность ООН носит достоверный и коллективный характер, что вызывает доверие у сторон, вовлеченных в конфликт, и дает возможность воплощать роль посредника в урегулировании конфликтных ситуаций.

Абсолютная правомочность ООН, связана с многофункциональностью своего состава, и с тем, что, она является организацией имеющая безупречную компетенцию. Причиной этому является то, что государства имеют возможность включать в ее повестку дня различные вопросы, относящиеся к военно-политической, социально-экономической, гуманитарной и другим областям. Важным величием ООН перед другими всеобщими организациями, является возможность от имени международного сообщества санкционировать применение силы в целях устранения угрозы международной безопасности.

Нам известно, что ООН в принципе создана для возмещения и защиты интересов всех народов мира. Сообразно с этими интересами, именно на конференции в Сан-Франциско, были выработаны главные нормы и цели деятельности организации.

Устав ООН и есть единственный международный документ, положение которого обязательно для всех государств. На законном основании ООН возникла определенная система многосторонних договоров и соглашений, заключенных в рамках ООН.

Отметим, что главными целями Организации Объединенных Наций ставятся прекращение распространения оружия, а также сокращение и аннулирование, в результате, всех запасов оружия массового уничтожения (5, 5).

Нам известно, что Организация Объединенных Наций предназначена также в качестве форумов с целью проведения переговоров по разоружению, вырабатывая тем самым рекомендации и выступая основоположником исследований в этой области.

Она содействует разносторонним переговорам, которые ведутся в рамках Конференции по разоружению и других международных органов. В итоге похожих переговоров были заключены такие международные соглашения, как:

- Договор о нераспространении ядерного оружия (1968 год),
- Договор о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний (1996 год)
- договоры о создании зон, свободных от ядерного оружия (4, 44).

Немаловажным является и тот факт, что основывающееся в Вене Международное агентство по атомной энергии, действуя на основе системы соглашений о гарантиях, отвечает за обеспечение того, чтобы ядерные материалы и оборудование, предназначенные для использования в мирных целях, не применялись в военных целях.

Отметим, что расположенная в Гааге Организация по запрещению химического оружия собирает сведения о химических объектах всех стран мира и систематически проводит инспекции в целях обеспечения контроля над соблюдением Конвенции по химическому оружию.

В рамках своей миротворческой деятельности Организация Объединенных Наций, используя дипломатические механизмы, помогает противоборствующим сторонам прийти к соглашению.

Совет Безопасности в рамках своих усилий по поддержанию международного мира и безопасности может рекомендовать пути предотвращения конфликта и восстановления или обеспечения мира, например, посредством переговоров или обращения в Международный Суд.

Важно отметить, что главное место в такой миротворческой деятельности занимает и Генеральный секретарь. Именно он доводит до сведения Совета Безопасности любые вопросы, которые, по его мнению, могут причинить вред международному миру и безопасности. В распоряжении Генерального секретаря находят место «добрые услуги», которые выполняют посреднические функции или занимаются «тихой дипломатией», действуя за кулисами самостоятельно или через конкретных посланников. Отметим, что Генеральный секретарь также может воспользоваться механизмом «превентивной дипломатии» в целях урегулирования споров до обострения ситуации. Операции по поддержанию мира могут продолжаться от нескольких месяцев до нескольких лет.

Конкретно рассматривая принцип «Суверенного равенства государств» можно отметить, что страны- участницы ООН должны остерегаться в своих международных отношениях от угрозы силой или ее применение против других государств. Принцип «мирного урегулирование международных споров», подразумевает использование силы, лишь в исключительных случаях.

Страны-члены ООН, в соответствии со следующим принципом, должны оказывать ООН всемерную помощь во всех действиях, предпринимаемых ею в соответствии с Уставом, и избегать оказания помощи любому государству, против которого ООН предпринимает действия превентивного или принудительного характера. Следующие два принципа состоят в том, что:

- во-первых, ООН обеспечивает процесс соблюдения государствами, не являющимися ее членами, действовали в соответствии с этими принципами, поскольку это необходимо для поддержания международного мира и безопасности.

- во-вторых, Устав ни в коей мере не дает ООН права вмешиваться в дела, по существу входящие во внутреннюю компетенцию любого государства (2).

Рассмотрим некоторые пункты, которые при осуществлении своей деятельности, она преследует следующие цели:

- Поддерживать международный мир и безопасность.
- Развивать дружественные отношения между нациями на основе уважения принципа равноправия и самоопределения народов.

- Осуществлять сотрудничество в разрешении международных проблем экономического, социального, культурного и гуманитарного характера и в поощрении и развитии уважения к правам человека и основным свободам.

- Быть центром для согласований действий наций в достижении этих общих целей.

Также важно отметить процедуру голосования в СБ ООН. Она изначально вызвала разногласия. Выделим и тот факт, что данный вопрос был определен на Ялтинской конференции. Каждый член СБ ООН имеет один голос, а решение СБ считаются принятыми, когда за них поданы голоса девяти членов Совета (п.2 ст.27). В тоже время было принято соглашение о «принципе вето» (6, 55).

Рассмотрим конкретное понятие данного «Принципа вето». Оно представляет собой единомыслие великих держав при решении в Совете Безопасности ООН вопросов, касающихся принятия принудительных мер. В соответствии с Уставом ООН при отсутствии такого единомыслия, решение быть принято не возможно. Этот тезис или так скажем норма и является основой работы СБ ООН. Из вышеизложенного соответствует, что решение не может быть принято, если за него не проголосовали девять государств из 15, в том случае что все постоянные члены Совета Безопасности, а именно: Китай, Франция, Российская

Федерация, США, Великобритания проголосуют «за». Нужно отметить, что решения СБ ООН являются обязательными для государств-членов ООН. В начальное время существования ООН между постоянными членами ООН возникали крупные разногласия, которые в последствии могли привести к прекращению деятельности этой организации. Из-за того что, СССР часто использовал право вето. В 1950 г. была принята резолюция «Единство в пользу мира».

Тем самым, на основе вышеизложенного ООН реализовывает комплексные операции, связанные с установлением и поддержанием мира и оказанием гуманитарной помощи.

В ее задачи также входят предотвращать назревающие конфликты. В постконфликтных ситуациях она все чаще предпринимает скоординированные усилия, которые в свою очередь направляются на устранение коренных причин насилия и формирование основ для неразрушимого, стойкого мира.

Литература:

1. Манькин А.С. Введение в теорию международных отношений. М.: Издательство МГУ, 2001.
2. Устав Организации Объединенных Наций от 26 июля 1945 года // Международное право в документах. М. 1982.
3. Лукашук И.И. Международное право – Общая часть. Учебник для юридических факультетов и вузов. Москва, Издательство БЭК, 1999.
4. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами от 24 октября 1970 года // Международное право в документах. М. 1982.
5. Арцибасов И.Н., Егоров С.А. Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия. Москва, 1989.
6. Белан С.Р. Черты глобального мира. Миротворческая деятельность ООН // Экология и жизнь. 2001. № 5.

კარამ მამედოვი გაეროს სამშვიდობო მისიის განხორციელების პრინციპები და სამართლებრივი საფუძვლები რეზიუმე

სტატია განიხილავს გაეროს სამშვიდობო მისიის განხორციელებასთან დაკავშირებულ სირთულეებს. აღსანიშნავია, რომ გაერო შეიქმნა წვერი ქვეყნების არასტაბილურობისგან დასაცავად. აქედან გამომდინარე, გაეროს ძირითადი მიზანი სტაბილურობის უზრუნველყოფაა.

Karam Mamedov Principles and legal base of implementation of the UN peacekeeping mission Summary

The article analyzes the problem of UN peacekeeping mission. It is noted that the UN was created to prevent the world from any threat of instability. Thus, the main mission of the UN is ensuring long stability of the states. The article also analyzes the principles and legal base of the UN peacekeeping mission.

სამართალმცოდნეობა – JURISPRUDENCE – ПРАВОВЕДЕНИЕ

ია ხარაზი, ქეთევან კვინიკაძე, თამარ გარდაფხაძე
(საქართველო)

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის უცხოელზე გასხვისების პრობლემის სამართლებრივი ასპექტები (საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებასთან „დანის მოქალაქე ჰეიკი ძრონჭვისტი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“ მიმართებით)

2011 წლის 14 აპრილს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს კონსტიტუციური სარჩელით მიმართა დანის მოქალაქე ჰეიკე ძრონჭვისტი. მოსარჩელე მხარემ სადავო გახადა „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ“ საქართველოს კანონის რიგი ნორმების კონსტიტუციურობა საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლთან და 47-ე მუხლის პირველ პუნქტთან მიმართებით. კერძოდ, საქმე შეეხებოდა „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ“ საქართველოს კანონის 1¹, 1² და 1³ პუნქტებს, რომლებიც უცხოელსა და საზღვარგარეთ რეგისტრირებულ იურიდიულ პირებს თავიანთ საკუთრებაში არსებულ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთებზე საკუთრების უფლების წარმოშობიდან 6 თვის ვადაში საქართველოს მოქალაქეზე, კომლსა ან/და საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად საქართველოში რეგისტრირებულ იურიდიულ პირზე გასხვისებას ავალდებულებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მათ სასამართლო გადაწყვეტილებით და სათანადო კომპენსაციით სახელმწიფოს სასარგებლოდ, „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევის წესის შესახებ“ საქართველოს კანონის ნორმების შესაბამისად, ჩამოერთმევათ საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთები.

მოსარჩელე მხარის მტკიცებით, აღნიშნული ნორმები წინააღმდეგობაში მოდიოდა საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლით განმტკიცებულ საკუთრებისა და მემკვიდრეობის უფლებასა და 47-ე მუხლის პირველ პუნქტთან, რომელიც საქართველოში მცხოვრებ უცხოელ მოქალაქეებსა და მოქალაქეობის არმქონე პირებს საქართველოს მოქალაქის თანაბარი უფლებებითა და მოვალეობებით აღჭურავს.

სანამ უშუალოდ პრობლემურ საკითხს შევეხებით, განვმარტავთ კონსტიტუციის 21-ე და 47-ე მუხლებს, რომლებითაც განმტკიცებული უფლებების შინაარსის განსაზღვრა რელევანტურია იმდენად, რამდენადაც ისინი უკავშირდებიან სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთზე უცხოელის საკუთრების უფლების წარმოშობის შესაძლებლობას.

საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლით უზრუნველყოფილია თავისუფალ დემოკრატიულ საზოგადოებაში ადამიანის არსებობის საფუძველი - საკუთრება და მემკვიდრეობის უფლება (1, 167). კონსტიტუცია, როგორც „თავისუფლების გრამატიკა“, აღიარებს და ხელშეუვლად აცხადებს საკუთრებას, მისი შექმნის, გასხვისების ან მემკვიდრეობით მიღების საყოველთაო უფლებას და მხოლოდ აუცი-

ლებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის, ისიც კანონით პირდაპირ დადგენილ შემთხვევებში, უშვებს ამ უფლების შეზღუდვას, მხოლოდ წინასწარი, სრული და სამართლიანი ანაზღაურების პირობით.

როგორც საკონსტიტუციო სასამართლო განმარტავს, საკუთრების უფლება ადამიანის არა მარტო არსებობის ელემენტარული საფუძველია, არამედ უზრუნველყოფს მის თავისუფლებას, მისი უნარისა და შესაძლებლობების ადეკვატურ რეალიზაციას, ცხოვრების საკუთარი პასუხისმგებლობით წარმართვას. იგი ადამიანის პირადი დამოუკიდებლობის, პიროვნული განვითარების ერთ-ერთი წყაროა. ადამიანის მისწრაფება შექმნას საკუთარი ქონება, უდავოდ, იმსახურებს სახელმწიფოს პატივისცემას, რაც საკუთრების შექმნის ისეთ საკანონმდებლო რეგლამენტაციაში უნდა გამოიხატოს, რომელიც უზრუნველყოფს, ერთი მხრივ, ცალკეული ინდივიდის საკუთრების უფლებით შეუფერხებელ სარგებლობას, ხოლო, მეორე მხრივ, ეფექტურ სამოქალაქო ბრუნვას (2).

სახელმწიფოს უნდა ახსოვდეს, რომ საკუთრება არც ობიექტური და არც სუბიექტური მნიშვნელობით, არ არის მისი შემოქმედების შედეგი. ერთიც და მეორეც იდეალური და ბუნებრივი ფასეულობანია, რომლებიც სახელმწიფოს ავალდებულა. როგორი კანონებიც არ უნდა მიიღოს სახელმწიფომ მათ საწინააღმდეგოდ, არაპოზიტიურ სინამდვილეში ისინი მაინც იარსებებენ. ინსტიტუტის გარანტია საფუძველია ნებისმიერი პირის საკუთრების უფლებისა (3, 101).

საკუთრების უფლების კონსტიტუციურად განმტკიცება და უზრუნველყოფა მისი რეალიზაციის მნიშვნელოვან გარანტს წარმოადგენს და არის იმის წინაპირობა, რომ საკუთრების უფლება მხოლოდ „იდეაში არსებულ ფასეულობად“ არ დარჩეს და არ იქნეს მოკლებული მისი განხორციელების რეალურ გზებსა და შესაძლებლობებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს ძირს გამოუთხრის ქვეყნის დემოკრატიულ წყობილებას, ხელს შეუწყობს ინდივიდის, როგორც პიროვნების, დაკნინებას და მისთვის იმ უფლების წართმევას, რომელიც წოდებრივი სამართლის ხანაშიც კი აღიარებული და დაცული იყო. საკუთრების უფლება არ არის აბსოლუტური და შეუზღუდავი უფლება. საკუთრებას დიდი სოციალური დატვირთვა აქვს. მესაკუთრე საზოგადოების ნაწილია და არა მხოლოდ უფლებამოსილია მიიღოს გარკვეული სიკეთეები საზოგადოებისაგან, არამედ ვალდებულიცაა, რომ თავისი საკუთრება საზოგადოებრივი კეთილდღეობის მიზნებისათვის გამოიყენოს. მესაკუთრემ უნდა გაითავისოს, რომ არა მხოლოდ მას აქვს ინტერესები, არამედ ის იმყოფება სხვა ინტერესთა გარემოცვაში, რომელთაგანაც ის იზოლირებული არ არის და სადაც აუცილებელია ინტერესთა გონივრული ბალანსის დაცვა. ამ ფონზე კანონმდებელი უფლებამოსილია, კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ნორმებისა და პრინციპების დაცვით, დაადგინოს ნორმები, რომლებიც განსაზღვრავენ საკუთრების შინაარსსა და ფარგლებს. საკუთრება არის კანონმდებლის მიერ დეფინირებადი უფლება. ამას მით უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს, რაც უფრო დიდია საკუთრების ობიექტის სოციალური დატვირთვა, მისი ბუნებიდან და თავისებურებებიდან გამომდინარე (4, 231-232). ამდენად, შესაძლებელია, ზოგიერთ შემთხვევებში, განხორციელდეს ჩარევა საკუთრების ძირითადი უფლებით დაცულ სფეროში. საქართველოს კონსტიტუცია უშვებს საკუთრების უფლების შეზღუდვის შესაძლებლობას და ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ფეხქვეშ ითელება მესაკუთრის უფლება. ამ შემთხვევაში წინასწარი, სრული და სამართლიანი ანაზღაურება გვევლინება იმ ფაქტორად, რომელიც გამორიცხავს საკუთრების ძირითადი უფლებით დაცულ სფეროში ანტიკონსტიტუციურ ჩარევას. საკუთრების უფლებაში ჩარევა უნდა პასუხობდეს დასახულ მიზანს და იმდენად უნდა იწვევდეს მესაკუთრის უფლების შეზღუდვას, რამდენადაც ეს აუცილებელია მიზნის მისაღწევად.

საზოგადოებრივი საჭიროების მიზანი, რომელიც აუცილებლობით არის განპირობებული, კანონმდებელს უფლებას აძლევს საკუთრების უფლებას „წართვას“ აბსოლუტური ხასიათი და უპირატესობა საზოგადოებრივ ინტერესს მიანიჭოს, მაგრამ ამავე დროს მაქსიმალურად გაითვალისწინოს „უფლებაშეღახული“ პირის ინტერესებიც. შესაბამისი ანაზღაურება ასეთ შემთხვევაში მესაკუთრის ინტერესის დაცვის საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს.

სახელმწიფო ყველანაირად უწყობს ხელს საკუთრებისა და მის განკარგავსთან დაკავშირებული უფლებების დაცვასა და რეალიზებას. საკუთრების უფლებას არ აქვს აბსოლუტურობის პრეტენზია, ისეთ უფლებად არსებობის პრეტენზია, რომელიც ზღვარდაუდებელია. სწორედ მისი ამგვარი ბუნება ტვირთავს მას სოციალური ფუნქციით, რაც სახელმწიფოს უფლებას აძლევს, კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, დაუქვემდებაროს იგი საზოგადოებრივ ინტერესებს, „საერთო კეთილდღეობის სამსახურს“.

საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლი საკუთრების უფლებასთან ერთად ხელშეუწყობს მემკვიდრეობის უფლებასაც აცხადებს. დაუშვებელია საკუთრების მემკვიდრეობით მიღების საყოველთაო უფლების გაუქმება. მემკვიდრეობის უფლება ადამიანის სიკვდილის შემთხვევაში სახელმწიფო ჩარევისაგან საკუთრების დაცვას უზრუნველყოფს. მას მჭიდრო კავშირი აქვს საკუთრების უფლებასთან, რადგან ანდერძის თავისუფლება სხვა არაფერია, თუ არა უფლება მამკვიდრებელმა უკანასკნელად განკარგოს თავისი საკუთრება (1, 170-171).

საკონსტიტუციო სასამართლომ თავის გადაწყვეტილებაში „დანის მოქალაქე ჰეიკე ქრონქისტი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“ ამომწურავად განმარტა მემკვიდრეობის უფლების შინაარსი. სასამართლომ მემკვიდრეობის უფლება უმაღლესი რანგის სამართლებრივ სიკეთედ მიიჩნია და აღნიშნა, რომ მემკვიდრეობის უფლების გარანტია გარკვეულწილად ავსებს საკუთრების გარანტიას და ამ უკანასკნელთან ერთად ქმნის კონსტიტუციით გათვალისწინებული კერძო საკუთრებითი წესრიგის საფუძველს.

მემკვიდრეობის უფლების ფუნქციას წარმოადგენს იმის უზრუნველყოფა, რომ მესაკუთრის გარდაცვალებასთან ერთად არ მოხდეს კერძო საკუთრების, როგორც საკუთარი ცხოვრების დამოუკიდებლად წარმართვის საფუძვლის დაკარგვა, არამედ ის შენარჩუნდეს სამართალმემკვიდრეობის გზით. იმ შემთხვევაში, თუ არ იარსებებდა მემკვიდრეობის უფლება, კერძო საკუთრება ავტომატურად გადავიდოდა სახელმწიფოს ხელში, რაც, საბოლოო ჯამში, გამოიწვევდა კერძო საკუთრების ინსტიტუტის დასუსტებას. მემკვიდრეობის უფლების გარეშე თავად საკუთრების უფლების არსი დაიყვანება მფლობელობამდე, რომელიც ადამიანის სიცოცხლის ვადით შემოიფარგლება და რომელსაც ფაქტობრივი დასასრული აქვს და არა სამართლებრივი (2, 35).

საკუთრებისა და მემკვიდრეობის უფლებები უმაღლესი რანგის სამართლებრივი სიკეთეებია, რომელთა გარეშეც წარმოუდგენელია დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობა. აღნიშნული უფლებები ადამიანის ბუნებითი უფლებებია. სახელმწიფო ძირითადი კანონით მხოლოდ გარანტირებულს ხდის მათ.

საკუთარი ქონების განკარგვის უფლება წარმოადგენს საკუთრების ტრადიციულ და ფუძემდებლურ ასპექტს. განკარგვაში ვლინდება საკუთრება, როგორც ადამიანის თავისუფლება. განკარგვა საკუთრების მოძრაობის აუცილებელი პირობაა (3, 98-99). საკუთრების განკარგვა კი შეიძლება განხორციელდეს მისი გაყიდვით, გაჩუქებით, მემკვიდრეობით გადაცემით. საკუთრების განკარგვის აღნიშნული გზები ქმნიან იმ სამართლებრივ გარემოს, რომელიც საკუთრების შინაარსის რეალურ გამოვლინებას უწყობს ხელს.

კონსტიტუციის 47-ე მუხლი საქართველოში მცხოვრებ უცხოელ მოქალაქეებსაც საქართველოს მოქალაქეების თანაბარ უფლებებს ანიჭებს და ასევე თანაბარი ვალდებულებებითაც ტვირთავს მათ. გამონაკლისია მხოლოდ ის პოლიტიკური და სოციალური უფლებები, რომლებიც თავიანთი არსიდან გამომდინარე მხოლოდ კონკრეტული ქვეყნის მოქალაქეებისათვის შეიძლება იყოს იმანენტური და ამდენად, უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა მიერ ამ უფლებებით სარგებლობა დაუშვებელია. ეს ლოგიკურიცაა, რადგან არ შეიძლება საქართველოს მოქალაქეებისა და არამოქალაქეებისთვისაც ერთნაირი პოლიტიკური რეჟიმი იყოს დაწესებული. საერთაშორისო სტანდარტების დაცვითა და დისკრიმინაციის აკრძალვით, საკუთარი მოქალაქეების სოციალური დაცვისათვის პრიორიტეტის მინიჭება სახელმწიფოს ერთგვარ ვალდებულებასაც წარმოადგენს. როგორც მოპასუხე მხარე აღნიშნავს, კონსტიტუციის 47-ე მუხლი ადგენს არა ზოგადი ხასიათის თანასწორობას, არამედ უცხო ქვეყნის მოქალაქესა და მოქალაქეობის არმქონე პირს უფლებრივად უთანაბრებს საქართველოს მოქალაქეს. ეს კი არ ართმევს სახელმწიფოს უფლებას, დაადგინოს განსხვავებული სამართლებრივი რეჟიმი უცხოელი მოქალაქეებისა და მოქალაქეობის არმქონე პირების მიმართ. ამ არგუმენტზე დაყრდნობით, მოპასუხე მიიჩნევს, რომ სადავო ნორმებით დადგენილი შეზღუდვა შესაბამისობაშია კონსტიტუციის 47-ე მუხლის პირველ პუნქტთან. საქართველოს მოქალაქეს უფლება აქვს შეუზღუდავად შეიძინოს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთი, მაგრამ ამავე უფლებას „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ“ საქართველოს კანონი უცხოელს არ აძლევს. ამკარაა, რომ გარკვეულწილად ხდება ჩარევა საკუთრების უფლებაში, მაგრამ უნდა დადგინდეს არის თუ არა ეს ჩარევა ანტიკონსტიტუციური, ანუ გარკვევას საჭიროებს ის ფაქტი, თუ რამდენად მოდის უცხოელის მიერ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრებაში არსებობის უფლების შეზღუდვა კონსტიტუციის 21-ე მუხლთან წინააღმდეგობაში.

მიგვაჩნია, რომ სადავო ნორმები შესაბამისობაშია კონსტიტუციასთან და ძირითადი უფლებით დაცულ სფეროში ჩარევა დაუსაბუთებლად არ ხდება. აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროება არის ის ფაქტორი, რომელიც ამართლებს კანონმდებლის ამგვარ გადაწყვეტილებას.

აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების მდგომარეობასთან დაკავშირებით საინტერესო აზრს გამოთქვამს სასამართლოს მეგობარი. იგი მიიჩნევს, რომ კონსტიტუციის 21-ე მუხლის მე-3 პუნქტის თანახმად, შესაძლებელია კონკრეტული ქონების ჩამორთმევა მხოლოდ კონკრეტული პირობის დადგომისას და არა რაიმე ობიექტზე საკუთრების, როგორც უფლების ჩამორთმევა, რასაც სადავო ნორმა ითვალისწინებს. ამდენად, ის ფიქრობს, რომ სახეზე არ არის საკუთრების ჩამორთმევა აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის და რომ სახეზეა კონსტიტუციით პირდაპირ გაუთვალისწინებელი სხვა ტიპის ჩარევა, რომელიც წინააღმდეგობაში მოდის კონსტიტუციის 21-ე მუხლთან.

ჩვენი მოსაზრება ამ საკითხთან დაკავშირებით სხვაგვარია. საზოგადოებრივი საჭიროების მოტივით ძირითადი უფლებით დაცულ სფეროში ჩარევა გულისხმობს გარკვეული პირობის დადგომას, რომელიც გარდაუვალს ხდის საკუთრების უფლების შეზღუდავას. სახელმწიფოს მხრიდან აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების საფუძველით, გარკვეული ქმედებების განხორციელება ავტომატურად არ გულისხმობს, რომ იგი მიმართულია მხოლოდ გარდაუვალი უარყოფითი შედეგების თავიდან ასაცილებლად. კანონმდებელს შესაძლოა საზოგადოების ან მისი გარკვეული ნაწილისათვის დადებითი შედეგების მომტანი მიზნები ამოძრავებდეს. ჩემი აზრით, მოცემული შემთხვევა სწორედ ის მდგომარეობაა, როცა კანონმდებლის ქმედება დადებითი შედეგების მოტანისკენ არის მიმართული, რაც ასევე თა-

ვისუფლად ჯდება აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების შინაარსში. როგორც საკონსტიტუციო სასამართლომ აღნიშნა თავის გადაწყვეტილებაში, სწორედ საზოგადოებრივი საჭიროების არსებობა იძლევა საკუთრების უფლების შეზღუდვის კონსტიტუციურ-სამართლებრივ ლეგიტიმაციას.

რატომ არ შეიძლება სახელმწიფოს ეკონომიკური უშიშროებისა და უსაფრთხოებისათვის საფრთხის შემცველი მდგომარეობა, რაც სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების უცხოელებზე მასობრივ გასხვისებაში გამოიხატება, განვიხილოთ გარკვეულ პირობად, რომელიც აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების სახელით კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველ პუნქტში ჩარევის კონსტიტუციურ საფუძველს მოგვცემს?

სახელმწიფო უსაფრთხოების დაცვა მნიშვნელოვან საჯარო ინტერესს წარმოადგენს, რომელიც, გარკვეულ შემთხვევებში, შესაძლებელია კონსტიტუციის 21-ე მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, უფლების შეზღუდვის დასაბუთების საფუძველიც გახდეს (2, 29).

ამდენად, ვფიქრობთ, რომ სახეზე არ გვაქვს ე.წ. „სხვა ტიპის ჩარევა“. რამდენადაც არსებობს რეალური საფრთხე, ამდენად მიმაჩნია, რომ აუცილებელია გარკვეული ღონისძიებების გატარება და ეს ღონისძიებები თავისუფლად არის შესაძლებელი აუცილებელ საზოგადოებრივ საჭიროებად მივიჩნიოთ, თუკი მას უფრო ფართოდ განვმარტავთ. თუ სახელმწიფოს უშიშროებასა და უსაფრთხოებას ემუქრება საფრთხე, შეუძლებელია ეს საფრთხე მის საზოგადოებას არ დაემუქროს; ამდენად, თუკი უფრო ფართოდ განვმარტავთ აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების ცნებას, დავინახავთ, რომ ქვეყნისათვის საფრთხის შემცველი მდგომარეობა საკმარისი პირობაა იმისათვის, რომ გავატაროთ გარკვეული სახის ღონისძიებები, რომლებიც სრულიად თავსებადი იქნება კონსტიტუციის 21-ე მუხლის მე-3 პუნქტის შინაარსთან. ეს კი საკმარისი პირობაა იმისათვის, რომ 21-ე მუხლის მე-3 პუნქტის სახელით გავამართლოთ ამავე მუხლის პირველივე პუნქტით განმტკიცებულ ძირითადი უფლებით დაცულ სფეროში ჩარევა.

რამდენადაც სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მცირემიწიანი აგრარული ქვეყნებისათვის, ამდენად მოპასუხე თვლის, რომ უცხო ქვეყნის მოქალაქეებზე მათი გასხვისების აკრძალვა უფრო მდიდარი ქვეყნის მოქალაქეთა მიერ იაფი მიწის მასობრივი შესყიდვის თავიდან აცილების მნიშვნელოვანი გარანტიაა. სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწებისადმი ამგვარი მიდგომის გარეშე სახელმწიფოს ეკონომიკურ უსაფრთხოებას, გარემოს დაცვასა და ქვეყნის უშიშროებას შესაძლოა სერიოზული საფრთხე შეექმნას, რამდენადაც სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწებს სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვთ ქვეყნის უსაფრთხოების, გარემოს, ეკონომიკისა და ჯანმრთელობის დაცვის სფეროში.

საკუთრების უფლება „ყველას“ უფლებაა და არც კონსტიტუცია მოხაზავს მოქალაქეობის ნიშნით ამ უფლების სუბიექტთა წრეს, მაგრამ აქვე არსებობს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის მე-3 პუნქტიც, რომელიც აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების სახელით ამართლებს ძირითადი უფლებით დაცულ სფეროში ჩარევას იმის მიუხედავად, თუ ვინ არის ძირითადი უფლების მატარებელი სუბიექტი. ამ შემთხვევაში, სახელმწიფოს მთავარი მიზანი სახელმწიფოს უშიშროებისა და ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვაა და ამ მიზნის მიღწევა უცხო ქვეყნის მოქალაქის საკუთრების უფლების შეზღუდვის გარეშე, ფაქტობრივად, შეუძლებელია. მოსარჩელე (დანის მოქალაქე ქრონქვისტი) ცოტა არ იყოს დრამატულად წარმოგვიდგენს არსებულ ვითარებას, თითქოს სახელმწიფო ფეხქვეშ თელავდეს მის საკუთრების უფლებას და ამას მხოლოდ იმის გამო აკეთებდეს, რომ ამ უფლების

მატარებელი სუბიექტი უცხოელია. უცხო ქვეყნის მოქალაქე, სულ მცირე, უნდა აცნობიერებდეს იმ ფაქტს, რომ სხვა ქვეყანაში მისი უფლებები ვერ იქნება ამ ქვეყნის მოქალაქის უფლებათა ტოლი. მას ყოველთვის უფრო ნაკლები უფლება ექნება, ვიდრე კონკრეტული ქვეყნის მოქალაქეს, თუმცა ეს უფლებები აღიარებული და გარანტირებული იქნება სახელმწიფოს მიერ. უფლებათა რაოდენობაში სხვაობა, გარკვეული შემთხვევების გარდა, არ უნდა ატარებდეს ხარისხობრივ ხასიათს. უცხოელის საკუთრების უფლება არ უნდა იყოს ნაკლები ხარისხის საკუთრების უფლება, ვიდრე საქართველოს მოქალაქისა. ლოგიკური და აუცილებელიც კია, რომ უცხოელი ყველა უფლებაში კონკრეტული ქვეყნის მოქალაქის ტოლი არ იყოს. უხეშად რომ ვთქვათ, სწორედ უფლებათა რაოდენობაში მდგომარეობს მოქალაქესა და არამოქალაქეს შორის სხვაობის არსი. მთავარია, რომ ამ სხვაობამ დისკრიმინაციული სახე არ შეიძინოს. ნებისმიერი ქვეყნის კონსტიტუცია განსაზღვრავს კონსტიტუციური უფლებების უცხოელებზე გავრცელების ფარგლებს და ამას აკეთებს ისე, რომ გამოირიცხოს ყოველგვარი დისკრიმინაციული მდგომარეობა. აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების სახელით საკუთრების უფლება ისევე შეეზღუდება საქართველოს მოქალაქეს, როგორც უცხოელს. უბრალოდ, ამ შემთხვევაში, ლეგიტიმური მიზანი მოითხოვს, რომ შეზღუდვა მხოლოდ უცხოელებს შეეხოს, მაგრამ არა იმიტომ, რომ ისინი უცხოელები არიან, არამედ იმიტომ, რომ ამას სახელმწიფოს ინტერესები მოითხოვს. მაგალითად, როდესაც გაზის მილსადენმა უნდა გაიაროს მიწის ნაკვეთზე, ეს მიწის ნაკვეთი სათანადო ანაზღაურებით ისევე ჩამორთმევა საქართველოს მოქალაქეს, როგორც უცხოელს, ანუ სახელმწიფო არ ახდენს მათ დიფერენცირებას მოქალაქეობის ნიშნით, იგი მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროების მიზნით მოქმედებს (როგორც გერმანელი ცივილისტები ხატონად იტყობენ, „წყლის მიღმა უნდა გაიაროს წინ, ორსული ქალის მუცელის რომ დახვდეს“).¹ ამ შემთხვევაში, უბრალოდ, სპეციფიკური მდგომარეობაა შექმნილი, როცა ლეგიტიმური მიზნის მიღწევა მოითხოვს მოქალაქეობის ნიშნით პირთა დიფერენციაციას, თუმცა ეს დიფერენციაცია გამართლებულია და არ ატარებს დისკრიმინაციულ ხასიათს.

საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა ისეთი მიწაა, რომელსაც იყენებენ მემცენარეობისა და მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოებისათვის. სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა – ეს არის ნებისმიერი ერის და სახელმწიფოს ძირითადი სასიცოცხლო ვადა და ამ სასიცოცხლო ვადასაც სჭირდება სერიოზული გაფრთხილება (5, 11).

მოცემული შეზღუდვის დაწესებით კანონმდებლის მიზანი ნათელია. მიწა არ წარმოადგენს მხოლოდ ეკონომიკურ კატეგორიას, ის კულტურული ღირებულებაცაა. ეს უკანასკნელი ვლინდება იმაში, რომ მასთანაა დაკავშირებული ამა თუ იმ ხალხის კულტურული ისტორია, იდენტობა, წეს-ჩვეულებანი და ა. შ. მაშასადა-

¹ საქართველოს კანონი „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევის წესის შესახებ“ (თუმცა მიგვანჩნია, რომ უფრო ლეგიტიმური იქნებოდა, თუ კანონის სახელწოდება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდებოდა: „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევის წესის შესახებ სათანადო კომპენსაციის უზრუნველყოფით“) ითვალისწინებს მხოლოდ რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ექსპოპრიატორის წინასწარი შეთანხმებით ქონების შესაკუთრესთან, საექსპოპრიაციო ქონების ჩამორთმევას შესაბამისი პირობებითა და შესაბამისი კომპენსაციით, ახდენს სასამართლო ექსპოპრიატორის განცხადების საფუძველზე, ისიც „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის, ექსპოპრიატორის მიერ მხარეთა გაღებული ყველა ხარჯის, მათ შორის სამართალწარმოების ხარჯებისა და საექსპოპრიაციო ქონების შეფასებასთან და მის გადაცემასთან დაკავშირებული ხარჯების ანაზღაურებით. სახელმწიფოს მოქმედება ამ კუთხით, როგორც კანონიდან ვხედავთ, ძალიან ფრთხილი და „მოზომილია, რათა პირის ფუნდამენტური საკუთრების უფლება არ დაირღვეს“.

მე, ის გაცილებით უფრო მეტს ნიშნავს, ვიდრე ეკონომიკური მოცემულობაა. სწორედ მიწასთან კავშირისა და მისი გამოყენების შედეგად ყალიბდება პიროვნება როგორც სხვებისგან, პირველ რიგში კი, უცხოელებისგან განსხვავებული სუბიექტი. კიდევ ერთ ასპექტს უნდა გაეწიოს ანგარიში. მიწა ჩემთვის მამულია, სამშობლო, უცხოელებისათვის კი არ არსებობს ეს განცდა. მისთვის ჩემი მამული მისი მამულის სამსახურის საშუალებაა (6, 193-194). გამოდის, რომ კერძო პირი, რომელიც მის საკუთრებაში არსებულ სასოფლო-სამეურნეო მიწას ყიდის, ის არა მარტო სახნავ-სათეს მიწას ყიდის, ის ჩემს მამულსაც ყიდის.

ისეთი მცირემიწიანი ქვეყნისათვის, როგორც საქართველოა, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. მიწა არ არის მხოლოდ ეკონომიკური ფასეულობა, რომელიც მხოლოდ მემცენარეობისა და მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოებისათვის უნდა გამოვიყენოთ, იგი დიდ როლს თამაშობს ქვეყნის ეკონომიკური სიძლიერის, უსაფრთხოებისა და უშიშროების საკითხებში. რა თქმა უნდა, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა თავისუფლად უნდა იყოს დაშვებული სამოქალაქო ბრუნვაში და შეუზღუდავად შეიძლება მისი ყიდვა-გაყიდვა, მაგრამ აუცილებელია ამ ურთიერთობებში სუბიექტთა წრე კანონით მოიხაზოს, რათა გამოირიცხოს უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა მიერ ქართული მიწების ხელში ჩაგდების შესაძლებლობა. სრულიად ვეთანხმები სასამართლოს მეგობრის აზრს იმასთან დაკავშირებით, რომ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა აუცილებლად უნდა იყოს კერძო საკუთრებაში, მაგრამ იგი მხოლოდ საქართველოს ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შორის ყიდვა-გაყიდვის ობიექტს უნდა წარმოადგენდეს.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, საინტერესო მოსაზრება გამოთქვა სოფლის მეურნეობის საკითხებში ექსპერტმა პაატა კოლუაშვილმა, რომელმაც აღნიშნა, რომ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა ნებისმიერი ერის და სახელმწიფოს ძირითადი სასიცოცხლო ვადაა და რომ ამ სასიცოცხლო ვადას სერიოზული გაფრთხილება სჭირდება. სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების უცხოელებზე გასხვისება ქართველი გლეხკაცის სოფლიდან აყრის სტრატეგიაა, რათა მათ ადგილზე უცხოელების დასახლება მოხდეს. ასეთი რამ მსოფლიოში არსად არ არსებობს. მან წამოაყენა წინადადება, რომლის მიხედვითაც, აუცილებელი იყო აღდგენილიყო სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის იჯარის შესახებ კანონი, რომელშიც აუცილებლად უნდა ჩაწერილიყო, რომ სასოფლო-სამეურნეო მიწის იჯარა არის ერთ-ერთი ფორმა გასხვისებადი იჯარის, რომელიც შესაძლოა გრძელვადიანი პერიოდისათვის ყოფილიყო გათვლილი და რა დროსაც თავისუფლად იყო შესაძლებელი მისი იპოთეკით დატვირთვა თუ მიწაზე საკუთრების უფლების გაყიდვა. აქვე გამოვთქვამდით ჩვენს მოსაზრებასაც იმასთან დაკავშირებით, რომ საქართველოს კანონების ამოქმედებამ „თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის შესახებ“, „თავისუფალი ტურისტული ზონების განვითარების ხელშეწყობის შესახებ“ და სხვა კანონებმა, რომლებმაც დაუშვეს უცხოელი ინვესტორების შემოსვლა საქართველოში, ბუნებრივია დასვა მეტად მტკივნეული პრობლემა? რა ფორმით უნდა მომხდარიყო მათთვის საქართველოს მიწის ტერიტორიის გადაცემა სამეწარმეო საქმიანობისათვის; მიგვეყიდა მათთვის მიწები, თუ ასეთ ფორმად მოგვეძებნა ისეთი სამართლებრივი ინსტიტუტი, რომელიც გრძელვადიანი გარიგების საფუძველზე მყარ გარანტიებს შექმნიდა მათთვის და ასეთ ფორმად მოიძებნა გრძელვადიანი იჯარა, ან აღნაგობის სანივთო უფლება, რომელიც 99 წლიანი ვადით აძლევს საშუალებას უცხოელ ინვესტორს საქართველოში კაპიტალდაბანდებისა და მოგების მიღებისა, თან მათ მიწის ნაკვეთები გადაეცათ სიმბოლურ თანხად - 1 ლარად. ქობულეთის, ანაკლიის და განმუხურის თავისუფალ ინდუსტრი-

ულ ზონებში და სხვა ტერიტორიებზე, საქართველოს მთავრობის გადაწყვეტილებით, ისინი 2026 წლამდე გათავისუფლდნენ ქონების და მოგების გადასახადების გადახდისაგან. ვფიქრობთ, ლოგიკური და სავსებით ლეგიტიმური გადაწყვეტილებაა. საქართველოს კანონის „თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის შესახებ“ (მ. 6, ნ. 4) თანახმად, „ამ მუხლის მე-3 პუნქტით¹ განსაზღვრული მიწის ნაკვეთი გაიცემა იჯარით ვადით არა უმეტეს 59 წლისა, ან გადაეცემა პირს საკუთრების ან აღნაგობის უფლებით“, ხოლო „თავისუფალი ტურისტული ზონების განვითარების ხელშეწყობის შესახებ“ კანონის მე-5 მუხლის მე-2 ნაწილში ვკითხულობთ, რომ „ინვესტორს შესაბამისი ფართობი (მაგრამ არა უმეტეს 0, 2 ჰა) მიწის ნაკვეთი გადაეცემა საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით (საუბარია გრძელვადიან იჯარასა და აღნაგობის უფლებაზე), სიმბოლურ ფასად 1 ლარად“.² სავსებით ლოგიკურია, რომ სამოქალაქო-სამართლებრივი გარიგებების დადებისას უცხოელ პირებთან, სასოფლო-სამეურნეო მიწის ნაკვეთის მიყიდვის ნაცვლად, მათთვის ამ მიწების გადაცემა მომხდარიყო სასყიდლიანი აღნაგობის, ან კიდევ გრძელვადიანი იჯარის საფუძველზე, თორემ რა გამოვიდა? საქართველოს პირი, რომელსაც აქვს სურვილი იყიდოს სასოფლო-სამეურნეო მიწა, ვერ ყიდულობს უსასხრობის გამო, ხოლო უცხოელი მას „ჩალის ფასად“ იძენს საკუთრებაში; მიწის მესაკუთრე კი ყიდის იმის გამო, რომ უჭირს და სხვა ალტერნატიულ გზას ვერ ხედავს საარსებო საშუალებების პოვნისა. ჩვენ ვერ დავეთანხმებით ზოგიერთი პირის ვაი-არაპატრიოტულ განცხადებას „მიწა ჩემია და თუ ჩემი საკუთრებაა, რასაც მინდა იმას ვიზამ“ და სამწუხაროდ, ასეთი ტიპის განცხადებები არ მოდიოდა გლეხისგან, მინდა ამ კატეგორიაში გადავიყვან და მინდა სხვა კატეგორიაშიო“ (აქ ნაგულისხმევია შემთხვევა, როცა სასოფლო-სამეურნეო მიწები გადაჰყავდათ არასასოფლო-სამეურნეო კატეგორიაში, რომლის გაყიდვასაც უცხოელზე კანონი არ კრძალავდა კერძო პირებისაგან, განსხვავებით სასოფლო-სამეურნეო კატეგორიის მიწების კატეგორიისაგან, რომლის უცხოელებზე გაყიდვა აკრძალა კანონმა, ხოლო ვისაც ნაყიდი ჰქონდათ, მათ 6 თვის განმავლობაში უნდა მოეხდინათ ამ მიწების საქართველოს პირებზე გადაყიდვა) (7).

მივყვეთ ისევ დანიის მოქალაქის საკონსტიტუციო სარჩელის ანალიზს. მართალია, სახელმწიფო გარკვეულწილად უზღუდავს უცხოელს საკუთრების უფლებას, მაგრამ ეს შეზღუდვა გამართლებულია იმდენად, რამდენადაც იგი ნაკარნახევია აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებით. ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ საერთო სურათი არც ისე მძიმეა, როგორადაც მას მოსარჩელე წარმოგვიდგენს. კანონმდებელმა უცხოელებს ბოლომდე არ „ჩაუხერგა“ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის საკუთრებამდე მისასვლელი გზები და დაუტოვა მათ შესაძლებლობა იურიდიული პირის სახელით მოეპოვებინათ მასზე საკუთრების უფლება. სასამართლოს მეგობარი აღნიშნავს, რომ ამგვარი რეგულირებით კანონმდებელი ალტერნატივას აწესებს, რომელიც ნორმის არაკონსტიტუციურობას გამორიცხავს. ცალკე მსჯელობის საგანს წარმოადგენს ის, თუ რამდენად უზრუნველყოფს კანონმდებლის ამგვარი გადაწყვეტილება მის მიერვე დასახული ლეგიტიმური მიზნის მიღწევას, მაგრამ მოცემულ შემთხვევაში ჩვენ ვსაუბრობთ უფლების შეზღუდვის კონსტიტუციურობაზე და ვფიქრობ, რომ ადგილი არა აქვს კონ-

¹ ამ პუნქტში საუბარია იმის შესახებ, რომ „საქართველოს მთავრობის ინიციატივის შემთხვევაში თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა იქმნება სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებულ მიწაზე ან/და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოსთან შეთანხმებით - მის საკუთრებაში არსებულ მიწაზე“.

² ღამატ. იხ. ია ხარაზი, საქართველოს საგადასახადო სამართალი, თბილისი, 2011, გვ. 331-346.

სტიტუციის 21-ე მუხლით განმტკიცებულ საკუთრების უფლებაში დაუსაბუთებელ ჩარევას.

მართალია, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ კანონი ამგვარი კატეგორიის მიწის საკუთრებაში არსებობის უფლებას უზღუდავს უცხოელსა და საზღვარგარეთ რეგისტრირებულ იურიდიულ პირს, მაგრამ საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად, საქართველოში რეგისტრირებულ იურიდიულ პირზე, თუნდაც მისი 100%-იანი წილის მფლობელი იყოს უცხო ქვეყნის მოქალაქე, ამგვარ შეზღუდვას არ ავრცელებს. მიმაჩნია, რომ სადავო ნორმის ამგვარი რეგულირება ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად არც თუ ისე ეფექტურ საშუალებას წარმოადგენს.

რა განსხვავება შეიძლება იყოს იმ ორ მდგომარეობას შორის, როდესაც სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის მესაკუთრედ უცხოელის სახით ერთ შემთხვევაში ფიზიკური პირი, ხოლო მეორეში კი იურიდიული პირი გვევლინება?

უცხოელს აქვს შესაძლებლობა თავისი მონაწილეობით შექმნილი საქართველოს იურიდიული პირის საშუალებით განახორციელოს იმავე ტიპის ბატონობა სასოფლო-სამეურნეო მიწის ნაკვეთზე, როგორც ამას მოახერხებდა აღნიშნული ნაკვეთის მესაკუთრე რომ ყოფილიყო. საკუთრების უფლება კონსტიტუციიდან და კანონმდებლობიდან გამომდინარე, თანაბრად ვრცელდება როგორც ფიზიკურ, ასევე იურიდიულ პირებზე. შესაბამისად, საკუთრების ობიექტზე ისინი ზუსტად ერთი და იმავე ხარისხის ბატონობას ახორციელებენ. აღნიშნული მატერიალური სიკეთის სარგებლობის და განკარგვის ფარგლებიც ერთნაირი აქვთ. თუ უცხოელის მიერ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრებაში ქონა სახელმწიფოსათვის რაიმე რისკების შემცველია, მაშინ იმავე ხასიათის და ხარისხის რისკი იარსებებს უცხოელის მონაწილეობით დაფუძნებული იურიდიული პირის მიერ საკუთრების შექმნის შემთხვევაში. აღნიშნულიდან გამომდინარე, უცხოელისათვის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის შექმნის აკრძალვა იმ პირობებში, როდესაც იმავე უცხოელს აქვს შესაძლებლობა, მის კონტროლქვეშ მყოფი იურიდიული პირის საშუალებით იყიდოს ხსენებული მიწა, ალოგიკურია და მიზნის მიღწევის გამოუსადეგარ საშუალებას წარმოადგენს (2, 31-32).

საკითხისადმი ამგვარი მიდგომა, ჩემი აზრით, უცხოელს კი არ უზღუდავს, არამედ გარკვეულწილად ურთულებს მას სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთზე საკუთრების უფლების მოპოვების შესაძლებლობას. მართალია, უცხოელი ფიზიკური პირი არ არის უფლებამოსილი ჰქონდეს საკუთრებაში სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთი, მაგრამ სამაგიეროდ იურიდიულ პირს, რომლის 100%-იანი წილის მფლობელიც შესაძლებელია იყოს უცხოელი, მოქმედების სრული თავისუფლება გააჩნია, რომელიც შესაძლებელია სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის თავისუფლად შექმნაში გამოიხატოს.

საქართველო მცირემიწიანი ქვეყანაა. ასეთი სახელმწიფოებისათვის ეკონომიკური უსაფრთხოება და სახელმწიფო უშიშროება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რასაც უცხოელთა მიერ თავისი მიწების მასობრივი შექმნის შემთხვევაში შესაძლოა საფრთხე შეექმნას. მოვიშველიებ სასამართლოს მეგობრის აზრს იმასთან დაკავშირებით, რომ თუკი საკუთრების უფლების გაგება წინააღმდეგობაში მოდის საზოგადო ინტერესებთან, უპირატესობა ამ უკანასკნელს უნდა მიენიჭოს. ვთვლი, რომ მატერიალური სიკეთის ალტერნატიული სახით მიღება სწორედ ის შემთხვევაა, როცა აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისას ძირითადი უფლებით დაცულ სფეროში ჩარევა ვერასოდეს შეიძენს საკუთრების უფლებასთან მიმართებით ანტიკონსტიტუციურ ხასიათს.

ქვეყნისათვის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის სტრატეგიული მნიშვნელობა გამოიხატება იმაში, რომ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები საარსებო საშუალებას წარმოადგენს. შეიძლება ითქვას, რომ იგი ერთგვარად ქვეყნის ბეღელია. თუკი სოფელი გაღატაკდება, ქალაქიც ვეღარ შეძლებს ნორმალურად ფუნქციონირებას. ამგვარი კატეგორიის მიწების უცხოელებზე მასობრივი გასხვისება სწორედ ამ საფრთხის წინაშე გვაყენებს. როდესაც კანონმდებელი ეკოლოგიური უსაფრთხოების მიზნით აწესებს სასოფლო-სამეურნეო მიწების უცხოელებზე გასხვისების აკრძალვას, ამით იგი ერთგვარად ცდილობს თავიდან აიცილოს მიწის დაბინძურება, რაც შესაძლებელია უცხოელის მიერ მიწის დასამუშავებლად შემოტანილმა ნივთიერებებმა გამოიწვიოს. ე. წ. „ფრანკენშტეინის პროდუქტი“, რომელიც უცხო ქვეყნებიდან შემოდის საქართველოში, მაგნებელია ჯანმრთელობისათვის. არაეკოლოგიური პროდუქტების მიწაში გაშვებით ზიანდება ნიადაგი, რაც დროთა განმავლობაში გამოიწვევს იმ აგრარული ფუნდამენტის არაპროდუქტიულობას, რასაც სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა ჰქვია. ყოველივე ეს კი კლავს ადგილობრივ წარმოებას, შესაბამისად, ამით საფრთხე ქვეყნის ეკონომიკასაც ექმნება. აგრარული სტრუქტურა მხოლოდ მაშინ შეიძლება გაუმჯობესდეს, თუკი ამ მხრივ სწორი პოლიტიკა იქნება შემუშავებული, სადაც სოფლის მეურნეობის საკითხებში ნიუანსური დეტალებიც კი იქნება გათვალისწინებული.

ნებისმიერი კანონის შეფასება უნდა მოხდეს სუბიექტის არსობის შენარჩუნების კუთხით. თუკი რომელიმე ნორმა ჩემი არსობის შენარჩუნებას ემსახურება, მისი გაუქმება ჩემ წინააღმდეგ გადადგმული ნაბიჯი იქნება. კონსტიტუციამ ყველა შემთხვევაში უნდა დამიცავს მე, რათა ჩემი არსობა არ შეიცვალოს სხვისი არსობით (6, 193-194).

არ შეიძლება უცხოელი ასე მარტივად ხდებოდეს სხვა ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის მესაკუთრე. არც ერთ ქვეყანაში არ არის ამგვარი კატეგორიის მიწის უცხოელების მიერ შესყიდვის პროცედურა ისეთი მარტივი, როგორც ეს საქართველოშია. არ შეიძლება დემოკრატიისა და ლიბერალიზმის სახელით შეუზღუდავი უფლებები მივანიჭოთ უცხო ქვეყნის მოქალაქეებს და მიზეზად ეკონომიკის განვითარება დავასახელოთ. საკითხისადმი ამგვარმა მიდგომამ ეკონომიკური პროგრესის ნაცვლად შესაძლოა ეკონომიკური სტაგნაცია გამოიწვიოს. ასეთი ქმედებით სახელმწიფომ შესაძლოა თვითონვე შეარყიოს საკუთარი ქვეყნის ეკონომიკური და სახელმწიფოებრივი უსაფრთხოების საფუძვლები. როდესაც სახელმწიფო უცხო ქვეყნის მოქალაქეს საშუალებას აძლევს გახდეს ისეთი კატეგორიის მიწის მესაკუთრე, რომელსაც ქვეყნისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს, ამით იგი გარკვეულწილად საფრთხეში ადგებს მისი, როგორც დამოუკიდებელი და ძლიერი სახელმწიფოს მომავალს. უცხოელის მიერ ამგვარი კატეგორიის მიწების თავისუფლად და შეუზღუდავად შეძენა მხოლოდ დროებით იქნება სახელმწიფოსათვის ეკონომიკური სარგებლის მომტანი.

გერმანიის საკონსტიტუციო ფედერალურმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში განმარტა: „იმ გარემოებიდან გამომდინარე, რომ მიწა არ ექვემდებარება გამრავლებას და შეუცვლელია, აკრძალულია მისი გამოყენების სრულად მინდობა და დათმობა თავისუფალი ძალების განუსაზღვრელი თამაშისა და ცალკეული პირის შეხედულებისთვის. სამართლიანი სამართლებრივი და საზოგადოებრივი სისტემა მოითხოვს მიწის მიმართ საზოგადოებრივი ინტერესების მეტად გათვალისწინებასა და გამოხატვას, ვიდრე სხვა ქონებრივი სიკეთეების შემთხვევაში. არც სახალხო-სამეურნეო მოსაზრებიდან და არც მისი სოციალური მნიშვნელობიდან გამომდინარე, არ შეიძლება მიწა ავტომატურად გაუთანაბრდეს სხვა ქონებრივ სიკეთეებსა და ღირებულებებს, სამართლებრივ ბრუნვაში კი იგი ვერ იქნე-

ბა მიჩნეული და მიღებული, როგორც უძრავი საქონელი“. მიწის განუსაზღვრელი ოდენობით გასხვისება უცხოელებზე ქვეყნის სასიცოცხლო ამოცანებთან და საზოგადოებრივ ინტერესთან შეუთავსებელია. მოვიყვანთ მაგალითს აშშ-ის ისტორიიდან, რომელიც ალბათ ჩვენთვის კარგი მაგალითი იქნებოდა. „1861-1865 წლებში აბრამ ლინკოლნმა მიწის რეფორმა განახორციელა და იმდენად დიდი მნიშვნელობა მიენიჭა ამ რეფორმას, რომ კანონმდებლობაში ერთი მუხლი ამასთან დაკავშირებით ასეთი ფორმულირებით იყო მოცემული: აშშ-ის ნებისმიერ მოქალაქეს, რომელსაც 18 წელი შეუსრულდა, ან ოჯახის უფროსს, უფლება ჰქონდა 160 აკრი მიწა უფასოდ მიეღო, მაგრამ თუ მას არ ექნებოდა 5 წლის განმავლობაში გამართული ფერმა, ეს მიწა ჩამოერთმეოდა. ასე უდგება ამ საკითხს მთელი მსოფლიო. ლაპარაკიც კი ზედმეტია ალბათ იმაზე, რომ მიწა დანიშნულებისამებრ უნდა იყოს გამოყენებული. აქ საუბარია იმის შესახებ, რომ სახელმწიფო ფერმერს უნდა დაეხმაროს მიწის მოვლა-პარტონობაში. ჩვენთან კი სამწუხაროდ, ეს არ ხდებოდა ადრე და ამიტომაც ადვილად ხდებოდა სასოფლო-სამეურნეო მიწის არასასოფლო-სამეურნეო მიწაში გადაყვანა“ (5, 11). საჭირო და აუცილებელიცაა სახელმწიფო დონეზე შემუშავდეს კანონი „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის იჯარის შესახებ“. კარგი იქნებოდა, კანონში ერთ-ერთი მუხლი ასეთი ფორმულირებით თუ იქნებოდა მოცემული: „სასოფლო-სამეურნეო მიწის იჯარა გრძელვადიანი გასხვისებადი იჯარის ერთ-ერთი ფორმაა...“ ამით ალბათ დალაგდებოდა საკანონმდებლო დონეზე საქართველოს ყველა მოქალაქისათვის მტკივნეული პრობლემა – გაიყიდოს სასოფლო-სამეურნეო მიწა უცხოელებზე, თუ გრძელვადიანი იჯარით გავცეთ იგი? პასუხი ცალსახაა: გრძელვადიანი იჯარით უნდა გაიცეს მხოლოდ უცხოელებზე. ამაზე, მგონი, ორი აზრი არ უნდა არსებობდეს. მიწათსარგებლობის შესახებ ახალი კანონის მიღება, სადაც ყველა რეგულაცია იქნება გათვალისწინებული, დააღაგებდა უცხოელებთან მიმართებით სასოფლო-სამეურნეო მიწების გრძელვადიანი იჯარით გაცემასთან დაკავშირებულ საკითხებს, თორემ რა გამოვიდა? ავუკრძალეთ საქართველოს პირებს სასოფლო-სამეურნეო მიწების მიყიდვა უცხოელებზე და მოსახლეობამ სასწრაფოდ დაიწყო სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთების გადაყვანა არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთებში და მისი ძალიან იაფად, ყოველგვარი რეგულაციების გარეშე მასიურად გაყიდვა, ხისტად მიუდგა ისეთ საკითხს, რომელიც რომელიც მისი და ჩემი სამშობლოს, ჩვენი სახელმწიფოს მდგრადობას უქმნის საფრთხეს. ტოლობის ნიშანი უნდა გაივლოს სახელმწიფოსა და ხალხს შორის. როცა საკითხი ერისათვის სასიცოცხლო საკითხს ეხება, როგორიცაა სასოფლო-სამეურნეო მიწების გასხვისების საკითხი უცხოელებზე, ახალი საკანონმდებლო რეგულაცია დროული და უმნიშვნელოვანესი ნიშანსვეტი იქნება ერისათვის ამ მტკივნეული პრობლემის გადაწყვეტის გზაზე.

მსოფლიო და მათ შორის საქართველოც ახალი გამოწვევების წინაშე დგას. სურსათის კრიზისი გარდაუვალია. ეს იმას ნიშნავს, რომ ბაზარზე იქნება ცოტა პროდუქცია, ეს კი პირდაპირპროპორციულად გამოიწვევს მასზე მაღალ ფასს. განვითარებული ქვეყნებიც კი იწყებენ სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგიაში რაღაც ცვლილებების შეტანას, რომ პირველ რიგში გადაწყვიტონ სოფლის მეურნეობის პროდუქციით საკუთარი მოთხოვნების დაკმაყოფილება და მხოლოდ ამის შემდეგ თუ რაიმე იქნება ზედმეტი, ის შესთავაზონ საერთაშორისო ბაზარს. ჩვენც ახლავე უნდა დავიწყოთ ამ მიმართულებით ფიქრი (8, 5).

მიუზღინდეთ ისევ საკონსტიტუციო სასამართლოს აღნიშნულ გადაწყვეტილებას. რაც შეეხება მემკვიდრეობის უფლებას, მოსარჩელე მხარე მიიჩნევს, რომ სადავო ნორმებით იზღუდება მისი მემკვიდრეობის უფლება, რაც გამოიხატება იმა-

ში, რომ სადავო ნორმებით მას ეკისრება მემკვიდრეობით მიღებული მიწის ნაკვეთის გაყიდვის ვალდებულება. საკონსტიტუციო სასამართლომ ამასთან დაკავშირებით საინტერესო მოსაზრება წარმოადგინა: სადავო ნორმა უცხოელს აძლევს შესაძლებლობას მემკვიდრეობით მიიღოს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთი, გახდეს მესაკუთრე და ამით სრულფასოვნად მოახდინოს მემკვიდრეობის უფლების რეალიზაცია. ხოლო მიწის ნაკვეთზე საკუთრების უფლების წარმოშობის შემდეგ მასთან დაკავშირებული ნორმატიული რეგულირებების შეფასება სცდება ადამიანის მემკვიდრეობის მიღების უფლებით დაცულ სფეროს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, უცხოელისათვის მიწის გასხვისების ვალდებულება წარმოადგენს არა საკუთრების მემკვიდრეობით მიღების, არამედ საკუთრების ფლობისა და განკარგვის უფლების შეზღუდვას, რომელთა შეფასებაც კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველი და მე-2 პუნქტებით უნდა მოხდეს. ...ორივე შემთხვევაში, სადავო რეგულირების მიზანი და ფაქტობრივი შედეგი ერთი და იგივეა: გამოირიცხოს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწაზე უცხოელის საკუთრება. პირველ შემთხვევაში იზღუდება საკუთრების უფლების შექმნის კომპონენტი, მეორეში კი – საკუთრების ფლობისა და განკარგვის უფლებრივი კომპონენტები (2, 36-37).

მოცემულ შემთხვევაში ვეთანხმებით საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებას და მიმაჩნია, რომ ადგილი აქვს არა მემკვიდრეობის, არამედ საკუთრების უფლების შეზღუდვას; კერძოდ, არა მისი შექმნის, არამედ ფლობისა და განკარგვის უფლებრივი კომპონენტების შეზღუდვას. სამკვიდრო ქონების მიღებით პირი სრულად ახორციელებს მემკვიდრეობის უფლებას. სახელმწიფო აძლევს მას საშუალებას სრულად მოახდინოს მისი ამ უფლების რეალიზაცია. თუკი ადგილი ექნებოდა მემკვიდრეობის უფლების შეზღუდვას, მაშინ ეს შეზღუდვა უშუალოდ სამკვიდრო ქონების მიღების პროცესში უნდა გამოხატულიყო. თუ სახელმწიფო არ მისცემდა უცხოელს შესაძლებლობას მიეღო მემკვიდრეობა, მხოლოდ მაშინ შეგვიძლო ამ უფლების შეზღუდვაზე საუბარი. იმ შემთხვევაში კი, როცა პირმა სრულად მოახდინა მემკვიდრეობის უფლების რეალიზაცია, მიიღო სამკვიდრო ქონება და იგი უკვე მის საკუთრებად იქცა, ალოგიკურია მემკვიდრეობის უფლების შეზღუდვაზე ვისაუბროთ. ერთადერთი შეზღუდვა აქ მხოლოდ საკუთრების ფლობისა და განკარგვის უფლების შეზღუდვაა. ნებისმიერი სახის ნორმატიული რეგულირება, რომელიც მემკვიდრეობით მიღებულ ქონებას შეეხება, სცილდება მემკვიდრეობის მიღების უფლებით დაცულ სფეროს და საკუთრების ფლობისა და განკარგვის შეზღუდვის კუთხით მოითხოვს შეფასებას. საკონსტიტუციო სასამართლომ სწორად აღნიშნა, რომ უკვე არსებული საკუთრების გასხვისების ვალდებულების დადგენა, საკუთრების შექმნის აკრძალვასთან შედარებით, გარკვეულწილად უფლების შეზღუდვის უფრო მძიმე ფორმადაც შეიძლება იყოს განხილული, ვინაიდან ამ შემთხვევაში უკვე არსებობს მნიშვნელოვანი სამართლებრივი კავშირი პირსა და ქონებას შორის (2, 37).

საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის მე-3 პუნქტი ყოველთვის გვახსენებს, რომ მესაკუთრე სხვა პირთა ინტერესების გარემოცვაში იმყოფება, რომ ინდივიდის ინტერესი, ცალკეულ შემთხვევებში, უკან იხევს საზოგადოებრივი ინტერესის წინაშე. ამ საკითხსაც სწორედ ამ კუთხით უნდა მივუდგეთ. რა თქმა უნდა, მესაკუთრისათვის ქონების ჩამორთმევა, თუნდაც ის სასყიდლით მოხდეს, უფლების შეზღუდვის უკიდურეს საშუალებას წარმოადგენს, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში, საზოგადოებრივი ინტერესები ამას „გვაიძულებენ“. დღეისათვის უცხოელები საკმაოდ დიდი რაოდენობის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთებს ფლობენ, თუმცა სტატისტიკა იმასთან დაკავშირებით, თუ მიწების რა წილს ფლო-

ბენ ადგილობრივი და უცხოელი ფერმერები, არ არსებობს. სტატისტიკის ოფისის მონაცემებით, მხოლოდ 2.6 მლნ. ჰექტარი გამოდგება მიწათმოქმედებისათვის (9).

მოვივანთ სტატისტიკას: საჯარო რეესტრის ინფორმაციით, თუ, მაგალითად, 2010 წელს ინდოეთის მოქალაქეებმა 32 მიწის ნაკვეთი შეიძინეს, 2012 წელს ეს ციფრი 983-მდე გაიზარდა, თუმცა 2013 წელს, მას შემდეგ, რაც ამ კუთხით ახალი რეგულაციების შემოღების აუცილებლობა დადგა დღის წესრიგში, სულ 2 გარიგება შედგა. რომ არა სახელმწიფო ინტერესები, კანონმდებელი არ მივიდოდა ამგვარ გადაწყვეტილებამდე. აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროება, ამ შემთხვევაშიც, საკუთრებაზე ზემოქმედების კონსტიტუციით დაშვებული ის მექანიზმია, რომელიც ამართლებს ძირითადი უფლებით დაცულ სფეროში ჩარევას.

დასკვნის სახით აღვნიშნავდით, რომ პრობლემა, რომელიც სტატიაშია დასმული, მეტად მტკივნეულია ერისათვის და, ბუნებრივია, დაუყოვნებლივ საჭიროებს საკანონმდებლო რეგლამენტაციას. 2013 წლის ბოლომდე კი შეჩერდა სასოფლო-სამეურნეო მიწების გაყიდვა უცხოელებზე, მაგრამ შემდეგ? რა იქნება 2014 წლისათვის, როგორი საკანონმდებლო ბერკეტები ამუშავდება იმისათვის, რომ სასოფლო-სამეურნეო მიწის (ერის მამულის) გაყიდვა აიკრძალოს უცხოელებზე? როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ამის ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებად გვესახება სახელმწიფო დონეზე შემუშავდეს კანონი „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის იჯარის შესახებ“ და რომ კარგი იქნებოდა, კანონში ერთ-ერთი მუხლის შემდგენილად ფორმულირება: „სასოფლო-სამეურნეო მიწის იჯარა გრძელვადიანი გასხვისებადი იჯარის ერთ-ერთი ფორმაა...“ ამით, ალბათ, საკანონმდებლო დონეზე მოგვარდებოდა საქართველოს ყველა მოქალაქისათვის მტკივნეული პრობლემა – გაიყიდოს სასოფლო-სამეურნეო მიწა უცხოელებზე, თუ გრძელვადიანი იჯარით გავცეთ იგი; ასევე, შეღავათიანი აგროკრედიტების გაცემა გლეხებზე, რომლებსაც შესაძლებლობა მიეცემოდათ მიწების დამუშავებისა და მოყვანილი პროდუქციის რეალიზებისა და რომელთანაც მიბმულია მეორე პრობლემა: სახელმწიფომაც თავისი წვლილი უნდა გაიღოს გლეხებისათვის მოწვეული პროდუქტების გასაღების ბაზრის მოძიების თვალსაზრისით; ერთიც, გლეხს არა მარტო შეღავათიანი სესხი უნდა მიეცეს პროდუქციის საწარმოებლად, სახელმწიფო მას იმაშიც უნდა დაეხმაროს, რომ მისი წარმოება დაზღვეულ იქნეს; რამეთუ ბანკი სესხს იოლად გასცემს, რადგან გლეხს ეს დაზღვეული აქვს და სესხს მარტივად დაბრუნებს, იმის გამო, რომ მოსავალი დაზღვეული აქვს და სტიქიის ან სხვა ფორს-მაჟორული სიტუაციებისას მოსავლის განადგურებისას მას ნაკლები შიში აქვს; ერთ-ერთი მტკივნეული საკითხი ანაბრების უკან დაბრუნებაც ხელშემწყობი იქნებოდა მოსახლეობისათვის, რომ გლეხისაგან ყვიდათ მიწები სურვილის შემთხვევაში და თვითონ დაემუშავებინათ იგი და სხვა.

ლიტერატურა:

1. კ. კუბლაშვილი, ძირითადი უფლებები, თბ., 2003.
2. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2012 წ. 26 ივნისის №3/1/512 გადაწყვეტილება „დანის მოქალაქე ჰეიკე ქრონჰეისტი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.
3. ბ. ზოიძე, საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა კონტროლი საქართველოში, თბილისი, 2007.
4. თ. ტულუში, გ. ბურჯანაძე, გ. მშვენიერაძე, გ. გოცირიძე, ვ. მენაბდე, ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა, თბილისი, 2013.

5. გაზ. „ბანკები და ფინანსები“, 2013, №336.
6. ბ. ზოიძე, სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა, თბილისი, 2013.
7. კანონი სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ. მ. 4, 6.1{1}, 1{2}.
8. გაზ. „ბანკები და ფინანსები“, 2013, №324.
9. <http://gurianews.com/>, „აღ ჯაზირა“: „საქართველო უცხოელი მიწისმფლობელების წინააღმდეგ“.
10. ი. ხარაზი, საქართველოს საგადასახადო სამართალი, თბილისი, 2011.

Ia Kharazi, Ketevan kvinikadze, Tamar Gardapkhadze
The legal aspects of selling the rural-agricultural lands to foreigners
(with respect to the Constitutional Court's decision- “Heikki kronkvisti
Danish citizen against the Parliament of Georgia”)
Summary

The article discusses the legal aspects of selling the rural - agricultural lands to foreigners and the possible dangers, that could lead the unlimited sale such categories of land to foreigners. Also discusses The Constitutional Court's decision- “Heikki kronkvisti Danish citizen against the Parliament of Georgia” and in this regard, represented our views.

Иа Харази, Кетеван Квиникадзе, Тамара Гардапхадзе
Проблема правовых аспектов на отчуждение иностранцам земель
сельскохозяйственного назначения (по конституционно-судебному заключению
Грузии „Гражданин Дании Эике Кронквист против парламента Грузии“
Резюме

В статье обозревается проблема правовых аспектов на отчуждение иностранцам земель сельскохозяйственного назначения, которые могут возникнуть вследствие массового отчуждения иностранцам подобной категории земли.

Также рассмотрено конституционно-судебное заключение Грузии: „Гражданин Дании Эике Кронквист против парламента Грузии“.

Эсмירה Хамедова
(Азербайджан)

МЕЖДУНАРОДНОЕ ГУМАНИТАРНОЕ ПРАВО, ПРИМЕНЯЕМОЕ В ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ

Международное гуманитарное право, которое используется в вооруженных конфликтах, описывается как состав правил и норм, которые в свою очередь управляют отношениями между воюющими, их отношения с нейтральными странами, а также вводит определенные правила обращения с военнопленными, искалеченными, больными и гражданским населением, для того чтобы защитить жертв во время войны (6, 72).

К списку существенных источников исследуемой отрасли международного права относятся:

- комплекс Гаагских конвенций 1899 и 1907гг. (в том числе о неупотреблении определенных видов пуль и снарядов, о законах и обычаях сухопутной и морской войны);
- Женевские конвенции о защите жертв войны от 12 августа 1949 г. («Об улучшении участи раненых и больных в действующих армиях»; «Об улучшении участи раненых, больных и лиц, потерпевших кораблекрушение, из состава вооруженных сил на море»; «Об обращении с военнопленными»; «О защите гражданского населения во время войны»);
- Дополнительные протоколы к Женевским конвенциям 1977г. («О защите жертв международных вооруженных конфликтов» Протокол I, «О защите жертв вооруженных конфликтов немеждународного характера» Протокол II) и Дополнительный Протокол III касающийся принятия дополнительной отличительной эмлемы;
- Гаагская конвенция о защите культурных ценностей 1954 г. и Протоколы к ней 1954 г. и 1999 г.;
- конвенции запрещающие оружие массового уничтожения – Конвенция о запрещении разработки, производства и накопления запасов бактериологического (биологического) и токсинного оружия и об их уничтожении 1972 г.; Конвенция о запрещении разработки, производства, накопления и применения химического оружия и его уничтожении 1993 г.;
- конвенции запрещающие или ограничивающие применение в военных действиях определенных видов обычного оружия – Конвенция о запрещении или ограничении применения конкретных видов обычного оружия, которые могут считаться наносящими чрезмерные повреждения и имеющими неизбирательное действие, 1980 г. и Протоколы к ней («О обнаруживаемых осколках» Протокол I; «О запрещении или ограничении применения мин, мин-ловушек и других устройств» с поправками, внесенными 3 мая, 1996 г. Протокол II; «О запрещении или ограничении применения зажигательного оружия» Протокол III; «Об ослепляющем лазерном оружии» Протокол IV; «Протокол по взрывоопасным пережиткам войны» 2003 г. Протокол V);

Важно отметить промеж региональных международных договоров Соглашение государств - участников СНГ о первоочередных мерах по защите жертв вооруженных конфликтов 1993 г.

Известно, что международное гуманитарное право подразделяют на две ветви, которые основываются на определенные договорные основы: Гаагского права и Женевского права. И все же исходные отличительные особенности между Гаагским и Женевским правом со временем теряют свой след. Однако отличительные особенности между ними, определенные различием в их самой сущности, представляются важным для фактического осознания международного гуманитарного права.

Важно отметить, что именно Гагское право определяет права и обязанности воюющих сторон, которые проводятся во время военных операций и ущемляет выбор средств нанесения ущерба, и еще характеризует определения оккупации и нейтралитета. Оно предназначено, прежде всего, командирам всех уровней и с помощью них доводится до всех военнослужащих в порядке подчинения. Выделим тот факт, что Женевское право, в сущности гуманитарное право, ограждает интересы военных, вышедших из строя, а также лиц, которые не принимают участие в боевых действиях. Конкретнее говоря, такое право можно отнести: к жертвам вооруженных конфликтов, к гражданскому населению в целом; к лицам, оказывающим помощь жертвам вооруженных конфликтов, в частности к медицинским службам (3, 112).

Рассмотрим тему о жертвах войны, а конкретнее их понятие, виды, особенности и содержание правовой защиты определенных категорий жертв войны.

Итак международное гуманитарное право к жертвам войны относит: раненых, больных, потерпевших кораблекрушение из состава вооруженных сил на море, а также военнопленных и гражданское население (5, 90).

Отметим, что главными международно-правовыми актами, определяющими правовое положение указанных покровительствуемых лиц, считаются Женевские конвенции 1949 г., а также Дополнительные протоколы I и II 1977 г.

Важно выделить, что правовое положение раненых и больных определено подобающими конвенциями 1949 г. Само определение «раненые» и «больные» передается как на комбатантов, так и на не комбатантов. Известно, что все медучреждения и сам медицинский персонал пользуются уважением и защитой, тем самым они не подвергаются нападению. И так попавших во власть неприятеля раненых и больных, которые воюют в армии, правильно называть военнопленными, а также на них должен отражаться такого рода режим - военного плена (8, 23).

Нужно выделить следующие действия, которые запрещены раненым, больным и лицам, приравненным к ним по правовому положению, и так к ним относятся: покушение на жизнь и посягательство на физическую неприкосновенность, а также на человеческое достоинство, взятие заложников, обвинять без судебного приговора и осуществлять наказание.

Итак, опираясь на вышеуказанное, отметим еще раз, что правовой статус военнопленных был определен соответствующей Конвенцией 1949 г. К этому классу лиц можно отнести попавших в плен воюющих, т. е. комбатанты. Военнопленных правильным считать тех, которые находятся на территории вражеского государства в их власти, но, ни как не отдельных лиц или конкретных воинских частей, взявших их в плен. Собственно государства и должны гарантировать выполнение надлежащего правового режима военнопленных, а также нести ручательство за его нарушения.

Также отметим, что к военнопленным нельзя относиться, применяя действия насилия, терроризирования и оскорбления. Должно быть уважение их личности, а также честь и почтительность. Также важно не совершать действия, которые могут, закончиться смертью военнопленного или угрожать его здоровью. Недозволительным считается дискриминация военнопленного из-за его расы, народности, религии и политических взглядов. Данные вопросы относятся и к участникам вооруженного конфликта немеждународного характера. Абсолютно оберегается гражданская правомочность военнопленного. Важно отметить, что военнопленный имеет возможность ограничиваться в правах только в той степени, в какой это требуют условия плена. Немаловажным является и тот факт, что военнопленные подчиняются законам, распоряжкам и приказам, которые являются актуальными в вооруженных силах пленившего государства. Также отметим, что военнопленные вправе выделять из своего окружения доверенных лиц, представляющих их

перед военными властями пленившего государства, а точнее представителями государства-покровителя. В момент, когда останавливаются все военные действия, военнопленные в свою очередь должны быть освобождены, в случае, когда они не осуждены за военные преступления (6, 77).

Теперь рассмотрим законное положение гражданского населения, а точнее лиц, не относящихся к комбатантам и не участвующих в военных действиях. В то время как оборона гражданского населения осуществляется в двух видах вооруженных конфликтов - международного и немеждународного характера. Является важным предоставлять гражданскому населению права и свободы без ограничений прав по признакам расы, национальности, религии и политических убеждений. Стандарты гуманитарного права сконцентрированы на смягчение скорби гражданского населения, вызванной войной. Также отметим, что дети до 15 лет, овладевшие статусом сироты или разлученные со своими семьями из-за войны, не должны быть предоставлены самим себе. Не смотря ни на что, нужно и важно ручаться за их содержание и воспитание (5, 124).

Абсолютно запрещено употреблять всякие меры физического насилия к гражданскому населению, а так же морального воздействия, чтобы получить от них какую-либо информацию. Немаловажным также является факт, что запрещается предпринимать всякие меры, итогами которых является гибель населения, в том числе истребление населения, пытки, телесные наказания, а также медицинские и научные опыты.

Что касается, гражданского населения, недозволены также общественные наказания, создание условий голодания, физическое или моральное воздействие, террор, грабеж, взятие заложников.

В первую очередь захваченные власти на занятой территории обязаны организовать общественный порядок и общественную жизнь, уважать законы, семейные права и религиозные убеждения, существующие в стране. Отметим, что такое оккупирующие государство гарантирует снабжение населения припасами и медикаментами (6, 97).

Также немало важным фактом является запрещение вынуждать лиц оккупированного государства служить в вооруженных силах захваченного государства. Известно также, что запрещено принуждать гражданское население для того чтобы добиться добровольного поступления его в армию вражеского государства (2).

Вопреки всему вышеуказанному, гражданское население можно привлекать к трудовой деятельности, за исключением выполнения работ, принуждающих его принимать участие в военных действиях. Трудовая активность должна реализовываться на местности оккупированного государства и оплачиваться объективно.

Путем завлечения гражданского населения к трудовой деятельности может быть обеспечение его средствами бесплатного содержания, а также медицинской помощью.

Исследование международно-правовых норм о правовом положении раненых, больных, лиц, потерпевших кораблекрушение, военнопленных и гражданского населения со всей очевидностью свидетельствует вывод о наличии в МГП закона защиты жертв войны, который содержит совокупность мер, которые в свою очередь обязаны соблюдать сражающиеся стороны во время вооруженных конфликтов.

Тем самым, международное гуманитарное право - это своего рода эксперимент государств установить конкретный минимум норм и правил действий сторон вооруженного конфликта для того чтобы облегчить боль жертв этих конфликтов. Эти принципы поведаны в международных договорах и подтверждаются почти всеми членами международного сообщества.

ლიტერატურა:

1. Ведение военных действий. Сборник Гаагских конвенций и иных соглашений. М.: Юридическая литература, 2000.
2. Женевские конвенции 1949г. И Дополнительные протоколы к ним // www.icrc.org - Сайт Международного Комитета Красного Креста.
3. Батырь В. А. Международное гуманитарное право: Учебник. М.: Юстицинформ, 2006.
4. Международное право: Учебник / Отв. Ред. Г.В.Игнатенко и О.И.Тиунов. М.: Норма, 2008.
5. Международное право. Особенная часть. Учебник / Отв. Ред. Р.М. Валеев, Г.И. Курдюков. М.: Статут, 2010.
6. Международное публичное право: Учебник / Отв. ред. К.А. Бекяшев. М.: Проспект, 2005.
7. Пустогаров В.В. Международное гуманитарное право. М.: Институт государства и права РАН, 1997.
8. Акимов Н.А. Вооруженные конфликты: понятие, виды, способы разрешения // Военно-юридический журнал. 2010. №4.

ესმირა ხამედოვა
საერთაშორისო ჰუმანიტარული კანონი შეიარაღებულ
კონფლიქტებთან მიმართებაში
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია საერთაშორისო ჰუმანიტარული კანონის საკითხები შეიარაღებული კონფლიქტების პირობებში, რომელიც წარმოადგენს წესებისა და კანონების ნაკრებს და განსაზღვრავს ურთიერთობებს მეომარ და ნეიტრალურ მხარეებთან მიმართებაში. ავტორი ასევე განიხილავს სამოქალაქო მოსახლეობის იურიდიულ სტატუსს, განსაკუთრებით იმ ხალხებისა, რომლებიც არ არიან კავშირში მეომრებთან და არ მონაწილეობენ საომარ მოქმედებებში. სტატიაში აღწერილია ის ზომებიც, რომელთა გამოყენებაც მიუღებელია სამოქალაქო მოსახლეობის მიმართ.

Esmira Khamedova
The international humanitarian law applied in armed conflicts
Summary

This article considers the international humanitarian law applicable in armed conflict, which in turn is a set of principles and rules governing the relations between the belligerent, their relationship with the neutral countries. We also consider the legal situation of the civilian population, specifically those that do not relate to the combatants and not participating in hostilities. And what measures may not be used against the civilian population.

Айан Гусейнова
(Азербайджан)

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ФИНАНСОВОЙ ПОЛИТИКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Основу финансовой политики составляют стратегические направления, которые определяют долгосрочную и среднесрочную перспективу использования финансов и предусматривают решение главных задач, вытекающих из особенностей функционирования экономики и социальной сферы страны. Одновременно с этим государство осуществляет выбор текущих тактических целей и задач использования финансовых отношений. Они связаны с основными проблемами, стоящими перед государством в области мобилизации и эффективного использования финансовых ресурсов, регулирования экономических и социальных процессов и стимулирования передовых направлений развития производительных сил, отдельных территорий и отраслей экономики. Все эти мероприятия тесно взаимосвязаны и взаимозависимы.

Финансовая политика — составная часть экономической политики государства. В ней конкретизируются главные направления развития народного хозяйства, определяется общий объем финансовых ресурсов, их источники и направления использования, разрабатывается механизм регулирования и стимулирования финансовыми методами социально-экономических процессов.

В то же время финансовая политика — относительно самостоятельная сфера деятельности государства, важнейшее средство реализации политики государства в любой области общественной деятельности.

При выработке финансовой политики следует исходить из конкретных особенностей исторического развития общества. Она должна учитывать специфику внутренней и международной обстановки, реальные экономические и финансовые возможности страны. Учет текущих особенностей должен дополняться изучением опыта использования экономического и финансового механизма, новых тенденций развития, а также мирового опыта (20, 21-26).

В процессе проведения финансовой политики особенно важно требование обеспечения ее взаимосвязи с другими составными частями экономической политики — кредитной, ценовой, денежной. Оценка результатов финансовой политики государства основывается на ее соответствии интересам общества и большинства его социальных групп, а также на достигнутых результатах, вытекающих из поставленных целей и задач. Несмотря на все особенности формирования финансовой политики, можно выделить два целевых направления ее проведения: фискальное и регулирующее. Любая финансовая политика в первую очередь предполагает решение фискальных задач государства, которые связаны с балансированием доходов и расходов государства. Оптимальной в этом случае является ситуация, при которой все расходы государства покрываются за счет его текущих обязательных доходов. Достичь такого равновесия очень трудно, так как потребности в осуществлении расходов более динамичны и, как правило, превышают возможности по

сбору доходов. Поэтому государству постоянно приходится искать пути сокращения расходов или увеличения доходов. И то и другое направление является сложным с точки зрения его практического осуществления. Особенно труден поиск дополнительных доходов, потому что это приводит к росту налогового бремени плательщиков и противоречиво влияет на всю совокупность получаемых государством доходов. Механизм воздействия налоговой нагрузки на объем поступающих доходов определяется законом Лэффера. Суть закона заключается в следующем: Первоначально рост налогового бремени приводит к увеличению доходов государства и постепенно достигается точка оптимума, которая характеризует наилучший уровень налогового изъятия, удовлетворяющий, с одной стороны, плательщиков, а с другой – государство, получающее максимум доходов. При дальнейшем повышении налогового бремени сверх оптимального уровня объем доходов сокращается и стремится к нулевой отметке при 100%-ном уровне изъятия. Такое снижение доходов происходит объективно за счет снижения стимулов развития экономической деятельности и субъективно посредством сокрытия объектов обложения и уклонения от уплаты налогов.

Данная зависимость между налоговым бременем и доходами проявляется только в условиях рыночной экономики, когда экономические субъекты свободны в выборе своего поведения. В условиях плановой экономики закон Лэффера не действует, поскольку все решения об использовании финансовых ресурсов принимаются государством единично и стимулом для производителя является не объем средств, оставшихся у него, а полнота выполнения директивного задания.

Из изложенного выше можно сделать по крайней мере два вывода:

Во-первых, государственная финансовая политика должна выступать средством решения социально-экономических задач общества, а не быть инструментом достижения целей тех или иных органов власти, преследующих собственные интересы.

Во-вторых, финансовая политика государства должна учитывать интересы всех субъектов финансовой системы, а не только органов государственной власти.

Итак, государственную финансовую политику мы будем рассматривать как часть социально-экономической политики государства по обеспечению сбалансированного роста финансовых ресурсов во всех звеньях финансовой системы страны. Игнорирование необходимости сбалансированного роста финансовых ресурсов, как показывает мировой опыт, ведет к деградации самой финансовой системы, упадку и развалу экономики.

Главной целью государственной финансовой политики должно стать создание финансовых условий для социально-экономического развития общества, повышения уровня и качества жизни населения.

Выделяются различные цели финансовой политики в зависимости от основных направлений финансовой деятельности государства, которую, несмотря на все ее разнообразие можно разделить на три вида:

Аллокация - предоставление обществу государством финансирования из централизованных источников тех товаров и услуг, которые не может произвести и предоставить частный сектор (оборона, управление, международная деятельность и др.);

Перераспределение - финансовое перераспределение государством доходов и имущества с целью справедливого распределения доходов и достижения социальной справедливости;

Стабилизация - осуществление финансовых мер, направленных на достижение возможно более полной занятости, снижение инфляции, поддержание стабильного экономического роста.

Главной целью финансовой политики является увеличение объема и улучшение эффективности использования финансовых ресурсов. В связи с этим большое значение приобретают вопросы оптимального распределения государственных финансов и их

эффективного целевого использования, в том числе для реализации целевых программ (региональных, межрегиональных). Стержнем финансовой политики является система организации финансовых отношений, механизм финансового регулирования и обеспечение социально-экономического развития общества.

Кроме того, разрабатывая финансовую политику, государство в соответствии с видами финансовой деятельности преследует достижение следующих целей:

1. Повышение уровня жизни населения на основе развития отраслей народного хозяйства;
2. Оздоровление и структурная перестройка экономики;
3. Снижение темпов инфляции.

Разработка и осуществление финансовой политики включают следующие основные этапы:

1. Разработка финансовой стратегии;
2. Определение и постановка главных целей финансовой политики и их конкретизация в тактических задачах;
3. Разработка соответствующего финансового механизма для достижения поставленных целей;
4. Подбор кадров, способных решить поставленные задачи;
5. Осуществление практических действий, направленных на достижение поставленных целей и решение задач;
6. Контроль за их осуществлением.

Главная цель государственной финансовой политики - создание финансовых условий для социально-экономического развития общества, повышение уровня и качества жизни населения.

Для осуществления целей необходимо решить ряд задач:

1. Перевод экономики на инновационный путь развития.
2. Изменить структуру экономики.
3. Делать упор на перерабатывающие отрасли сельского хозяйства.
4. Улучшить демографическую ситуацию в стране.
5. Ускорить процесс вхождения Азербайджана в глобальную региональную экономику.
6. Обеспечить финансовую безопасность и финансовый суверенитет.

Рассмотрим данные задачи подробнее; Перевод экономики на инновационный путь развития предусматривает следующие действия:

- включить затраты на инновационные разработки в себестоимость продукции;
- списание значительной части научного оборудования по ускоренным нормам амортизации;
- применение адресных налоговых льгот;
- льготное кредитование инновационных разработок;
- доленое финансирование крупных инновационных проектов;
- безвозмездно передать или предоставить на льготных условиях государственное имущество или землю для специализированных инновационных предприятий и научной инфраструктуры.

В целях изменения структуры экономики следует делать упор на перерабатывающие отрасли сельского хозяйства; улучшить демографическую ситуацию в стране; необходимо выделять средства на реализацию приоритетных национальных проектов, в частности демографический; необходима государственная поддержка для строительства инфраструктуры на земельных участках предназначенных под жилищное строительство; постепенное доведение пенсии до прожиточного минимума.

Изменить структуру можно только при государственной поддержке за счет грамотной таможенной политики.

Финансовая безопасность - деятельность государства, которая гарантирует защиту национальных интересов, достаточный оборонный потенциал и устойчивость финансовой и денежно-кредитной системы.

Для достижения вышеперечисленных целей и решения данных задач, целесообразно прибегнуть к следующим мерам:

- обеспечение достаточности бюджетных ресурсов;
- грамотная политика доходов и расходов;
- повышение эффективности функционирования национальной банковской системы;
- стабилизация валютного рынка;
- согласованность всех звеньев финансового сектора (бюджетного, налогового, фондового, страхового и кредитного).

Основными задачами финансовой политики в Азербайджанской Республике являются:

1. Обеспечение условий для формирования оптимальных объемов и структуры финансовых ресурсов;
2. Обеспечение рационального распределения и использования финансовых ресурсов на региональном и местном уровнях;
3. Рациональное распределение финансовых ресурсов с учетом степени приоритетности различных социально-экономических сфер;
4. Создание и совершенствование механизма финансовой устойчивости и финансовой независимости государства;
5. Создание эффективной системы государственного управления финансами.

Поскольку финансовая политика в первую очередь направлена на достижение максимального объема финансовых ресурсов, то она обеспечивает реализацию политики государства и в других областях общественной деятельности - экономике, социальной сфере, обороне страны, развитию научно-технического прогресса.

Развитие государства связано с изменением финансовой политики. Использование того или иного типа финансовой политики определяется особенностями текущего этапа развития экономики и социальной сферы, интересами правящих партий и социальных групп и господствующими теоретическими концепциями, влияющими на экономический и политический курс государства. Все это обеспечивает сохранение и развитие существующей в данном государстве системы общественных отношений.

На современном этапе развития экономики финансовая политика Азербайджана направлена на борьбу с инфляцией, преодоление спада производства, расширение приватизации для создания действенной базы рыночных отношений, совершенствование налоговой системы, сокращающей налоговое бремя товаропроизводителей, но обеспечивающей вместе с тем рост доходов бюджета, создание благоприятных условий для внешнеэкономической деятельности, привлечения иностранных инвестиций, сокращения государственного долга, обеспечение финансовыми ресурсами целевых программ, повышение социальной защиты населения. Эти особенности финансовой политики определены Программой социально-экономического развития Азербайджанской Республики на ближайшие годы.

აიან გუსეინოვა
ფინანსური პოლიტიკის მიზნები და ამოცანები გლობალიზაციის პირობებში
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ფინანსური პოლიტიკის თეორიული და პრაქტიკული საფუძვლები, მიზნები და სახეები. ავტორი აანალიზებს როგორც თანამედროვე საკითხებს, პოლიტიკას და გლობალური ფინანსური კრიზისის ზეგავლენას აზერბაიჯანის ფინანსურ პოლიტიკაზე, ასევე მთლიანად აზერბაიჯანის ეკონომიკას. ნაშრომში საუბარია აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ფინანსური პოლიტიკის განვითარების ძირითად მიმართულებებზე და სახელმწიფოს როლზე ამ მიზნის განხორციელებაში. ნაჩვენებია ფინანსური პოლიტიკის განვითარების პერსპექტივები და მოცემულია რეკომენდაციები საშინაო ფინანსური პოლიტიკის გასაუმჯობესებლად.

Ayan Guseynova
Goals and tasks of the financial policy in the terms of globalisation
Summary

The article studies the theoretical and practical bases of the financial policy, particularly its theory, goals, objectives and types. The paper discusses contemporary issues, politics and the impact of the global financial crisis on the financial policy of Azerbaijan, as well as economy as a whole. The author studies the main directions of improvement of the financial policy of Azerbaijan Republic and the role of the state in its implementation. The paper discusses some prospects of the financial policy development, and also provides recommendations to improve domestic financial policy.

ლილი კოჭლამაზაშვილი
(საქართველო)

**აფხაზეთში კურორტოლოგიისა და ტურიზმის
განვითარების პერსპექტივები**

საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულებაა საკურორტო-რეკრეაციული და ტურისტული მეურნეობა, რომლის განვითარების საფუძველია ქვეყნის მრავალფეროვანი ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსები, თვითმყობადი კულტურულ-ისტორიული და ეთნოგრაფიული თავისებურებანი, სტუმართმოყვარეობა და მრავალი სხვა.

საქართველოს ტურისტულ-რეკრეაციული საქმიანობის მრავალწლიანი გამოცდილება აქვს. XX საუკუნის 80-იან წლებში ჩვენს ქვეყანაში ფუნქციონირებდა 400-მდე სანატორიუმი და დასასვენებელი სახლი, 75 პანსიონატი, 90 დასასვენებელი ბაზა და ამდენივე ტურისტული სასტუმრო. საქართველოს საკურორტო და ტურისტული მეურნეობა გადაიქცა მოსახლეობის დასაქმების სერიოზულ ფაქტორად – დარგში ჩაბმული იყო დაახლოებით 25 ათასი კაცი.

საქართველოს ბუნებრივი ღირსშესანიშნაობები, მდიდარი ისტორიული წარსული, მსოფლიო მნიშვნელობის არქეოლოგიური და არქიტექტურული ძეგლები ახლაც უამრავ მნახველს იზიდავს. ქვეყანა დასერილია მოგზაურთათვის საინტერესო მრავალი ტურისტული მარშრუტით, რომლის ქსელში ჩართულია ბუნებისა და ადამიანთა ხელით შექმნილი მრავალი უნიკალური ძეგლი.

ჩვენი ქვეყნის საკურორტო-ტურისტული მეურნეობის განვითარებაში დადებით როლს ასრულებს მოხერხებული გეოგრაფიული მდებარეობა და ტრანსპორტის თითქმის ყველა სახეობა, რომლის საშუალებითაც საქართველო უკავშირდება დასავლეთ ევროპის მაღალგანვითარებულ სახელმწიფოებს და ხმელთაშუა ზღვისპირა ქვეყნებს. ამავე დროს იგი ერთგვარი „შემაკავშირებელი ხილია“ წინა აზიის, ახლო აღმოსავლეთის, შუა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს შორის. ზღვისპირა მდებარეობა კი განაპირობებს საქართველოს კავშირს როგორც მსოფლიო ოკეანესთან, ისე სხვა კონტინენტებთან.

საქართველოს სუბტროპიკულ საზღვარზე განლაგება, ჩრდილოეთის მხრიდან მისი ტერიტორიის კავკასიის ქედებით შემოსაზღვრა, ხოლო სამხრეთიდან მთიანეთით გარემოცვა, შავი ზღვა, ადგილმდებარეობის მრავალფეროვანი რელიეფი, ფლორა და ფაუნა გახდა იმის მიზეზი, რომ ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიაზე გვხვდება თითქმის ყველა ტიპის ჰავა, დაწყებული ნოტიო სუბტროპიკულით, მშრალი და მთიანი ჰავით, რაც საფუძველს უდებს ზღვისპირეთისა და მთის კლიმატურ კურორტების ფართო ქსელის ჩამოყალიბებასა და განვითარებას.

ზღვისპირა კლიმატური რესურსები ძირითადად აჭარისა და აფხაზეთის ფარგლებშია მოქცეული, რომელთა მთავარი რეკრეაციული ფაქტორებია: რბილი სუბტროპიკული ჰავა, ზღვაზე ხანგრძლივი საბანაო სეზონი, სანაპირო ზოლის იშვიათი სილამაზის ლანდშაფტები და სამკურნალო თვისებების მინერალური წყაროები. პირველ რიგში, ეს ეხება აფხაზეთის სანაპირო ზოლს, რომლის ძირითადი ნაწილი (მდინარეების – ფსოუსა და კოდორს შორის) ინტენსიურად გამოიყენებოდა რეკრეაციული მიზნებისათვის.

ჩვენი სტატიის მიზანია გავისვენოთ და წინა პლანზე წამოვწიოთ საქართველოს ერთ-ერთი უღამაზესი კუთხის, აფხაზეთის საკურორტო - ტურისტული მეურ-

ნეობა და მისი პოტენციალი, რომელიც, ალბათ, მალე ჩაებმება (ამის დიდი იმდო გვაქვს) საქართველოს საერთო რეკრეაციულ სისტემაში.

შავი ზღვის სანაპიროს აფხაზეთის მონაკვეთზე, რომლის სიგრძე 140 კილომეტრია, განლაგებული იყო სხვადასხვა სიმძლავრისა და დაქვემდებარების სანატორიუმები, პანსიონატები, დასასვენებელი სახლები, ტურისტული ბაზები, კერძო პირთა აგარაკები. აღნიშნული ობიექტების უდიდესი ნაწილი განლაგებული იყო გავრაში, ბიჭვინთაში, გუდაუთაში, ოჩამჩირეში, ეშერაში, მიუსერასა და კინდლში. აფხაზეთის მთიან ზონაში აღმოჩენილია სხვადასხვა ტიპის სამკურნალო-მინერალური წყაროები (ბზიფის, ლაშიფსეს, კოდორის, ბესლეთისა და დალიძის ხეობებში).

გაგრა ყველაზე თბილ ადგილადაა მიჩნეული საქართველოს ზღვისპირეთში. ბანაობის სეზონი მაისიდან ნოემბრამდეა. გაგრაში აღმოჩენილია თერმული სულფიდური, სულფატურ-ჰიდროკარბონატული, კალციუმ-მაგნიუმიანი მინერალური წყლები გოგირდწყალბადის შემცველობით, ასევე ტორფიანი ტალახების მნიშვნელოვანი მარაგი, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მკურნალობისათვის. კურორტ გაგრის ძირითადი სამკურნალო ფაქტორებია: სუბტროპიკული ზღვისპირა კლიმატი, ზღვა, პლაჟი და მინერალური წყალი. მკურნალობისათვის ჩვენებებია: ნერვული სისტემის, სისხლის მიმოქცევის, სუნთქვის ორგანოთა არასპეციფიკური ხასიათის სნეულებანი, გინეკოლოგიური პროფილის, საყრდენ-მამოძრავებელი აპარატის და პერიფერიული ნერვული სისტემის თანმხლები დაავადებები. 90-იან წლებამდე გაგრაში ფუნქციონირებდა სანატორიუმების, პანსიონატების, დასასვენებელი სახლების, სასტუმროების, ტურბაზების, ბავშვთა გასართობი დაწესებულებების ფართო ქსელი.

გაგრის რაიონიდან 9 კმ-ის დაშორებით მდებარეობს კურორტი **განთიადი**, რომლის კლიმატი გაგრის მსგავსია, მაგრამ უფრო გრილია, რადგან განიცდის ჩრდილოეთის მხრიდან ცივი ჰაერის მასების პერიოდულ ზეგავლენას. კურორტი **ღესეღიძე** გაგრის რაიონს მიეკუთვნება და მისგან 9 კმ-ითაა დაცილებული მდინარე ფსოუს ხეობაში. კურორტმა სახელწოდება მიიღო ქართველი მხედართმთავრის გენერალ-პოლკოვნიკ კ. ღესეღიძის პატივსაცემად.

ბიჭვინთა ქალაქის ტიპის დასახლებაა, რომელიც მდებარეობს შავი ზღვის სანაპირო ზოლში ბიჭვინთის კონცხზე და 200 ჰა ფართობზე დაფარულია ფიჭვის ტყით. აქ აღრიცხულია 2800-მდე ფიჭვი, რომელთა საშუალო სიმაღლეა 35 მეტრი, საშუალო ასაკი – 110 წელი, მსხვილი ფიჭვის – „პატრიარქის“ გარშემოწერილობა 7 მეტრია, ხოლო ასაკი 450-500 წელია. ბიჭვინთის განთქმული რელიქტური ფიჭვნარი მიეკუთვნება იმ მცირერიცხოვან ბუნებრივ საგანძურთა რიცხვს, რომელიც ნარჩენის სახით დღემდე შემონახულია გეოლოგიური მესამეული პერიოდიდან და სახელმწიფო ნაკრძალადაა გამოცხადებული. ჰაერი ბიჭვინთაში კრისტალურია და გაჯერებულია ფიჭვნარის არომატით. ზღვაში ღრმად შეჭრილი ბიჭვინთის კონცხი საგრძნობლად აწელებს ჩრდილოეთის ქარებს, რის გამოც ზღვა თითქმის ყოველთვის წყნარია და ბანაობისათვის საუკეთესო პირობებს ქმნის. სანაპიროზე განლაგებული იყო ორიგინალური, 7 პანსიონატისაგან შემდგარი 15 სართულიანი კეთილმოწყობილი გამაჯანსაღებელი კომპლექსი საძილე ოთახებით, ლიფტებით, ბარებით და ა.შ.

გუდაუთა ქალაქის ტიპის დასახლებაა სოხუმიდან 45 კმ-ით დაშორებული. კურორტის მახლობლად თოვლით დაფარული მთები მის მიკროკლიმატზე დადებით ზეგავლენას ახდენს, ასევე კურორტს ქარების შემოქმედებისაგან იცავს ბზიფის ქედი, რაც მას მთელი წლის განმავლობაში ფუნქციონირების საშუალებას აძლევდა. გუდაუთის რაიონში ცენტრიდან 15 კმ-ის დაშორებით, ტყეებითა და სუბ-

ტროპიკული მცენარეებით გაფარულ გორაკებიან რელიეფზე განლაგებულია კურორტი **მიუსერა**. ასევე აღსანიშნავია ამავე რაიონში მდებარე კურორტი **ოქროს ნაპირი**, რომლის ჰავა მიუსერას ემსგავსება.

ახალი ათონი სოხუმიდან 18 კმ-ის დაშორებით მდებარეობს გუდაუთის რაიონში. კურორტი გაჯერებულია მზის სხივებით და დაცულია ჩრდილოეთის ქარების შემოჭრისაგან. გორაკები დაფარულია მრავალფეროვანი ციტრუსოვანი ნარგავებით, ზეთისხილის კორომებით და შემოფარგლულია კვიპაროსებით. ზღვის სანაპირო ზოლს ამშვენებდა განსაცვიფრებელი სილამაზის პარკი მდიდარი სუბტროპიკული მცენარეებით, მარადმწვანე ხეივნებითა და ხელოვნური ბუგურებით. მდინარე ცკვარას ხეობაში, დედამიწის ზედაპირზე, ბურღილით ამოყვანილი იყო აბაზანებისათვის სამკურნალოდ გამოსაყენებელი მინერალური წყალი აზოტის, მეთანის, ნატრიუმის, ქლორის, კალციუმის შემადგენლობით. ასევე ახალი ათონის ცნობილი გამოქვაბული შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სამკურნალოდ. აქ ფუნქციონირებდა მრავალი სანატორიუმი, პანსიონატი, სამკურნალო პოლიკლინიკა, ტურბაზა.

სოხუმი განლაგებულია ზღვის ფართო ყურეში, გორაკების კალთებზე და მდინარეების ხეობებში. სამი მხრიდან შემოფარგლულია მთის მასივებით, რაც იცავს კურორტს ჩრდილოეთის ცივი ქარებისაგან. მარადმწვანე მდიდარი სუბტროპიკული ფლორა, შორს აღმართული კაკასიონის თოვლიანი მწვერვალები, ზღვის თვალწარმტაცი სილამაზე იპყრობს დამსვენებელთა ყურადღებას და ქმნის საუკეთესო ფსიქომოციურ ფონს ევექტიანი კურორტოთერაპიისა და დასვენებისათვის. კურორტი გაჯერებული იყო შესანიშნავი ინფრასტრუქტურით. მთელი წლის განმავლობაში ფუნქციონირებდა საკურორტო პოლიკლინიკები, ბალნეო და წყლით სამკურნალოები, საერთო სამედიცინო პლაჟი. ავადმყოფებს მკურნალობდნენ ზღვის წყლის წიწვიანი თბილი წყლით და მრავალი სხვა სამკურნალო საშუალებებით. აქ ფუნქციონირებდა საქართველოს კურორტოლოგიისა და ფიზიოთერაპიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის სოხუმის ფილიალი, მრავალი საუწყებო სანატორიუმი, დასასვენებელი სახლი, ტურბაზა და სხვ. **ბესლეთი** შედის სოხუმის ჯგუფის კურორტებში და სოხუმიდან 5 კილომეტრითაა დაშორებული. ზღვის სანაპირო კლიმატის გარდა კურორტის ბუნებრივი სამკურნალო ფაქტორია თერმული მინერალური წყლები, რომელიც გამოიყენება აბაზანებისათვის – საყრდენ-მამობრაგებელი, პერიფერიული სისტემის და გინეკოლოგიური დაავადებების სამკურნალოდ. **გუმისთა** მდებარეობს სოხუმიდან 10 კმ-ის დაშორებით მდინარე გუმისთის ნაპირზე. იგი სოხუმის ჯგუფის კურორტებს მიეკუთვნება. **ეშერა** სოხუმიდან 15 კმ-ის დაშორებითაა და ისეც სოხუმის კურორტების ჯგუფს მიეკუთვნება. აქ არის სუბთერმული მინერალური წყლის ბუნებრივი გამოსავალი, რომელიც ქიმიური შემადგენლობით სულფატურ-ჰიდროკარბონატული, ნატრიუმიანი წყალია. ეშერაში მკურნალობდნენ ავადმყოფებს კარდიოლოგიური, ნევროლოგიური და პულმონოლოგიური დაავადებებით.

გულრიფში ქალაქის ტიპის დასახლება და რაიონული ცენტრია. მდებარეობს შავი ზღვის ნაპირიდან 5კმ-ის დაშორებით, ზღვის დონიდან 120 მეტრის სიმაღლეზე და სოხუმიდან 15 კმ-ის მანძილზე. კურორტზე ხელსაყრელი კლიმატური პირობების გამო ფუნქციონირებდა სანატორიუმი ფილტვის ტუბერკულოზით დაავადებულთა სამკურნალოდ. **აგუძერა** მდებარეობს გულრიფშის რაიონში, სოხუმიდან სამხრეთ აღმოსავლეთით 12 კმ-ის დაშორებით და შედის სოხუმის კურორტების ჯგუფში. მცენარეული ნარგავები ძირითადად შედგება ხეხილისა და დეკორატიული ნარგავებისაგან. კურორტზე ფუნქციონირებდა დასასვენებელი სახლები და სამედიცინო პუნქტი.

კინდლი მდებარეობს ოჩამჩირის რაიონში 20 კმ-ის დაშორებით, ზღვისპირა სუბტროპიკული ჰავით. კურორტზე ბურღილებით ამოყვანილი იყო ჰიპერთერმული მინერალური 103 გრადუსიანი წყალი, რომლის ბაზაზე ფუნქციონირებდა სამკურნალო პოლიკლინიკა მაისიდან ნოემბრამდე.

ტყვარჩელი 38 კმ-ზეა დაშორებული ოჩამჩირიდან, 440 მ-ის სიმაღლეზე. ძირითადი ბუნებრივი სამკურნალო ფაქტორია მინერალური წყლები, რომლითაც მკურნალობდნენ საყრდენ-მამოძრავებელ და პერიფერიულ ნერვულ სისტემას, გინეკოლოგიურ დაავადებებს.

გარდა საზღვაო-კლიმატური რესურსებისა, აფხაზეთი მდიდარია სამთო-კლიმატური რესურსებით. გუდაუთის რაიონში, რაიონული ცენტრიდან ჩრდილოეთით 70 და, გაგრიდან 60 კმ-ის დაშორებით, ზღვის დონიდან 900 მ-ის სიმაღლეზე მდებარეობს არაჩვეულებრივად მომხიბვლელი **რიწის ტბა**. ტბის ირგვლივ ფერდობები დაფარულია ფართოფოთლოვანი ხეებით, კოლხური ბზის ტყეებით, ნაძვნარებით. კურორტ რიწის კლიმატს განსაზღვრავს მისი მდებარეობა, შავი ზღის სიახლოვე, ზამთარი თბილი, ჰაერი სუფთა, გამჭვირვალე, გაჟღენთილი წიწვის არომატით. რიწის კლიმატი დადებითად მოქმედებს სასუნთქი გზების ქრონიკულ დაავადებზე, ნერვულ და გულსისხლძარღვთა სისტემაზე, მაგრამ რიწა ძირითადად ტურიზმისა და დასვენების ადგილად ითვლება.

კურორტი **ავადჰარა** მდებარეობს 17 კილომეტრზე რიწის ტბიდან მდინარე ავადჰარას ხეობაში და ზღვის დონიდან 1600-1650 მ-ის სიმაღლეზე. მთის ფერდობები დაფარულია ტყეებით და ადგილ-ადგილ – თოვლიანი კლდეებით. ტყის ზოლის ზემოთ მდებარეობს სუბალპური სარტყელი, მთის სწრაფი მდინარეებით, ჩანჩქერებით. კლიმატი ხასიათდება ხანგრძლივი რბილი ზამთრითა და გრილი ზაფხულით. ჰაერი გამიორჩევა განსაკუთრებული სისუფთავით, გამჭვირვალობით და გაჯერებულია წიწვის არომატით.

კურორტის ზონაში გამოვლენილია მინერალური წყლის 30 გამოსავალი, რომელიც ქიმიური შემადგენლობით (ჰიდროკარბონატული, ნატრიუმიანი) ბორჯომის ტიპის წყალს მიეკუთვნება. კურორტი ფუნქციონირებდა მხოლოდ ზაფხულის პეროდში.

ბუნებრივია, რომ ბუნების წიაღში დასვენება მკურნალობასთან ერთად, **მოგზაურობა და ექსკურსიები** ქმნიან მეტად სასურველ ფსიქოემოციურ ფონს, რაც საიმედო გარანტიაა მკურნალობისა და დასვენების წარმატებით დასამთავრებლად. ამ მხრივ, აფხაზეთის კურორტების საექსკურსიო მარშრუტები გასულ წლებში მოიცავდა შემდეგ ღირსშესანიშნაობებს:

კურორტ გაგრაში – ზღვისპირა პარკი, „გაგრა-აბათის“ ციხე-სიმაგრის ნანგრევები, აფხაზური იარაღის ტაძარ-მუზეუმი, მთის მდინარეთა ხეობები, ევპატიის მღვიმე და სხვ.

ბიჭვინთაში – ჯვარ-გუმბათოვანი ტაძარი (X ს.), ფრესკებით (XVI ს.), სადაც ტარდებოდა საორღანო მუსიკის კონცერტები.

გუდაუთაში – ცენტრიდან 5 კმ-ის დაშორებით, ძველთაძველ სოფელ ლიხნში, X ს. ტაძარი, ხუროთმოძღვრების შედეგრი.

ახალი ათონის – ზღვისპირა პარკი, აფხაზეთის მუზეუმის ფილიალი – ახალი ათონის ტაძარი, ანაკოპიის ციხე-სიმაგრე და ანაკოპიის 1961 წ. აღმოჩენილი უფსკრული, 9 დარბაზიანი ზღაპრული მღვიმით, რომლის ერთი დარბაზის სახელწოდება იყო „თბილისი“.

სოხუმი – იყო ტურიზმის ცნობილი ცენტრი კავკასიაში, სადაც თბილისის გავლით გადიოდა 20-მდე საკავშირო მნიშვნელობის ტურისტული მარშრუტი, მაიმუნების სანაშენე კვლევითი ინსტიტუტი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის

ბოტანიკური ბაღი, სუბტროპიკული მცენარეებით მდიდარი სოხუმის მთა, საიდანაც იშლებოდა კურორტისა და შავი ზღვის ლამაზი ხედი, ჩვ.წ. აღრიცხვის II ს-ში აშენებული სოხუმის ციხე-სიმაგრე, გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფის, ბაგრატ მესამის სასახლე და სხვ.

ასეთია, ძალიან მოკლედ, ჩემ მიერ წარმოდგენილი აფხაზეთის უნიკალური ბუნებრივ-რეკრეაციული რესურსები, რაც მომავალში ისევ განაცვიფრებს მნახველებს თავისი მშვენიერებით. ახალი, ზუსტი ინფორმაციის უქონლობის გამო, ვერ შევქმელი წარმომდგინა აფაზეთის საკურორტო-ტურისტული მეურნეობის თანამედროვე მდგომარეობა, რაც, უდაოდ, ძალიან აკლია სტატიას, მაგრამ ეს არ იყო მაინც ჩემი მიზანი.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, უფლებას ვიტოვებ, ჩემი მოკრძალებული აზრი გავეუზიარო სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობას. ასეთი დიდი პოტენციალის მქონე საქართველოს ულამაზეს კუთხეს მომავალში აუცილებლად დასჭირდება საკურორტო-მეურნეობისა და ტურიზმის სპეციალისტები. ამისათვის უნივერსიტეტმა უკვე უახლოეს პერიოდში უნდა დაიწყოს შესაბამისი მიმართულების მქონე კადრების მომზადებისათვის საჭირო პროგრამის შემუშავება და მისი შემდგომი რეალიზაციისათვის ნებართვის მოპოვება. ბუნებრივია, მომზადებული კადრები, უახლოეს ხანში (გარკვეული მიზეზების გამო) ვერ შეძლებენ საკურორტო-ტურისტული მიმართულებით უნივერსიტეტში მიღებული თეორიული ცოდნის აფხაზეთში გამოყენებას, მაგრამ ამ პერიოდში შეუძლიათ საქართველოში არსებულ უამრავ ტურისტულ ობიექტზე (ტურსააგენტოებში, ტუროპერატორულ ფირმებში, სასტუმროებში, რესტორნებში და სხვ.) მუშაობით განიმტკიცონ მიღებული ცოდნა მომავალში გამოსაყენებლად.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს კურორტები, თბ., 1987.
2. საქართველოს გეოგრაფია, თბ., 2000.

Lili Kotshlamazashvili
Development perspectives of resort therapy and tourism
Summary

Abkazia is known for the resorts, and resort places - and takes a special place in the richest recreative system of Georgia.

The author of the paper hopes that soon Akazia will be included into resort – tourism, recreative general sistem of Georgia.

According to the author the finest place having such huge potential in the short term Sokhumi State University management has to provide the preparation of specialists in resort menejment and tourism.

Лили Кочламазашвили
Перспективы развития курортологии и туризма в Абхазии
Резюме

Грузия богатейшая страна курортно-рекреационными ресурсами. Она расположена на границе субтропического пояса, защищена с севера большим Кавказским хребтом и с юга Южно-Грузинским нагорьем, Черным морем, богатыми и разнообразными растениями. Это способствовало тому, что на территории страны встречаются почти все типы климата, начиная влажным субтропическим Черноморского побережья, сухим степным в Восточной Грузии и кончая горным климатом высотных зональностей. Все это послужило основой развития обширной сети приморских и горных бальнеоклиматических курортов.

В богатой курортно - рекреационной сети Грузии Абхазия занимала особое место своими уникальными курортами и курортными местами, такими как Гагра, Агудзера, Сухуми, Гумиста, Новый Афон, Гудаута, Пицунда, Леселидзе и др.

Автор статьи надеется, что Абхазия в скором будущем займет свое почетное место в общей рекреационной системе Грузии. По мнению автора, в ближайшей перспективе Абхазии потребуются специалисты по ведению курортного хозяйства и туризма, о подготовке которых уже сегодня должны позаботиться руководители Сухумского Государственного Университета.

პედაგოგია და ფსიქოლოგია – PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY – ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

თამარ ადგიშვილი
(საქართველო)

ნერვული ტიპების მქონე ბავშვთა ფსიქოლოგიური თავისებურებები სწავლება-სწავლის პროცესში

ნევროზი ყველა ასაკში გვხვდება სხვადასხვა ფორმით, ის ჩვენს ქვეყანაში ფართოდაა გავრცელებული და პიროვნების ფორმირების ფსიქოგენურ დაავადებას წარმოადგენს, რომელიც ხელს უშლის პიროვნების ისეთი ძირითადი ასპექტების ჩამოყალიბებას, როგორცაა მისი ურთიერთობების სისტემა: პირველ რიგში, იგულისხმება ოჯახი, ასევე ურთიერთობები თანატოლებთან და სხვა უფროსებთან. ნევროზის გამოვლინება მეტად მრავალფეროვანია. ბევრს ჰგონია, რომ გუნება-განწყობის მუდმივი დაქვეითება, გაღიზიანება, შფოთვა, შიში, სიცარიელისა და მარტოობის განცდა, სიცოცხლის ხალისის დაკარგვა ხასიათის თავისებურებაა. სინამდვილეში სულიერი წონასწორობის აღდგენა აუცილებელია, რათა აღამიანმა თავი საზოგადოების სრულფასოვან წევრად იგრძნოს (4).

ბავშვებში ნევროზის გამომწვევ მიზეზად ძირითადად ვლინდება ის ფსიქოემოციური მწვერვალები, რომელთა დაძლევა ვერ ხერხდება, ჯერ კიდევ, მათი ასაკობრივი ფსიქოლოგიური მოუმწიფებლობის გამო. ფსიქოტრავმების სიხშირის, ან უფროსების აკრძალვების გამო. ბავშვის ფსიქიკა საკმაოდ ფაქიზია, სამწუხაროდ, ყველა მშობელი ვერ აცნობიერებს ამას, უადგილო და უხეში შენიშვნით ან დაცინვით სერიოზულ ფსიქოლოგიურ ტრავმას აყენებს. ეს ტრავმა, თავის მხრივ, ნევროზის საფუძველია და ბავშვის ხასიათის დეფორმირება შეუძლია. ნევროზი ბავშვებში შეიძლება აღმოცენდეს თავად ბავშვის ან თუნდაც მისთვის უახლოესი აღამიანის მიერ რეალურად ან წარმოსახვით გადატანილი შიშების შედეგად. საერთოდ ნევროზი არ აღმოცენდება უეცრად, არამედ ის გარკვეული პერიოდის განმავლობაში უფრო და უფრო ვითარდება, როდესაც პათოგენური და ფსიქიკური დაძაბულობა ან შეუსაბამობა ვერ პოულობს გამოსავალს, ხდება მათი თანდათან დაგროვება რაც შემდეგ ნევროზის რომელიმე სახით გამოვლინდება. ნებისმიერ შემთხვევაში ფსიქოლოგებს საქმე აქვთ ბავშვის ემოციური სფეროს დარღვევების განვითარებასთან (1).

ნიჭიერ ბავშვებს, ასევე მაღალი ინტელექტუალური განვითარების მქონე ბავშვებს აღენიშნებათ მომეტებული მგრძობელობა, რის გამოც მათთან ადვილად ვლინდება ნევროზები და ნევროტული რეაქციები. ასეთ შემთხვევაში სახეზე გვეძლევა ძილის დარღვევები, უმადობა, კომმარული სიზმრები. ისინი ადვილად განიცდიან თითქმის უმნიშვნელო ამბავს, აზვიადებენ თავიანთ წარუმატებლობას, სწრაფად რეაგირებენ უმნიშვნელო შენიშვნაზე (2).

სასკოლო ასაკში ნევროტულ ბავშვებს ხშირად აქვთ შემუშავებული ფსიქოლოგიური დაცვითი მექანიზმები, მაგ., ყველასათვის ნაცნობი „მაჯიდაზე დაკაკუნება“, „ბედნიერი საწერკალამი“ და ა. შ. ეს რიტუალები იმდენად ბევრია, რომ ზოგჯერ მთელი დრო და ძალები მიდის მათ დაცვასა და განხორციელებაში. ხოლო

თუ ხელი შეეშეღათ ამ რიტუალების ჩატარებაში, შესაძლოა იმდენად ანერვიულდნენ, რომ საერთოდ ვეღარ შეასრულონ მიცემული დავალება, მაგ., საკონტროლო წერა ან კიდევ გამოცდა (3). სხვა სიტყვებით შეიძლება ითქვას, რომ ნევროზი არის „მე“-ს პრობლემის, ფსიქოლოგიური განვითარების და გამოვლინების დეტერმინანტი, მაგრამ არა აბსტრაქტულად, არამედ სოციალურ, ადამიანურ ურთიერთობებში. ამიტომ ნევროზი ჩვენ წინაშე წარმოდგება როგორც აფექტური მწარე პრობლემა. ნევროტულ რეაქციებს და საერთოდ ნევროზებს თან ახლავს ხოლმე ცნს-ის ფუნქციონალური დარღვევები: ტიკები, ენაბორძიკობა, ენურეზი, ენკოპრეზი. ჩვენი ინტერესის სფეროს წარმოადგენს ნევროტული გამოვლინების ისეთი ფორმა, როგორცაა ტიკები, მათი გავლენა ბავშვის პიროვნების ფორმირებაზე, პიროვნებათაშორისი ურთიერთობების ჩამოყალიბებაზე, ინტელექტზე, სასწავლო პროცესის მიმდინარეობაზე.

კლინიკურ ფსიქოლოგიაში ტიკი განხილულია როგორც სხვადასხვა ჯგუფის კუნთების სწრაფი უნებლიე მოძრაობა, რომლებიც სხეულის სხვადასხვა ნაწილში ადამიანისაგან უნებურად აღმოცენდება, ძირითადად ნერვული სისტემის იოლი აღზნებადობის შემთხვევებში, ემოციურად მგრძობიარე ბავშვებში, სტრესულ სიტუაციაზე რეაგირების შედეგად. ასევე მნიშვნელოვანია გენეტიკური მემკვიდრეობა, ძირითადად მამის მხრიდან.

სინდრომს ახასიათებს მარტივი და რთული მოტორული ტიკები, ასევე მოტორული და ვოკალური ტიკები.

მარტივი მოტორული ტიკები – კუნთების უეცარი, ხანმოკლე მოძრაობებია: *თვალის ხამხამი, სახის კუნთების მოძრაობები, მხრების მოძრაობები.*

რთული მოტორული ტიკები – უფრო ნელი უნებლიე მოძრაობებია და რთული მოძრაობებისაგან შედგება. მაგ.: *საგნების ხელით მოსინჯვა, სხვადასხვა სახის ქვსტები, ფეხების ბაკუნი, უკუღმა სიარული, სირბილისმაგვარი მოძრაობები, ცეკვითი მოძრაობები, ხტუნვა, ფეხების და ხელების ქნევა, კობროპრაქსია, ანუ უხამსი ქვსტები. მოტორული და ვოკალური ტიკის მქონე ადამიანი აღიქმება როგორც მოუსვენარი, ფუსფუსა, შფოთიანი, ხანდახან, როგორც უზრდელი, უხამსი, მასხარა, ოინბაზი. რადგანაც ზოგიერთ სიტუაციაში, ან გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ტიკი ქრება, გარშემომყოფნი ასკვნიან, რომ ასეთი ბავშვი ნებისყოფაზე არის დამოკიდებული, შესაბამისად, იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ბავშვი თამაშობს ან თავხედობს და არასერიოზულად იქცევა. აღსანიშნავია, რომ ტიკი არის პათოლოგიის ტიპი, რომელიც უფრო ხშირად გვხვდება ვაჟებში, თუმცა შესაძლოა, რომ ის აღმოცენდეს გოგონებთანაც, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც უმეტესად მათთან, ვინც მამას გავს. ეს გოგონები, მიუხედავად მათი მოძრაობების არასაკმარისი კოორდინაციისა, თანატოლებს აღემატებიან წონითა და სიმაღლით და ძირითადად ტემპერამენტის ფლეგმატიკურ ან ქოლერიკულ ტიპს შეესაბამებიან (1).*

ტიკის გამოვლენის ერთ-ერთი ფაქტორია ასევე ის დაძაბულობები და აღზნებადობები, რომელთა თავმოყრა ხდება შინაგანად და ვერ პოულობს გამოსავალს. ტიკზე ხშირად გავლენას ახდენს კლიმატის ცვალებადობა, ამინდის ფაქტორები, მაღალი ტემპერატურა, ბარომეტრზე წნევის ცვალებადობა. ასევე ის ძლიერდება მაღალ ბგერებზე, კაშკაშა სინათლეზე, სინათლის ციმციმზე (განსაკუთრებით ტელევიზორის ყურებისას) და ა. შ. ტიკი, რომელიც მიმდინარეობს ნევროზთან ერთად, ხშირ შემთხვევაში, მისი აღმოცენება ფსიქოლოგიური წარმოშობისაა: შიშები, კონფლიქტები, ემოციური დისკომფორტი, მოლოდინები (1).

ტიკის მქონე ბავშვები შეუპოვრად მიიღტვიან დასახული მიზნის განსახორციელებლად. ამის გამო მათ გარშემომყოფნი აფასებენ როგორც შეუპოვარს, ამაყს და ჯიუტს. ამავე დროს მათ მიდრეკილება აქვთ სარისკო ქცევებისაკენ, არ შეუძ-

ლიათ დიდი ხნით რაიმეს მოთმენა. ლოდინისას ისინი ყოველთვის ნერვიულობენ, ვერ პოულობენ ადგილს. მათი ეს იმპულსურობა და მოუთმენლობა ქოლერიკული ტემპერამენტიდან გამომდინარეობს და რაღაც ზომიერებით ეს არის მისი ოჯახური პრობლემების ემოციური გამოვლინება (2).

მნიშვნელოვანია, რომ აღნიშნავენ კავშირს ტიკებსა და აკვიატების სინდრომს შორის. ვინაიდან მათთვის ხშირ შემთხვევაში დამახასიათებელია რითმომანია, სიმეტრიაზე ზრუნვა, მოწესრიგეს მუდმივი სურვილი, ყველაფრის აკვიატებულად შემოწმება და სხვ.

გონებრივი განვითარებით ისინი არ განსხვავდებიან თანატოლებისაგან, თუმცა შესაძლოა პრობლემები აღენიშნებოდეთ გარკვეული ფუნქციების განვითარებაში. ესენია: **მხედველობით-სივრცითი ფუნქციები** (სივრცითი მიმართების ცნობა, სივრცითი ორიენტაცია, მხედველობით-სივრცითი ინფორმაციის გადამუშავება), **ნატიფი მოტორიკა, გაფანტულობა, იმპულსურობა**. შესაბამისად, გამოყოფენ სასწავლო პროცესთან დაკავშირებულ ორი სახის პრობლემას:

1. გაკვეთილზე ბავშვის აქტივობასა და პროდუქტიულობას შესაძლოა ხელი შეუშალოს ყურადღების კონცენტრაციის მერყეობამ და გამოფიტვამ.

2. ბავშვს მხედველობით-სივრცითი უნარების დეფიციტის გამო, შეიძლება, ჰქონდეს წერის, კითხვის ან არითმეტიკული ოპერაციების შესრულების სიძნელეები. ამ ჩვევების ასათვისებლად, შეიძლება საჭიროებდეს უფრო მეტ დროსა და სპეციალურ მიდგომას (1).

პრობლემები ყოველ ზემოაღნიშნულ სფეროში გავლენას ახდენს ბავშვის სწავლებაზე და სწავლაზე და ხელს უშლის აკადემიური ჩვევების ჩამოყალიბებას, დადებითი თვითშეფასებისა და თვითეფექტურობის განვითარებას.

მხედველობით-სივრცითი აღქმის, მხედველობითი პერცეფციის და სივრცითი გნოზისის მოუმწიფებლობა მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს, რომელიც განსაზღვრავს სწავლების სიძნელის ხასიათს. ამ ფუნქციების განვითარების ჩამოყალიბებლობამ შესაძლოა გავლენა იქონიოს ქცევის ორგანიზაციული სისტემის მთელ ფუნქციურ სირთულეზე (წერა, კითხვა). ბავშვები, რომლებსაც აღენიშნებათ ვიზუალურ სივრცითი ფუნქციების განვითარების შეფერხება, განსაკუთრებით უმცროს სასკოლო ასაკში, ხვდებიან შემდეგ პრობლემებს:

1. ბგერების, ციფრების, გრაფიკული ელემენტების მხედველობითი ასახვის ფორმირების სირთულე: ელემენტთაშორისი მიმართების დარღვევები, ეხლართებათ ბგერებისა და ციფრების კონფიგურაცია. ამატებენ ან აკლებენ ელემენტებს. გრაფიკულად შესაძლოა ელემენტებს შეუცვალონ ადგილები.
2. ბგერათა კონფიგურაციის არასწორი დამახსოვრება, შესაბამისად, ნელი ტემპი, ბგერათა გამოცნობის სირთულე, თვალების შექცევითი მოძრაობა; ბგერების დამატება ან გამოკლება იწვევს კითხვის გაძნელებას, შესაბამისად, წაკითხულის შინაარსის გაგებას.
3. შესაძლოა აღინიშნოს ბგერების, ციფრების გრაფიკული ელემენტების სარკისებური წერა.
4. მსგავსი გეომეტრიული ფიგურების არასწორი გამოყოფა: მაგ., წრე-ოვალი, კვადრატ-რომბი-მართკუთხედი.
5. ბგერების ციფრების და გეომეტრიული ფიგურების კოპირების სიძნელე (4).

რაც შეეხება „სივრცეში ორიენტირებას“, მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მათემატიკაში და ის მრავალი ცნობილი პედაგოგის კვლევის საგანი იყო. სივრცითი ორიენტირება ხორციელდება უშუალოდ სივრცეში აღქმისას და სიტყვი-

ერად აღვნიშნავთ მის კატეგორიას. სივრცითი ორიენტაციის გაგებაში იგულისხმება მანძილის, დაშორების შეფასება, ზომები, ფორმა, საგნების მდგომარეობა და მათი მდებარეობა.

ეს ყველაფერი ბავშვებს ჯერ კიდევ ადრეული ასაკიდან ეხმარება საკუთარი სხეულის შეგრძნებაში, დგომისა და მოძრაობის შეცნობაში, მხედველობით მოტორულ კოორდინაციაში. ამ უკანასკნელის შემთხვევაში განსაკუთრებით აღსანიშნავია **ნატიფი მოტორიკა**, რომელიც მოიცავს თითების ნატიფი, მოქნილი და კოორდინებული მოძრაობის, თვალისა და ხელის შეთანხმებული მოძრაობის უნარებს. ნატიფი მოტორიკის განვითარებაში შეფერხება ვლინდება ხატვის, კალიგრაფიის პრობლემებში. ბავშვს უჭირს ასოების გამოყვანა, სწორი ხაზის და ასოების ზომის დაცვა, მარტივი ობიექტების და ფიგურების გრაფიკული გამოსახვა. კითხვისა და დათვლის ჩვევებთან შედარებით მოგვიანებით ვითარდება და ფსიქოლოგები მის ფსიქო-ფიზიკურ დატვირთვას კოსმონავტების სტარტის აღებას ადარებენ.

როდესაც ბავშვები სწავლის პროცესში სისტემატიურად აწყდებიან პრობლემებს, ისინი დასაწყისში „რთული“ საგნებისადმი კარგავენ ინტერესს, შემდეგ, მოგვიანებით კი - საერთოდ სწავლისადმი. რაც საბოლოოდ შესაძლოა აღიქვას როგორც რთულად აღზრდილობის, პედაგოგიური მიშვებულობის, სასკოლო და სოციალური დეზადაპტაციის შედეგად მოზარდობის ასაკში (2). სწორედ იმისათვის, რომ ეს დარღვევები გარკვეულ იქნეს, აუცილებელია მხედველობითი გნოზიზის, მოტორიკის, მხედველობით-სივრცითი კოორდინაციის დეფექტების დიფერენცირებული დიაგნოსტიკა.

ნეიროფიზიოლოგიურმა გამოკვლევებმა გვიჩვენა, რომ სასკოლო სირთულეების ბავშვებთან, სივრცითი აღქმის პროცესში უფრო აქტიური აღმოჩნდა არა მარჯვენა, არამედ მარცხენა ჰემისფერო. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მხედველობით-სივრცითი და მხედველობით-მოტორული დავალების შესრულება ამ ბავშვებთან გართულებულია არა მარტო მარჯვენა ჰემისფეროს დისფუნქციით, არამედ მიმართული ყურადღების ფუნქციის დარღვევითაც. ამ პროცესში შუბლის წილის ქერქის მონაწილეობის დაქვეითების გამო. თითქმის ყოველი მესამე პირველკლასელ ბავშვს აღვნიშნავთ **ყურადღების დარღვევა**, რაც იმაში გამოიხატება, რომ:

- ბავშვს არ შეუძლია ერთი და იგივე საგანზე ყურადღების ხანგრძლივი კონცენტრაცია. რის გამოც შესაძლოა მიცემულ დავალებაში ვერც კი შენიშნონ მცირე ცვლილებები.
- ბავშვს ესმის, მაგრამ ვერ ისმენს; თითქოს ყველაფერს ყურის მიღმა უშვებს.
- ბავშვი ასრულებს დავალებებს, მაგრამ უჭირს მათი ბოლომდე მიყვანა.
- ბავშვი ცდილობს თავიდან აიცილოს ისეთი დავალებები, რომლებიც განსაკუთრებულ აზროვნებას მოითხოვს.
- ხშირად კარგავს ნივთებს.
- ყოველდღიურ ცხოვრებაში არც თუი,სე იშვიათად გულმავიწყია.

რაც შეეხება **იმპულსურობას**, ეს ნიშნავს, რომ

- ბავშვი სისტემატიურად ტრიალებს მაგიდასთან, ან კიდევ, დგება სკამიდან.
- ბავშვი სწორედ მაშინ დგება სკამიდან, როცა აუცილებლად უნდა იჯდეს ანუ, როცა მიმდინარეობს გაკვეთილი.
- ის ხშირად დარბის და ცდილობს ერთი ადგილიდან მეორეზე გაძვრომას სავესებით შეუფერებელ სიტუაციაში.
- არ შეუძლია ითამაშოს ჩუმად.

- გამოიყურება როგორც ძალიან აქტიური.
- ყბედია.
- პასუხობს ჯერ კიდევ დაუსრულებელ შეკითხვებს.
- არ შეუძლია ლოდინი.
- ის ხელს უშლის სხვებს, იქნება ეს საუბარი თუ თამაში (1).

ამ სინდრომის მქონე ბავშვებს, მათი თანატოლების მსგავსად, სხვადასხვა ნიჭი და ინტერესები აქვთ და აღნიშნული სირთულეების დაძლევა შესაძლებელია, თუ ბავშვს გაკვეთილზე ექნება შესვენების უფლება, უფრო მეტი დრო მიეცემა დავალების შესასრულებლად. სახლში, საშინაო დავალებების მომზადებისას, მიზანშეწონილია დროის მცირე მონაკვეთებად დაყოფა: მაგ., ერთ დავალებაში რამდენიმე მაგალითის გაკეთება, შემდეგ დასვენება (3).

ბავშვისათვის დიდი დახმარების გაწევა შეუძლია ოჯახისა და მასწავლებლების კონსულტაციას დაავადებასთან დაკავშირებით, რათა მათ მცდარი შეხედულება არ ჩამოუყალიბდეთ ბავშვის შესახებ. იმ შემთხვევაში, როდესაც ბავშვს სირთულეები აქვს სწავლაში, აუცილებელია მისი ინდივიდუალური დახმარება, განსაკუთრებით, მხედველობით-სივრცითი და მხედველობით-მოტორული პრობლემების არსებობის შემთხვევაში. იმ შემთხვევაში, თუ ბავშვს აღენიშნება ქცევის დარღვევა ან ემოციური პრობლემები, აუცილებელია მისი კონსულტაცია ფსიქოლოგთან, საჭიროების შემთხვევაში – ფსიქოლოგიური დახმარების ორგანიზება სპეციალური ფსიქოლოგიური პროგრამის სახით.

რაც შეეხება სკოლას, მნიშვნელოვანია მასწავლებლის ცოდნა სინდრომის თავისებურებათა შესახებ, ასეთი ბავშვების მხარდაჭერა, დაცინვისა და გაუგებრობების პროფილაქტიკის მიზნით. ასევე დიდი მნიშვნელობა აქვს ბავშვის სკოლისადმი დადებითი განწყობის შემუშავებას და ხელშეწყობას სასკოლო წარმატებაში. განსაკუთრებით, თუ ბავშვს აღენიშნება მხედველობით-სივრცითი ფუნქციების დეფიციტი და ამის გამო უჭირს წერა-კითხვის ათვისება, ესაჭიროება სპეციალური პროგრამა, რომელიც მისი სუსტი და ძლიერი მხარეების გათვალისწინებით უნდა იქნეს შედგენილი.

ლიტერატურა:

1. გაგოშიძე თ., ბავშვთა ფსიქიკური განვითარების დარღვევები, თბ., 2007.
2. განათლების ფსიქოლოგია (რედ. მ. ჯაფარიძე), თბ., 2005.
3. გოგიჩაიშვილი თ. განვითარების ფსიქოლოგია, თბ., 2005.
4. Лебединский В. В. Нарушения психического развития в детском возрасте. Москва., 2004.

Tamar Adeishvili
Psychological Characteristics of Children with Nervous Tics
In the Process of teaching-learning
Summary

Psychological characteristics of children with nervous tics – their mental development and functional disturbances are discussed in the article. Genetic and acquired factors determining tics, forms of their appearance and the ways of overcoming them are discussed as well. Negative influence of nervous tics on children in the process of learning-teaching is discussed in details.

Тамар Адеишвили
Психологические свойства детей с нервными тиками
в процессе учебы-обучения
Резюме

В статье обсуждаются психологические свойства детей с нервными тиками – их умственное развитие и функциональные нарушения. Также говорится о генетических и приобретённых факторах детерминирующих тики, о формах их проявления и способов их преодоления. Подробно обсуждается отрицательное влияние нервных тиков на детей в процессе учебы-обучения.

ალექსანდრე კუპრინი

„ლურჯი მარსკვლაში“

(რუსულიდან თარგმნა ნინო მეუნარგიამ)

ერთ მაღალ მთაზე უხსოვარი დროიდან ცხოვრობდა მშვიდობიანი ხალხი, რომლის ძირითად საქმიანობას მესაქონლეობა წარმოადგენდა. მათი სამფლობელო ყოველი მხრიდან მაღალი კლდეებით, უღრანი ტყეებითა და ღრმა უფსკრულებით იყო შემოსაზღვრული. ისტორიას არ ახსოვს რამდენი საუკუნის წინ დასახლდნენ ამ ქვეყანაში სამხრეთიდან მოსული, რკინის აბჯარში გამოწყობილი, ტანმაღალი ადამიანები.

მკაცრ მეომრებს ძალიან მოეწონათ აღმოჩენილი ქვეყანა, რომელშიც კეთილი ხალხი ცხოვრობდა და რომელსაც თბილი ჰავა, გემრიელი წყალი და ნაყოფიერი მიწა ჰქონდა, და იქ სამუდამოდ დასახლება გადაწყვიტეს. ამისთვის მათ ქვეყნის დაპყრობაც კი არ დასჭირვებიათ, რადგან მის მკვიდრთ წარმოდგენა არ ჰქონდათ არც ბოროტებაზე და არც საბრძოლო იარაღზე. ახალ ქვეყანაში დასამკვიდრებლად მათ მხოლოდ მძიმე აბჯრის გახდა, ადგილობრივ ქალიშვილებზე დაქორწინება და ქვეყნის სათავეში თავიანთი წინამძღოლის – კეთილშობილი და მამაცი ერნის - დაყენება დასჭირდათ. ერნს მიენიჭა განუსაზღვრელი სამეფო ძალაუფლება, რომელიც მის შთამომავლებს მემკვიდრეობით გადაეცემოდა: იმ შორეულ და მიაბიტ დროს ასეთი რამ ჯერ კიდევ შესაძლებელი იყო.

მას შემდეგ დაახლოებით ათასი წელი გავიდა. შერეული ქორწინებების შედეგად მეომართა შთამომავლობა ისე შეერია ადგილობრივ მოსახლეობას, რომ მათ შორის შესამჩნევი სხვაობა აღარც ენაში და აღარც გარეგნობაში აღარ იგრძნობოდა: მოსული რაინდების გარეგნული ნიშნები ერნოტერის მკვიდრი მოსახლეობისას შეერია და თითქმის გაქრა. რაინდების უძველესი ენა, რომელიც მეფეებსაც კი აღარ ახსოვდათ, იშვიათად გამოიყენებოდა და ისიც, მხოლოდ სამეფო კარზე, განსაკუთრებული, საზეიმო ცერემონიების დროს, ან ამადლებული გრძნობების გამოსახატად. მაღლიერმა ხალხმა ხსოვნა ერნ პირველის - „ერნ დიდის“, ან „წმინდა ერნის“ შესახებ სამუდამოდ უკვდავყო ისეთივე არაჩვეულებრივი, უკვდავი ლეგენდის სახით, როგორც ინდიელებმა მიუძღვნეს ჰაიავატას, ფინელებმა – ვეინემეინს, რუსებმა ვლადიმირ ბრწყინვალეს, ებრაელებმა მოსეს, ფრანგებმა კი შარლემანს.

სწორედ მან, ბრძენმა ერნმა ასწავლა ერნოტერის მკვიდრთ პურისა და ბოსტნეულის მოყვანა და რკინის მადნის დამუშავება, აზიარა დამწერლობისა და ხელოვნების საწყისებს. ერნმა მათ რელიგიისა და კანონმდებლობის საფუძვლებიც მისცა – რელიგია ღოცვების გაუგებარ ენაზე კითხვას გულისხმობდა, კანონი კი ერნოტერაში ერთადერთი იყო: ის ტყუულს კრძალავდა. ქალებსა და მამაკაცებს თანაბარი უფლება-მოვალეობა ჰქონდათ, ერნის გამეფების დღიდან კი ყოველგვარი ტიტულები და პრივილეგიები მოისპო. ერთადერთი ტიტული, რომელიც მეფემ დაიტოვა, იყო - „ხალხის პირველი მსახური“.

„დიდი ერნის“ მიერ დაწესებული ტახტის მემკვიდრეობის კანონის მიხედვით ტახტი პირველ შვილს ეკუთვნოდა განურჩევლად იმისა, ქალი იქნებოდა ის თუ ვა-

ქი და ქორწინებაც მხოლოდ პირადი სურვილით შეეძლო. ბოლოს კი ერნ პირველმა, რომელმაც ბევრი რამ იცოდა დაბლა, განვითარებულ ქვეყნებში გაბატონებული ცდუნებების, გარყვნილებისა და ბოროტების შესახებ, ბრძანა გაენადგურებინათ მთის ერთადერთი ბილიკი, რომლითაც მისმა რაზმმა ამ ქვეყანამდე დიდი გაჭირვებით მიაღწია.

ერნთა მეფეების ათასწლიანი მმართველობის პერიოდში ერნოტერა აყვავდა და ცხოვრობდა უცოდველი, სავსე და ბედნიერი ცხოვრებით, რომლისთვისაც უცნობი იყო ომები, ბოროტება და გაჭირვება.

მეფეთა უძველეს, ათასწლოვან სასახლეში კვლავაც რელიქვიასავით ინახებოდა ზოგი ნივთი, რომელიც ერნ პირველს ეკუთვნოდა: აბჯარი, მუზარადი, ხმალი, შუბი და რამდენიმე გაუგებარი სიტყვა, რომელიც მან თავისი სანადირო ოთახის კედელზე ხანჯლით ამოკაწრა.

ახლა უკვე არც ერთ ერნოტერელს აღარ შეეძლო ერნის მუზარადის ადგილიდან დაძვრა, მისი ხმლის მოქნევა ან წარწერის წაკითხვა. შემონახული იყო მისი მხოლოდ სამი პორტრეტი: ერთი, უწვრილესი მოზაიკით შესრულებული პორტრეტი პროფილში, მეორე, საღებავებით შესრულებული, ანფასში, მესამე პორტრეტი კი მარმარილოსგან იყო გამოკვეთილი.

სამივე პორტრეტი, მიუხედავად იმისა, რომ დიდი სიყვარულითა და სიზუსტით იყო შესრულებული, ერნოტერის მცხოვრებთა, რომელთაც თავიანთი მეფე ძალიან უყვარდათ, დიდ გულისტკივილს იწვევდა. ამ პორტრეტების მიხედვით აშკარად ჩანდა, რომ მათი უდიდესი, უბრძენესი და უკეთილშობილესი მეფე, წმინდა ერნი საშინელი სიმახინჯით გამოირჩეოდა, თუმცა ამ სიმახინჯეში უსიამოვნო ან საზიზღარი არაფერი ყოფილა. ერნოტერელები ყოველთვის ამყოფდნენ თავიანთი სილამაზით და თავიანთ მეფეს ასეთ სიმახინჯეს მხოლოდ არაჩვეულებრივი სულიერი სილამაზის გამო პატიობდნენ.

მემკვიდრეობით მსგავსებას უცნაური ჭირვეულობა ახასიათებს. ბავშვი ზოგჯერ არა საკუთარ დედ-მამას ან ბებია-ბაბუას, არამედ, რამდენიმე თაობით დაშორებულ რომელიმე წინაპარს ემსგავსება. ერნების დინასტიაშიც, ზოგჯერ, ძალიან ულამაზო ვაჟები იბადებოდნენ, თუმცა ასეთი შემთხვევები სულ უფრო იშვიათად ხდებოდა. უნდა აღინიშნოს, რომ ულამაზო უფლისწულები არაჩვეულებრივი სულიერი თვისებებით: სიკეთით, ჭკუითა და კარგი ხასიათით გამოირჩეოდნენ. ბუნების ასეთი დიდსულოვნება გარეგნული სილამაზის მიმართ ძალიან მომთხონ ერნოტერის მკვიდრთ, რომლებიც ფორმებისა და მოძრაობის სილამაზეს დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ, აიძულებდა ტახტის უბედური მემკვიდრეების გარეგნულ სიმახინჯეს შერიგებოდნენ.

კეთილი მეფე ერნ XXII განსაკუთრებული სილამაზით გამოირჩეოდა და ქვეყნის ულამაზეს ასულზე დიდი სიყვარულით იქორწინა. სამწუხაროდ, მათ შვილი დიდი ხნის განმავლობაში, ქორწინებიდან ათი წლის მანძილზე არ უჩნდებოდათ. ადვილი წარმოსადგენია, რა სიხარულმა მოიცვა ხალხი, რომელსაც მეთერთმეტე წელს ამცნეს, თქვენი საყვარელი დედოფალი შვილს ელოდებაო. მოსახლეობა ზეიმობდა როგორც მეფე-დედოფლის სიხარულს, ასევე იმას, რომ დიდი ერნის გვარი პირდაპირი ხაზით გაგრძელდებოდა. ექვსი თვის შემდეგ მეფის ასულ ერნას დაბადება დიდი ზეიმით აღინიშნა. იმ დღეს ერნოტერაში ერთი ადამიანიც კი არ დარჩენილა, მისი სადღეგრძელო რომ არ დაეღია.

არ ზეიმობდნენ მხოლოდ სასახლეში. სამეფო კარის ბებიაქალმა, როგორც კი ბავშვი მიიღო, თავი მწუხარებით გადააქნია, ხოლო დედოფალმა, როდესაც ბავშვი საჩვენებლად მიუყვანეს, ხელები გაასავსავა.

- ღმერთო, რა ულამაზოა! – შესძახა მან და ტირილი დაიწყო. თუმცა, ეს მხოლოდ ერთი წუთი გრძელდებოდა. შემდეგ ბავშვისკენ ხელები გაიწოდა და თქვა:
- არა, არა, მომეცით ჩემი პატარა! იმის გამო, რომ ასეთი ულამაზოა, ორჯერ უფრო მეტად შეყვარება.

ძალიან იყო გულდაწყვეტილი მეფე-მამაც.

- რა ულამაზოა ბედისწერა! – ამბობდა ის. მახინჯი პრინციების შესახებ ბევრი გვსმენია, მაგრამ ერნების უძველეს გვარში მახინჯი მეფის ასული პირველად დაიბადა! ვილოცოთ, რომ მისი ხორციელი სიმახინჯე სულიერი სილამაზით, სიკეთითა და გონიერებით გაწონასწორდეს.

იგივე სიტყვები გაიმეორა მისმა ერთგულმა ხალხმაც, როდესაც მეფის ახალშობილი ასულის ულამაზო გარეგნობის შესახებ გაიგო.

გოგონა იზრდებოდა და სულ უფრო და უფრო ულამაზო ხდებოდა. იმის გამო, რომ თავისი სიმახინჯის შესახებ ჯერ არაფერი იცოდა, მშვენივრად ეძინა, მაღიანად ჭამდა და საოცრად მხიარული და ჯანმრთელი ბავშვი იყო. იმ დროისათვის, როდესაც მეფის ასულს სამი წელი შეუსრულდა, მისი საოცარი მსგავსება ერნ დიდის პორტრეტთან აშკარად გამოიკვეთა. ასეთ ნორჩ ასაკშიც კი გოგონა უკვე არაჩვეულებრივ სულიერ თვისებებს ამჟღავნებდა: სიკეთეს, მოთმინებას, თვინიერებას, გარშემო მყოფთა მიმართ ყურადღებას, ადამიანებისა და ცხოველების მიმართ სიყვარულს, ცოცხალ, სწრაფ აზროვნებას და კეთილგანწყობას.

დაახლოებით ამ დროს, ერთ დღეს დედოფალი მეფესთან შევიდა და უთხრა:

- მეფე და საყვარელო მეუღლე, მინდა რაღაც გთხოვო ჩვენი ასულის საკეთილდღეოდ.
- ბრძანე, ჩემო საყვარელო მეუღლე, ხომ იცი, რომ უარს ვერაფერზე გეტყვი.
- გოგონა იზრდება. როგორც ჩანს, ღმერთმა ის დააჯილდოვა უჩვეულოდ ნათელი გონებით, რომელიც მის ასაკს ბევრად უსწრებს წინ. მაღე დადგება ის საბედისწერო დღე, როდესაც ჩვენი კეთილი, ძვირფასი ერნა მიხვდება, რომ ძალიან ულამაზოა. მეშინია, რომ ეს დარტყმა მას ძალიან ატკენს გულს და მთელ მის ცხოვრებაზე მძიმე გავლენას მოახდენს.
- მართალი ბრძანდები, ძვირფასო მეუღლე, მაგრამ ისეთი რა შემძლია გავაკეთო, რომ ჩვენს შვილს ეს გარდაუვალი დარტყმა ავაცილო, ან თუნდაც შევარბილო?
- მეფეო, არ განმირისხდე, თუ ჩემი წინადადება სულელურად მოგეჩვენება. ერნამ თავისი გამოსახულება სარკეში არასოდეს უნდა ნახოს და მაშინ, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ვინმე ეტყვის, რომ ულამაზოა, ამ სიმახინჯის სრულად წარმოდგენას მაინც ვერ შესძლებს.
- და ამისთვის როგორ უნდა მოვიქცეთ?
- როგორ და... ერნოტერაში არც ერთი სარკე არ უნდა გადტოვო!

მეფე დაფიქრდა და ცოტა ხნის შემდეგ თქვა:

- ჩვენი ხალხისთვის ეს დიდი დანაკლისი იქნება. ჩემი დიდი წინაპრის მიერ სქესთა თანწორუფლებიანობის შესახებ გამოცემული კანონის წყალობით ერნოტერის ქალები და კაცები თავიანთ გარეგნობას ერთნაირად აქცევენ ყურადღებას. მაგრამ ჩემთვის ცნობილია მეფის ოჯახის მიმართ მათი დიდი სიყვარულის შესახებ და დარწმუნებული ვარ, რომ ამ მცირედ მსხვერპლს სიამოვნებით გაიღებენ. დღესვე გამოვცემ და შიკრიკების საშუალებით გავავრცელებ კანონს მთელ სამეფოში როგორც მინის, ისე ლითონის სარკეების ჩამორთმევისა და განადგურების შესახებ.

მეფე არ შემცდარა თავის ხალხში, რომელიც იმ ბედნიერ დროს სამეფო გვართან ერთად დიდ, მეგობრულ ოჯახად ცხოვრობდა. ერნოტერელები მიხვდნენ, რა ფაქიზი მიზეზი ედო საფუძვლად ამგვარი კანონის გამოცემას, თანაგრძნობა გამოიჩინეს და მეფის გამოგზავნილ ხალხს ყველა სარკე და სარკის ნატეხიც კი ჩააბარეს. თუმცა, გამოჩნდნენ ოსუნჯები, რომელთაც მხიარული დემონსტრაციის მოწყობისგან თავი ვერ შეიკავეს და მეფის სასახლის წინ მოთხუპნული სახეებითა და გაჩეხილი თმებით ჩაიარეს.

მაგრამ, როგორც ამბობენ, როდესაც ხალხი იცინის, თუნდაც ამ სიცილს სატირის ელფერი დაჰკრავდეს, მონარქს შეუძლია მშვიდად იძინოს.

ქვეშევრდომების მიერ გაწეული მსხვერპლი მით უფრო დასაფასებელი იყო, რომ ერნოტერის მთის სწრაფი წყაროები და ნაკადულები საგნებს არ ირეკლავდნენ.

მეფის ასულ ერნას თხუთმეტი წელი უსრულდებოდა. ის ძლიერი, ყოჩაღი გოგო იყო და ერნოტერის ყველაზე მაღალ კაცზე ერთი თავით მაღალი იყო. ერნა ერთნაირად იყო დახელოვებული როგორც ქარგვაში, ისე ქნარზე დაკვრაში, ბურთის სროლასა და კლდეებზე ცოცვაში კი ბადალი არ ყავდა. ის სიკეთეს, თანაგრძნობას და სამართლიანობას ისე აფრქვევდა, როგორც მზე – სხივებს, რომელთაც ყველასთვის სინათლე, სითბო და სიხარული მოაქვთ. ერნა არასოდეს იღლებოდა ავადმყოფების, მოხუცებისა და ღარიბების მოვლითა და დახმარებით. მან კარგად იცოდა ჭრილობების შეხვევა და ასევე, სამკურნალო ბალახების თვისებები და გამოყენება. მის არაჩვეულებრივ ხელებს ნამდვილი სასწაულების მოხდენა შეეძლო: როდესაც ერნა საყმაწვილოთი ან ბნელით დაავადებულთ ხელს ადებდა, ავადმყოფები იკურნებოდნენ. ხალხი მას აღმერთებდა და მუდამ მის ლოცვაში იყო. თუმცა, მგრძნობიარე გოგონა ხშირად ამჩნევდა მისკენ გაპარებულ მხერას, რომელშიც სიბრალულსა და ჩუმ თანაგრძნობას კითხულობდა...

„იქნებ ისეთი არა ვარ, როგორც სხვები?“ – ფიქრობდა მეფის ასული და სეფე-ქალებს ეკითხებოდა:

- მითხარით, მეგობრებო, ლამაზი ვარ თუ არა?

იმის გამო, რომ ტყუილს ვერავინ ეუბნებოდა, სეფე-ქალები გულწრფელად პასუხობდნენ:

- მზეთუნახავი ნამდვილად არ გეთქმით, მაგრამ უდაოდ ყველაზე საყვარელი, ჭკვიანი და კეთილი ბრძანდებით. დაგვიჯერეთ, იგივეს გეტყვით ის ადამიანიც, რომელიც ბედის განგებით თქვენი მეუღლე გახდება. ჩვენ, ქალები, ქალური სილამაზის არც ისეთი კარგი შემფასებლები ვართ.

და მართლაც, მათ ძალიან უჭირდათ ერნას გარეგნობის შეფასება. ის არც სიმაღლით, არც აღნაგობითა და არც სახის ნაკეთებით ერნოტერის ქალებს ოდნავადაც არ გაავდა.

იმ დღეს, როდესაც ერნას თხუთმეტი წელი შეუსრულდა, რაც ერნოტერის კანონით ქალიშვილის სიმწიფის ასაკად ითვლებოდა, სასახლეში დიდი წვეულება და მეჯლისი გაიმართა. მეორე დღეს კეთილმა ერნამ კალათაში წვეულების შემდეგ დარჩენილი გემრიელი და იშვიათი საჭმელები ჩაალაგა, მკლავზე გადაიკიდა და თავისი საყვარელი ძიძის მოსანახულებლად გაემართა. ძიძა მთაში, სასახლიდან დაახლოებით ოთხი მილის მანძილზე ცხოვრობდა. ამჯერად, გასეირნებას ერნასთვის სიხარული არ მოუტანია. მისი ფიქრები იმ უცნაურ დაკვირვებებს დასტრიალებდა, რომლებიც წუხანდელ მეჯლისზე გააკეთა. ერნას სული მთის თოვლივით სპეტაკი და უცოდველი იყო, მაგრამ ქალური ინსტინქტი, ასაკი და დაკვირვება ბევრ რამეს კარნახობდა. მის თვალს არ გამოჰპარვია რა ნაზად უყურებდნენ ერთმანეთს მოცეკვავე ვაჟები და ასულები და ხვდებოდა, რომ მისთვის ასეთი მზე-

რა ჯერ არავის მიუპყრია. ვაჟების თვალებსა და ღიმილში ის მხოლოდ მორჩილებას, ერთგულებას და დახვეწილ თავაზიანობას ხედავდა. ყველაზე უარესი კი ის იყო, რომ მისთვის მიპყრობილ ყოველ მზერას აუცილებლად სიბრალულის ეს საშინელი ელფერი დაჰკრავდა! „ნუთუ მართლა ასეთი ულამაზო ვარ? მახინჯი, რომელიც მხოლოდ ზიზღს იწვევს, თქმას კი ვერავინ მიბედავს?“

ამ სევდიან ფიქრებში გართულმა ერნამ, როგორც იქნა, ძიძის სახლამდე მიადწია და დააკაკუნა, მაგრამ არავინ უპასუხა. გოგონამ კარი შეაღო (ქვეყანაში არც ერთი კარი არ იკეტებოდა), სახლში შევიდა და გადაწყვიტა ძიძას დალოდებოდა. ჩვეულებრივ, ის ასე იქცეოდა, როდესაც ძიძა სახლში არ ხედებოდა ხოლმე.

ერნა ფანჯარასთან ჩამოჯდა დასასვენებლად და სევდიან ფიქრებს მიეცა, თან კარგად ნაცნობ ავეჯსა და ნივთებს ათვალიერებდა. ამ დროს მისი ყურადღება მიიპყრო ზარდახშამ, რომელშიც ძიძა თავის ბავშვობასთან, ქალიშვილობასთან, სიყვარულთან, გათხოვებასთან და სასახლეში ცხოვრებასთან დაკავშირებულ ათას წვრილმანს ინახავდა. იქ ყვარა ფერადი კენჭები, გულსაბნევეები, ნაქარგები, ლენტები, საბეჭდავები, ბეჭდები და მისთვის ძვირფასი სხვა მიამიტი და იაფფასიანი ნივთები; მეფის ასულს ბავშვობიდანვე უყვარდა ამ წვრილმანების ქექვა და მიუხედავად იმისა, რომ თითოეული მათგანის ისტორია დიდი ხანია, ზეპირად იცოდა, კვლავაც დიდი ინტერესით ისმენდა ხოლმე. ერნას უცნაურად მოეჩვენა, რომ ზარდახშამ გამოსაჩენ ადგილას იღო, რადგან ძიძას ის ყოველთვის საიდუმლოდ ჰქონდა შენახული და მას შემდეგ, რაც ერნა მისი შიგთავსის დათვალიერებით გულს იჯერებდა, ლამაზ ქსოვილში ახვევდა და კვლავ საგულდაგულოდ მაღავდა.

„ალბათ ძალიან ეჩქარებოდა და შენახვა დაავიწყდა“ – გაიფიქრა მეფის ასულმა, მაგიდასთან დაჯდა, ზარდახშამ მუხლებზე დაიდგა და ნაცნობი ნივთების თვალიერებას შეუდგა. ასე მიადწია ერნამ ზარდახშამის ფსკერამდე და უეცრად უცნაური, არასწორი ფორმის ბრტყელი ნამსხვრევი დაინახა. გოგონამ ნამსხვრევი ხელში აიღო და მის თვალიერებას შეუდგა. ერთი მხრიდან ის წითელი იყო, მეორედან კი ვერხლისფერი, ბრტყელია და თითქოს ღრმა. გოგონა ნატეხს დააკვირდა და ოთახის კუთხეში მიყუდებული ცოცხი დაინახა... ნატეხი ცოტა შეატრიალა და მასში ხის, ვიწრო კომოდი გამოჩნდა, კიდევ მოაბრუნა და უეცრად ისეთი ულამაზო სახე დაინახა, როგორც წარმოდგენასაც კი ვერასოდეს შესძლებდა.

ერნამ წარბები აზიდა – ულამაზო სახემაც იგივე გააკეთა. თავი დახარა – სახემაც იგივე გაიმეორა. ტუჩებზე ხელი გადაისვა – ნატეხში ეს მოძრაობაც აირეკლა. გოგონას სარკვე ხელიდან გაუვარდა და სახით მაგიდაზე დაემხო.

ამ მომენტში ოთახში ძიძა შემოვიდა და როდესაც ერნა და დავიწყებული ზარდახშამ დაინახა, მაშინვე ყველაფერს მიხვდა. ძიძა ერნას წინ მუხლებზე დაეცა და ნაზი და საცოდავი სიტყვებით სცადა მისი დამშვიდება. მეფის ასული წამოდგა, წელში გაიმართა და მშრალი თვალებითა და განრისხებული მზერით ძიძას მოკლედ უბრძანა:

- ყველაფერი მომიყევი – და თითი ზარდახშამსკენ გაიშვირა.

ერნას ხმაში ისეთი მოულოდნელი სიმტკიცე გაისმა, რომ გულუბრყვილო ქალმა უარის თქმა ვერ გაბედა და ყველაფერი უამბო ულამაზო, მაგრამ კეთილ უფლისწულებზე, დედოფლის დარდზე, როდესაც ულამაზო ქალიშვილი გააჩინა, მის გულისამაჩუყებელ ზრუნვაზე, რომ გოგონასთვის ბედის საშინელი დარტყმა აერიდებინა და მეფის ბრძანებაზე სარკეების განადგურების შესახებ. ძიძა ტირიდა, სიმწრით თმას იგლეჯდა და იმ წუთს წყევლიდა, როდესაც თავისი საყვარელი ერნას საუბედუროდ და თავისი სულელური, ქალური სისუსტის გამო სარკის აკრძალული ნატეხი ზარდახშამში შეინახა.

ერნამ ძიძას ბოლომდე მოუსმინდა და სვედიანი ღიმილით თქვა:

- ერნოტერაში ტყუილი აკრძალულია!

შემდეგ კი სახლიდან გავიდა. შემოფოთებულმა ძიძამ უკან გამოდევნება სცადა, მაგრამ ერნამ მკაცრად უბრძანა:

- არ გამომყვე.

ძიძა ძალიან დეღავდა, მაგრამ დაუმორჩილებლობა ვერ გაბედა. ამ ერთ სიტყვაში მან პატარა ერნას, რომელიც ოდესღაც მის ძუძუს ტკბილად წოვდა, ნაზი ხმის ნაცვლად გაიგონა ბრძანება მეფის ამაყი ასულისა, რომლის წინაპრებიც მის ქვეყანას ათასი წლის მანძილზე მართავდნენ.

ამ დროს კი საწყალი ერნა უკვე ძალიან კლდეებს შორის მიმავალ ბილიკს მიუყვებოდა და ქარი თხელ, ცისფერ კაბას უფრიალებდა. გზა ციცაბო კლდეზე გადიოდა, დაბლა კი, მის ფეხქვეშ, ღურჯი უფსკრული მოჩანდა, საიდანაც მასში თეთრი ღენტებივით ჩაკიდებული ჩანჩქერების ყრუ ხმაური ისმოდა. ერნას ფეხქვეშ სქელი ნისლი მუქი ღრუბლებივით ირეოდა, მაგრამ, მას არაფრის დანახვა არ სურდა და უფსკრულის თავზე გამავალ ნაცნობ ბილიკზე მსუბუქი ნაბიჯებით მიქროდა. მარტო მიმავალ ერნას თავში სვედიანი ფიქრები ირეოდა. ვინ შესძლებდა გადმოეცა მის გულში რა ხდებოდა? ალბათ მხოლოდ სხვა მეფის ასულს, რომელიც ბრმა ბედისწერამ ასე მოულოდნელად და დაუმსახურებლად გასწირა...

ასე მიაღწია ერნამ მკვეთრ მოსახვევამდე, სადაც დიდი ხნის წინ მოწყვეტილი კლდეები იყო დახორცილი, და უეცრად ადგილზე გაშემდა. ჩანჩქერების ღრიალში მის სმენას ქვემოდან მომავალი უცნაური ხმა მისწვდა. მეფის ასულმა უფსკრულში გადაიხედა და სმენად იქცა. მის ფეხქვეშ, უფსკრულის სიღრმიდან, ადამიანის განწირული ხმა ისმოდა. ერნას თავისი დარდი მაშინვე დაავიწყდა და უფსკრულში დაიწყო ჩასვლა. ის ახალგაზრდა ირემივით ხტებოდა კლდიდან კლდეზე და შეერილიდან შეერილზე, სანამ არ მიაღწია პატარა მოედანს, რომელიც ზომით წისქვილის ქვას ოდნავ აღემატებოდა. იმის იქით ჩასვლა უკვე შეუძლებელი იყო, მაგრამ აღარც ზემოთ ასვლა შეიძლებოდა, თუმცა თავგანწირულ ერნას ამაზე არც კი უფიქრია.

ადამიანი, რომლის კენესაც ისმოდა, უკვე სადღაც ახლოს, მოედნის ქვეშ უნდა ყოფილიყო. ერნა ქვაზე დაწვა, ქვემოთ ჩაიხედა და დაინახა უცნობი, რომელიც კლდის შევრილზე იყო გაწოლილი და თან პატარა ნაძვს ებლაუჭებოდა; მისი მარცხენა ფეხი კლდის ნაპრალს ეყრდნობოდა, მეორეს კი საყრდენი არ ჰქონდა. ტანსაცმლის მიხედვით კაცი ერნოტერის მკვიდრი არ უნდა ყოფილიყო, რადგან ერნას აბრეშუმი, მაქმანები, ნატის ჩექმები და მოოქროვილი ქამრები ადრე არასოდეს ენახა.

ერნამ უცნობს წკრიალა ხმით ჩასძახა:

- ჰეი, მგზავრო! ხელი მაგრად ჩასჭიდე, ახლავე დაგეხმარები!

კაცმა კენესით ასწია თავი, მაგრამ ერნამ ბინდში მისი ფერმკრთალი სახის ნაკვთების გარჩევა ვერ შესძლო. როგორ უნდა დახმარებოდა მას მეფის ასული? კიდევ უფრო ქვემოთ ჩასვლა წარმოუდგენელი და უსარგებელი იქნებოდა. ნეტავ თოკი მაინც ჰქონოდა!.. ერნას მგზავრისგან ორი ადამიანის სიმაღლის ტოლი მანძილი აშორებდა. რა უნდა ექნა?

უეცრად ერნას თავში ისეთმა გაბედულმა აზრმა გაუელვა, როგორიც განსაკუთრებული გასაჭირის დროს მხოლოდ მამაც და ძლიერ ადამიანებს უნათებს ხოლმე გონებას. მან სწრაფად გაიხადა ულამაზესი, ცისფერი კაბა, რომელიც მტკიცე სელისგან იყო შეკერილი, გრძელ, განიერ ზოლებად დახია და ერთმანეთს მაგრად გადააბა. შემდეგ უხეშ ქვაზე გაწოლოლმა, თვითნაკეთი თოკი ქვემოთ ჩაუშვა და როდესაც დაინახა, რომ თოკი იმ ადგილს თავისუფლად მისწვდა და

ზედმეტიც კი დარჩა, სიხარულით გაიცინა. ერნამ დაინახა, რომ მგზავრმა, რომელიც წონასწორობის დაცვას ძლივს ახერხებდა, თოკი კამეჩის ტყავის ქამარზე გამოიბა და ნელ-ნელა მისი ზევით აწევა დაიწყო. ვაჟი მას შეძლებისდაგვარად ეხმარებოდა და კლდის შევრილებს ებლაუჭებოდა. როდესაც მგზავრის თავი და მკერდი პატარა მოედნის კიდეს გაუსწორდა, მას ღონემ უღალატა და ერნამ ძლივს შესძლო მისი სწორ ადგილზე აყვანა.

შევრილზე ძალიან პატარა ადგილი იყო, ამიტომ ერნა იძულებული გახდა ვაჟის თავი მკერზე მიეხუტებინა მისი დასუსტებული სხეულისთვის კი ხელები მოეხვია.

- ვინ ხარ, ღვთიურო არსებავ? – ჩურჩულით ჰკითხა ვაჟმა გათეთრებული ტუჩებით – ღმერთის გამოხაენილი ანგელოზი ხარ თუ ამ მთების ფერია? ან იქნებ წარმართების მშვენიერი ქალღმერთი ხარ?

მეფის ასულს მისი სიტყვების მნიშვნელობა არ ესმოდა, სამაგიეროდ მშვენივრად ხვდებოდა ენას, რომელზეც ვაჟის შავი თვალების ნაზი, აღტაცებული და მადლიერი მზერა მეტყველებდა. ამ სიტყვების წარმოთქმისთანავე ვაჟმა თვალები დახუჭა, საშინლად გაფითრდა და გონება დაკარგა.

ერნა გაუნძრევლად იჯდა, ვაჟი გულში ჰყავდა ჩაკრული და მის სახეს ღურჯი ვარსკვლავებით მბრწყინავ თვალებს არ აცილებდა. მეფის ასული თავისთვის, გულში ფიქრობდა:

„ეს საცოდავი მგზავრიც ისეთივე უღამაზოა, როგორც მე ვარ და როგორც ჩემი დიდი წინაპარი, მეფე ერნი იყო. როგორც ჩანს, სამივე ერთი, განსაკუთრებული ჯიშისა ვართ, რომლის ფიზიკური სიმახინჯე ერნოტერის მკვიდრთა კლასიკური სილამაზისგან ძალიან განსხვავდება. მაგრამ მაშ ასე ტკბილად რატომ მალევეებს მისი მზერა? მასთან შედარებით რა საცოდავად მეჩვენება ის სიყვარულით აღსავსე მზერა რომლსაც გუშინ ჩვენი ყმაწვილები მათთან მოცეკვავე ქალიშვილებისკენ მიმართავდნენ! ის სანთლის მბჟუტავ შუქს გავდა შუადღის მზის კაშკაშა სინათლესთან შედარებით. ნეტავ რამ ამიჩქევა სისხლი და ლოყები ასე რატომ მიხურს? რატომ ამიჩქარდა გული და რატომ ვსუნთქავ ასე ღრმად და თავისუფლად? ღმერთო! არ გასაყვედურობ, რომ ასეთი უღამაზო გამაჩინე, მაგრამ მისთვის მსოფლიოში უღამაზესი ქალი მინდა ვიყო!“

ამ დროს ერნას ადამიანთა ხმები შემოესმა. როგორც კი ძიძამ ერნას მკაცრი ბრძანების შემდეგ გონს მოსვლა შესძლო, მაშინვე თავისი საყვარელი გოგონას კვალს გაჰყვა. როდესაც კვნესა გაიგონა და დაინახა, როგორ ჩარბოდა ერნა უფსკრულისკენ, ჰკვიანი ქალი უმალ სოფელში დაბრუნდა, ხალხი შეკრიბა და ჯოსებით, თოკებითა და კიბეებით აღჭურვილი, კლდეებისკენ წაიყვანა. უგონოდ მყოფი მგზავრი უფსკრულიდან უვნებლად ამოიყვანეს. სანამ ერნას ამოყვანას დაიწყებდნენ, ძიძამ მას თავისი საუკეთესო კაბა ჩაუგდო. სასახლეში მისვლისას, ერნას ბრძანებით, უცხო ყმაწვილი ყველაზე კარგ ოთახში მოათავსეს. გასინჯვისას აღმოჩნდა, რომ მას რამდენიმე სერიოზული ტრავმა ჰქონდა მიღებული და ხელი ჰქონდა ნაღრძობი, თანაც ძლიერი ცხელება ჰქონდა. ავადმყოფის მოვლა თავად მეფის ასულმა გადაწყვიტა, რასაც არავინ გაუკვირვებია, რადგან სასახლეში ყველამ იცოდა ავადმყოფების მიმართ მისი გულმოსყვალების შესახებ და მის სამედიცინო ცოდნას დიდი პატივისცემით ეკიდებოდნენ. გარდა ამისა, ავადმყოფი ახალგაზრდა კაცი მართალია, ძალიან უღამაზო იყო, მაგრამ დიდებული შთაბეჭდილებას ტოვებდა.

განა აუცილებელია იმის დაწვრილებით აღწერა, შემდეგ რა მოხდა? მოხდა ის, რომ ერნას მზრუნველობით უცხოელი, როგორც იქნა, გონს მოვიდა და აღტაცებული დარჩა, როდესაც თავისი მხსნელი დაინახა. მან სწრაფად დაიწყო გამო-

ჯანმრთელება და ერნასთან ყოველ შეხვედრას მოუთმენლად ელოდა, მეფის ასულს კი მასთან განშორება უჭირდა. ისინი ერთმანეთის ენას სწავლობდნენ, ერთხელ კი ვაჟმა მას ყველაზე ტკბილი სიტყვა - «amo!» უთხრა. დარცხვენილმა, ღოყებშეფაკლულმა და ბედნიერმა ერნამ ეს სიტყვა გაუბედავი ჩურჩულით გაიმეორა. განა არსებობს ქვეყანაზე ერთი ქალიშვილი მაინც, რომელიც ვერ მიხვდება, რას ნიშნავს სიტყვა «amo!», განსაკუთრებით, თუ მას პირველი კოცნა მოსდევს?

სიყვარული ენის საუკეთესო მასწავლებელია. იმ დროისათვის, როდესაც ვაჟს წამოდგომა და სასახლის ბაღის ხეივნებში გასეირნება შეეძლო, შეყვარებულებმა ერთმანეთის შესახებ უკვე ყველაფერი იცოდნენ. აღმოჩნდა, რომ ერნას მიერ გადარჩენილი მგზავრი, ერთადერთი ვაჟი იყო ძლევაბოსილი მეფისა, რომელიც მდიდარ და ძლიერ სახელმწიფოს - საფრანგეთს მართავდა. ვაჟს შარლი ერქვა და ერნოტერის მიუდგომელ და სახიფათო მთებში მოგზაურობისა და თავგადასავლების უდიდესმა სიყვარულმა მიიყვანა. მთებში უფლისწული ჯერ ლაჩარმა გამყოლებმა მიატოვეს, შემდეგ კი კლდიდან გადმოვარდა და კინაღამ დაიღუპა. შარლს მეფის ასულისთვის არც იმის მოყოლა დავიწყებია, რომ სამოგზაუროდ წასვლის წინ დიდმა ფრანგმა წინასწარმეტყველმა, ნოსტრადამუსმა ჰოროსკოპი შეუდგინა, რომელშიც ნათქვამი იყო:

„ჩრდილო-აღმოსავლეთის ველურ მთებში ჯერ სიკვდილს დაინახავ, შემდეგ კი ლურჯ ვარსკვლავს, რომელიც მთელი ცხოვრების მანძილზე გაგინათებს“.

ერნამაც, როგორც შეეძლო, უამბო შარლს ერნოტერისა და მისი სასახლის კარის ისტორია. ერთხელ მან სიამაყით უჩვენა სატრფოს მეფე ერნის იარაღი და აბჯარი. შარლმა ისინი დიდი მოწიწებით დაათვალიერა, უზარმაზარი ხმლით რამდენიმე საფარიკაო მოძრაობა გააკეთა და აღნიშნა, რომ ერნას წინაპრის პორტრეტებზე გამოსახული ადამიანი ერთნაირად იყო დაჯილდოებული სილამაზით, სიბრძნითა და სიდიადით. ერნ პირველის მიერ კედელზე ამოკაწრული სიტყვების წაკითხვისას კი შარლს მხიარულად და ეშმაკურად გაეცინა.

- რატომ იცინით, უფლისწულო? - ჰკითხა შეშფოთებულმა ერნამ.
- ძვირფასო, ჩემი სიცილის მიზეზს აუცილებლად აგისხნი, ოღონდ მოგვიანებით - უპასუხა შარლმა და ხელზე აკოცა.

მაღე შარლმა მეფეს და დედოფალს ერნას ხელი სთხოვა, გული კი დიდი ხანია, რაც მას ეკუთვნოდა. უფლისწულის წინანდება სიამოვნებით მიიღეს. ერნოტერის სრულწლოვან ასულებს სრული უფლება ჰქონდათ ქმარი თავისი სურვილით აერჩიათ. თანაც, ახალგაზრდა უფლისწული თავისი ქცევით კეთილშობილებისა და ღირსების ნიმუშს წარმოადგენდა.

ნიშნობის აღსანიშნავად როგორც მეფის კარზე, ისე მის გარეთ უამრავი დღესასწაული გაიმართა, სადაც დიდი და პატარა ზეიმობდა. მხოლოდ დედოფალი-დედა იყო სევდიანად თავის ოთახებში განმარტოებული.

“საცოდავები - ფიქრობდა ის - რა ულამაზო შვილები შეეძინებათ!”

იმ დღეებში გამართულ მეჯლისზე, მოცეკვავე წყვილების ყურებისას ერნამ საქმროს უთხრა:

- საყვარელო! როგორ მინდა ერნოტერის ყველაზე ულამაზო ქალს მაინც ვგავდე!
- ღმერთმა დაგიფაროს ასეთი უბედურებისგან, ჩემო ლურჯო ვარსკვლავო! - შესძახა შეშინებულმა შარლმა - ულამაზესი ხარ!
- არა - სევდიანად უპასუხა ერნამ - ნუ მამშვიდებ, საყვარელო. ძალიან კარგად ვიცი ჩემი ყველა ნაკლის შესახებ: ძალიან გრძელი ფეხები მაქვს, ძალიან პატარა ტერფები და ხელები, ძალიან მაღალი წელი, დიდი და საზიზღარი, ლურჯი ფერის თვალები ნაცვლად იმისა, რომ მშვენიერი, ყვითელი

თვალეები მქონდეს. ტუჩები კი იმის მაგივრად, რომ ვიწრო და ბრტყელი მქონდეს, მშვილდით მაქვს მოღუნული.

მაგრამ შარლი გაუთავებლად უკოცნიდა თეთრ, გრძელთითება ხელებს და უამრავ კომპლიმენტს ეუბნებოდა, მოცეკვავე ერნოტერელების შეხედვაზე კი გიჟივით ხარხარებდა.

როგორც იქნა, დღესასწაულები დასრულდა. მეფემ და დედოფალმა ბედნიერი წყვილი დალოცეს, ძვირფასი საჩუქრებით დატვირთეს და გააცილეს. (მათ გამგზავრებამდე ერნოტერელებს მთელი თვის განმავლობაში გაყავდათ დროებითი გზები და ნაკადულებსა და ხრამებზე დროებით ხიდებს აგებდნენ). კიდევ ერთი თვის შემდეგ უფლისწული შარლი თავის საცოლესთან ერთად თავისი წინაპრების დედაქალაქში შედიოდა.

ცნობილია, რომ ახალ ამბავს ყველაზე სწრაფი ცხენების გასწრებაც კი შეუძლია. დიდებულ ქალაქის, პარიზის მოსახლეობა ეგებებოდა უფლისწულს, რომელიც სიკეთის, ადამიანურობისა და გულუხვობისათვის ყველას უყვარდა. იმ დღეს არ არსებობდა არც კაცი და არც ქალი, ვინც არ აღიარებდა, რომ ერნა მთელ ქვეყანაში, და ესე იგი მთელ მსოფლიოშიც, ულამაზესი ასული იყო. თავად მეფემ, როდესაც ერნას ქალაქის კარიბჭესთან შეხვდა, მომავალი რძალი გულში ჩაიკრა, შუბლზე აკოცა და უთხრა:

- შვილო, არ ვიცი, რომელი ღირსებით მეტად ხარ დაჯილდოებული, სილამაზით თუ სიკეთით, რადგან ორივე სრულყოფილად მეჩვენება...

ერნა კი მაღლიერებით იღებდა სიტბოს და სიყვარულს, თავისთვის კი ფიქრობდა:

„რა კარგია, რომ ბედმა მახინჯების ქვეყანაში მომახვედრა, ეჭვიანობის მიზეზი მაინც არ მექნება!“

მიუხედავად იმისა, რომ მენესტრელები და ტრუბადურები მთელ ქვეყანაში მის სილამაზეს და არაჩვეულებრივ სიკეთეს უგალობდნენ და მისი ლურჯი თვალების პატივსაცემად ქვეყნის ყველა რაინდი ლურჯი ფერის სამოსს ატარებდა, ერნა ამ აზრზე კიდევ დიდი ხნის განმავლობაში რჩებოდა.

გავიდა ერთი წელი და შარლისა და ერნას უღრუბლო ცხოვრებას კიდევ ერთი სიხარული შეემატა: ერნას ჯანმრთელი და ღონიერი ბიჭი შეეძინა. როდესაც ერნა პირველად უჩვენებდა ბავშვს, თავის ქმარს მორცხვად გაუმხილა:

- საყვარელო, ძალიან მრცხვენია, მაგრამ ვაღიარებ, რომ ძალიან ლამაზი მეჩვენება, მიუხედავად იმისა, რომ მე და შენ გვგავს და არა ჩვენს კეთილ თანამემამულეებს. ან იქნებ დედობრივმა სიყვარულმა დამაბრმავა?

ამაზე შარლმა მხიარული ღიმილით უპასუხა:

- საყვარელო, გახსოვს ის დღე, როდესაც დაგპირდი, რომ გეტყოდი რას ნიშნავდა დიდი ერნის ოთახის კედელზე გაკეთებულ წარწერა?

- მახსოვს, ძვირფასო.

- მისმინე. ეს წარწერა ძველ ლათინურ ენაზეა შესრულებული და ასე ითარგმნება: „ჩემი ქვეყნის მამაკაცები ჭკვიანნი, ერთგულნი და შრომისმოყვარენი არიან, ქალები კი წესიერნი, კეთილნი და საზრიანნი, მაგრამ, შეუნდოს უფალმა, ერთნიცა და მეორენიც უაღრესად მახინჯები არიან“.

ფილოლოგია – PHILOLOGY – ФИЛОЛОГИЯ

მარინე ტურავა	3
<i>წვეთ-წვეთად მოცემული სისხლი</i> (გენო კალანდიას ლექსების კრებული „ფესვები“)	
Marina Turava	
<i>Blood Given Drop by Drop</i> (Geno Kalandia's collection of poems "The Roots")	
Марина Турава	
<i>По каплям выдавленная кровь</i> (Сборник стихов Гено Каландия «Корни»)	
ლიუდმილა ბეჟენარუ	11
<i>კონცეპტ „ქალაქის“ ტიპოლოგიური დახასიათება ევგენი გრიშკოვცის მოთხრობაში „მდინარეები“ (ტექსტის ორგანიზების ლექსკური დონე)</i>	
Lyudmila Bejhenaru	
<i>Typological characteristics of the concept 'city' in the novel 'Rivers' by Evgenyi Grishkov (lexical level of text organization)</i>	
Людмила Беженару	
<i>Типологические характеристики концепта «город» в повести «Реки» Евгения Гришковца (лексический уровень организации текста)</i>	
ნაილე სურმანიძე	19
<i>არსებითი სახელის ბრუნვის ზოვიერთი თავისებურება მურგულის ხეობის მეტყველებაში</i>	
Naile Surmanidze	
<i>Some Issues of Noun Declension in Speech of Murghuli People</i>	
Наиле Сурманидзе	
<i>Некоторые особенности склонения имен существительных в Мургульской речи</i>	
ლილია რაჩიულა	24
<i>დიაფაზური ცვალებადობა – სემიოტიკური მიდგომა</i>	
Lilia Raciula	
<i>Diaphasic Variability – a semiotic approach</i>	
Лилия Рачиула	
<i>Диафазовое изменение – семиотический подход</i>	
აიგუნ კოსაევა	29
<i>აზერბაიჯანში, ბალკანეთსა და დიდი ბრიტანეთის ტერიტორიაზე არსებული ეთნონიმ „ალბან“-ის შესახებ</i>	
Aygun Kosayeva	
<i>About Origin of Ethnonym 'Alban' on Territories of Azerbaijan, Balkans and the Great Britain</i>	

Айгун Косаева

О происхождении этнонима «албан» на территории Азербайджана, Великобритании и на Балканах

ნინო ფარტენაძე..... 34

სემიოტიკათშორისი თარგმანის ინტერკულტურული ასპექტები

Nino Phartenadze

Intercultural Factors of Intersemiotic Translation

Нино Партенадзе

Интеркультурные аспекты межсемиотического перевода

იგორ კეკელია..... 37

ვახუშტი ბაგრატიონი ცაიშისა და ზუგდიდის შესახებ

Igor Kekelia

Vakhushti Bagrationi about Tsaishi and Zugdidi

Игорь Кекелия

Вахушти Багратиони о Цаиши и Зугдиди

ისაკ ტაშდელენ..... 50

გადმოცემები იესო ქრისტეს შესახებ კლასიკურ თურქულ ლიტერატურაში

İshak Taşdelen

The Narration of Prophet JESUS in Classical Turkish Poetry

Исак Ташделен

Повествования об Иисусе в классической турецкой литературе

ლიუდმილა ბეჟენარუ..... 57

სერბი პოეტის პავლე გეტეიანცის მცირე სამშობლო: „ბალკანეთად წოდებული პალტო“, როგორც თავისუფალი სულის ციხე-სიმაგრე

Lyudmila Bejhenaru

Small homeland of the Serbian poet Paul Geteyantsu: "a coat , called the Balkan" as a fortress of the free spirit

Людмила Беженару

Малая родина сербского поэта Павла Гэтэяницу: «пальто, называемое Балканы» как крепость свободного духа

ნუნუ ბაკურიძე..... 61

განჭვრეტის საშუალებები და მათი შემდგომი აღწერა კ. კასტანედას, ო. ჰაქსლის და მ. პრუსტის ნამუშევრებში

Nunu Bakuridze

The devices of the contemplation and its further depiction on the examples of C. Castaneda, A. Huxley and M. Proust

Нуну Бакуридзе

Способы выражения созерцательности на примере К. Кастанеды, О. Хаксли и М. Пруста

ნანა ჯალაღონია..... 68

ნოდარ დუმბაძის ადრეული პერიოდის შემოქმედების ერთი თავისებურების შესახებ

Nana Jalagonia

About One peculiarity of Nodar Dumbadze`s Early Works

Нана Джалагония

Об одной особенности раннего творчества Нодара Думбадзе

ლია ფარტენაძე..... 75

ეროვნული და უნივერსალური საწყისის დადგენა ანდაზებში

Lia Fartenadze

Establishment of universal and national initials in proverbs

Лия Партенадзе

Определение национального и универсального начала в пословицах

კულტუროლოგია – CULTUROLOGY – КУЛЬТУРОЛОГИЯ

სალომე ჯინჯარაძე..... 79

ეროვნული ხასიათი და კულტურათაშორისი პარალელები

Salome Jintcharadze

The National Character and Cultural Parallels

Саломе Джинчарадзе

Национальный характер и межкультурные параллели

ფილოსოფია – PHILOSOPHY – ФИЛОСОФИЯ

დენის სვირიდენკო..... 83

აკადემიური მობილობის ფენომენის ფილოსოფიური ანალიზი:

მეთოდოლოგიური ასპექტები

Denys Svyrydenko

Philosophic Analysis of Academic Mobility Phenomenon:

Methodological Aspects

Денис Свириденко

Философский анализ феномена академической мобильности:

методологические аспекты

ტატიანა ლიშჩუკი-ტორჩინსკაია..... 89

გაგების სპეციფიკა წარსულის კონცეპტუალიზაციისას

ისტორიულ ნარატივში

Tatiana Lishchuk-Torchynska

Specifics of the Comprehension in the Process of the Conceptualization

of the Past in the historical Narrative

Татьяна Лищук-Торчинская

Специфика понимания при концептуализации прошлого в

историческом нарративе

ნატალია იუხიმენკო95
ფასეულობები, როგორც პიროვნების შემოქმედებითი არსის მოტივაცია მოღვაწეობის პროცესში
Natalia Yukhimenko
Values as motivation creative essence of the individual in the process of activity
Наталья Юхименко
Ценности как мотивация творческой сущности личности в деятельностном процессе

სვეტლანა ჰანაბა102
თამაშის ფენომენი სასწავლო პრაქტიკებში: ეპისტემოლოგიური მიდგომები, შესაძლებლობები, რაკურსები
Svetlana Hanaba
Phenomenon of games in educational practices: epistemological approaches, opportunities, perspectives
Светлана Ганаба
Феномен игры в учебных практиках: эпистемологические подходы, возможности, ракурсы

**ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY
 – ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ**

გიულშან გუსეინოვა..... 110
აზერბაიჯანის რესპუბლიკასა და თურქულ სახელმწიფოებს შორის ორმხრივი ურთიერთობების ჩახახვის ისტორია, მათი კავშირები მეცნიერებისა და განათლების სფეროში
Gyulshan Guseynova
Some historical issues of bilateral relations between Azerbaijan and Turkic countries, their ties in the sphere of science and education
Гюльшан Гусейнова
История зарождения двусторонних отношений между Азербайджанской Республикой и тюркскими государствами, их связи в области науки и образования

ლალა ახმედოვა..... 115
დემოკრატიის მაჟორიტარული და კონსენსუალური მოდელები
Lala Akhmedova
Majoritarian and consensual model of democracy
Лала Ахмедова
Мажоритарная и консенсуальная модели демократии

ხაღიდ ნიაზოვი..... 120
მასშედია როგორც პოლიტიკური ინსტიტუტი მოდერნიზაციის პროცესში

Khalid Niyazov

The place of the media as a political institution in the process of modernization

Халид Ниязов

Средства массовой информации в контексте процессов модернизации

უსნია ბაბაევა.....125

საგარეო პოლიტიკის პიარკომპანიის ეროვნულ-კონცეპტუალური მოდელი (ჰეიდარ ალიევის ფონდის საქმიანობის გამოცდილება)

Husniya Babayeva

The National-Conceptual model of Foreign Policy Image Company

(Heydar Aliyev Foundation's experience activity)

Усниа Бабаева

Национально- концептуальная модель внешнеполитической имиджевой

кампании (опыт деятельности Фонда Гейдара Алиева)

სამირ ჯაფაროვი..... 130

ეროვნული სახელმწიფო გლობალიზაციის პირობებში

Samir Jafarov

National state in terms of globalization

Самир Джафаров

Национальное государство в условиях глобализации

არქეოლოგია – ARCHEOLOGY – АРХЕОЛОГИЯ

ირაკლი ანჩაბაძე..... 135

ცულები გვიანანტიკური და ადრეშუასაუკუნეების ჩრდილო-დასავლეთ კოლხეთში (აფხაზეთი)

Irakli Anchabadze

The axes in the Roman period Colchis

Ираклий Анчабадзе

Топоры I-VII вв н. э на территории Абхазии

საერთაშორისო ურთიერთობები – INTERNATIONAL RELATIONS – МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

ნურლან ალიევი 143

აზერბაიჯანისა და ევროკავშირის ეკონომიკური თანამშრომლობის როლი სამხრეთ კავკასიაში

Nurlan Aliyev

The Role of Economic Cooperation of Azerbaijan and EU in the South Caucasus

Нурлан Алиев

Роль экономического сотрудничества между Азербайджаном и ЕС на Южном Кавказе

კამრან მამედოვი	148
<i>ენერგოუსაფრთხოების პრობლემა კასპიის რეგიონში აზერბაიჯანის საგარეო პოლიტიკაში</i>	
Kamran Mamedov	
<i>Problem of energy security in foreign policy of Azerbaijan in Caspian region</i>	
Камран Мамедов	
<i>Проблема энергетической безопасности во внешней политике Азербайджана в Каспийском регионе</i>	
სურა გუსეინოვა	153
<i>ევროპული უსაფრთხოების პოლიტიკური ველის დისკურსი: უსაფრთხოების არქიტექტურისადმი რეალისტური მიდგომები და პოლიტიკური მანიპულაციები</i>	
Sura Huseynova	
<i>Discourse of the political field of European security: realistic approaches to the architecture of security and political manipulations</i>	
Сура Гусейнова	
<i>Дискурс политического поля европейской безопасности: реалистические подходы к архитектуре безопасности и политические манипуляции</i>	
საბინა გარაშოვა	159
<i>თანამედროვე ეპოქაში აშშ-ის გეოსტრატეგიის ჭეშმარიტი ტაქტიკის გამოვლენის დასაწყისი</i>	
Sabina Garashova	
<i>The beginning of disclosure of true tactics of geostrategy of the USA in a modern era</i>	
Сабина Гарашова	
<i>Начало выявления истинной тактики геостратегии США в современной эпохе</i>	
ხატირა მხედია	163
<i>ევროკავშირის პოლიტიკა სამხრეთ კავკასიის მიმართ და საქართველო</i>	
Khatira Mekhdieva	
<i>Trends of EU policy on the South Caucasus and Georgia</i>	
Хатира Мехдиева	
<i>Тренды южно-кавказской политики ЕС и Грузия</i>	
კიამალია რუინტან	169
<i>ირანის პოზიცია კავკასიის უსაფრთხოების საკითხთან მიმართებაში (ირანის მასმედიის საფუძველზე)</i>	
Kyamalya Ruintan	
<i>Iranian position on security issues of Caucasus (on the basis of Iranian media)</i>	
Кямалия Руинтан	
<i>Подход Ирана к проблеме безопасности на Кавказе (на основе СМИ Ирана)</i>	

მირნაზიმ ჯაფაროვი175
*რწმენის თავისუფლების საკითხისათვის დამოუკიდებელი აზერბაიჯანის
 ნაციონალურ კანონმდებლობაში*
Mirnazim Jafarov
On the freedom of faith in the national legislation of independent Azerbaijan
Мирназим Джафаров
*К вопросу свободы вероисповедания в национальном законодательстве
 независимого Азербайджана*

კარამ მამედოვი181
*გაეროს სამშვიდობო მისიის განხორციელების პრინციპები და
 სამართლებრივი საფუძვლები*
Karam Mamedov
Principles and legal base of implementation of the UN peacekeeping mission
Карам Мамедов
Принципы и правовая база осуществления миротворческой миссию ООН

სამართალმცოდნეობა – JURISPRUDENCE – ПРАВОВЕДЕНИЕ

ია ხარაზი, ქეთევან კვინიკაძე, თამარ გარდაფხაძე..... 186
*სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის უცხოელებზე გასხვისების
 პრობლემის სამართლებრივი ასპექტები (საქართველოს საკონსტიტუციო
 სასამართლოს გადაწყვეტილებასთან „დანიის მოქალაქე ჰეიკი კრონკვისტი
 საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“ მიმართებით)*

Ia Kharazi, Ketevan kvinikadze, Tamar Gardapkhadze
*The legal aspects of selling the rural-agricultural lands to foreigners
 (with respect to the Constitutional Court's decision- “Heikki kronkvisti
 Danish citizen against the Parliament of Georgia”)*
Иа Харазии, Кетеван Квиникадзе, Тамара Гардапхадзе
*Проблема правовых аспектов на отчуждение иностранцам земель сельскохозяйственного
 назначения (по конституционно-судебному заключению Грузии „гражданин Дании Эике
 Кронквист против парламента Грузии“*

ესმირა ხამედოვა.....200
*საერთაშორისო ჰუმანიტარული კანონი შეიარაღებულ
 კონფლიქტებთან მიმართებაში*
Esmira Khamedova
The international humanitarian law applied in armed conflicts
Эсмира Хамедова
Международное гуманитарное право, применяемое в вооруженных конфликтах

**ეკონომიკა და ტურიზმი -
ECONOMICS AND TOURISM – ЭКОНОМИКА И ТУРИЗМ**

- აიან გუსეინოვა**..... 204
ფინანსური პოლიტიკის მიზნები და ამოცანები გლობალიზაციის პირობებში
Ayan Guseynova
Goals and tasks of the financial policy in the terms of globalisation
Айан Гусейнова
Цели и задачи финансовой политики в условиях глобализации
- ლილი კოჭლამაზაშვილი**..... 209
აფხაზეთში კურორტოლოგიისა და ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები
Lili Kotshlamazashvili
Development perspectives of resort therapy and tourism
Лили Кочламазашвили
Перспективы развития курортологии и туризма в Абхазии

**პედაგოგიკა და ფსიქოლოგია – PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY –
ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ**

- თამარ ადეიშვილი**..... 215
*ნერვული ტიკების მქონე ბავშვთა ფსიქოლოგიური თავისებურებები
სწავლება-სწავლის პროცესში*
Tamar Adeishvili
*Psychological Characteristics of Children with Nervous Tics
In the Process of teaching-learning*
Тамар Адеишвили
*Психологические свойства детей с нервными тиками
в процессе учебы-обучения*

თარგმანი – TRANSLATION – ПЕРЕВОД

- ალექსანდრე კუპრინი** 221
*„ლურჯი ვარსკვლავი“
(რუსულიდან თარგმნა ნინო მეუნარგია)*
Alexandr Kuprin
*«Синяя звезда»
(перевод с русского Нино Меунаргия)*
Alexandr Kuprin
*„The blue star“
(translated from Russian by Nino Meunargia)*

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: Tel.: (+ 995 32) 2 30 25 48; (+ 995 32) 2 54 14 49
indira@dzagania.com Mob.: (+995 93) 93 20 91
irsociety@rambler.ru

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

Ответственность за содержание публикации
в журнале несет автор.

Authors are solely responsible for the content
of published materials.

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 1, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

9771512436007